

B34: 1109040

B35: 1109045

Ohele Schem

Schem u Scheerit

Handwritten signature

THE TENTS OF SHEM:

BEING AN ACCOUNT OF THE

TRIAL OF JACOB BEN ISAAC

IN THE CITY OF LONDON

IN THE YEAR 1790 A.M.

WHO WAS ACCUSED OF THE MURDER OF A CHRISTIAN CHILD IN
ORDER TO OBTAIN ITS BLOOD FOR JEWISH

LEGAL PURPOSES:

AS FOUNDED UPON THE PRINCIPLES OF JUSTICE:

אהלי שם

THE SAID CHILD BEING A CHRISTIAN IN THE CITY OF LONDON

REV. J. KOHN-NEDEK

"GOD SHALL EXALTE THE JUST, AND HE SHALL TRAMPLE IN THE DUST OF
FOOT" - Gen. 12.

"THE RIGHTEOUS IN DESTRUCTION WILL BE FORTIFIED, AND THE WAY OF
GOD IN HIS STRAITS" - Job 37.

LONDON:
R. A. VALENTINE, 25, BOND STREET, N.

THE TENTS OF SHEM:

BEING AN ACCOUNT OF THE

TRIAL OF JACOB BEN ISAAC,

OF THE CITY OF MADRID,

IN THE YEAR 5250 A.M.

WHO WAS ACCUSED OF THE MURDER OF A CHRISTIAN CHILD IN
ORDER TO OBTAIN ITS BLOOD FOR JEWISH
RITUAL PURPOSES;

WAS FOUND GUILTY, AND CONDEMNED TO DEATH;

THE SAID CHILD BEING AFTERWARDS FOUND ALIVE IN GRENADA.

BY

REV. J. KOHN-ZEDEK.

“GOD SHALL ENLARGE JAPHET, AND HE SHALL DWELL IN THE TENTS OF SHEM.”—*Gen.* ix. 27.

“THE RIGHTEOUS IS DELIVERED OUT OF TROUBLE, AND THE WICKED COMETH IN HIS STEAD.”—*Prov.* xi. 8.

LONDON:

N. P. VALLENTINE, 23, HOUNDSDITCH, E.

—
1883.

ספר

אהלי שם

יכלכל

דבר-משפט יעקב בן יצחק מבני שם

מעיר מאדריד בירת ספרד, בשנת חמישת אלפים ומאתים וחמשים ליצירה.

אשר

נחרץ עליו משפט מות על דבר עלילת דם ילד נוצרי.
ונמצא הילד חי בעיר גראנאדא, וצדיק מצרה נחלי.

מאת

יוסף כהן צדק.

מניד משרים

פה ק"ק לונדון הבירה.

יפת אלהים ליפת, וישכן באהלי שם (בראשית ט' כ"ז).

צדיק מצרה נחלי, ויבא רשע תחתיו (משלי י"א ח').

בשנת טובו אהלי יעקב בן שם לפ"ק.

בדפוס

נתן בן יוסף יהושע ואלליאנטיין.

ס ש י ל ה

ס ש י ל ה

הדפוס המלכותי, תרמ"ב

הדפוס המלכותי, תרמ"ב

- מה לך יוצא ליסקל? – על שמלתי את בני!
 - מה לך יוצא לישרוף? – על ששמרתי את השבת!
 - מה לך יוצא ליהרוג? – על שאכלתי מצה!
 - מה לך לוקה מאפרגל? – על שעשיתי סוכה!
 - על שנמלתי לולב! – על שהנחתי תפילין!
 - על שהטלתי תכלת, על שעשיתי רצון אבא שבשמים!
- (ויס' פ' ל"ב. מכלהא פ' יחרו).

הדפוס המלכותי, תרמ"ב

הדפוס המלכותי, תרמ"ב

הדפוס המלכותי, תרמ"ב

לזכר עולם יהיה צדיק

בשנת כי ירא ה' מגעריו לפ'ק.

לכבוד

נשמת איש חי רב פעלים, ש"ב ואדמו"ר, הרב הגאון האמתי, סיני ועוקר הרים, הפוסק המובהק, שר התורה ורשכבה"ג, עטרת תפארת ישראל, רך כקנה, וקסה כאלון. מזה בן מזה, זרע קדש מנצח, קוטר מנוע גאוני עולם, ופוסקי הלכה למעשה.

מרנח ורבנח

יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן

זללה"ה

האבר"ק לבוב והגליל. ותופש ישיבה להרביץ תורה ברבים.

מחבר ספרי:

מפרשי הים על מס' ב"ק. מגן גבורים על שו"ע או"ח. יד שאול על שו"ע יו"ד. מאירת עינים על הלכות בדיקות הראייה. הגהות על הש"ס. ניון ירושלים על הירושלמי. מעשה אילפס על האלפסי. הגהות על ארבע שו"ע. שו"ת שאול ומשיב, ד"ח. דברי שאול, חידושי אגדות. וכו' וכו'.

מאת

צעיר תלמידיו אשר יצק מים על ידו

המחבר.

גאון עולם!

נהירנא כד הוינא יתיבנא קמך, וזוקיין דנורא נפקין מפומך — אש דת! —
כבוא אליך מבקש „התרת הוראה“ בחנתהו עשר פעמים, ואם לא מצאתיו בקי ברוב
סוגיות השם, ובפוסקים קמאי ובתראי, לא נתת לו את התעודה „יורה יורה! ידין
ידין!“ — על כן מצאו תמיד, הנסמכים מידך בסאות למשפט בערים גדולות. —
„הסכמה“ לא שלחת למחבר השולח אליך את ספרו להסכים עליו.
וכבואו ללבוב, ויבקרך, ומצאת אותו מלא וגדוש, וראית כי לו הזרע, ואיננו
מתעטף בטלית שאינה שלו — סמכת את ירך עליו בשמחה. —

ואביד היושב על כסא ההוראה, בהביאו אליך ספרו הלכה למעשה:
שות, או פירוש על איזה הלכה תהי מה שתהיה, על הרמב"ם או הטור, ובפרט
השלחן ערוך, פלפלת עמו הרבה, גם בדיני הוראה שאינם נוגעים לספרו,
כי אין פוסק „שפעציעליסט“ — ולחריף ובקי בכל מקצעות התורה, וראוי לסמוך
על הוראותיו, נתת את הסכמתך. —

וזה כשליש שנה, הבאתי אליך את שאר בשרנו, הרב הגאון... האבדק...
להסכים על ספרו על ש"ע „יורה דעה“ וחשן משפט“ ומצאת בו, כי הטריף את אשר
הכשיר בעל „כרתי ופלתי“ שאלתהו „כמה ימי שני שבתך על כסא ההוראה?“ ויענך
„תל' חמש עשרה שנה!“ ותשאלהו שנית, „הנך פוסק לנגד פסק דין הספר „כרתי
ופלתי“ הקראת גם את הנדפס עליו ליד השער? ויענך „מוריו הנני לומד
בספרים, ולא בשערים!“ ופתחת את הכרתי ופלתי, והראתנו נדפס על השער
„טפחתי ורבותי זה חמשים שנה לערך, שאני יושב על כסא
הוראה; ראיתי מעשה ונוכרתי הלכה!“ אני והוא הפצרנו כך מאד, ולא
נתת מהודך עליו. — אז אמרתי: כמה גדולים דברי אליהו הנביא זכור לטוב
„לעולם יהא אדם רך כקנה וקשה כארו!“ (העניח כ' ב').

ומאהבתך לכלל ישראל, כתבת „מכתב תודה“ אל השר וגדול היהודים
סיר משה מונטיפיורי היו, בנסעו למאראקא להציל אחבי ממרעקא, וזל
„זה משה האיש המשה אותנו מעמקי מצולות ותלאות רבות, אשר חרף נפשו
„הלוך ונסוע לדמשק, לגול מעל בית ישראל הרפת עמים אשר שמו עלינו
„עלילת דברים בפסדמים. ולהראות לעיני העמים והשרים כי נקיים
אנחנו מבוא בדמים“ (נוה תהלה מאמר „שער התורה“ דף 4). — ויען תוכן ספרי
הקטן הזה, להראות לעיני כל יושבי תבל, כי חטאת הדם לפסח היא „עלילת שוא“
ולא הוכיח גם לאחינו כי לא כל הרוצה ליטול את השם „פוסק“ יבא ויטול; לקחתי
לי החופש להקדישו לשמך הגדול, ולזכרך אשר לא יסוף! —

הצעיר והקטן בין תלמידך, אשר מעט תורתו ממך היא, הנושא את שמך
הטוב על דל שפתיו באימה וביראה ובהדרת קדש. יב"א כהן צדק.

זוהן ישעיהו ודברי זכריהו.

(במקום הקדמה)

ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ג י"ה) ר' עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה.
 בן עזאי אומר, זה ספר תולדות אדם (בראשית ה' א') כלל גדול מזה.
 (ירושלמי נדרים פ"ט ה"א. ספרא פ' קדושים).

א"ת האהבה אזורת עמים בבבורה; וזה שלום, עוטר לאומים בתפארה.
 גם יעמק טן, אם איש את אחיו יאהבו, איש את רעהו יעזרה, ותעשינה ידיהם
 תושיה; וגו' גדול, אם חלק לבם ומטרותיהם שונות, איש מאחיו יפרדה, ויה
 אויבם מחוץ תגבר עליהם! — וזהו לאו, לא יאמרו בני ישראל זהו, פורע ימינו
 ואנחנו המעט מכל העמים, מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ? פתגמו
 מאז היתה יהודה לקדשו, מספר יוצאי ירך יעקב הבאים אתו מצרימה, שבעים,
 וכוללם יחד, "גפ"ש" (בראשית מ"ב) לא כאלה חלק עשו אחיו, גם בימי היות מספר
 נשיו ובניו רק ששה, נקראו "גפ"ש" (שם ל"ד). יעשו שהיה עובד לאלהות
 הרבה, כתיב ביה נפשות הרבה; אבל יעקב שהוא עובד לאלוה אחד,
 כתיב ביה "גפ"ש" (ויקרא פ"ב) כי עזו לאהבה, ותעצמות שלום, שכל המצות
 השבתורה, כתיב בהן כי תראה (שמות כ"ג) כי תפגע (שם) כי תבנה (דברים כ"ב)
 "כשבא המצוה לירך אתה זקוק לעשות; אבל השלום מה כתיב בו? בקש שלום
 וירדפהו (חלום ל"ד) בקשהו במקומך, וירדפהו במקום אחר — גדול השלום,
 השביל המסעות, כתיב וזיסעו זיחנו (במדבר ל"ג) נוסעים במחלוקת,
 יוחגנין במחלוקת — בזמן שבאו לסוגי חנו חניה אחת, שנא ויחן
 "שם ישראל! (שמות י"ג ב) אמר הקב"ה: הואיל ושנאו ישראל את המחלוקת,
 וראה בני את השלום, ונעשו חניה אחת, הרי השעה שאני נותן
 להם את תורתו! (מס' דא"ג) השלום: מכילתא פ' יהירי פר"א פ' מא" ויק"ד פ"ט. על כן
 יעזוב איש את השנאה ואת הקנאה, ודבק באחיו ברעהו ובעמיתו! — ההודע
 בחברו שרגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום (ברכות ד"ב) ואחד קדוש השתבח
 כי מימיו לא קדמוהו אדם בשלום, ואפילו עבדו ב"שוקו! (שם י"א א'). תלמיד
 חכמים מרבין שלום בעולם (שם ס"ד א') ואחרן חכהו היה אוהב שלום, ורודף שלום,
 ומשים שלום בין אדם לחברו (סנהדרין ד' ב') זמותר לשנות מפני השלום (יבמות ס"ה
 ב') שלא מצא הסבי"ה כלי מחזיק טובה לישראל אלא השלום (סוף עוקצין).

(ב) ולעלוקה שתי בנות (הקנאה וההתאוה) ובן אחד (הכבוד), "הב! הב!"
 אלהים עשה את האדם ישר, והמה בקשו השבנות רבים (קהלת ד' כ"ט) שתי עיני בשר

חזון ישעיהו ודברי זכריהו

דמיונן כצמד זכוכית מאירי-עינים (בריללע) האחת מַגְדֵּלֶת, והאחת מְקַטְנֶת, והיו לטוטפות בין עיניו, לראות על מחסורי נפשו ועל קניני גוֹ, על צדקת וחכמת רעהו ועל מחסורי הדל, בעד המגדלת: ועל קניני נפשו ועל מחסורי גוֹ, ועל רעת בני האדם, בעד המקטנת! — עושה אלה: ישמח בחבלו, ייטיב לדל ולא ירע לעשיר, לא יעשה עול במשפט, לא יבדה עלילות שוא, לא ילך רכיל בעמו, ילוה וישלם, לא יעיד לשקר, ולא ישבע למרמה, ולא יקנא אף במלכים נושאי כתר מלכות בראשיהם! — אבל אשמים אנחנו, תהפוכות אתנו, על כן תהפוכות נראה — ומה פרי ההפכה? אוהב כסף לא ישבע כסף, בנוע אחיו לא יכאב לבבו, יבקש חשבנות רבים, יעורר מרגיבים, יסכסך משפחות ועמים, יסול מסלות, לעם ועם מסלה אחרת, ויבדה עלילות שוא — יעיד ללא אמת, וישבע לשקר — אם עשיר הוא, עניו נשואות השמימה, ולא רץ לא יביט, ואם דל הוא, יבקש הון ולא לחם, ישא עניו מרום, והנה כוכבים ממעל לו, ולא יראה אבני מכשול לרגליו, וזאת תורת הקנאות. —

ההצלחה לא תחסר כל בה, לא יראנה האדם וחי (קה"א י"ג) גבר יחילו דרכיו בכל עת, לו אשה משכלת ובנים כשתילי זתים, גם עושר וכבוד לרוב, יחשב לאיש מצליח דרכו בעיני מקנאיו; ולא בעיניו. ביתו מלא כל טוב, וספקו לא נמלא, יוסיף הון, יוסיף כבוד, ועוד יחסר לו המזון! — שלשום היה דל, ובביתו אין לחם ושמלה, ויעטוף בתפלה לעני, „אנא ה' הושיעה נא! חנני נא אלף כסף, להביא לחם לפי הטף, וכן אברכ בחיי!" — וינסהו ויאמר „הא לך עשרת מונים מאשר דרשת, פרשת כסף עשרת אלפים, ושמח דל בעשרך?" — ורק יום או יומים תעמוד שמחתו, ויחל את פני אלהיו „אנא ה' הצליחה נא! ואם ישך מצליח את דרכי, ויהיו לי מאה אלף, שפתי רננות יהללך פי!" — הפץ ה' בידו יצליח וינסהו שנית, „הא לך חמש מונים מאשר בקשת היום, הוא חמש מאות פעמים מאשר שאלת את מול, פרשת כסף חמש מאות אלף?" — הינעם לו חבלו? או ישמח בגורלו? קנאתו כלבוש יחליף: שלשום קנא בשובע לחם, אתמול בעשיר; והיום יקנא ברזונים ושרים; ומחר בנסיכים במלכים ובקסרים נושאי בתרים! — דמיונו כצמא שותה צפחת מי מלה, הים ישיטו את צמאונו; והמלח יעורר את תשוקתו לשתות כד מים לצמאו! — כי ההצלחה אך צל האדם היא: פעם מלפניו ופעם מלאחריו, וגם בעת אשר הצל הולך לפניו, ירדפוהו ולא ישיגהו — ובתקותו להשיגו, יקנא ברעהו, וישנאהו חנם, והשנאה בת הקנאה, תוליד עלילות שוא — —

(ג) זה ספר תולדות אדם (וועלטגעשיכטע) יראנו את גלגל הצלחת הלאומים הסובב סובב הולך תמיד (שבת קנ"א א') יקרא הדורות מראש, לרעת מה פעל אל בימי קדם, לראות פועל יפעל בימינו, ולהבין מפעלותיו בימים יוצרו (אבות פ"ב י"ג).

כי כמימי הים ינאו (פלומה) וישו כו (עבכע) כן יש לכל עם ועם ימי עליה וימי
 ירידה. — ועמים עשו חיל בשכבר הימים, ועתה ארץ אומרת, לא בי המה?
 דמיונם: כנהר נחרב וייבש —

וישראל, דבר פלא הנהו: א' שבעים נפש ירדו מצרימה, לאמר, משפחה
 אחת" ולמקצה שבעים שנה נקראו „עם רב ועצום" (שמות א' מ') הילד נוי פעם
 אחת? — ב' בצאתו ממצרים היה „המעט מכל העמים" (דברים ז' ד') ויהרגו מלכים
 אדירים, ויקח את ארצם לנחלה? — וישר אל שלשים ואחד מלכים (יהושע י"ב כ"ד)
 ויוכל להם? — ג' מימי יהושע ועד עת זקנת שלמה, לא האמינו מלכי ארץ וכל
 יושבי תבל, כי יבא צר בשערי ירושלים" (איכה ד' י"ב) ואיכה היתה למס? מי פתח
 את שעריה, לפני צריה? ומי הסגיר את כל עריה בידי עריה? — ד' ובימי רבן
 יוחנן בן זכאי היה גם „הבית השני" וירושלים לשרפה מאכולת אש וארצנו לזרים,
 זוגל יהודה הגלת שלומים. והוא מפוזר ומפורד בכל ארצות תבל, זעיר שם זעיר
 שם, ועודנו נוי אחד? ומי הנותן לו כח לשאת ולסבול רעות ותלאות, אלף
 ושמונה מאות שנה? מי הצילו, ממים? ומאש? מחרב? ומקשת? ועודנו עומד
 לנס עמים, רד עם אל ועם קדושו נאמן? ונוצר תורה אשר קבלה אבותיו לפני
 שלשת אלפים שנה? ועליה יוסף חכמה ודעת? ושפת אדם וחות (כ"ד ז' י"ה-
 ול"ב) עודנה על שפתיו? ובדורות רבות היו עברים קרובים למלכות? וגם עתה
 עומדות רגלי קצה קצינו וחכמיו, בחצרות מלכים ושרים? היר מקרה עשתה
 ועושה זאת? עליו יתפלאו אויביו ואוהביו! —

זו כחו לאלהו! ותרועת „אהיה אשר אהיה" בו, כי שני כחות
 יתנו עוז למלך, ותעצמות לעם: א' כדמוסרי (מאראלישע קראפט) ב' וכדמדוני
 (פאלימישע קראפט) וקורא להם שני גרות מוצקים במנורה המאירה עיני לאומים,
 אשרי העם המאיר בארצו את שניהם, ואלו האחד שיכבה, לא ישב בחשך. —
 והנה כפתורים, כסלוחים, לודים, פתרוסים, עמון, מואב, ופלשתים וכו' על חרבים
 חיו, תועי לבב היו, והם לא ידעו „נר מוסרי" כי טוב — ויעלו להם רק „נר מדיני"
 וכאשר נכבה נרם אבר נירם — לא כאלה חלק „היהודי הנצחי" אברהם
 האיר „נר מוסרי" בעוד חשך כסה לאומים, ויוסף האיר אל משפחתו גם „נר
 מדיני" ובמותו קם מלך חדש ויכבה את נרם המדיני — ולא היה לאל ידו לכבות
 גם את נרם המוסרי — כי גם בעת צרתם, הוסיפו שמן להגדיל את אורו. —

ד' יוסף בבית ארנוני המצרי, ובבית הסוהר, הלך לאור נר המוסרי —
 ובימי חיותו שליט ומשנה למלך, גם לאור נר מדיני — וכאשר התודע אל אחיו
 „נבאלו מפניו" כי פחדו פחד פן בהתערבו בבני חם, נכבה נר המוסרי — וכשמעם
 את השם הנכבד יוצא מפיו בקדושת ובטהרה „כי למחיה שלחני אל הים —
 ושלחני אל הים" ויעלו בשמחה, ויבואו בששון, ויגידו אל אביהם „עוד יוסף חי

חזון ישעיהו ודברי זכריהו

וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים! נר מוסרי בימינו ונר מדיני בשמאלו — והלומו תיו, לא שוא דברו — ואנחנו אם נואלנו לא חטאנו, מאת אלהים היתה נסבה. להאיר לנו גם נר מדיני! יופנ לבו — כי לא האמין להם — וערבה שמחתו, פן נשמן ויבעט — — ובמראות הלילה, בפחדו פחד פן יכבו בניו את נר המוסרי מפני נר המדיני — וירא אליו ה': אל תירא עבדי יעקב! אנכי ארד עמך! ואנכי אעלך גם עלה! — לאמר: כל ימי חיי יוסף יאר לכם גם נר מדיני, כאשר חלם. ואחרי מותו, יכובה. — ונר המוסרי טרם יכבה.. אנכי ולא מלאך אחישה מפלט לו — ומושה ואהרן יצקו עליו שמן, נר תמיד (ישעיה נ"ט כ"א) וגם נר מדיני, אאיר לזרעך אחריו, ופעמים רבות יכבה... ובלכתם לאור המוסרי אערוך נר למשיחי, ושני הנרות יאירו להם תמיד —

וקנאת בני חם בבני שם, ילדה שנאה אליהם, ויכבו את נרם המדיני — וגם נר אלהים (הוא „המוסרי“) טרם יכבה... ויאנחנו, ויעקב, ותעל שועתם אל האלהים, וינאלם בזכות ארבעה דברים מוסריים (מכילתא פ' בא, וקד"פ ל"ב, שה"ש פ"ד, חתומא פ' בלק).

ויצאו „ביד רמה“ (שמות י"ד) אונקלוס תרגם „בריש גלי“ והמיוחס ליונתן „בידא מרממא מתגברין על מצראי“ והמכילתא גם הלקח טוב (פ' בשלח) חברו שני התרגומים יחדו, וז"ל רש"י ז"ל „בנבורה גבוהה ומפורסמת“ מה היא נבורה גבוהה? או מפורסמת? ושמעתי מפומיה דאבא מארי הרב המאוהב הנודע בחריפתו ובקיאתו ובצדקת פזרונו בישראל מוה' אהרן כהן צדק וצ"ל דבה נחמד, ויען הייתי אז כבן עשר שנים, מלתא מני אזדא אם אמרו משמיה דנפשיה או דאחרינא, בחמשה דברים עבד עברי יוצא להפשי: א' בשש, ב' ביובל, ג' בגרשון כסף, ד' רשות האדון, ה' מות אדונו, ובחמשה אלה ננאלו: א' הגירות החלה עוד בימי יצחק, — ב' תור מתן תורה הגיע, במשוך היובל, — ג' קשוי השעבוד השלים, — ד' פרעה שלחם, — ה' הוא וחילו טבעו בים, — וברדפו אחריהם, פחדו פחד; וכראותם, אית מצרים מת, וירונו, כי אז ננאלו בכל חמשת הדברים, ודפח'ח.

ה' רגל על לשוננו, אלהינו ואלהי אבותנו! ואבותנו לא ערו, זה אלי ואלהי אבי, אנוהו וארוממנהו! הלא דבר הוא? אמנם „גם ערב רב עלה אתם“ זה נר „מביא ואינו קורא“ כי לא יוכל לאמר לאבותנו! (בכורים פ"א ה"א) ושירת הים, כוללת חמש הודאות, לשעבר ולהבא (עקרת יצחק שער מ' אור חדש מ"ב פ' מ"ז) וכיצד אמרוה, פלוגתא דרבוותא (סוטה ל"ב) וישם משה בפי הערב רב לשיר דק, זה אלי ואנוהו! לא אלהי אבי המצרי; כי אם אלהי ישראל אשר באתי לחסות תחת כנפיו! — וכל זרע אברהם תולדות יצחק יוצאי ירך יעקב, ענו ואמרו גם „אלהי אבי וארוממנהו! — ובקבלת התורה קימו וקבלו היהודים עליהם ועל

זרעם, את האמת ואת האמונה; ויאמר ה' אל משה: בי יאמינו כאברהם אביהם (בראשית ט"ז ב'), וגם כך יאמינו לעולם" (שמות י"ט ט'). וחובתנו לדרוש ולחקור ולהבין עד מקום בינתנו מנעת, "וידעת היום והשבות אל לבבך" (דברים ד' ל"ט). זכור ימות עולם! בינו שנות דור דור! שאל אביך וגו' (שם ל"ב ז'). על כן אמר דוד, משפטי ה' אמת יי' (תהלים כ' י"א), "כל מצותיך אמונה" (שם קי"ט פ"ז) ויצו על שלמה בנו, "דע את אלהי אביך ועברו י' ותורתנו כוללת "מצות ומשפטים" ומעמם נודע ויקראו, "אמת" וגם, "חקים" אשר רק אלהים הבין דרכם, ונעשה אותם, "באמונה". ודברה תורה כלשון בני אדם, כל ידיעה ברורה תקרא, "אור יומם" ושאינה בהירה לא תקרא אור — ואנחנו תפלה ביום, "אמת ויציב" ובלילה "אמת ואמונה" (ברכות)

"ושכחי עמך ובית אביך" (תהלים מ"ה י"א) זה אברהם, "לך לך וגו'" ובבואו בית אל, קרא, "בשם ה' יי'" (בראשית י"ב ה') זה אלי! — הוא, "אל עליון קנה שמים וארץ" (שם י"ד כ"ב), "ה' אל עולם יי'" (שם כ"א ל"ג) ובשמו נשבע (שם שם כ"ג) ונקרא, "העברי" (שם י"ד י"ג), "שכל העולם מעבר אחד, והוא מעבר אחד" (כ"ד פ' מ"ב. פסיקתא פ' ל"ג). — יצחק, פשט את צוארו, בהאמינו כי אלהים נגלה אל אביו, ובוה הוסיף, "אלהי אביו!" והיא, "ברכת אברהם" אשר נתן ליעקב, ויעקב אמר, "אלהי אבי אברהם! ואלהי אבי יצחק!" (שם ל"ב ט'). "האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו, אברהם ויצחק! הרועה אותי וגו' ויקרא בהם שמי ושם אבותי" (שם מ"ח ט"ז ט"ז) על כן זאת תפלתנו, "אלהינו ואלהי אבותנו!" — א' מי לנו גדול ממישה, ולא נענה עד שאמר זכור לאברהם וגו' (שבת ל' א') ושלמה עד שהזכיר חסדי דוד (שם). — ב' "אלהינו ואלהי אבותנו" הוא, "אמת ואמונה", ודוק היטב כי כל זה ענין חדש תל.

ו' "כי נר מצוה, ותורה אור, ודרך חיים תוכחות מוסר יי'" (משלי י' כ"ג) "נר" (קצרצע) זה שמו גם בטרם הוצת באש, "ובהעלות אהרן את הנרות" (שמות ל' ה') "ואור נר" (משלי י"ג ט') אם תדבק בו האש, יאר, כן עשיות כל מצוה, חוק או משפט, הוא, "נר אלהים" וכלליה ופרטיה ודקדוקיה וכונותיה, "אש דת!" — "נר לרגלי דבריך, ואור לנתיבותי" (תהלים קי"ט ק"ה) העשיה, והכונה, כי, אין בור ירא חטא, ולא ע"ה חסיד" (אבות פ"ב מ"ז) מעשהו, כגוף בלא נשמת חיים, אטו כולא עלמא דיני גמירי? "ולא הבישן למד" (שם) ודרך חיים תוכחות מוסר, שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך י' ויאירו את נרך באור תורה, והלימוד יביאך לידי מעשה (קדושין מ"ב ב') וייתב לה' משור פר (ערוכין פ"ג ב') אז תקשר את, אגוהו עם "וארוממנהו" ואת האמת עם, האמונה בקשר של קימא. —

ותורה אור, כל מצותיה, קיה ומשפטיה, יפרדו לשני ראשים: א' חובת האדם לאלהים, הוא "נר המוסרי" וקורא לו בכתבי הקדש, "נר אלהים" (ש"א ג' ב'). —

חזון ישעיהו ודברי זכריהו

ב' בין איש לרעהו, והוא "נר המדיני" הנקרא "נר ישראל" (ש"ב כ"א יז). באש דת' הועלו גם שניהם. הראשון ביד הכהן הגדול באש, ואהבת את ה' אלהיך: והשני ביד השופט או המלך באש, ואהבת לרעך כמוך: וליהודים היתה אורה, ולא האמין איש כי יבא צר בשערי ירושלים. כי גם מלחמותנו היו בדבר "האורים והתומים" (ברכות ג' ב') וה' איש מלחמה יצא בצבאותנו.

ז' והריגת נוב עיר הכהנים, וריב בתי שאול ודוד, ומרידת אבשלום, הפריעו את שלום העם, ונהפכו שני הנרות למאורי מתעים כנר טרם יכבה — ויצאה בת קול ואמרה: רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה (שבת נ"ז ב') "ובשעה שנשא שלמה את בת פרעה, ירד גבריאל ונעץ קנה בים, והעלה שירטון, ועליו נבנה כרך גדול שברומי" (סנהדרין כ"א ב') לאמר: הדברים האלה הסבו קריעת המלוכה אחרי מות שלמה, וגליותנו וכל תלאותנו עד היום הזה — בגללם נחצה ישראל לשתי מחנות "יהודה וישראל" ולשתי ממלכות "ירושלים ושומרון" — המלכים והכהנים ריב ומדון נשאו, והעם היה כצאן אשר אין להם רועה; והנביאים אנשי קדש, חשו עתידות כי קרוב יום האיד — ושומע לא היה להם — ובעון אש זרה אשר העלו ירבעם בן נבט, אחאב, יהוא, יהושפט יואש, מנחם, פקחיה, פקח בן רמליהו, "מלכי ישראל" הגלו עשרת השבטים, עקבותם לא נודעו לנו, ועקבותנו לא נודעו להם. ואת השארית החטיאו אחז ומנשה מלכי יהודה. ויהי בימי יהויקים עלו נבוכדנאצר מלך בבל, וגדודי כשדים, ארם מואב ועמון על ירושלים, ותבוא העיר במצור" (מ"ב כ"ד). זבימי מלוך צדקיהו בא נבוזראדן ירושלימה, ויאבד את יתר נבוכדנאצר (שם כ"ה) ואז נכבה, "נר המדיני" הוא, "נר ישראל" —

ח' ואלה מסעי בני ישראל: באהל מועד עשו ארבעים שנה חסר אחת. בגלגל ארבע עשרה, שבע שכיבוש, ושבע שחילקו. בשילה שלש מאות וששים ותשע, בנוב, שלש עשרה, בגבעון ארבעים וארבעה, הבית הראשון, עמד בירושלים ארבע מאות ועשר, והשני, ארבע מאות ועשרים (ירושלמי מגילה סוף פ"א) וע"ש בקרבן העדה. ונר אלהים, טרם יכבה, תמו שבעים שנות גלות בבל, אז נבנה הבית השני, ועליו חזה החוזה "גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון" (חגי ב' ט') ופליגי בה חז"ל, חד אמר בבנין, וחד אמר בשנים, ואיתא להא, (ב"ב נ' א"ב). ומה הסב את חקירתם ופלוגתתם? מאי דהוה הוה? אמנם חקרו כי היכי דלא לסתרי קראי אהרדי, דכתיב "ורבים מהכהנים וחלויים וראשי האבות הזקנים, אשר ראו את הבית הראשון, ביסדו זה הבית בעיניהם, בוכים בכי גדול וננ"י" (סדרא ג' י"ב) ואם גדול כבודו, למה בכו? מר אמר בבנין, זה אלי ואנוהו" ומר אמר בשנים, אלהי אבי וארו ממנהו" הצעירים לימים, השמחים אלי

חזון ישעיהו ודברי זכרוהו

יג

מחמדי עין שמחו, מי שלא ראה בנין הורדוס, לא ראה בנין נאה מימיו" (ב"ב ד'
 א') וחזקנים אשר בעיניהם "אלהי אבי וארוממנהו" הוא העקר "ואנהו" המפלג
 בזכים בכי גדול — דכתיב "וארצה בו ואכבד (ה' חני' א' ה') וקרינן ואכבדה?
 דמחוסר ה', אלו חמשה דברים שהיו בין מחדש ראשון למקדש שני, ואלו הן:
 ארון וכפורת וכרובים, איש ושכינה, ורוח הקדש, ואורים ותומים" (יומא כ"א ב')
 "ואיתא להא ואיתא להא" אמת כי אור "נר אלהים" לא האיר בבתחלה, זרח
 אור "נר ישראל" עשר שנים וותר.

חזון ישעיהו (שמות כ' ס"ז-כ"ב) ושניהם רומזים לשני ראשי ישראל, א' הכהן הגדול
 שם משה בחורב, אשר כרת ה' עם ישראל" (מ"א ח' ט') ושניו (דה"ב ה' י'), "ונתת אל
 הארון את העדות אשר אתן אליך, ועשית כפרת וגו', ועשית שנים כרובים וגו' ועשה
 כרוב אחד מקצה מזה, וכרוב אחד מקצה מזה וגו' והיו הכרובים פרשי כנפים
 למעלה סוככים בכנפיהם על הכפרת, ופניהם איש אל אחיו, אל הכפרת יהיו פני
 הכרובים" (שמות כ' ס"ז-כ"ב) ושניהם רומזים לשני ראשי ישראל, א' הכהן הגדול
 מאיר, "נר אלהים", וכרובו ממעל ללוח, "אנכי — כבוד" שהמה בין אדם למקום, —
 ב' המלך, המאיר, "נר ישראל" וכרובו ממעל ללוח, "לא תרצה — לא תחמוד"
 מצות שבין אדם לחברו, "פרשי כנפים למעלה, סוככים בכנפיהם" ככהן הגדול
 מאחיו, כנזיר אחיו, הגביהו וינשאו את התורה ואת ישראל, מעלה מעלה, "ופניהם
 איש אל אחיו" שלום אמת היה ביניהם, אז הפיצו שני הנרות אור אש דת, ולא
 האמינו כי יבא צר בשערי ירושלים, המלך היה קודם לכהן גדול (הוריות י"ג א') ובכל
 זאת שאל ביד הכה"ג במשפט האורים והתומים (ברכות ז' ב'), כתיב, "פניהם איש אל
 אחיו; הא כתיב (דה"ב ז' ג') ופניהם לבית? כאן בזמן שישראל עושיין
 רצונו של מקום; כאן בזמן שאין ישראל עושיין רצונו של מקום" (ב"ב צ"ט א')
 "בשבר וראך ושמה בלבך זכת לחשן המשפט" (שבת ק"ט א') וכהן שאינו
 משמש ברוח הקדש אין שואלין בו" (יומא ע"ג ב') ושם של י"ב אין מוסרין
 אותו אלא לצנועין שבכהונה (קדושין ע"א א') "וכל כהן שאינו מודה בעבודה,
 אין לו חלק בכהונה" (חולין ס"ב ב') ומיום שעלתה מרתא בת ביתוס תרקבא דדינרי
 לינאי מלכא, על דאוקמיה יהושע בן גמלא לכה"ג (יומא י"ח ב') ויוחנן כה"ג
 נעשה צדוקי, והדומים לו; ריב ומדון נשאו המלכים עם הכהנים, עד שאמרו, "רב
 לך ינאי המלך! בתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן" (קדושין ס"ו א')
 ואז היה פניהם לבית; ולא איש אל אחיו — ונגנזו הארון הכפרת
 והכרובים, והאורים ותומים, ורוח הקדש, והשכינה, "נר ישראל"
 נכבה — "ונר אלהים" טרם יכבה — — ויבואו אספסיינוס נירין קיכר
 ומיטוס בשערי ירושלים (גיטין ז'—ז"ט). קצרתו מאד, ואבאר ברחבה אי"ה בחלק השני.

חזון ישעיהו ודברי זכריהו

י"ג) "נר ישראל" כבה — ומתי יאיר תמיד ולא ידעך? בעת יערך נר למשיחנו!
 ציון היו במר תבכה, וירושלים תתן קולה — מקדשנו לשרפה מאכולת אש וארצנו
 יבעלוה זרים! — ותפוצנה צאן עדר יעקב, בארבע כנפות הארץ — זעיר שם — זעיר
 שם — ומכל מחמדנו ההיו לנו מימי קדם, אין לנו שיעור, רק התורה
 הזאת!" — הוא נר האלהים — —

הלא המה ארבעה ועשרים ספרי קדש, בשפת קדשנו, ובתוכם שלשה (הניאל
 עורא ונחמיה) ארמית, כי במשך שבעים שנות גלות בבל, הועם גם זהב שפת
 קדש הברורה והטהורה! — וספרים רבים, נאבדו בצוק העתים, ספר, מלחמות
 ה'!" (במדבר כ"א י"ד), "ספר הישר" (יהושע י' י"ג) חמשה ואלף שירי שלמה (מ"א ה' י"ב)
 דברי שמואל הרואה, דברי נתן הנביא, ודברי גד החוזה" (דהיא כ"ט כ"ט) "דברי
 שמעיה הנביא, ועדו החוזה להתיחש, ומלחמות רחבעם וירבעם" (דהיא ב' י"ב ס"ו)
 ומדרש ערו הנביא" (שם י"ג י"ב) וספר "דברי הימים למלכי יהודה וישראל", וחבל
 על דמובדן, ולא משכחין! — וננחם ביתר הפליטה — ונודה לה' חסדו כי לא
 נכחד קיימנו — ויהי שמו הגדול מבורך כי לא נכבה "נר אלהים" הוא "נרנו
 המוסרי" הבושר "באש דת" מאיר עינינו ועיני כל העמים צדק למדו — —

י"א) "כבושה בגולה, לומדת יראתך" בירושלים כבו את נר ישראל; ואיה
 הוסיפו שמן למאור "נר אלהים"? בגולה! שירת הים, מעמד הר סיני,
 ומשיחת המשכן במדבר, העלו את הנר אשר העלה אברהם, "נר תמיד!" —
 ועזרה בגולה היה עזרא הסופר, ועל צבאו "אנשי כנסת הגדולה" מצילי
 ארבעה ועשרים ספרי קדשנו (סוכה כ' א). ורבן יוחנן בן זכאי בראותו עני עמו בשבט
 עברה וזעם, הציל (גיטין נ"ו ב') את "יבנה וחכמיה" מעלי שלהבת-יה "נר אלהים" ואת
 "שושילתא רבן גמליאל" התיחשים לדור המלך, שלא תכבה גחלתו, והוא מזתר
 השמן "שבנר ישראל" להחזיק במעוז "סוד העבור" וראה מה שכתבתי (איה"ח כ"א 38).
 ורבינו הקדוש דאתי מדוד (שבת נ"ז ב') ואם אמנם מצד אמו (כתובות ס"ב ב')
 ומשפחת אב קרויה משפחה (ב"ב ק"ט ב') בכל זאת החזיק במעוז "סוד העבור"
 (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ג). גם קבץ את כל ההלכות והדינים ההיו נהוגים באומה
 הישראלית מימות משה רבינו ע"ה, ויצרפם ויזקקם על פי "המדות שהתורה
 נדרשת בהן" ויכתבם על ספר, על פי הרשיום (גיטין ס' א') שנאמר עת לעשות לה'
 (תהלים קי"ט קמ"ז). ור' יוחנן וריש לקיש במערבא, ורבינא ורבי אשי בבבל, השלימו
 מעשחיה הגדול, על פי חקירות ודרישות, בערך שני אלפים תנאים ואמוראים
 ההיו לפניו ולאחריו, ואחריהם כל הפוסקים. —

ודע אמנה כי שקר בפי הקראים, האומרים כי יש לנו ח"ו שתי תורות,
 האחת ביד משה והאחת מאת חז"ל. כל רבני וגאוני ישראל אשר תורתם אומנתם

יעידו: כי אנו אין לנו רק תורה אחת. עם פירושה. כאשר הואיל משה באר אותה על פי ה'. והז'ל בחנו וינסו ויצרפו ויוקקו. כל דין ודין ההיה נהוג בישראל. על פי שלשים ושנים מדות דר' יוסי הגלילי. מצרף לכסף. והמדות האלו כור לזהב דיני תורתנו. בזאת יבחנו. ואת אשר מצאו לאמת. קבעו להלכה ולמעשה. וכן יפסקו הפוסקים אשר על פיהם ישק בית ישראל! —

י"ב) אלף ושמונה מאות שנה. מיום נכבה, נר ישראל! והבת יהודה. הווי כעוטיה על עדרי חבריה — עומדת בין הפרקים: אלו הן הלוקין, ואלו הן הגולין — אלו הן הנשרפין, ואלו הן הנחנקין — „ובריש כל מרעין אנא דם“ (ב"ב נ"ח ב') זה שש מאות שנה. ועצומים כל הרוגיה גם בדור „חכם ונבון“. הא בביזתא (באשכנז וראמעניען) הא במלקיותא (בפאמערן, רוסיא ופולין) והא בשביה (באונגארן). חרב קשתה ממות, רעב קשה מחרב, ושביה קשתה מכלם (שם ה' ב') וע"ש ברשי ז"ל. והאסורים חנם, מוכים; ואלמלא נגדוהו וכו' (כחובות ל"ג ב'). — כי אש יצאה מברלין, להבה מקרית „דור חכם ונבון“ ותאכל נאות יעקב — משנאה בת הקנאה באשרנו ובעשרנו — — ותצר עין אויבנו בראותם כי ברוב הממלכות יהל גם „נר ישראל“ בסבת התמורות במדינות והרחבות גבולי הארצות, ושנויי חקי כל העמים — — ומשפט טיסא עסלאר, הוא בן השנאה ונכד הקנאה. —

ובפרוע פרעות בארצות הצפון, בהתנרב נדיבי עם אלהי אברהם, נודע גם בלאומים כי בעת צרה לכלל ישראל, תתאחדנה כל כתותנו, לאגודה אחת. איש את רעהו יעזורו, בגוף ובנפש, כי אנשים אחים אנחנו. וְיִאָמֶן פִּתְגַמְנו „ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ“ —

שבתי אני וראיתי, שרים וקצינים, חכמים ונבונים, נקהלים פה לונדון, ועוסקים יומם ולילה, בצרכי כלל ישראל באמונה. בכספם, ובעמל ויגיעת בשר, ונוסעים לנאליציא, אשכנז וכו' במלאכות כלל ישראל, וראשים אחים לרשים אליהם ננשים, ושר ורש נפנשים — ותרדנה עיני דמעני אסון ואגלי ששון, ויחדו נמהלו, יספרם אלהי בנאדו. — הם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש ביעקב, ותאכל את הונם ורכושם... וימלטו על נפשותם... ויתכו כמים שאגותי לשבר בת עמי — — ובראותי כי כל הכתות אשר בתוכנו מבכרות את טובת הכלל על פני טובת הפרט, וכל בית ישראל אחד, ואמצא נוחם בצרתה! —

ואנכי הצעיר בעמי, תרתי אני בלבי, במה גדול גם כחי בעת לעשות לטובת הכלל! וזוכרתי, „מעשה בר' חנינא בן דוסא, שראה בני עירו מעלין נדרים ונדבות לירושלים. אמר: „הכל מעלין לירושלים נדרים ונדבות; ואני

חזון ישעיהו ודברי זכריהו

ואיני מעלה דבר? — מה עשה? יצא למדברתה של עירו, וראה שם אבן אחת, וישבבה, וסיתתה, ומירקה, ואמר: הרי עלי להעלותה לירושלים וכו' (קה"פ א' פסיקתא פ' ותשלם) ודרשתי פה בששה בתי כנסיות, ונסעתי לערי מאנשעסטר וליפערפאול, ודרשתי גם שם בשני בתי כנסיות הגדולים, להקים כושלים ולחוק ידים רפות, ועוז לדברים היוצאים מן הלב. — וזה עור לשעתו, ולא לדורות? ואכתוב ספרי זה להוכיח, כי מימות אברהם אבינו ע"ה ועד היום הזה, ישנאנו חנם, שנאה בת קנאה, ועלילת הדם היא בת השנאה, וכנד הקנאה. — בארץ מעשה, שהיה במאדריד, ובפי האסיר שמתי ארבעים ושש ראיות להצדיק את התורה שבכתב ושעל פה בכלל, ולהכחיש את חטאת הדם, בפרט. — גם בפי נוצרית בת נדיב, שמתי תהלות היהודים, ואקוה כי אם לא כלו, יעתק רובו ללשונות העמים בידי חכמי עמינו אוהבי תורתנו ועמנו. על כן הצבתי ציונים, גם במקום אשר להקורא העברי, למותר, להראות לעיני העמים והשרים כי אהבת האדם והרחמים על הבריות, עמודי תורתנו, וענתה בנו צדקתנו. —

ומי הם שמימיהם אנו שותים, ושמותיהם אין אנו מזכירים? (הוריות י"ד ב') ואפילו ספיקא דגברא גרים (הולין י"ה ב') ואזכיר לטוב ארבעה ספרים מטיבי צעד: תשועת ישראל, עטרת צבי, אפס דמים, ושבת אלוה, אשר היו לי לישועה, תל מעודי לא אתעטף בטלית שאינה שלי, ומה גם לזקוני, והמבין יבין כי לא יכלתי לשום שמות מחברים בדורנו, בפי האסיר אשר חי בערך ארבע מאות שנה לפנינו, ובכל המקום אשר קדמוני, גם חלקי אמרה נפשי, מטרתם ומטרתי לטובת כלל ישראל, ויזכרה אלהי לכלנו לטובה, וערבה לה' מנחתי זאת כמנחת רחב"ד לבנות חומת ירושלים להעלות שני הנרות! —

על פי פקודת הרופאים, הנני נוסע עתה לשאוב מים במקומות הרחצה, ולוח הטעות לחלק זה ארפס איה בחלק השני, כי אך אדם אני עלול אל יצניאה"לפ"ק. (יג) ומה מאד ידוה לב כל אוהב עמו, כבוא שטן להרבות מחלוקת בישראל, בעת אשר הכתות השונות מתאמצות להתאחד! ובקום עלינו צר ואויב מקרבנו, להוסיף עלינו עלילות חדשות! והרמותי את המטה, ואכה את עשו בן יצחק (בהערה 209 וזם 221 ובהוספת "עדים וזמנים") להציל את כבוד גאוני יעקב בן יצחק, ולא יעיוז עוד הדיוטים, לפסוק אף ביעותא בכותחא, כי הנרות הללו קדש הם! — ואשמח כר' עקיבא בראותו שו על שיצא מבית קדשי הקדשים, מקום שכתוב בו "והזר הקרב יומת" כי בעת נתקימה נבואתו של זכריהו לרעה: יש תקוה כי תקום נבואתו של ישעיהו לטובה (מכות כ"ד ב') ויאירו שני הנרות! — וסימנך זכריה וישעיה לפ"ק.

המחבר.

לולי ה' שהיה לנו *)

א' לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם ממצרים ועד הנה, תמנו לְנַעַם. הוי מי מנה מצוקותנו מיום אז ועד היום הזה? איה שוקל בְּעֵסְנוּ וְהוֹתְנוּ במאוננים? ואיה סופר כל התלאות המוצאות אותנו מיום ערינו גרשנו מערינו? — איה שוקל בכרי הכסף והזהב אשר זרים בזו לעינינו? ואיה סופר הרכים והענוגים אשר נפשם יצאה בהתחננם „תנו לנו הנפש — והרכוש קחו לכם“ — ואם לא נִקְחָד קִינְנוּ לה' החסד, שבשפלנו זכר לנו בקום עלינו אויב ויאמר „הַשְׁמֵד! אפאיהם! אשביתה מאנוש זכרם!“

ואלו מאה שנים יחיה סופר מהיר, ומנעוריו יקדיש ימיו ושנותיו נזיר להזיר לכתוב קורות אבותנו, ועד יומו האחרון לא ימיש עטו מידו וקסתו לא תזח ממתניו, ומצא לו לאסוף ולחוק זכרון בספר את כל הרעות הרבות אשר השתרנו עלו על צוארינו בגלות החל הזה? (**)

(*) המאמר הזה יסודתו בהררי קדש. באר רחובות למזמור קכ"ד בספר תהלים נעים וזמירות ישראל. והנבתי פרקיו למספר פסוקי המזמור הנזכר, מהחלו ועד תומו. — ואפס קנהו דרוש דרשתי תוך קהל ועדה (בראשון לחג מתן תורתנו בשנת תרמ"ב) בבית הכנסת הגדול אשר לעדת האללאנד הגמנז'ה בזה, מדי דברי על אודות דבור „לא תרנח“ דבר בעתו, כפרוע פרעות בעיר טיסא עסלאר (אשר בארץ אונגארן) בהתחדש עלי לית הדם על אקב' כנשר נעוריה, לתרפת דורנו. והנני נתן לו מקום (בשנים רבים) בראש ספרי זה, אשר תעודתו להוכיח בראיות ברורות ומפי סופרים ומפי ספרים: כי מעולם לא היה חוק לישראל לגוש את המנות לליל התקדש חג הפסח בדם האדם באדם. ונהפוך הוא משפט אלילי יעקב לשנא רנח, לתעב דס, ולשמור אמונתם לארץ מולדתם והדרים עליה.

(**) מי כתב מנלת תענית? חנניה בן חזקיה וסיעתו. שהיו מחבבין את הנרות (סגאלין מוקן, והנם היה חביב עליהם להזכירו לשבחן של הקב"ה, וכותבין ימי הנס לעשותם יום טוב, רש"י) אמר רשב"ג: אף לנו מחבבין את הנרות — אבל מה נעשה? שאם באנו לכתוב אין לנו מספיקין (לפי שהן דירות, לישא אחרניא: אין לנו מספיקין מלגשות יום טוב בכל יום. רש"י) (שבת י"ג ב').

לולי ה' שהיה לנו

ב' „לולי ה' שהיה לנו... אזי היים בלעונו בחרות אפם בנו“
 ספרי קורותנו מגוללים בדמים, כי בדורות רבות שמח עלינו אויב, „האח בלענוהו“
 נפלה בתולת ישראל לא תוסיף קום! אלה נתנו גום למכים, ואלה לחייהם למורטים.
 אלה לטבח הובלו, ואלה בידיהם נתלו. אלה ברזל באה רגלם, ואלה מתו בבור
 מעוצר רעה ויגון. ונקדש בם קדוש ישראל —

מי נתן למשסה יעקב? אויבנו פלילים אשר פקו פליליה! ישראל לבוזים?
 הנזירים לובשי בגדי השרד, והחרב מתחת לַמָּךְ! כי ארבעה המה קטני ארץ, והמה
 מחריביה ומהרסיה: (1) פוטר מים ראשית מדון; ואחריתה שטף מים רבים. (2) לשון
 רמיה, שוחה עמוקה. (3) קנאת איש מרעהו, אש היא עד אברון תאכל. (4) ושנאת דת,
 בקהל רפאים תנוח! — ומשלחת מלאכי רעים ארבע, אכלה את נאות יעקב...
 כי כאבני הפץ מעטות, זעיר שם זעיר שם, וכאבני חול עד כי חדל ולספור;
 כן אנשי המעלה מעטים, ומספר ההמון, רב בכל עיר ועיר ובכל
 מדינה ומדינה (סוכה מ"ה ב') ולפני זעם פראי אדם מי יעמוד? — וזה ספר תולדות
 אדם: עֵיר פָּרָא אדם יְנַלְד, ולו הכשרון לכל חכמה ומדע, אשר נשמה
 באפו ונשמת שדי תבינהו. — אשרי האיש אשר בעורנו נער הלך בעצת הוריו
 ומוריו, ובדרך תבונות עמד, וממושב חכמי חרשים ונבוני לחש ישב, בתורה חכמה
 ומוסר הפצו, ובשכלו הנתן ממרומים יהנה יומם ולילה, יגדלו יהיה מופת
 לרבים ובו יתברכו, למי אוי? למי אבוי? לאשר בנעוריו לא ראה תורה כי טוב וחכמה
 כי נעמה, וגם אבותיו (מגודל סכלותם או מרוב ענים ומרודם) לא הטו למוסר אזנו,
 ואת שכמו לסבול עול בתי הספר ומדרשי החכמה — גם כי יזקין יהיה פרא אדם.
 לשון וספר לא ידע, בסוד חכמים לא בא, במושב נכבדיעם לא ישב, הליכות עולם
 לא ראה, והחכמה מאין תמצא? נפשו, אבן או פל לא לוטשה למען היות לה
 ברק, נמשל כבהמות נדמה, שור נגח ופני אדם לו, בכפרים ישכון, ביערים ילון,
 מחוץ למחנה הרחק מאדם העיר מושבו, ולא על הלחם לבדו יהיה, כי
 גם בכוס יתן עינו — כי ירעב, ואכל את בשר רעהו — וכי יצמא ישתה דם
 האדם באדם — כי יאכף עליו פיהו...
 ומי יעצור בעד ההמון הרב, מעשות אדם כדגי הים? רסן האמונה
 ומתג הממשלה* כי רבה אמונתו בקדושיו, דמיונו כמוכה סנורים ההולך

(* „וי' דכתיב (תבוקו א' י"ד), ותעשה אדם כדגי הים, כרומס אין מושל בו!“ למס
 נמשלו בני אדם לדגי הים? מה דגים טבים הגדול ומחברו בולעו; אף בני אדם; אלמלא
 מוראם של מלכות, הגדול ומחברו בולעו. והיינו דתנן (אבות פ"ג מ"ב) רבי חנינא סגן הסהניס

לולי ה' שהיה לנו

ג

בעקבות אשר עיניו בראשו. והיה כשמעו מעל גבעת המורים, "חדלו לכם מעשות כל רע, ורצון אלהים ומלך עשות טוב. כל העמים אחים, ואב אחד לכלם, וקול ה' על המים, המה מימי מריבת בניו על דבר פלגות האמונות. "על כן יעזוב איש את הריב ואת המדון, ודבק באהבת האדם, מכה איש מעמו או מעם אחר ומת... מות יומת הרוצח בפלילים, ומשנה קלון יירש כי גם אלהים יחקר זאת. גזל הוא עון פלילי, וגנבה חטאת מרי, לזה ולא ישלם רשע ויקרא כי יחנוגע בכל אשר לרעהו כנוגע בבת עינו, אדם לעמל יולד, והבטלה ראשית, החטאת. מתוקה שנת העובד, ומרה שנת האובד עתותיו, ששת ימים תעשה מלאכה בבית ובשדה, ובשביעי מנוח. בימי העבודה לא תרדפו שכר, ובימי שמחתכם ובמועדיכם לא תרבו לחקור מקום, כי היין בוגד, זולל וסוּבא, תועבת אלהים ואדם גם שניהם. שלחו את בניכם ואת בנותיכם אל בתי הספר, ובשובם יאל בתיכם לא תתנו להם ללכת שובב, החנוך נחלת אבות, ומה שכל טוב, ילמדו, ויגדלו לתפארת אבותם. זאת עשו למען ייטב לכם בארץ ובשמים!" יהפך לבבו ללב בשר, מפני פחד אלהים ומלך...

וביום שמעו מפורש יוצא מפי המתקדשים והמטהרים על הבמות, "חדלו לכם מן העברים, כי שבע תועבות בלבותם. לא תדרשו שלומם וטובתם כל הימים, כי צוררים הם ואמונתם, לנו ולאמונתנו. הגיד לכם אדם מה הוא עברי? איש יקבד עון, בליעל, אוהב מעשקות, בידו מאזני מרמה, וכל מעשהו רמיה, מנשך, ומרבת יעשה הון, ומעושק יבנה לו בתים והיכלות, וכל אשר לו מחוט ועד שרוך, נעל הוא משוד האכרים ומאנקת העובד האובד. מאשר לנו עשה את כל הכבוד הזה, היל בלע ויקיאנו, גם לדמינו הוא אורב, ארי במסתרים. כי חוק לישראל הוא: ללוש ענות מצות לליל התקדש להם חג המצות בדמי עמים, "אחרים... אוכלי חצי בשרנו, דמיהם בם ואשמם בראשם!" — ברנע ירתח דמו כמרקחה וכסיר נפות, ולבבו יהפך לשנוא את כל אשר בשם ישראל יבנה, ויעשה מעשים אשר לא יעשו: מבית היהודי היושב לבטח אתו יגנוב, ויאמר "לא פעלתי און!" ומאהל יעקב שכנו הקרוב אל ביתו, יגזול, וישתבח בעיר, אין חטפתי... ודידי חטפתי!" — ובהרגו עברי נפש, והוא לא שונא לו מתמול שלשום, יתברך בלבבו כי הגדיל ישועות משיחו, וכי העלה עולה זוכה על מזבחו — ותקטן עוד זאת בעיניו ויתנבל על כל קהל בני ישראל להכרית מאנוש זכרם, ויבדה עליהם עלילת שוא... יעיד לשקר... ישא לשוא נפשו

אומר, "הי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראם, איש את רעהו חייב בלעו!" (ע"ז ג'
ב') ושאי עיניך וראיה (ב"ר סוף ע' ט').

לולי ה' שהיה לנו

ו' ישיב לומר מה... בלב מלא תקוה לרב טוב צפון לה תחת אשר קנא
לא להיו... — וזאת תורת הקנאות.
טובה אימת ממשלה עם יראת אמונה מתנ ורסן לעצור בעד
המתאווים. מצוקי ארץ ועמודי עולם גם שתיהן. ואלו האחת שתפול תמלא הארץ
חמס מפני חמת ההמון הרב...

ואם נכונן לחקר קדמוניות ישרון, ונפתחה ספרי זכרונות ימי אבותנו בימי
מגוריהם, ונראה כי המה נדפסים בצבעים שונים, מראה היריעה האחת
שונה ממראה היריעה השנית בחוברת. האחת מְרַאָה צבע זהב, ויפוזו
אותיותיה; והאחת אֶרְמָה מדם... תחרד הרדה גדולה ותאמר מה המראה הזה
אשר אני רואה? וידעת היום כי הראשונה נכתבה בימי משול מושל ישר
באדם; והשנית, בימים אשר הנזירים משלו בנבורתם עולם.

ודע אמנה כי בכל מדינה ומדינה, נצב סלם ההצלחה ארצה וראשו מגיע
השמים, ועממיה עולים ויורדים בו, והנה הממליך מלכים ולו המלוכה נצב עליו
ולב מלכים ושרים בידו, כשבת אבותנו בארץ אשר יד הממשלה היתה על
העליונה, ויד הכמרים על התחתונה, כי מְלָכָה היה בן חורים וכל קדושיו
בידו... וגבר ישראל ויעל במעלות הסלם — וכשבתם בארץ רבים
שריה, וגם נזיר אחיו לכמריו נעבד... היתה עת צרה ליעקב
וירד פלאים...

ג) „אזי המים שטפנו נחלה עבר על נפשנו“ אנחנו זאת
תפלתנו בכל מקומות פזורנו „אלהים משפטך למלך תן! וצדקתך לנגיד ומצוה!
ואל תתננו ביד ממשלת הכמרים“ הן לצדק ימלוך מלך, ובמשפט יעמיד ארץ;
ואיש אוכל תרומות ומעשר, יהרסנה.

כי מה היושב לכסא ועינו בראשו, דורש? שלום ממלכתו פנימה וחצונה.
ודע כי „יתרון ארץ בכל הוא“ ורק בעשותו חסד לכל לאומיו, הקולות
יחדלון, ושלום ואמת יהיה בימיו ובימי נינו ונכדו. — נאם צדק ללבבו „עליון
„נתנני עליון על ארץ רבה, וישימני לאב המון גוים, ויבחר בי לשפוט את
„מעשיהם ולא את מחשבותיהם. — טמון בלב איש לא קמבעיא לי,
„בשגם אני בשר רואה רק לעינים. בני הם כקטן כגדול, ואם דתי המלך הם
„עושים, לא אראה עמל בדתי אמונתם השונות, וצדיק באמונתו
„יחיה, אעשה להם בתיום אהלי מועד, בחיריהם יבואו בס, ועם יועצי
„יתיעצו על כל דבר הקשה, כי שלומם שלומי; ושלומי שלומם.

ובאוני יועציו ישים „דעו נא יועצי הנכבדים! כי האדמה, המסחר, המלאכה
„וההשכלה, הנה ארבע החיות הנושאות ונשואות עם כסא מלך, עובד האדמה כי
„ישבע לחם, יעבוד בזעת אפו בלי לאות, ולא יחיל כסא. — הכנעני בשבתו לחוף

ימים, ויסחר ברצוא ושוב, הוא רגל ישרה לכסא. — והעושים במלאכה בדרתם, פלאים, ירגיזו זרועות כסא. — והמשכילים בראותם ברעה המוצאת את העם, יפרשו ענן על הכסא, וירעם הגלגל וירעש הכסא — וכל היכלי המלך לא יכילו, ומקום כסאו — על כן שפטו צדק ויכון כסאי.

ונשמע פתגמו בכל מקום דברו ודתו מגיע „אזרח! שמור תום, וראה, יושר כי אחרית לאיש שלום. וגם אתה הִנְרֵה, בני אתה אני היום ילדתיך. יִשְׁכֹּן ארצי וְיָרֵעָה אמונת אבותיך. כי זה כל האדם, והממרה את מצותי, עונו ישא, לי נקם ושלם!” — סוף דבר: אם הכסא יגדל גם מקדושי, סביב כסאו רק ישרי לב יתהלכון. יבחר לו יועצים אנשי אמת רודפי צדק, ויתן חקה אחת ומשפט אחד לגר ולאזרח הארץ. כלם לבני האהובה יחשבו, ולא אחד במ לבן שנואה ...

וזה פרי שלום העמים השונים, המלאכה תפרח כתמר, והמסחר כארו בלבנון ישגא, פרי הארץ לגאון ולתפארת וגם חרושת המעשה תיף בגדלה. ישבעו וותירו, וישלחו את עובניהם ואת רכולתם במים רבים, יגורו אניות ולא יגורו עניות, העוני ימעט, והעושר ירבה, כי ברבות הטובה לא ישתכר המשתכר אל צרור נקוב, שכר האדם ושכר הבהמה יש. גם קרנות שטרי המדינות תרוממנה, בעלותם יעלו שבע למעלה, וברדתם ירדו רק אחת למטה. כי מרוב טוב יביא העם את המס, איש איש כברכת ה' עליו. קול נוגש לא יִשְׁמַע, תשבות מדהבה, אין אונס. —

ואמנם הכסף עונה את הכל, רגלים לו וילך עד קצוי ארץ, פה לו וידבר בכל הלשונות אשר תחת שמי ה', כאשר יאמר משל החמוני, „לפני הדל, סגורים שערי המעות ופתוחים שערי דמעות ואשר מפתח זה בידו, יסגיר ויקהיל, ובחכמה פותח את כל שערי עולם!” הון ממלכה קְרִיַת עֵנָה „היקום” שמו, יקימנה ואין מחריד, והוא יפדה אותה מכל צרותיה ...

גם חכמת בחיץ תרונה, ותחיה בעליה, ויום יום יתוספו כסאות בבתי הספר, כי בעת לא לחכמים לחם וחכמת המסכן בזויה, מי פתי יסור הנה ללמד את בנו השכל וידוע? ובעת יש לעץ הדעת תקוה, מכנף הארץ יבואו להחסות בצלו ולאכול מפריו, כי מה טוב ומה נעים שבת בצל החכמה ובצל הכסף, וקנאת בני הנעורים תרבה כבוד הממלכה גם חצונה, כל הנחרים בה יפחדו פחד ולא יתגרו מלחמה בגוי שומר אמנים, בעם חכם ונבון ואוצרותיו מלאים כל טוב ...

וכי תקראנה מלחמה, אין פחד, כי כל העם מקצה יעופו בכתף אחד אל שדה המערכה, וילחמו עד יקם גוי אויביו — בנעריהם ובזקניהם גדוד יגודו, החלש יאמר „גבור אני” באהבתם את ארץ מולדתם ואת נסיכם בכל נפשם ובכל

לולי ה' שהיה לנו

ו

מֵאָדָם! — הֵן עָם כְּלִבְיָא יְקוּם... אִין עֵיף וְאִין כּוּשֵׁק... וְקִלּוּ מִנְשָׁרִים סוּסִיו... וַיֵּצֵא
כְּבָרֵק חֲצוֹ... לְכָל מִבְצָר יִשְׁחַק — יַפְיֵץ אוֹיְבָיו וַיִּנֵּס מִשְׁנָאִיו, וְאֶדְוֵם לְלִבּוֹשׁוֹ יִדְאָה
כְּנִשָׁר אֶל אֶרְצוֹ וְאֶל מוֹלַדְתּוֹ, בְּשִׂמְחָה יֵצֵא וּבְשִׂמְחָה יֵשׁוּב, וְעַל כְּבִשָּׁת נְמִלִּים יִשָּׂא
שָׂבִי וּמְלֻקָּה...

וּמָה הַמִּתְקַדְשִׁים וְהַמְטַהֲרִים דּוֹרְשִׁים, בַּעַת יְדָם רוֹמְמָה? רַק
אֶת שְׁלוֹם הַמְאֲמִינִים בָּם בְּעִינֵי סַגּוּרֹת, וְאַפְסָם עוֹד, הַמְבִיא תְרוּמָה
מִן הַגּוֹרֵן וּמַעֲשֵׂר מִן הַיֶּקֶב „בֵּן פּוֹרֵת“ יִקְרָא אִף אִם טוֹמְאָתוֹ בְּשׁוּלְיוֹ — וְשָׂאֵר
הָעַמִּים, (וְאִף גַּם הַמְשַׁכִּילִים בַּעֲמָם) „זָרִים! בְּנִים כַּחֲשִׁים! יִלְדֵי
זְנוּנִים!“ יִקְרָאוּ עַל אֲדַמַּת אֶרֶץ מוֹלַדְתָּם, אִף כִּי אֶת דְּתֵי הַמֶּלֶךְ
בְּאֵמוּנָה הֵמָּה עוֹשִׂים! רֹמְמוֹת הָאֵמוּנָה בְּגִרוּנָם וְחָרַב קִנְאָת אִישׁ מֵרַעְהוֹ בִּידָם,
לַעֲשׂוֹת נִקְמָה בִּישְׂרֵי לֵב עַל לֹא דַבְּרֵי, כִּי כָּל פּוֹעֵלִם לְמַעֲנֵיהֶם.

וַיִּרְאוּ רֵאשִׁית לָהֶם לְפָרוּשׁ רֶשֶׁת לְנַפְשׁוֹת הַמֶּלֶךְ וְחַמְלָכָה, וּבַהֲעֵלּוֹתָם
אֶת שְׁנֵי הַתְּנִינִים הַגְּדוֹלִים בַּחֲכָה, יִפְרִשׁוּ מִכְמוֹרֵת לְרַגְלֵי הַיּוֹעֲצִים, וְאַחֲרֵי כֵן
יַעֲשׂוּ אֶדָם כְּדֵגֵי הַיָּם, כְּדָגִים שְׁנֵאֲחֻזִּים בְּמִצּוֹדָה, וּמִי כְמוֹהֶם יוֹדַע צִיד, לְצוּד
נַפְשׁוֹת לְפּוֹרְחֹת?

תַּחַת מִסּוֹהַּ הָאֵמוּנָה, יִפְרִידוּ בֵּין עַמִּים הַיּוֹשְׁבִים מֵאוֹת בְּשָׁנִים לְבַטָּחָה, בֵּין
גּוֹי לְגוֹי יַחֲרָרוּ רֵיב, וּבֵין אַחִים יִפְרִיאוּ, בְּשֵׁם דְּתָם יִשְׁפִּילוּ אֶת קֶרֶן הַחֲכָמָה,
וַיַּחֲרִימוּ אֶת דּוֹרְשֵׁיהָ, אֶת מִסְפָּר בְּנֵי הַנְּעוּרִים הַשּׁוֹקֵדִים עַל דְּלֹתוֹת בְּתֵי הַסֵּפֶר,
יִמְעִיטוּ. יַעַן רַק גּוֹי נָבֵל וְלֹא חָכָם יֵאֱמִין לְכָל דְּבָרֵיהֶם וְחַלּוּמוֹתֵיהֶם; וְהַחֲכָם עֵינָיו
בְּרֵאשׁוֹ — וְטוֹב לָהֶם לְהִסְכִּיל וְלֹא לְהַשְׁכִּיל אֶת לֵב הַנֶּהַר בְּנַעֲוֵרֵי בֵית
אֲבִיו, פֶּן יִגְדֵל וַיִּדְרֹא וַיִּשְׁמַע וַיִּבִּין כִּי מֵאֲשֵׁרֵי מַתְעִים... וַיִּקְפּוּץ אֶת יָדוֹ מִתַּת אֶת
הַתְּרוּמָה וְאֶת הַמַּעֲשֵׂר...

וְכִי יִנְסֶה אֱלֹהִים אִישׁ דַּבְּרֵי „הֵן תַּעֲוֹדְתְכֶם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ לְהַגְדִּיל חֲכָמָה
וְלַהֲאִדְרִיהָ, וְלַהֲרַבּוֹת אֶת מִסְפָּר הַשּׁוֹמְרִים מִזְוֹת פְּתָחֵי הַמַּדְעָה“ יַעֲרֹבוּ „הֵם!
כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם הַשְּׁכָלָה! לְפִתְחָה חֲטָאת רֹבֵקִי, וְכָל בּוֹאִיָּה לֹא יִשׁוּבוּ!“ וְעַתָּה
לַעֲשׂוֹת לְאֵמוּנָה, הִפְרוּ תְבוּנָה! —

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר יִשִּׁימוּ לְפָנֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר נוֹלְדוּ עַל בְּרִכֵּי חוֹפֵשׁ הַדָּת
(וְהַדְּעָת: 1) דְּלֹתֵי אֱהָלֵי מוֹעֵד עוֹד הַיּוֹם תִּסְגְּרָנָה, אִישׁ לֹא אֱהָלוּ בַּחֲרֵי, —
(2) סַגּוּרֹת וּמִסּוּגְרוֹת תִּהְיֶינָה לְנִצָּחַ, מִבְּלֵי בְּאֵי מוֹעֵד, וְלֹא יִשְׁמַע עוֹד קוֹל „הִבּוּ לָכֶם
אֲנָשִׁים“, וְהַמִּשְׁפָּט לְהַקְדוּשִׁים הוּא, — (3) רַק הָעַם הַהוֹלְכִים בְּדַרְכֵי הַנְּזִירִים
יַחֲשָׁבוּ לְבְנֵי הָאֶרֶץ, וְשָׂאֵר הָעַמִּים לְזָרִים, — (4) אִין אַחַר מַעֲשֵׂה בֵית דִּין
הַנְּזִירִים, כְּלוּם, — (5) בַּקֶּרֶת סַפְרִים חֲדָשִׁים גַּם יִשְׁנִים תְּהִיָּה, וְאִם נִמְצָא בָּם עֲרוֹת
דַּבְּרָה, וְהָיוּ לְבַעֲרֵי, — (6) עַל הַמַּסָּךְ יִתּוּסַף חֲמִישִׁית, לֵאמֹר: תַּחַת מָאָה — מָאָה

לולי ה' שהיה לנו

ז

ועשרים. — 7) אשר לא ישלם את המס במועדו, כסף עונש יושט עליו, שקל ליום שקל ליום, וישולחו צועים וצעהו —

וזה פרי ממשלתם: האדמה תשאה שממה, המלאכה תשבות, ותרצה את שבתותיה כל ימי השקמה, ולחרושת המעשה, שבת שבתון. — הסוחר ימעיט את מספר משרתיו עושי רצונו בבית ממכרו; ואשתו תמעיט את צבא שפחותיה ואמהותיה. — החרש והמסגר, האורג והמטוה, מלוטש ברזל ועד לוטש אבן יקרה, על העושים במלאכתם יפילו גורל את מי לקרב ואת מי לרחק — כי רוח החיה אשר באופני המסחר, יצאה — לעשיר לפנים יקרא היום, „דלי תמול ישב בבית גדול ורחב ידיים, קירותיו מעשי צעצועים, וקורותיו שלל צבעים, רצפותיו בהט וישש, ויריעות חלונותיו חטובות אטון פאריו, וכלים מכלים שונים; יושב היום בעלית קיר קטנה, ובה רק מטה וכסא שלחן ומנורה, יתר הפליטה. — כי בבתי העבודה אשר יומם ולילה לא נקרא מנות, תרגיע לילית ושעיר אל רעהו קורא, גם דרכי עיר הבירה אבלות, והמסחר נופל לארץ ותשבר מפרקתו — שנות השמטה יאתיו, לזה לא ישלם לא יקרא עוד שמו „רשע“ כי אם „דל ומטה ידו. מן הנפילים בארץ. אין כסף לאדון זה, ומה הוא כי תלינו עליו“ — הנושה בוא יבא לקחת, וישמח בגורלו כאשר יוציא חמשה תחת מאה, וחמישים באלף, כמלוה כלוה יתאבלו, פורשים ובוכים, זה על אבדן כספו, וזה גם על אבדן שמו — פמוכר בקונה יבכו למשפחותיהם — יגורו עניות ולא אניות —

והעוני חותר לו מחתרת גם מתחת היכלי ענג, ויבא פנימה. בין מרום עם הארץ מושבו, וכסאו בין גדולי העם, גם בארזים תאחו האש; השוכבים על מפות שן, בדמעתם ערשותם ימסו — כי לא ידעו מה ילד יום — הרוכבים בצבים ובכרכרות ביום צה ובהיר, ירמסו טיט חצות ברזל ביום סגריר — הרכה והענוגה, מנקובי ראשית המשפחות האדירות, יפו פעמיה בנעלים בלות ומטולאות, ששורין בהן את הצפורן — האדון אשר העריכוהו „אין קצה למרכבותיו ולסוסיו“ ירד פלאים — והשר אשר קנאוהו „אין קצה לאוצרותיו, ואין לשער הכנסותיו“ הוא ואשתו ובניו יקנאו באלה אשר מעולם לא ראתה עינם הון ועושר —

ורבה העזובה בקרב הארץ: גבירים רשו ורעבו, ושרים יחסרו כל טוב, נשים שאננות הורידו את עדין מעליהן, וצפד עורן על עצמן, בתי המלוים בנשך, מלאים עבומות: כלי כסף וכלי זהב ושמלות יקרות, עגילים ואצעדות, נזמים וטבעות, פנינים ואבני חפץ, ריידים ורבידים, ואין פודה את עבוטו כי אפס כסף...

בבתי במות-ישחק, לא תבוא רננה, גם בלילי טבת ושבט יכבה נרם וימש

לולי ה' שהיה לנו

חשך. כלשון אלם לא תרון לשון הנותנים ומירות בלילה למנצה בנינותם. והפורטים העביטו את נבליהם ואת כנורותיהם באוכל להשיב נפש. כי ערבה כל שמחה, ומי יבא לשמוע אל הרנה? כל פנים קבצו פארור ומי ישיר על לב רע? —

וקול מי נשמע? קול שוטר המסים! ונשמע קולם בבואם, הבו כסף לגלגלת! הבו מְנֶדֶה! הבו בָּלוּ! והבו תִּלְדָּ! וחמישיתם תוסיפו עליהם. ואשר יאחר לשלמו, עונש שקל ליום ישלם!" —

ובבתי שרי המסים קול בוכים. פלוני אשר יצא נקי מנכסיו הרבים יעטוף בתפלה לעני: „אדוני שר המס, שמעני! בעל הייתי בעמי, בין נכבדי ארץ. „ויהי לי בית ממכר אבני שוהם וכל אבן יקרה. ובעת לראשם לפנים יקרא היום „רשים... ורבים נותנים מחמדיהם לעבוט... אין קונה. לאיש אמונים נחשבתי; „ועתה בין הנפילים. בן המישים שנה אנכי וצרותי הפכו את שערותי השחורות, „לשלג. מחשוף הלבן את ראשי ואת זקני. ונות ביתי, צעירה עשר שנים ממני, וכל „רואיה לא יכירוה. שיבה זרקה גם בה, ופנינו קמטו ולא עת... בשנות הטובה „הושת עלי אלף דרכמונים מס לשנה; ובימי הרעה תבקשו מידי אלף ומאתים? „לא איש דובר תחנונים אנכי, לא תרגלתי באלה... אכן שאלתי ובקשתי: הטיבה נא „אדון ברצונך והסר מעלי את שבט הנוגש שקל ליום שקל ליום, עד אשר אמכור את „ביתי. והיום ההוא לא ירחק חוק, ובמיטב כספי אשלמה. — על מי לא עברה כוס „ההתרעלה בעתים כאתים? ואשר חכמי סוחר תבל יגידו: אובד כסף, לא „אבד מאומה; אובד אמונתו, אבד חצי הונו; ואובד אומץ רוחו, אבד „את כל הונו ורכושו. האין עזרתי ב? הן שש שפות חיות נצורות על דל שפתי, „ויכלשוני כן עמי. והליכות מסחר רכשתי לי, לא לעולם אור, ולא לנצח חשך. „ובחלוק הלילה, יזרח שמש. כי יד הטוב, אוהזת בעקב הרע. ואם לא אמות כי „אחיה, אני תקוה לימים טובים מאלה“.

ויענהו בחרי אף: הנה זאת אחרית כל מבקשי רוח החפשית. ההבאת את זהב התנופה, במועדו? ומתי באת להתודות? ... ועוד הוגד לי כי בבית ממכרך מלאו שלשה עברים את מספר משרתיך. והטרם תדע כי זה עון פלילי? כן שפתי ראש מטיפנו דוברות, „אחרית נותן להם ליהודי אוכל דם האדם, נכרתה? צא איש הדמים! צא — צא — אל תעמוד — ויגרשהו וילך... „

עוד זה מדבר והנה אשה בבגדי אלמנותה באה. והמרת פניה ענתה על צרות לבבה. ותבך, „אדוני! אשה קשת רוח אנכי כי המר שדי לי מאד. אבי (ה' עפרו יחונן) „ואישי (נפשו בצל שדי תלונן) לא שאלו לעשיר ולעני: מה דתך? ומה אמונתך? „באמרם: אב אחד לכל בני האדם. וירבו צדקה וחסד. ואחרי מותם לא עזבתי את „בית מסחרם. ואולם הם ראו שכר בעמלם, ואני הזי ראיתי רק עמל. הוני הלך חלון „והסור עד... וחלקי תחת השמש הוא בני בכורי הישר באדם. לא אומרה זה בני

לולי ה' שהיה לנו

ט

"ואנוהו מי פתי יסור הנה ויאמין בתחלת הורים? אשה כי תזריע וילדה שרוע
 "וקלומ. בעיניה אין כמוהו ליופי. ועל כל מומיו תכסה אהבתה. אכן זרים
 "יהללוהו. ולא פי. ידורב לו במדעים שונים. וסופר מהיר בלשונות שונות. ומי
 "כמהו מורה? ויהי שש שנים ראש המורים בבית הספר הגדול פה קרית מלך
 "ירב. ובהסגר דלתי כל בתי ספר הגבוהים. נסגר גם הוא. שש שנים עבד בני בזעת
 "אפו. ובשביעית יצא לחפשי חנם... כי מפרי עבודתו נתן לי ולאחיו הצעיר ולשתי
 "אחיותיו די מחסורנו. (ברך ה' חילו). וזה שנתים הוא מבקש משמרת כהונה.
 "וואיננה. כל כלי כספי וזהבי וכל מחמדי מימי קדם. מכרתי בלחם. ומי יתן ויהיו לי
 "עתה מאתים כסף. הלא אז אמרתי ברוך ה' ואעשיר. והייתי פותח לי בית
 "ממכר כל מאכל אשר יאכל. להחיות את נפשותנו. וידנו ואצבעותנו ההיו ממולאות
 "ואצערות ועגילים. נתקנה ותמהרנה את הסירות ואת הקערות. כי כבר נשכחו ממני
 "אלפי הכסף והזהב אשר עברו על ידי יום יום. כצאן על יד מונה. זה לי עשר שנים
 "נחשבו לי מאתים שקל כקשומה... ואני אמרתי בשלוי בלימוט ביתי לעולם; ועתה
 "היו עשרים גרה השקל... ונאמנים לי פצעי המוריש והמעשיר. ויהי שמו הגדול
 "מבורך! - את רמעותי שפכתי היום לפניך אדוני. נפשי בשאלתי ונפשות פרי בטני
 "ובבקשתי. היום בבוקר באו שוטרי מס הגלגלת אל ביתי. ויבקשו ממני שלשים שקל.
 "כי חמש נפשות מספרנו. חמשה שקלים לגלגלת. חמשה שקלים לגלגלת. וחמשיהם
 "עליהם. ולא היו באמתחתי כי אם ארבעה... וחי אני כי הנם האחרונים... גם
 "באמתחת בני הצעיר נמצא שקל אחד. ואחת אדוני והוא שאול... ואחרי תתי
 "שלשה ימים כסף ענושים שקל ליום שקל ליום. לקחו השוטרים את כל הנמצא בבית.
 "הואל נא אדון וצו להשיב אלי רק את הכרים ואת הכסתות. כי במה ישכבו צאצאי
 "האמונים עלי תולע? ושאר כלי משמרת יהיו עמדך עד אשר יקרה ה' לפני בני
 "בכורי משמרת כהונה. וירי תביאנה את המס בטוב לבי. עוד לבי הנשבר מלא
 "תקוה. מאל שדי ויעזרני. ולולי תקותי... כבר אפסה חיותי...
 "ויקם על רגליו וילטוש את עיניו. ויחרוק שן... הנך עבריה? יהודית? בת שם?
 "מבנות עבר? ובנך היהודי היה ראש מורים אל בנינו? הידעת מה הלכת
 "אשר לקחו נערינו מפיהו? המי אונך ושמי? לשוך כנחש בלא לחש? לעשוק
 "את עם הארץ? לשעות עושר ולא במשפט? ולאכול דם אדם? אלה החקים
 "המשפטים אשר צוה אותם לשמור ולעשות! טוב טוב מאד עשו סוגרי
 "הבית ההוא בדלתים ובריה. כי ממנו לרעות ולפרעות תוצאות! ואתָ בָאת אלי
 "לבקש ממני כי הטיב אטיב עם משפחתו בגללו? יחן בנך עושה ולומד אלה?
 "תרוחם כל משפחתו בעבורו? וחנותי את סוגרי בית מדרשו. ורחמתי את כל
 "צוררי היהודים! לחנם תבכי. ולשוא תהנני. מה בצע בדמעותיך בדרתם. וכסף
 "ישלומים אין בידך? צאי. ולמי והביאי. ודעי כי אם עד בוא השמש לא

לולי ה' שהיה לנו

...תפדו את עבדו, מכור ימכר כעת מחר! והן עוד היום גדול ללכת ולהביא
...את צרור הכסף! השמעת! התבינו! העבטת עבדו את גלגלתך והביא
...כסף לגלגלתך! צאי - צאי - שמטוה... ויגש השומר להרפה... ותמהר לצאת
...ודמעתה על לחיה...

...חדשים לבקרים קרו מקרים כאלה, אשר לא יאומן כי יסופר בדור חכם ונבון.
...כי לחרפת הדור ההוא, קם הרשע למטה גם במקום המשפט. כי לא על פי
...דתי המלך ויועציו שפטו השופטים בימים ההם. כי אם ככל אשר צו
...עליהם הנזירים. ומי יקוה כי לבב, הנזיר" אשר מעודו לא הביא את
...צוארו בעול רחיים; יכאב בצרת האביון בעל אשה ובנים ששה; הירוע ידע האיש
...אשר הזיר את ימיו; את נפש העושה במלאכת ידים בזעת אפיים לכלכל את ביתו;
...והיבין עובר מעשהו בבית, את עבודת העובר בשרה, עד הביאו לחמו אל
...פיו; ואם יחבל שִׁמְנו מפני עול הדאגות; כאשר מִשְׁמֵן בְּשֵׁר גבירים וקצינים ירזה
...ברדת המסחר פלאים; "הארץ נתן לבני אדם" המביט לארץ, לו יאתה.
...המלוכה ומושל בארץ; ואשר עניו נשואות תמיד השמימה, מי לו בארץ? *

...*) "לא בסדי טעמו ולא בדרדקי ענה" (שבת פ"ט ב') דרך איש ישר בעניו, ותשועה
...צרב יועץ (משלי כ"ד ו'), "שאל, ולא תסגה; ווען, ולא תנחם" (אור לישעים נד 28), והדעתן
...שבאנשים נרץ לשאל ענה" (ומבאר הפנינים שער הענה) ואף דוד המלך לקח ענה מפי
...מפינשת רבו (ברכות ד' א') ויאשיהו לא טוב עשה בעמו, מי לא נועץ בירמיהו הנביא (תענית
...כ"ב ב'). ולא טוב לקחת ענה מפי זעיר לימים או זקן ושבע ימים על אדות
...רזי עולם העומדים ברום עולם. כי זה אף אם לבו ראה הרבה חכמה, "סכים" יתקרי
...(קידושין ל"ב ב') "יועץ" לא יתקרי (אבות פ"ה כ"א) ואלו לא שמע רחבעם בענת
...הילדים, הלא אז לא נקרעה אדרת ממלכתו לשנים קרעים (מ"א י"ב) כי ימים ידברו, ומי
...כנס יון מורה? — וזה לפי רוב שניו הרבה מקנתו בנסינות התבל (קידושין סס) ואולם
...בבר עבר עליו כלל, "בן שמונים שנה אנכי היום, האדע בין טוב לרע?"
...(ש"ב י"ט ל').

...ולפנים בישראל היה בשרון מלך, וגם, "ראשי העם" יחד נאספו (דברים
...ל"ג ה'), "אנשי חיל ירחי אלהים, אנשי אמת, שונאי בנע" (שמות י"ח כ"א), "חכמים וידועים"
...(דברים א' ט'), "מוקני ישראל" (שמות י"ה) אשר הגיעו לימי הבינה והענה (אבות פ"ה כ"א)
...ולא אחד בס אשר שיה זרקה בו ודורו נסע ונגלה (סנהדרין ל"ו
...ב'). ולא עקר ההולך עררי, או שוכן לבדד אשר מעודו לא לקח אשה (סס).
...היוכל האיש אשר לא הוליד בנים ובנות, לאהוב את עמו כבנים? היבין רחמי אב?
...והירגש אהבת הורים אל יונאי מעיהם ואל פרי בטנם? כאשר לא תרגיש און המרגש
...את נועם קול כנור הפורט לאסון או לשסון. מעוף השמים יחמנו: הנה שתי תורים דואות לבקש

ולב מורדי האור, מוליכי עמים בחשך, לא נפל, כי למוכיחים כמוהם, ינעם בששון ובאסון. החיים והמות היו להם למקורי החיים. מחיר, „מי יחיה“ עלה שקל כסף עובר לסוחר. וגם „מי ימות“ לא נמכר בתשע עשרה, כי אם בעשרים גרה השקל. וגם נפש הדל, לא באה ולא יצאה חנם אין כסף. מקיש הויה ליציאה, במחצית השקל באה, ובעשר גרה יצאה. ויהי לחוק ולא יעבור. —

ועוד מעין שלישי היה להם, והוא „מס לכה דודי לקראת כלה“ ויבגד בם כמו נחל. כי בעתות הרעה, רק לעתים רחוקות נשמע קול חתן וקול כלה! — ובכל זאת רק הפורטים על פי הנבל והכנור העביטו את כלי שירם בלחם; ולא אחד הנזירים עבט את עבוטו. „מס כי עפר אתה ואל עפר תשוב“ מלא את מחסור „מס לא טוב היות האדם לבדו“ כי אין מספר למתים מפני הרעה. באר „מי יחיה“ ובור „מי ימות“ לא יכובו מיום־ראשון אדם נולד ועד אחרון על עפר יקום —

בחסר דאג העם; ובכפן לא דאגו מאשריו המתעים. לחמם, נתן ומימיהם, נאמנים. כמוכרי חטה ודגן, בעת אסמיהם מלאים, בה, והרעב כבד בארץ; כן ששו בצרת עמם. כי האדם פרי עץ השדה הוא; קנית ונתן נותן שמנו, בטרם תכבד עליו משאו? או גפן נותנת את יינה, עד אשר תדרך ותרמס ברגלי כן רק העוני והלחץ יחפכו יצר לב האדם הרע מנעוריו, ללב שומר אמונים! ברבות הטובה, ישמן ויבעט גם בבית תפלתו, ורק אחת או שלש פעמים בשנה ירָאָה את פני מטיף העם; ומה בצע אם יום או יומים יעמוד ויודה עלי פשעו? ובימי הרעה לא יוקיר את רגליו, ולא יעצרוהו הגשם והשלג — אז יכנע לבבו הערל, ויכרע ברך וישתחוה אפים, ויתודה את חטאות נעוריו, ואת עונות שנות הבחרות, ופשעי ימי הזוהן — ובוא יבא ברנה נושא משך החטאים והפשעים, והניחם שם... הכי „נזירו“ הוא ויפלל בעד נפשו החוטאת חנם? — החנם ינהג את העגלה אשר תעיק תחת משא חטאות הצבור

אוכל למו, האחת פורחת ישר דרכה, ופניה לפניס ולא לאחור; והאחת הופכת את ראשה מול ערפה, פעמים רבות מדי עופה. נפלאה היא צעידך? וידעת היום: כי לראשונה אין עוד בני יונס, ורק את אכלה היא מבקשת ויעבור על כלובה מה; והסנייה בקעה והגרה אפרוחיה, ורק למען הביא להם אוכל היא מעופפת, ורגע לשנה עד טובה אל ארובתה כי סס ממדי עיניה! — כן לב היודע מרת נפש נאצייו; לוקח חבל נדאגת הדואגים מרחוק כמקרוב בעד שלום נאצייהם. (מזכ' ה' סנהדרין פ"ב ה"ג). מה טובו אהלי מועדיך יעקב! ומוספטיך ישראל! —

לולי ה' שהיה לנו

והיחיד? והן אם כופר לא יושת על המתודה, יוסיף עון על פשע למען ספות
הרוה את הצמאה; ואם בכסף ובזהב יפדה את נפשו מידושאול וְיָקַר
פדיונה בעיניו, ושב ורפא לו, ויתמו חטאים מן הארץ! — משתוקא, בתנם;
ומילי, בסלע, לפום זוזי רקוד בעת להעשות חוטר א לחופה; ולפום
אגרא צערא בעת להיות מרא לקבורה! — ואף אם תול כטל אמרתו;
יערוף כמטר לקחו! — אדמתו, קוץ ודרדר לא תצמית, יורה ומלקוש נשם
נדבות ירוה בעתם, כי חוק לכהנים חקת עולם — —

אחרית אהבה בבית: אהבה בשוקים וברחובות. ועקב אימה מתדרים;
חרב מְשַׁבֵּלַת בחוץ. בפיד הממלכה האדירה והאבירה, אשר הפכוה „מאשריה“
כמהפכת זרים, אל אויביה שוע. לאידה ישמחו ויאמרו, אך זה היום שקוינוהו
מצאנו ראינו! ובימי עניה ומרודיה, כרתו יחד ברית ללחום בה עד דתה... כאשר
יאמרו המושלים, רב תבואות בכח שור: אפיקו נחושה, נרמיו מטיל ברזל,
„בעמדו על רגליו מי יקשה אליו וישלם: והנה נפל לארץ, חושה זובח הזבח,
„מהר ולך וקח את המאכלת, וְלִטְשׁ אֹתָהּ כַּחֲרֵב הַיְחֻדָּה לְטִבְתָּ וּכְרֹת אֶת רֵאשׁוֹ!
„לא תאחר ולא תתמהמה רגע, פן כלביא יקום וכארי יתנשא ומי יפילנו!“ (שבת לב
א). מה טוב לצאת בהרב לקראת אויב אוכד עצות ואין עזרתה בו — ומה נעים
ללחום בממלכה אשר בית אוצרה כמלונה במקשה! כי לא יארכו לה הימים וייבשו
ויחרבו כל מקורי תקותה, ות אלץ להכנע אם לשבט ואם לחסד — —
יחד קראו עליה מועד לשבור שארית בחוריה — במרחב קראוה בקול ענות
גבורה „הַפְּזִי לְקִרְאָתָנוּ!“ והיא ענתה מן המוצר בקול דממה דקה רק שפתיה
נעות „הנני כי קראתם לוי!“ — ולבבה הנשבר כשבר נבל יוצרים, חש עתידות לה כי
קרוב יום אידה — —

מי אלה כעב תעופנה? צבאות מלכי הברית! ברכב ובסוסים ובפרשים,
מחנה כבד מאד, סוס ורוכבו ערוכים בכל ושמורים ליום קרב, איש חרבו על ירכו,
וקשתו בידו, וחצים שנונים בילקוטו, שריונו קשקשים, ומנינו משוח בשמן. כרגלי,
כרוכב, כלם צעירים לימים מבני עשרים לרדוף ועד בני שלשים לכת, ושריהם ישישים
אשר באו לימי הבינה, והעצה, והמצביאים, גבורי כח, ולכם ראה הרבה תחבולות
מלחמה, ויפוזו חזיהם מנוגה ברק אותות-הכבוד (מסדראילקין) וחותמי תכנית (ארדקין)
אשר רכשו להם על שדמות-המערכה, המערב והמצב, החלוצ והמאסף, איש על
מחנהו ואיש על דגלו — רופאים נאמנים לכל מחלה, ורופאי פצעים לכל פצע
וחבורה, צרי וכל סמי מרפא, ורוקחי מרקחת, מודדי-ארץ (אינגערט) ויודעי שבילי-
עולם (נעאגראפען) צופים על המצפה, ומרגלי חרש, מזון לרוב, וצדה למכביר, שורים
עושים פימה עלי כסל, ופרות יפות המראה ובריאות בשר, יין ושכר לאדם, ומים
לבהמה, חציר, ותבן ומספוא. — לאיש ואיש שתי חליפות בגדים, כתנות שתיים עשר,

לולי ה' שהיה לנו

יג

ושלשה צמדי נעלים. — ואוצר כספם וזהבם מלא על כל נדותיו. מלא ונדוש.
די והותר. —

ומי אלה סר צלם. רגלים להם ולא יהלכון? פליטי גדודיה. שרידי גבוריה.
שארי צבאותיה. ואלה „הגבורים“ לוקטו כמלקט שבלים. רובם „מגיני
ארץ“ (לאנדוועהר), „וספייחי שדה המלחמה“ (רעקרוסען) וכח אין במ
לעמוד בקשרי המלחמה כי לא נסו באלה. שלשום היו אזרחים, ואתמול
נהפכו לצבאות, והיום נשלחו למלחמה שערה. ובלולים יעלה בלא
סדר, ובלא משטר. אחד הולך רגלי, ואחד רוכב בסוס. זה נוהג עגלת-צב מלאה
לחם נקודים, וזה מושך עגלה אשר תעיק תחת משא בקבוקי מים טהורים לשותות.
ומעטים בתוכם „מלומדי מלחמה“ (ואלדאטען) אשר למדו את ידיהם לקרב
ככל משפטו וחקתו.

והאומללים, כעורים מובלים. בדרכי עקלתון, מן הבקעות העפילו עלות
בהרים, ומראש הגבעה ירדו לבקעה, כי נסמוליכיהם לא ידעו שבילי עולם. ותקצר
נפשם בדרך, ויקללו את יומם, ואת מצביאיהם קללה נמרצת. מקוצר רוח ומעבודה
קשה, נאנח האחד „ראשי! ראשי!“ והשני „קלני מראשי! קלני מזרועי!“ ורופאים
מתי מספר, רפאו מחלות אלפי חולים. כי מאז הוחל לקרוא „לפתח החכמה חטאת
רובץ!“ חרדו החרדים על דבר הנוזרים, ונזורו אחר ולא נתנו את בניהם
ללמוד אף חכמת הרפואה אשר אורך ימים בימינה. וילך גם מספר
הרופאים הלך וחסר, ורפא אם יקצה בארבעים אלף שולפי חרב! — ואשר ראשו
לא היה לחל, לבו עליו דוי, כי במסכנות אכלו לחם, ופת חרבה נשקלה במאזני
זהב. שמלתם בלטה מעליהם, ורגלם בצקה, ועל בנדיהם הפילו גורל: שנים אוזנים
בבגד, זה אמר „שלי הוא. כפי כתנתי יאזרני!“ וזה אמר „לי הוא, כסותי לעורי
מקרח בלילה!“ עד שר הרבבה בא דבר שניהם, ויגזור אומר, בנגד המוטל בספק —
חולקין! — גזרוהו לשנים גזרים ויקח איש בתרו!“ — והושם לחוק.

רעב וצמא, ערום ויחף, חשוף שת ושובל, עיף ויגע, הובאו מרי נפש האלה
„אל שדה המערכה“ לאמר „אל מקום ההרגה“ — וכראות שרי הצבאות את
המתנה הרב והעצום הבא עליהם למלחמה, נבהלו ויצא לבם — יאחזמו רעד וחסמר
שערת בשרם, וארכבותיהם דא לדא נקשן, כי נפקחו עיניהם לראות כי ברעה
הוציאו רבבות נפשות נקיים אל הורג!! וכי חטאה גדולה חטאו
לארץ מולדתם בלכתם בימי השלום אחרי עצת „הנוזרים“ הנזורים אחר!! ואולם
אוי לנבר העושה מעקה לגנו אחרי אשר נפל הנופל ממנו ומת — את הנעשה
אין להשיב...

והעתידים לטבת, ראו כי רעה נגד פניהם וכי רק אחד מני אלף ישוב וראה
עוד את ארץ מולדתו, וישאו את קולם ויבכו למשפחותיהם — פני שרים לא נהדרו,

לולי ה' שהיה לנו

ופתגם המצביא לא נשמע. וכל מחשבותיהם לנוס ולהמלט בעור שניהם, ויעבור עליהם מה —

חרדה גדולה חררו כשמעם קולות נאדרות בכה, והקשת רועשת, וכראותם ברקים ולפידים ואת כל הככר עשן כעשן הכבשן — כי בפעם אחת פתח האויב פיות רבבות קשתות ויקיאו אש לוחט — ואחריהן פתחו שלש מאות כלי תותח (קאנאנקן) את לועם — „אוייה! מוסדי ארץ ירגזון, קול רעש כרעם בגלגלי קרא זה אל זה ואמר.

משמרי „ההולכים לקראת המלחמה שעה“ (אפפענויעף) וסדרי „העומדים על נפשם (דעפפענויעף) לא למדו בארצם, ומאין ידעו אלה? כי בחפזון הובאו בגדוד החיל, ובחפזון גורשו לעשות חיל! ויצעדו צעדים אחורנית, ויסוגו אחור; ובמדה ההיא צעד אויבם מצעדי גבר, וילך לפנים ולא לאחור! —

ויאספו הנואשים את שארית כחם, כנר טרם יכבה, וידרכו גם הם את קשתותם ויורו בחצים... ובטרם הכותם באלפיהם הכה האויב ברבבותיו — וינגפו לפניו... רבים משרי החיל נפלו לפי חרב, והנשאר בחיים הלך שבי לפני צר... והמחנה נסה בשבעה דרכים ויד לוחמיה בערפה... ודמים בדמים נגעו... והפליט נס מן המערכה, ואדמה על ראשו, ויבא עד עיר הבירה, ויזעק ועקה גדולה ומרה „הוי הוה על הוה! ושבר על שבר! צבאותנו טבעו, בדמם. בנינו היקרים, נפלו חמרים חמרים — יתר כלי התותח אכלה הקשת, ויתר הקשת שְׁבֵלָה החרב — מגפה גדולה היתה במחנה — ועוד בה עשיריה — „ערומים ויחפים, רעבים גם צמאים נפזרו אחינו פליטי ממות, לארבע רוחות „השמים — גם שרי האלפים והרבבות נפלו לעשרות — וגדולי המצביאים עליו, „נאותנו גם הם לא יכלו המלט על נפשותם, וילכו שבי — וכל הכבודה נלקחה „למלקוח — אוי לי כי נדמתי — אבוי גדול כים שברנו — —

בכל חצות מספד תמוררים, ברחוב אחת עומד אב זקן, שחוח ונשען על משענתו, וצועק „בני! בני! חלקי בחיים! ובחיי אבוי ראית מות, ולמה זה לי „עוד חיים? מי כמוכה בבנים מכברי הורים? זה עשר שנים מיום נשבר מטה „לחמי, היה כל מחסורי עליך, לחם נקודים אכלת, ואותי האכלת כאשר תרגלתי, „מים שתית, ואותי השקית יין בימי הרעה כבימי הטובה, מי וכלכל עוד את „שיבתי? ומי ישית את ידו על עיני עת אישן המות? חמתי עליך בכור מות, את „בני לקחת; ואותי השארת בחיים! מי יתן מותי תחתיו! גשה אלי מות, ועשה „נא קץ לחיי, וארדה אל בני! — — —

וברחוב השנית אשה באה בימים מקוננת, „אוי בריו! אבוי בר בטני! זה „חמש עשרים שנים מיום בעצב ילדתי, את חלכי הנקתיך, רחצתיך, סכתיך,

והחתל חתלתיך. ומה גדלה שמחתי בראותי שניך כעדר הקצובות. בעת היה לך
 "שן רועה גדל כְּאֵבִי שבעתים מכאבך - ובהיותך כבן שנתיים ובלשון עלגים
 "דברת. היה דלוגך עלי אהבה. ואנכי גדלתיך, רוממתיך, ונהיית לאיש מביא לי
 "לחמי במות אישי הוא אביך אשר לבי קבור בקברו - טוב היית לי בן יקיר, מעשרה
 "בנים. ועתה הוי בשחרות ימך קרמוך מוקשי מות; ואנכי אמך עודני בחיים; ומי
 "גבור יותר ממני האומללה? בן פורת, לפי חרב נפלת - והארץ רותה
 "מדמך; - היש מכאוב כמכאובי? אל תבכו למת על מותו - אל תבכו לגבר
 "פקודת כל האדם עליו נפקדה - אדם כי ימות באהלו ובני משפחתו ישיתו
 "את ידיהם על עיניו. לאט לאט ינוחמו. אורך הזמן הוא רופא לנשברי לב, ואורך
 "העת יחבש לכל עצבותם. פְּכוּ פְּכוּ להולך לעשות חיל, ועל במותיו
 "נפל חלל - אל תנודו לבני מות גבורים מת, ונספה במלחמה
 "באהבתו את ארץ מולדתו, בספור ארצנו את גבוריה אשר חרפו את נפשם
 "למות בעדה, בקהלם תחד גם כבוד בני. נודו נודו לאמו המבקשת מות
 "ממטמונים - ואיננו! - -

במקום אחד פרשה צעירה לימים בידיה, אֵיפֶה בעל נעורי! אֵיפֶה אב לחמשה
 "צאצאנו! אֵיפֶה נותן מחסורם בעת? אויה מי יביא עוד לחמם! ומי ילמדם עוד
 "השכל וידוע? גבר אין תבונה בו, לא היה עוד בקרב משפחתנו, ובהסגר דלתי בתי
 "החכמה, שְׁכוּר שְׁכַרְתָּ מורים ללמד את בנינו ואת בנותינו בקרב אהלנו.
 "ועתה! הילדים רכים וענוגים, ואותם ילדתי בימים אשר ביתנו היה מלא כל טוב.
 "ואותם תרגלתי לאכול כל נתח טוב, וללבוש חמודות ולא יתעבום שלמותיהם.
 "וכבוא לנו שמש ההצלחה בצהרים, עוד היה זאור במושבותם. את נומי
 "אשר נתת לי למזכרת ביום כלילתנו, פרקתי מעל אזני. ואת עריי הסרתי מעל
 "צוארי, לתת לפרי בטני את כל מחסורם כמקדם. על מי נטשת מעט הצאן?
 "אמותה הפעם ואל אראה ברעתם - אמותה - אמותה - קצתי בחיי - טוב
 "לי מותי מחיי! - -

וליד פתח היכל גדול אשר יצא ממנו כל הדרו, נצבים בחורים ונמשכתולות,
 והכרת פניהם ענתה בם כי יופיעו מבית שרים, ומדור ישרים. פניהם כשלג חורו,
 ובמטפחות משי הפ מוחים את דמעי עיניהם, ואנחה חרישית, נאנחים. והבכירה
 שופכת מרי שיחה באזני כל עובר, כי מר לה מר בנפול אביהם שר האלה
 שנתיים ימים אחרי מות אמם: "אבוי לפרץ על פריץ! ולמשנה שברון! לא עליכם
 "תמימי דרך, כי מן השמים נלחמו בארצנו ובמשפחתנו, זה שנתיים שתינו כוס
 "החמה; והיום שתינו מצינו גם את קבצת כוס התרעלה; תחת אשר
 "קיינו לשאת את כוס הישועות! - כלנו שמונה במספר, בני ובנות אב אחד
 "וואם אחת נחנו, נאמנים להורים נאהבים ונשימים בחייהם ובמותם. אבינו היה

לולי ה' שהיה לנו

ישר אלף ושמו אביחיל בן אבינדב שר הרבבה; ושם אמנו נעמי,
 יבת אלנועם יועץ המלחמה. למשפחת רם, ולמשפחת הכספיים. אף
 ,הוא לשר רבבה הוכן, לולי עמדה אהבתו לכל העמים, לשטן לו, — חנם
 ,י אין כסף עבד את עבודתו בצבא, ככל אבותיו השרים, ועוד הביא מסים
 ,ירבים אל אוצר המלך; תחת אשר במשפט היה לו לבוא על שכרו. — כי שלש ערים,
 ,יששה כפרים, היכלים ובתים רבים גדולים וטובים, וגם שדמות יבולי האדמה וקרמי
 ,ההגפן, הנחילוהו אביו וחותנו.

„בבית הורי לא נשמעה גערה, כי במקום האהבה שם ברכת ה'; ובמקום
 ,ההמריבה, שם מארת ה', מוסרו כשעירים עלי דשא; ותורתה, כרביבים עלי עשב.
 ,לא ברעש ולא ברעם, לא ברוגז ולא בזעם, כי אם ברוח הדת והדעת, כרבות
 ,הגשם, יהיה מבול שוטף; והטל ירוה ארץ גם כי ירבה. — תהלוכת הבית, היתה
 ,לפי מצבם וערכם, ובכל זאת לא פורזו כסף על מחמדי עין, ולא זהב על
 ,השכיות החמדה, באמרם: יותרת הכבוד (לוקסוס) אך למותר, ועל מה פורז?
 ,לשכור מורים חכמים לב, לחנך וללמד את צאצאיהם על פי דרכם, והחנוך,
 ,הוא ראשית חכמה, רב אדם לא יבין דרכו, ותשחת הארץ מפניהם, כי כאשר
 ,לא יהיה כלי-גבר על אשה, ולא ילבש גבר שמלת אשה; כן לא יחונכו בן ובת
 ,בארה אחד, חנוך לנער, על פי דרכו, וחנוך לנערה, על פי דרכה, וגם
 ,מחנך את כל בניו בדרך אחת, הוא זורע כלאים, היש כשרון אחד
 ,לכלם? ואם תעודה או מטרה אחת להם? נשא למשל ארבעה אחים מבטן
 ,מהריון ומלידה: להאחד, הכשרון להיות איש חיל; להשני, לסחור בארץ;
 ,להשלישי, להיות שופט; ולהרביעי, לעשות במלאכה. האם יחונכו בארה אחד? מה
 ,יבצע לשופט כי ידע תחבולות מלחמה? ומה יתרון לשר צבא, כי יבין מלאכת החרש
 ,והמסגר? — כל בני האדם שונים בקול, ובמראה, ובדעת, ובכשרון,
 ,כי לאיש ואיש יש תעודה אחרת תחת השמש; וכשרונו לפי תעודתו,
 ,אל דעות הוא אל אלהי הרוחות, לא דעה ולא הרוח לכל בשר, חנוך
 ,לאמינון על פי דרכו; גם כי יזקין והיה שמו אמנון, לא יסור ממנה —
 ,וכמשפט חנוך הבנים, כן משפט חנוך הבנות.

„והורי ראו שכר טוב בעמלם, ואלו היה בְּאֶשְׁכְּנֵנוּ, ולא עלה עליהם הכורת
 ,בכחצי ימיהם, שמחו שבעתים בעת זקנתם, הנה זה אחי הוא בן חמש עשרה,
 ,ואינו נער, כי אם איש, לפני מלכים יתיצב, וידבר באזני יושבים לכסא ולא
 ,יבוש, לא אומרה זה אחי, ואנהו; ואלו היה בן שונאי, וארוממנהו, כי
 ,ארבע שפות זרות מלבד שפת ארצנו, נצורות על דל שפתיו, לשון, וספר,
 ,דעת שפתיו ברור ומלול, ויכלכל דבריו במשפט, כי מה יתרון לבעל הלשון;
 ,והחכמה גן נעול לפניו? הלשונוות השונוות הנמו רק מפתחות לפתוח

לולי ה' שהיה לנו

יז

ומס נרזי ספרי חכמי הרשים. ומה בצע ממפתחות רבות ולא אחד בם סוגר
 ופוחת? על כן ואמר: יודע לשונות ולא ספר. דמיונו כתוף משמיע קולו בכח
 וותוכו ריק! — לא כאלה חלק אחי: ידיו רב לו בחכמת הנפש בטבעי צבאות
 הארץ, יודע שבילי עולם ונגלילות ארץ, וקורא הדורות מראש. ויען דם אבותיו
 והנבורים בעורקיו, ילמד גם הוא את ידיו לקרב. ולבי יחיש עתידות לה, כי
 במלאת לו ארבעים שנה יהיה שר רבבה או מצביא, ואז יועץ מלחמה,
 ואם אויבי אביו לא יעמדו גם על ימינו לשטנו — ואת כבוד ארץ מולדתנו, ודם
 אביו השפוך, יקום! — גם אחותי זאת, הבת שלש עשרה ולא תבוש לעמוד
 בבחצר בית המלכות. שלש לשונות על לשונה. לשון וספר. ומדי דברה על אדות
 קורות תבל, תספור את כל המקרים אשר הסבו אותנה. כי לכל מלחמה ומלחמה,
 יש אב ואם אשר ילדוה. והקורא לכלם בשמותם על פי זכרוננו, ולא יחליף את
 הזמנים. אות הוא כי במפתחות לשוננו פתח פתחי עולם. בפיה תטיב נגן את
 האצבעותיה למדה לפרוט על פי הנבל והכנור, וידיה לטוות כחכמת לב. — וכמוהם
 העצירים והעצירות. לפי מעט שנותיהם הרבו מקנתם. ולא יחסר להם כי אם:

יאה — ואם —

הלא למען הלל את אחי ואחיותי יצאתי מפתח היכלי החוצה. כי אם להודיע
 לכני האדם כי חטאה נדולה חטאו סוגרי בתירמות-חכמות בארצנו. המה
 שפכו את דם נבורנו, והם הוציאו מארץ מולדתנו את כל הדרה. ואלו לא
 נסנרו, הלא אז כל בנינו היו למודי הדעת. וגם בני הדל והאביון עשו
 חיל על מרומי שדה מלחמה. כי קשת בלא קסת, דמיונה כנו וכל רוח חיים
 אין בו — ומורדי האור, בהורידם את כבוד המדעים, את כבוד הממלכה
 הורידו עד רדתה. הלא אלהים יחקר זאת —

החכמה תרום נוי. לא בית ולא הון, כי אם הדת והדעת נחלת אבות.
 העושר, כנפי נשרים לו, התעוץ עיניך בו, ואיננו; והאושר, רגלים לו לעלות
 במעלות, ולא לו כנפים לרות. קורות השנים האחרונות, תעדנה קשט אמרותי. הוי
 מי מנה מספר אירי ואבירי עם, רשו ורעבו? והכם דל, אם עזיני אמונתו
 לא יעמדו לשטנו בדרכי החיים. החכמה תחיה בעליה —

אנה תוליכוני רעיוני תועה? משכחוני אחריכם רצתי, והגיתי מן מסלתי.
 ועתה הניתו לי, ואלכה ואשובה אל מקומי. זה שבע שנים עלה הגורל בחבל
 אבינו, ויפלו שלש מאות אלף שקל, בגורלו. ויקן בעדם שטרות במרבית
 חמשה למאה שנה בשנה, נוספות על ההין באוצרו מלפנים. — והורנו הישרים לא
 ישמנו לא עבתו, ולא קעטנו — מתנאה בהוננו, אומר לכל, סכל הוא, זכור זכור
 ימים אשר נחשב לכלי אין חפץ בו; לכן יתנאה בהונו כבודנו ומרים ראשו, ואנשי

לולי ה' שהיה לנו

ההמעלה ושאר רוח להם, יחשבו את רכושם לסבה ולא לתכלית. כאשר ייאמרו המושלים: אושר ועושר נפגשו; צדק וצדקה נשקו! —
 „כִּי הָאָדָם עֵץ הַשֵּׁדֶה הוּא. אֵיתָן בָּאָרֶץ שֵׁרֶשׁוֹ, וְעִנְפָיו יִנְעֲשׂוּ לְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה.
 הַרְרוּחַ לְלֶכֶת. לִסְעַר רוּחַ סַעְרָה, עֵצֵי הַיַּעַר יִרְעָשׁוּ, וְנִשְׁמַע קוֹלָם הֶרַחַק כַּמְטָחוּי.
 יִקְשֹׁת; וְעֵצֵי מֵא כָל, קוֹל דְּמָמָה דָּקָה יִשְׁמִיעוּ — כִּי אֱלֹהִים, אִם לֹא יִגְעָשׁוּ, וְלֹא יִרְעָשׁוּ, מִי יִדַּע כִּי הֵנָּה שְׁתוּלִים בָּאָרֶץ? וְאֵלֶּה, הַפְּרִי מוֹדִיעַ מִה שֶׁם אֲבִיו. —
 גַּם הֵנָּה הַשְּׁבָלִים בְּשֵׁדֶה: הַרְקוֹת וְהִרְעוֹת וְהַשְּׂדוּפוֹת קְרִים, צוּמְחוֹת נְטוּיֹת, גְּרוֹן;
 וְהַבְּרִיאוֹת וְהַטּוֹבוֹת וְהַמְּלֵאוֹת, רֵאשֵׁן כַּפּוֹף! —

„אל תאמינו בהצלחה. בוגדה היא ואין אמונים בה. מאות בשנים היתה
 „ארצנו מלאה כל טוב; וזה חמש שנים ירדה פלאים. והנגלל החזור הפך את
 „גורל השטרות לעזאזל — מראש הגבעה השלכו והתנגללו. כל עצמותיהם
 „נשברו, ואין בם מתום. — עת צרה היתה לאשר אוצרם מלא שטרות. ולבב הורי
 „לא נפל, אף כי עד הצי רכושם הלך כשבולל תמס. תורת הבית ככתחלה.
 „מכל תוצאותיה לא נגרעה קשיטה. ממספר המשרתים והעבדים. המינקות והשפחות,
 „לא נחסר מאומה. אף לא ממספר הסוסים. ואת באר צדקתם לא סתמו, ואת
 „נזוליה לא סכרו. עלו באר צדקה. ענו לה. לרעב ולצמא לא שאלו: מה אמונתך?
 „כי אם מה בקשתך? באמרם עשיר ורש. ערומים נולדו גם שניהם. מן העפר
 „באו, ואל העפר ישובו. ולמה זה ילבש גאות לנבש בנדי חמודות. על רעהו אחיהו
 „איש. לבוש בגדי עדים? הלא יבוש ממראה עיניו בלבשו בגדי פאר בעת אנוש
 „בערכו הולך ערום ויחף? —

„ככל אבותנו שלומי אמוני רומי אנחנו, ובכל זאת גם בימים יד
 „הנזירים רוממה, רבה אהבת הורי אל כל העמים. ועל תולעת יעקב הנתונה
 „למרמס, חמלו מאד. וזה חזיתי ואספרה: זה לי עשר שנים, בהיותי בת עשתי עשר,
 „הלכתי עם אבי השר לשנות לרוח היום, והנה שני אנשים נוצרים מכים איש
 „עברי. וירא וינאץ. ויצל את העשוק. ואת עושקיו הסגיר ביד השומרים הסובבים
 „בשיר. ואלו לא דאה על כנפי נשרים להיות עד אמונים, עד ארגיעה היו
 „השופטים נותנים את הצדקה אל המכים, ואת בושת הפנים אל המוכה.
 „בהיותם שלומי אמוני הנזירים; והוא — יהודי! —

„ואשת חיל תתמוך כבוד הבית. גם אמונו השלמית, היטב הרה לה
 „כשמעה כי המאשרים דורשים: לפרוע פרעות בישראל. באמרה: הראוני
 „נא נוי או ממלכה, אשר בתי סוהר אין לה, ואסורים אין שם? אות כי בבל
 „הארצות ובכל העמים ימצאון טובים ורעים. אלה יקראו נאמני ארץ;
 „ואלה, רשעו ארץ. ורק הרשע פרי מעלליו יאכל. ולמה זה בהמצא פעם איש

יבליעל בין רבבות היהודים ישאו כלם את עונו? הישא רב פעלים,
 ואת עון רע מעללים? —

ויהי היום, ותחדש עלי ל ת ה ד ם כנשר נעוריה. ויושמו חמשה ועשרים
 ראשי עדת ישראל ורב העדה, במשמר. וימהרו הורי הישרים, וילכו גם שניהם
 וישבעו בשבועת הקֶּלֶה כי עלי ל ת שוא היא. אשר ברו עליהם
 המקנאים בעשרם אשר עשו להם באשרם. ויוציאו את אסירי הבור
 לחפשי ביר רמה. — נושי טובה לא היו, ויבואו אליו להודות לו על החיים והחסד
 אשר עשה עמם, ויענם: הודו לה' אלהי אבותיכם, וחסדו. ולא לי אחי נאווה
 ותהלה. הן רק חובת האדם לאדם מלאתי. —

אהה! בחצי ימיהם, עזבו ארץ גם שניהם. כנוצרי כי הודי שאו קינה
 על נאמני ארץ. כי לא שר האלף כי אם שר וגדול לכל העמים על
 במותיו נפל חלל —

זה שנתים הוי, בא הקץ לימי חיי אמנו המאושרה; והיום גם לשני חיי אבי
 הישר באדם. ולשבר כפלים, נמס לבי ויהי למים. —

היהודים לחיות ולמות, ולא גורל אחד להם בחייהם, ובמותם. ולא כמות
 יאמי מת אבי. היא, שכבה כמשלש ירחים על ערש דוי, מיום הקשותה בלדתה
 את בן אונה — גדולי הרופאים, ובראשם האדון רפאל רופא בית-המלכות
 בקרוה מיום אז ועד יומה האחרון — אללי לשוא היה כל עמלם — ובבנים נאמנים
 צעירים לימים, הרשענו אותם, ויהיו בעינינו רופאי-אליל ומלאכי-בכורמות. ויהי
 כשמוע אבינו את תלונתנו, ויהס אותנו, וישא משלו ויאמר: חלילה לכם צאצאי
 שאהבה נפשו לדבר סרה ברופאים נאמנים, את עשתנותיהם לא אבדו. חכמים
 המה, וחכמתם לא התבלעה. נבונים, ובינתם לא נסתרה. ומי מנה מספר העומדים
 על שפת הקבר, וברב חכמתם הצילו אותם מרדת שחת? אכן צבא לאנוש עלי
 ארץ; ובמלאכת צבאו, היוכלו לעצור בנו מלשוב לאדמתו? — הגיד לכם אדם מה
 הוא רופא? ציר הצור, ורפא ירפא. במלאכות יוצר-האדם ובורא רפאות
 תעלה, ואולם בעת אָל עַל תִּקְרָא הנפש; שובי שובי אל מקומך
 הראשון כי בא מועדך — תאלץ ללכת — כי קרא לה! — ואם זרוע
 כאל לו לעצור בעדה בעת היא מתאמצת לצאת כי ממרום יקראוה? — ונפש
 יונתי תמתי היא אטבם מחוללכם, נקראה — ותשובתה הרמתה! —
 כי שם ביתה, וכן מראשית אחרית נבאו לי חכמי לב אלה... ואנכי הסתרת את
 נבואתם מכם, כי אמרתי: דיה לצרה בשעתה — ומה המה כי תלינו עליהם?
 יחדלו לכם כבות עני מתת אשם נפש איש, עד תזרח עליה השמש כי אשמתה
 יבה, הן זה דרך הנזירים אוכלי עברים אוכלי לחם, ודרביהם חשך
 ולא אור! —

לולי ה' שהיה לנו

ב

„ובעת הצטידה אִמְנוּ המאשרה לדרך כל הארץ, על גזליה רחפה. ושבעתים
 „קשתה עליה פרידתה מצאצאיה, מפרידת נפשה מגוה. למקטון ועד גדול אותנו
 „קצבה, ואת בן אונה השכיבה לימינה. ותאמר: האספו בנים אהובים! הקבצו
 „בנות אהובות! ואברככם לפני מותי. — ותתחזק, ותשב על המטה. ואת ידיה גלילי
 „זהב, פרשה ממעל לראשו, סוככות על קדקדו, ומשפתותיה נפת תטפנה, ברך
 „לקחנו. ותצונו כי לא נטה ימין ושמאל מכל דרכיה: לשמור תום ויושר, לאהוב
 „אמת ואמונה, ולדרוף אהבה ושלום. לחון דל ולרחם אביון, באין פדוֹת — ולבלי
 „לסור מכל אשר יצונו אבינו הנכבד. — וכראותה כי לא נוכל להתאפק עוד מבכי,
 „פתחה את פיה בחכמה: חדלו לכם צאצאי היקרים מדאוג לי עוד — הילודים
 „למות — מחו נא את דמעותיכם, וראו סוף כל אדם — וקחו מוסר — ותקח את
 „הילד על זרועותיה, ותנשקהו מנשיקות פיה, ותאמר: בני — בני — בן אוני — —
 „וואלה היו דבריה האחרונים — —

„בכבוד ויקר הנאוה לבת נדיב ואשת חיל, הובלה ברב עם מכל העמים,
 „ותקבר במבחר קברנו. לימין אביה, השר אלנועם יועץ המלחמה. וכאשר השבונו
 „את עפרה אל העפר; כמשפט המתאבלים על נשיהם ועל אמם, עשינו לה. — ואנכי
 „הבכירה, בעת אראה דרך עוצב בי, אחישה מפלט לי אל גל קברה. וליד מצבתה
 „אשפכה מרי שיחי, וירוח לי — —

„ולא כן גורל מות אבינו הנכבד. שר האלף נקרא, ואולם לגדולות
 „נוצר. ואלו לא לקחו הנזירים להם קרנים ביד חזקה, הלא אז היה גם שמו שר
 „רבה כשם אביו. או יועץ מלחמה כחותנו. — משכמו ומעלה היה גבוה
 „מכל העם, ונאדר בכח. פיו חרב חדה, ולשונו תשר מלוטש. חכם חרשים ונבון לחש.
 „פניו מלאים חן ועוז, ומבין חרכי עיניו נוצצה חכמתו. את כל תחבולות
 „המלחמה, מיום החל האדם לרזב וְלָרִיב על פני האדמה, רכש לו. שבילי עולם
 „ידע כשבילי עיר מולדתו, וימדד בזרת עפר הארץ. בים וביבשה דרכו. וכח בו
 „להחנך וללמד את חיל-הרגלי (אינפאנטריע) ואת הרוכבים בסוסים (קאוואלעריע) את
 „ההרכב והפרשים (ארטילעריע) ואת יורדי הים באניות-איבה (קרייטענס פלאנע) גדוד
 „גדוד על פי דרכו. ולפקד מחנה חמש מאות אלף שולפי חרב,
 „למיניהם, לזרותם לארבע כנפות שדה-המלחמה, איש על מחנהו ואיש על
 „הגלו; ורוחו הוא קבצם, והיה המחנה אחד. וכעדת דבורים יסובבו את
 „האויב מסביב, ותהי לו מלחמה מפנים ומאחור מימין ומשמאל! —
 „הנם אין כסף עבד עבודת ארץ מולדתו, ככל אבותיו, אכן שגאו נפש
 „הנזירים היה. ויעצרו בעדו מלעלות עוד בסלם הכבוד — ומה עול מצאו בו?
 „מה חטאו? ומה פשעו? שמעוני נא ואספרה, ועליה לבניכם ספרו: בין אלף אנשי
 „חילו נמצאו חמשים עברים, וירא כי שמונה מהם שאר רוח להם.

לולי ה' שהיה לנו

כא

וינשאם. שלשה, לשרי מאה; וחמשה, לשרי עשרות. יאמר נא חובב, יארצו באמת, אם זאת תחשב לו לעון? הלא בהביאנו את בני ישראל, יבצאותנו, ובדמם יכפרו את אדמתנו, למה זה לזרים ולא לבנים, יחשבו לארצנו? ומאין לכסף תוצאות החיל, מוצא? מן בני עמנו לבדם? יחאין להעברים חלק ונחלה בנז האם לא ישלמו מס כמונו? ואם לא יושט, יגם עליהם עונש שקל ליום? האין בתייהם מלאים עבדים קטן יעקב ודל? ולמה זה יגרע חלקם? — על שר החיל לבחון את כשרונו גדודו, ולא לכונן לחקר אבותם! — ומה לו ולמשפטי הדתות והאמונות? — אלה המשפטים, יבשמים ולא בארץ ישפטו —

„ולקול התרועה יצא זה כששה ירחים בראש גדודו, לעמוד לימין מושיעה בעת צרתה. ויקו להביא שלל ומלקוח לאות גבורת ישע ימינו. ולפני הפרדו — הוי, ילנצח! — נפלנו על חלקת צוארו, ונשקנוהו מנשיקות פינו. והוא נפל על צוארי, יאהובי נפשו, ויחבק וינשק להם, דמיונו כירח יקר הולך, והככבים ילוהו, יבלכתו. — וזאת הברכה אשר ברכנו אותו: אבינו ה' לשר רבבה! שוב, תשוב, ועוד חותם תכנית אחד, צמיד פתיל תכלת על לבבך, אבני שוהם, ימשובצים במלואתם, משאת כיד המלך, ובראשך עטרת שושנים, ישעטרו לך, יהצבאות. על חרבך תחיה — תמית ולא תמות — ברוך אתה בצאתך, יבורך אתה בבואך! ויען: אמן! וברגע ישב לו על כר סוסו הערוך, עקבות סוס, יורוכבו לא נודעו —

„מה אנוש כי תזכור מחשבותיו ותחבולותיו? מועצותיו ותקותיו! — בראש, יגדודו נפל הגבור — חצי אויב פלחו את כבדו — וירוצצו את גלגלתו — ויפול, יעל חרבו — ומת — מות גבורים — — הוי מי יודע אם הובל לקברות, ביום, יעברות! אולי לקפו... את דמו? אולי היה פאכל לעוף השמים? אולי למרמס תחת, יכפות רגלי הנרדפים והרודפים? אולי — אולי — מי יודע? — מי יודע? —

„לפתח, קנאה רובץ, וזה כל האדם, ואקנא קנאה גדולה באיש האומר לאביו, ולאמו: אבי אתה! אמי אַתָּ! ובאוזן שומעת: בני אתה! בתי אַתָּ! יבי אמרי נועם אלה לא יצאו עוד מפינו, ולא תקשבנה עוד אוזיננו! — הנה זה, יאחינו הקטן אתנו היום, על זרועות אומנתו ההיתה מינקתו, כי יגדל יאמר לאביו, יולאמו לא ראיתיו — ויקנא בילד רעב ללחם ובגדיו קרועים, העונה: הנני, יאביו! הנני אמי! לקוראיו: בני! — מי יהיה לו לאב? ומי לאם? אבינו, יואמנו, אינם עמנו, הוי כלנו אבדנו — אבדנו —

„בימי קדם היה איש איש בארצנו שורר בפיו ובעטו — דובר, וכותב כל בבו — ועתה! נלחץ הפה ונאלץ העט, לדבר ולכתוב תפוכות, ימטערי הלב — למרגלים חרש, אין מספר, להם שבעה עינים, אוזן שומעת,

וּלְשׁוֹן מְבִיאָה דְבַר רַעָה — ומרוב שיחי וכעסי לא תכסנה לשוני זקסתי
 .אֵת אֲשֶׁר בִּלְבָבִי — אֲדַבְרָה אֲכַתּוּבָה וַיְרוּחַ לִי — וַיַּעֲבֹד עָלַי מָה —
 ,אֲבִיחִיל אִישׁ חֵיל, לֹא עָשָׂה חֵיל; וְגִדְדוֹ הָאֲדִיר, בְּאֲדִיר נִפְלוּ הַיְאוּמָן כִּי
 .יִסּוּפְרִי וְאִיךְ נִפְלוּ גְבוּרִים; בְּהִיּוֹתָם מַעַט מְזַעֵיר בֵּין הַמּוֹן גִּדְדִים הָהוּן כִּצְאָן
 .אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רוּעָה. שְׂרִי הֵם נִשְׂאוּ רֵיב וּמְדוֹן פְּנִימָה בַעַת הַשְּׁלוֹם
 .חִצּוֹנָה. וַיִּתְעַבְרוּ עַל רֵיב לֹא לָהֶם. עַל הַמְקָרָה הַשְּׁלִיכוּ אֶת יְהַבֵּם, וַיִּמְךְ
 .יְהַמְקָרָה — וְהַיּוֹכְלוּ שֶׁר אֶלֶף אֶחָד, וְעִשְׂרָה שְׂרֵי מְאוֹתָיו, וּמֵאָה שְׂרֵי עֲשָׂרוֹתָיו,
 .לְהַפּוֹךְ חֶשֶׁךְ לְאוֹר; וַיִּמַּשׁ חֶשֶׁךְ — וְאֵלוּ הָיוּ כָל שְׂרֵי צְבָאוֹתָנוּ נוֹתְנִים אֶת עֵינֵיהֶם
 ,תְּמִיד עַל הַצְּבָאוֹת, לְלַמְדָם קֶסֶת, וְקֶשֶׁת, וּלְפִי הַכְּשָׁרוֹן וְלֹא עַל פִּי אַהֲבַת וּשְׂנֵאת
 ,הָאֲמוֹנוֹת, הַקִּימוּ שְׂרֵי חֵיל, כְּמַעֲשֵׂי אֲבִינוּעַם וְאֲבִינֹדָב וְאֲבִיחֵיל;
 ,לֹא קְרָאוּ אוֹיְבֵנוּ עֲלֵינוּ מִלְחָמָה, מִפְּחָד גְּבוּרַתְנוּ. וְרַפְיוֹנָנוּ נָתַן לָהֶם
 „עֹז וְתַעֲצוּמוֹת. —

„אֵל תְּרַאוּנִי שְׂאֵנִי בּוֹכִיהַ לְאֲבִי, וְאֵלוּ מַת בֵּן מֵאָה עַל מַטְוֵי הַיִּתִּיתִי
 ,מְקוֹנְנַת עָלָיו שְׁבַעֲתִים מְקִינֵתִי לְמוֹתוֹ בֵּן חֲמִשִּׁים עַל שְׂדֵה הַקְּרֵב! — אִישׁ
 „הִירָא לְמוֹת, וְרַךְ הַלֵּבֵב לְהַמִּית, יִלְךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ, יִפְתַּח חֲגוּר חֲרָבוֹ, הִסֵּר הַמְּנַבְעַת,
 ,הִרְס חוֹתְמֵי תַכְנִית, וְלֹא יִתְעַבּוּהוּ שְׁלֵמוֹתָיו, אֲזָרַח עוֹבֵד בְּלָחֶם, יֵאָהֵב
 ,חַיִּים; וְאִשְׁלַחֶם, יִבְחַר לוֹ מוֹת גְּבוּרִים מִלַּכַת שְׁבִי לְפָנָי צַר —
 „עֵינֵי עֵינֵי יוֹרְדָה מִיָּם, לְכַבּוֹד חֵיל אֲרִצְנוֹ כִּי גָלָה הַגִּלְתִּי שְׁלוֹמִים, בְּאִשְׁמַת
 „מֵהֲרַסְנוּ וּמֵחֲרִיבְנוּ —

וְהַקּוֹל נִשְׁמַע בֵּית־הַמְּלָכוֹת בְּיוֹם הַלְּדָתִי אֶת הַיּוֹרֵשֵׁעֶצֶר, וְעָרְבָה כָל שְׂמַחָה.
 מִפְּנֵי הָאֶסּוּן, נִשְׁבַּת הַשִּׁשּׁוֹן. הַמֶּלֶךְ הַתְּאֵבֵל — הַמְּלַכָה הַתְּחַלְחָלָה: מֵאֵד — הַיּוֹרֵשׁ
 עֶצֶר, יוֹם חֶשֶׁקוֹ נִהְפֵךְ לְחֶרֶדָה — הַיּוֹשְׁבִים רֵאשׁוֹנָה בְּמַלְכוּת, נִבְהָלוּ — יָדִי כָל הַשְּׂרִים,
 רַפּוּ — וְכָל הָעַם יִרְגָזוּן, וְחֵיל וְרַעָדָה יֵאֲחֹזוּן —

כֵּן שִׁפְתֵי אֲבִיגַיִל בַּת שֶׁר הָאֶלֶף אֲבִיחֵיל, דּוֹבְרוֹת, כִּי מִי הוֹרִיד עוֹז
 מִמְּלַכָה אֲדִירָה וְאֲבִירָה; מִי שֶׁבַר אֶת גְּאוֹן מְלַכָה וְשִׁרְיָה; וּמִי הָרִים קָרְן צִרְיָה; מִי
 הַשְּׁפִיל עַד עֲמֻקֵי שְׂאוֹל אֶת כְּבוֹד חֵילָה; וּמִי הִגְבִּיחַ עַד שְׂמֵשׁ יָרַח וְכּוֹכְבִים אֶת חֵיל
 אוֹיְבֵיהֶם; מִי הִגְדִּיל אֶת מִסְפַּר הַמֵּתֵאֲבָלִים עַל בְּנֵיהֶם; וּמִי הוֹסִיף עַל מִסְפַּר הָאֲלַמְנוֹת
 וְהַיְתוּמוֹים, בְּקִרְבָה; וְאִשְׁרֵיהֶם — נִזְרִיחַ — מִתְעִיָה. הַמָּה הַבְּדִילוֹ בֵּין בְּנֵיהֶם, וַיִּנְרָשׁוּ
 אֶת הַחֲכֵמָה מֵעַל פְּנֵיהֶם, וַיִּבְיְאוּ אֶת הָאוֹיֵב בְּשִׁעְרֵיהֶם, לְרוּשׁ אוֹצְרוֹתֵיהֶם, לְהַרְבּוֹת
 חֵלְלֵיהֶם, לְהַפִּיל גִּדְדוֹתֵיהֶם, וְלַהֲשִׁימֵם אֶת שְׂאֲרֵיהֶם גְּבוּרִיהֶם! —

כִּי הַנְּצַחוֹן נִקְנָה בְּשֵׁלֶשֶׁה דְרָכִים: (1) בְּכַסְפֵּי, (2) בְּחַכְמָה,
 (3) וּבְאֵהָבָה. מִמְּלַכָה אֵין בְּקִרְבָה „בְּנֵי אַהֲבָה וּבְנֵי שְׂנוּאָה“ בִּי אִם
 „נִמְעֵי נַעֲמָנִים, וּבְנִים נִאֲמָנִים“ דְּמִיוֹנָה כֵּאֵם הַבְּנִים שְׂמַחָה לִּמְיֹן בַּעַל
 נְעוּרֵיהֶם וּסְבִיבָם צִאֲצִיאוֹתָם. כְּמִשְׁפַּחָה אֵין בַּה „אֲב חוֹרְג“ או „אִם חוֹרְגַת“

לולי הי שיהיה לנו

כג

והלא בקראה ל כל לאומיה בנים יחשבו בעיניהם לאתים ולא לזרים —
 מרבות אהבתם; הרבה חכמתם. וכבני אמונים יביאו את אשר נטל עליהם
 אל ננוי אביהם. — זה החוט המשלש הזה, יגדיל גם שלומה חצונה, האויב
 יראה וינזם — השונא יסוב לאחור — פן יבולע לו — ובהפקד אחת משלש
 אלה, תחשב בעיני אויביה למבצר פריץ נבעה בחומותיה וחושב לנפול —
 והממלכה, אשר כמהפכת סדום ועמורה נהפכה, אם לכה אמיץ בים וביבשה
 היתה, וכל מעשי תקפה וגבורתה בימי קדם, הלא הם כתובים על ספרי דברי הימים.
 ואלו לא תרחרו נזיריה ריב בין לאומיה, ואת הדעת לא מאסו; לא הופרה ברית
 שלומה פנימה ורחצה השמרות היו קונות את הכסף עובר לסוחר, שקל
 ניה נחלה בשקל כסף, בלא גרעון כסף, ודרכמן נזיר לעמת דרכמן זהב, במאזנים
 נשאו יחד, כי האדמה לא נהייתה לשממה, המלאכה לא רצתה את שבתותיה,
 לחרשת המעשה, לא היה שבת שבתון, העבודה לא חדלה מתת לחם לעובדיה,
 והמסחר היה עולה עוד במעלות יורם ונשא זנבה מאד, וההמון היה יושב שוקט
 ושאנן וראי אלהים ומלך כאבותיו — ובמשול הנזירים, הפכו את הקערה על
 פיה וביאו אויב בשערנאצם — — ירחי סחצי זלתי ירחים חסום אל אר
 זאחלא טוב היות עוז למלך לבדו; והאמונה היא עזר כנגדו, וכאשת
 חיל תתמוך כבוד הממלכה בבית ובחוף; יראו חיים, יהיו לבשר אחר, נאהבים
 ונעימים; וכל בניהם יאמרו לרבך, טוב! ושאלו נא במכבדי אבותם באמת
 ,מן ומשול בבית! אביכם! או אמכם! ויענו פה אחר, טובים השנים, ולאבינו יתר
 שאת ויתר עז, והוא ימשול בה! ואם כה יהיה: האב יגל האם תרנן
 וביניהם ינחו במנוחת אהבה ואחוה ושלום. — ומה אחרית הבית, אשר הבעל
 תש כחו כנקבה; ועקרת ביתו כאיש גבורתה; לדריו אין שומע; ודבריה
 שלטון; ריב ומדון ביניהם ובין בנייהם ובנותיהם. זה יתן לאביהם
 הצדקה, ולאמם בשת הפנים; וזה יצדיק את אטם בריבה, וקנאת איש באחיו,
 ושנאת אשה באחותה, תהרוסנה את הבית והיה תל עולם — ושאלו נא גם את פי
 הדת והדעת, מה משפט האשה המושלת באישה? ותענינה: חלילה לו לברך
 מן הוא והלאה, ברוך שלא עשני אשה! וזה שמה אשר תקראו לה, בת
 נעות המרדיות! בוגדה ומזכרה! שוררת וסוררת! —
 חסום ושמעו נא הנזירים! איש איש מבם הוא דורש בקהל רב, לא טוב היות דרך

(* שאל בן אלמנה אחת את רבי אלעזר: איך אומר, "הסקני מים!" ואימא
 אומרת, "הסקני מים!" איגה מהס קודם? — אמר ליה: הסק כבוד אמן ועסה כבוד
 אבין, שאתם ואמן סייגים בכבוד אביך! (קידושין ל"א א').

אחת בדרכי החיים לכל העמים. סולו סולו מסלות לספר גויי הארצות. נבר
 במסלותו ילך ולא יעבטון ארחותם! — הוי ארח חיים תפלסו, והליכות עולם לא
 תדעו. מתי שלחתם במלאכה את ידיכם! או במסחר את כפיכם! יושבי אוהלים
 הנכם מנעורכם, ומה לכם אל העובדים לאכול לחם חול! "סחור! סחור!" אומרים
 לנזירא, לדרכי המסחר והקנין לא תקרב — זאבא חסיא זאבא חסיא חסיה חסיה
 הוי שונה, ומשנה! הוי תועה, ומתעה! מאז החלותם לקרוא, פנו דרך
 לאמונה השלטת! "סלותם מסלות בחזקת סכנת נפשות! הלא בלכת
 כל העמים בדרך המלך ודרך אחד לכלם, יחשבו זה לזה לאחים, וכעמוד
 אש תלך ההצלחה לפניהם בלכתם לרגל מסחרם. האמת והשלום יאהבו מסחר וקנין
 ידרושו, ויראו שכר בעמלם. איש איש אומר, "אני ברוי, וחברו בריה! עמל שנינו
 תחת השמש, להביא את לחם חקנו לפי הטף: ומי יתן וברכת ה' תעשיר את
 שנינו!" — ובפגוש שני אנשים, קורא זה אל זה ואומר, "שלום עליך אחי!" וזה
 עונהו, "שלום! והגד נא אחי שאהבה נפשי השלום גם לך! ולביתך שלום!"
 ויאמר, "שלום! ומי יתן כי בפרש שרי סכת שלומו, יפרשהו גם עליך אחי יקירי!
 ועל כל מרבית ביתך!" וילכו שניהם יחדיו — הילכנו שנים יחדו, ופה לחם ולא
 ידברו! אז נדברו איש את אחיו על אדות משלח ידם. ויש, כי מסחר אחד או
 מלאכה אחת לשניהם, ואת הסחורה אשר זה הולך למכור, הולך רעהו לקנות —
 כמה אתה מבקש? היא השאלה, כמה אתה נותן? היא המענה. רע! רע! יאמר
 הקונה, ובכל זאת אם מעט הנחה יעשה המוכר, יוסיף הוא הוספה
 קטנה או גדולה, ובדרך יבואו אל עמק השנה. ויש לשניהם שכר
 הליכה. — ומאז סלותם מסלות למספר האמונות, המוכר יתאבל, וחקונה
 לא ישמת, ואישיה בינים (מאקלר) בוכה, ודרכי המסחר אבלות. הנה
 שני אנשים נפגשים, לא ישאלו עוד איש את רעהו, מה מלאכתך? ומה מעשיך? כי
 אם, אי מזה עם אתה? מה דתך? ומה אמונתך? ואלו האחד שהולך
 לתומו במסלה אשר לא למען מאמיני דתו נסללה, יגער בו השני, מה לך פה
 בדרכי? ומי לך פה במסלתי? קרב אליך — אל תגש בי — כי קדשתך! רמוס
 מסלתך, כי לא לנו אתה כי אם לצרנו! — ירגזו בדרך, ולמהלומות יקראו,
 בעת אשר זה הולך לקנות את אשר זה הולך לבקש קונה! — יאמר נא
 תינוק דלא חכים ולא טפש! אם לא הפכתם את הברכה לקללה! וארץ חמדה טובה
 ורחבה, למדבר שמטה! מאות בשנים הוציאה ארצכם פרי האהבה והשלוה;
 ופתאום קוצי הקנאה והשנאה תצמיח! האין זה ערן הנהפך לתפת? —
 והנכם דורשים, עת לעשות לאמונה, הפרו תבונה! גם זה זרע
 סכלות: וקצירו אולת! על ידכם אבדה חכמה מבנים ובינת נבונים נסתרה,
 ואף גם הצבאות נואלו, ולא יוכלו לעשות חיל כאבותם, היוחל גדוד סוס ורוכבו

זולי ה' שהיה לנו

כה

ערוך בכל ושמור לקול תרועת מלחמה. יום אחד? ואם יגדר חיל עושה חיל, פעם אחת? לא המעשה: לדרוך קשת ולירות בהצים הוא העיקר; כי אם המדרש: ללמד את בני הנעורים איך לסוב את האויב מכל עבריו, בטרם יקלעו אל המטרה. ומה בצע מחצים שנונים ביד איש לא למד את חקי ומשפטי הקרב? ואם טובה גבורתו מגבורת סוסו? והחכמה מאין תמצא? ואיה מקום כבודה? בבית המדרש? לשכנה תדרשוה, ותמצאוה, כי שם ביתה! – השומר מזוזת פתחיו, תחבולות יקנה: לאט לאט יעלה למעלת שר עשרה – שר מאה – ושר אלף. וברבות הימים יגיע למדרגת שר רבבה – מצביא – ויועץ מלחמה. ותקוה טובה לארצה ממנו. ואשר לא שקד על דלתותיו, לשוא יצק שר גדודו באזניו, התאחדו! הימינו! השימו! השמאילו! יימון כחמור גרם: וישמאילו כסוס כפרד אין הבין. גם כי זקין ומאה שנים יעבוד בצבא, לא נאווה לו להקרא אף „שר מאה“ –

הכי קרא שמם: צבאות כי צבא ללוחם בעד ארץ מולדתו כצבא לאנוש עלי ארץ. ובמלאת ימי צבאו איש אל משפחתו וישבו – איש חיל הולך, ואיש חיל בא והמתנה לעולם עומדת. האחד מלאה צבאו, השני נשבה, הישלישי נשברה רגלו והוא צולע על רכבו, והרביעי הלך בדרך כל הארץ; עד מהרה יבואו או יובאו אחרים תחתם. וימלאו את מספר הגדוד. – ומי ומי ההולכים לבתיהם; לבית החולים; ולבית מועד לכל חי? מלומדי מלחמה (רענולירטע זאלראטקן) מי ומי הבאים והמובאים לעבוד תחתם? נער מבית הספר; משרת בבית ממכר; סופר בבית מסחר; ועלם הלומד מלאכה; הילכו אלה יחדו, ורגליהם רגל ישרה? יימינו וישמאילו ברגע אחד? החגרו פעם חרב? ואם דרכו קשת? האם עמדו בין החיים והמתים? ואם ראו שלהבת כדודי-אש כמראה הבזק ברצוא ושוב? ואם שמעו אזנם מאתים כליתותה מדברים רתת, וקולם כקול רעם בגלגל? ויתרון ליוצא מן הבא או המובא; כיתרון שקיבס מן שקיבס –

והכי קרא לאדמת מערכות שני הלוחמים: שדה המלחמה; דמיונה כשדה צומחת „ספיה“ אחרי קציר תבואתה. וכאשר יערוף המורה תורת-הקרב כמטר לקחו, יש „ספיה הנדוד“ פרי תבואה; ואם יכלא הגשם, יחרב וייבש כחציר נגות שקדמת שלף יבש! – הנה זאת ידעו מלכי ארציהם מיום הוסדה, ויקימו אנשי חיל חכמים ונבונים וידועים בראש הצבאות. ובתי ספר ללמד את הבאים לצבוא צבא: קסת וקשת. על כן עשו חיל את אויביהם הורישו, וכל מעשי תקפם וגבורתם הלא הם כתובים על ספר דברי הימים לכבוד ולתפארת. –

ומאז קמתם סוללי המסלות החדשות, ותחת מסוה האמונה, את הדעת מאסתם לאמר „מות בסיר! הבנים באכלם בוסר בעולם הזה, שני אבותיהם

תקחינה בעולם הבא" הרביתם רעות ופרעות. את שרי הצבאות האומרים "הדת והדת תואמות!" שלחתם לחפשי, לא יבואו בקהל לכם. ומי ומי הבאים תחתם? אויבי חכמה, ושונאי השכלה, "נשיאים", ולא גשם נדבות, כי רוח החכמה בקרבם אין! — בעתות השלום חצונה, הציתו אש הכריבה פנימה; ובני החיל היו כיתומים אין אב! כי הנה כעני ילד אל יד הוריו; כן עיני הצבאות, אל הצובאים עליהם, ובפרוץ המלחמה קויתם לטועה מיד שונא על ידיהם! — ההיו שומרים לבקר? ומתי שאלו "שומר מה מליל?" או מתי הלכו אל בתי הנשק לראות אם כלי-המלחמה יצלחו עוד; ואם להוציא ישן מפני חדש? — נרפים הם נרפים; בנשף אחרו על הייך, ולא יכלו להיות משכימי קום! כי בשוב השמש אוהלה, עזבו את אהליהם; וכמו השחר עלה, שבו אל בתיהם, הכלילי עינים מייך — וישכבו הוזים סרוחים על ערשותם עד הצהרים; אז העבירו שנה מעל עיניהם, ויקומו, וירחצו, ויכבסו, ויסוכו, ויעשו את שפמם, ויאכלו, וישתו, ויציתו אש בחזרתי הגאווה ויוציאו עשן מפיהם; ואת גדודיהם שכחו כמת מלב — ובין הערבים, בשעה שאינה לא יום ולא לילה, נפלה עליהם אימתה ופחד מפחד בלילות, וישאלו "העוד החיל הי?" פן יקרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה — אלה שרי רבבותיכם, סוללי המסלות! ושבח אני את שרי העשרות והמאות אשר שלחתם לחפשי; מן שרי האלפים והרבבות אשר שמתם אלופים בראש החיל! —

ולאלה, תקראו שרי רבבה; ומצביאים! אל מקום ההרגה ולא אל שדה-המערכה הוציאו רבבות בנים להוריהם, ואלפי בעלי אשה ובנים, ההיה סוס ורוכבו ערוך בכל ושמור למלחמה! איה הרכב? ואיה הפרשים? איה כלי-התותח? ואיה החצים לרוב? איה השריונים? ואיה המנגנים המשוחים? איה הרופאים? ואיה חובשי הפצעים? איה סמי מרפא? ואיה רוקחי מרקחת? איה הבקר והצאן? ואיה המחיה והלכלכלה לשובע ולא לרוון? איה היין למרי נפש? ואיה השכר לעובדים אובדים? איה בגדי יומם? ואיה הכסות מקרה בלילה? ולפלא מה זה עושה כי נפלו בחרב? הלא בעיני כל מבין דבר, יפלא איך נשאר מהם איש אחד! — וגם החרבות והחניתות ההיו אתם במלחמה, לחנם הוציאו מבית הנשק! — וטובות מאלה כתתו אבינדב ואלנועם, לאתים ולמזמרות! — הלצח לא יקהה הברזל; ואם כלי קרב יצלח לעולם; האין עת לעשות חגור חדשה, ועת להוציא ישן מפני חדש? —

וישר אחד היה בצבאותיכם, המבין תחבולות מלחמה וכל חקי הקרב לכל משפטיו, ושמך אביחיל בן אבינדב למשפחת רם, ואותו רחקתם כמו דוה, אף כי בלא משכורת עבד את עבודתו באמת, ועל דבר חטאיו הגדולים עצרתם בערו מלעות בסלם הכבוד, על חטא שחטא באהבתו

לולי ה' שהיה לנו

כו

את התכמה אהבה נפשו; ועל חטא שחטא בתתו מלחמו גם לדל יהודי!
 על חטא שחטא בהצילו יהודי מיד עושקיו; ועל חטא שחטא כי נשבע כי ירז
 העברים לא נגואלו בדם! — בו מאסתם, ואותו נעלתם — ומי ומי המה גבורים
 אשר בחרתם בם? שרי רבבה הגוזרים משפט: גזרו את הבגד לשנים גזרים!
 ומציבא המצוה: לתפור מדים פרוגים פתצי עד תמפּשָׁעָה — — עת לקרוע
 ועת לתפור ידעו; ועת מלחמה ועת שלום לא יבנו, וביד שלי לב
 אלה הסגרתם רבבות בנים לאבות, ואבות לבנים! ולמסלות כאלו תקראו מסלות
 ישראל: „סחור! סחור!“ אומרים לגזירא, הנח כתר מלכות כי לא לך
 הוא, שוב לך לאהלך ובוא בדרך וקח את „מפתחות שערי גן עדן וגיבן־הנום“
 בידך — ולא לך חלק ונחלה בעניני ממשלת המלך ויועציו — ואז כל
 העמים ישבו לבטח, יעשו חיל, ושלומם ישגא בבית ובחוץ! —

לפתח איש ואיש חטאת רובץ, בשגם הוא בשר, ואשר חטא על נפשו, ונחם
 על הרעה, ושב, ורפא לו, וזה פרי דורשי מוסר: הסר חטאות הצבור והיחיד, הסר
 כל דיוליהם ויצרפו כזהב מוזק שבעתים, ואתם סוללי המסלות, המישירים
 והמאשרים, רוממות המוסר בגרוככם, „שובו! שובו בני אדם! ונסלח לעונכם כי רב
 הוא!“ אמרו נא אמורו, כראותכם כי הבאתם עד משבר את בני ארצכם, סרתם
 מדרככם כסל! ואמרתם, „אוי נאלנו כי חטאה גדולה חטאנו! ולא במשפט
 ולא בצדק הבלדנו בין חקי חיי גוי וגוי! ועתה התאחדו גם יחד, למען ייטב
 לכלנו!“ לא! לא! עוד הוספתם סרה, בבכי עליתם הבמתה ונשאתם את המשל
 הזה, „הוי בלב כואב ודואב, ברוח נשברה, ובעין מקור דמעה, נכבה ונקונן לשבר
 „בת עמנו! חזות קשה הוגד לנו: כי חילינו הגדול והגבור, נפל בנופלים, והארץ
 „רותה בדמי אילי גבורנו — ולפני מי? לפני עם לא עז! בחרב חיל ההיה בעינינו
 „כחנבים! אוי נאלנו כי חטאנו! ולולי חטאתכם כי רבה, לא האמינו כל
 „מלכי ארץ כי גם הפעם לא תהי ידנו בערף אויבנו! זכרו ימות עולם: מתי
 „אבדנו כלי מלחמתנו? ומתי לא חלקנו שלל ומלקוח, חלק היורד במלחמה כחלק
 „היושב אל הכלים? ועתה הוי, לפי חרב נפלה, והנשאה נס בשבעה דרכים! ניכנו
 „האהוב, יתאבל — גברתנו האהובה, לבשה שממה — עיני היורש עצה, פלגי מים —
 „היועצים, נאנחים — וארצנו היקרה, מר לה מר — — וּבְשִׁלְמֵי הרעה הגדולה הזאת?
 „על אשר התערבנו בבני שם! אבל אשמים אנחנו: על חטא שחטאנו בתתנו
 „אל העברים לגור בתוכנו! ועל חטא שחטאנו כי עוד לא גורשנו
 „אותם מקרב ארצנו! ועל כל פשעים תכסה: מכת הרג ואבדן
 „ביהודים — — —

ולמחרתו קראתם שנית עצה — הוי און ועצרה! — ועל נבעת המורים
 עמדתם על חקללה ועל הברכה: „ארור לומד חכמה! ארור קונה מיד יהודי!

וארור משלם לעברי את אשר הוא נושה בו! וענה כל ההמון ואמר „אמן“ — והפה שאסר למכור ליהודים או לקנות מידם; הוא הפה שהתיר: לבלי להשיב את כספם, לגנוב ולגזול מבתיהם, ואף להכותם נפש! — ונשאתם את המשל הזה „הנה ברך לקחנו: ברוך המציק לבני שם! ברוך שובר חלונות כל בתי בני עבר! וברוך בודה עלילת דם, על כל בני אברהם העברי!“ וענה ההמון ואמר „אמן! ואמן!“ ויחם לבבו מאד, וימהר לעשות ככל היוצא מפיו, לקנא קנאת האסון הגדול ההיה על שדה-המלחמה —

כי את האמונה לקחתם רק למסוה, וכל פעלכם רק למענכם. וגם בנפול עמכם ביד צר, לקחתם שלל ומלקוח. כי בעת היות שלום חצונה, לא היו ידיכם אסורות בחבלים כעבות העגלה, כי אם בחבלי השוא; ולריח אש המלחמה נתקו כאשר ינתק הנעורת בהריחו אש — ומצאתם עת לדבר ועת לבדוק לאור אש זרה את כל הטאות הקהל, ומי הוא זה ואי זה הוא השעיר הנושא על שכמו את כל עונותם! היהודי!! —

דרשו מעל ספר דברי הימים למלכי ספרד וקראו — אחת מהנה לא נעדרה — וככל החזיון הזה, נראה במראה ולא בחדות, בספרי דברי הימים למלכי פורטוגאל — שתיהן היו ממלכות אדירות ואבירות, מלאות כל טוב, ואוצרותיהן מלאים כסף וזהב לרוב, עוז למו, בים, ותעצומות ביבשה, על שכניהן הפילו אימתה ופחד, ונוראות על סביבן — ופתאום יצא מהן כל הדרך, ומיטב ארצותיהן נפלו בידי זרים! היר המקרה עשתה זאת! יד' הויה בס! כי מאות בשנים ישבו שם העברים שקט ושאנן, ויעשו להם שם עולם בתורה, בחכמה, בעושר ובצדקה, ויגדילו את תפארתן שבעתים, ולפתע פתאום עבר רוח קנאה על מאשריהן, נזיריהן ומטיפיהן, ומסכו רוח עושים בקרב הארץ: לגרש את כל היהודים — ואת מלכיהם הבטיחו כסאות בגן עדן, ויאמינו במ, והם ראו את ראשיתם, ולא את אחריתם, ולא נתנו לב לדעת כי רעה גדולה נגד פניהם בעשותם את זאת, והם לא ידעו כי בצאת ישראל מארצותם; תצא לרגלם גם רוח החיה אשר באופני המסחר —

נזיריהן זעמו ישראל; את אשר לא צוה אל זועם! ואת הדעת מאסו; אשר לא תצא מפי אל דעות! וירא היושבי בשמים, וינאץ, ולו נקם ושלם! — מי נפץ את ספרד העקובה מרם רבבות אפרים, על סלע המחלוקת? ומי שלם לפורטוגאל המלאה שוד ורצח, את גמולה? אל קנא! אל נקמות הופיע, ואין עמו אל נכר, וינקום את נקמת דם בכורו ישראל השפוך כמים — כי קול דמי נקיים צעקו אליו מן הארמה —

ויגבה אלהי המשפט, במשפט — כי יד על כס יה מלחמה לה' בצוררי בני שם בדור דור! — — —

בינו נא זאת כל שוכחי ומשכיחי אהבת האדם לאדם. בינו זאת בוראי הרעות ויוצרי הפרעות בדורנו, הארונים הקשים שטעקקער והענריוצי, לובשי אדרת הדת למען כחש, ומסוה האמונה על פניכם, להסית את ההמון הפרוע לאכול את יעקב בכל פה! — בינו זאת מבעירי הבערה באש זרה, שענערער וראמאנאוויץ ויוצקי שמן על האח להגדיל מדורתה! — בינו זאת קורחי האש אישטאציו ואנאדי אוכלי ישראל אוכלי לחם בודי עלי ל ת ד ם על גוי שומר אמונים; גוי מצות „לא תרצח“ ממנו יצאה בדור מלאה כל הארץ חמס! — בינו זאת אודים עשנים בחרי אף ראה לינג וליטאנסקי הדוברים על „התלמוד“ עתק, זה ספר רב הכמות ורב האיכות, ורק לשמע און שמעתם את שמעו ולא קראתם בו, ואלו הייתם מבינים לשכל מליו, הייתם מהללים ולא מהללים דבר גבורותיו וחין ערכו! — בינו זאת כל המתקדשים והמטהרים, מתעי ההמון להאמין בשוא נתעה כי העברי שבע תועבות בלבו, איננו רגל ישרה לכסא מלכו, ולא בן נאמן לארץ מולדתו! — בינו נא זאת ושימו עליה לב, וקחו מוסר בעוד מועד — — ולא תביאו גם בארצותיכם את השמש בצהרים — —

ד' „אזי עבר על נפשנו המים הזירונים“ מה אַדְמָה לך בתיעמי עניה סוערה, וישוה? אניה סוערה חושבת להשבר במים אדירים, בליל חשך ואפלה. — השמש בא אוהלה, וגם הירח והכוכבים אספו נגהם, זימש חשך — והנה רוח גדולה וחזק מאד — תחוג תנוע בלב ים נגרש, אל אשר יהיה הרוח ללכת — וגל אל גל קורא. — רגע ישוכו המים; ורגע ישאו נהרות דְּכָם — ועיני יושביה הרואות כי קרוב יום אידם, וכפשע בינם ובין המות — והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליהם — זה נאנה, וזה בוכה, זה צועק בקול גדול, וזה זועק זעקה גדולה ומרה — והמחזה להרדת אלהים — —

איש איש יחשוב כי יומו האחרון בא בא, את רוחו יפקיד ביד אל אלהי הרוחות לכל בשר, וחשב לו עם קונוה קונה שמים וארץ, על כל מעשהו תחת השמש — ואת גורל אשתו ובניו ימסור ביד אבי יתומים וְדָן אלמנות — קולם ברמה נשמע, ורחמיו על כל מעשיו, ויצו על מלאכיו רוחות „הרגעו ודומו“ ויהי. — הסער יקום לרממה, ויחשו גלי חים אשר ירתיחו כמרחקה — ויושביה יראו בי היתה הרוחה, וינילו, ובחתרם אל היבשה יקראו „ארץ! ארץ!“ בשמחה יצאו לחרבה, ובששון יודו לאשר לו הים והיבשה, חסרו בקהל רב. —

הנה זה דמיוןך הבת יהודה מיום היותך לגוי, אין שעה בלא תלאה, ולא רגע

לולי ה' שהיה לנו

בלא פגע. פעמים און ספורות ראתה עינך רעות רבות, ואויביך עליך ששו, אבד נצחה! אין ישועתה לה באלהים סלה! גם את אַמְרַתְּ לנפשך, נואש! כי באו המים הזידונים עד נפשך - ובעת צרתך היתה לך עת לחננה, וברוח נשברה קראת אל אלהי אבותיך; ומצהירים קם חלדך - רבים ראו כן תמהו, מי הפך לה חשך לאור? ומי הרגיע לה את גלי הים ההומים, אשר לא עשה כן לכל גוי? ויודו כי בך בחר לסגלתו, ועמך הוא בצרתך. - חזקי לבבך, ולא ירך. חכי לימי טובה יאתיון, מאל אביך ויעזרך! -

ה) "ברוך ה' שלא נתננו מרף לשניהם!" אוי מי יחיה בדור האמת נעדרת, והרמיה הומיה וסורת! ומי לא יומת ביד עלילת שוא בדור השקר מושל בגבורתו, עולם? פגוש דוב שכול באיש, ואל שופט מסלף משפט בשאט בנפש. פרוע היה העם היושב בספרד, כי פרעוהו נזיריו; ופרועים היו גם יושבי פורטוגאל, כי פרעו אותם סוללי המסלות, ויחשבו מזמות להכרית מאנוש וזרך, ויברו עליך עלילות שונות, ולא לבר אלה אשר, מפתחות שעריו גן עדן וגירבן נום" על שכמם; כי אם גם השופטים היושבים על מדין, אשר בידם מתקרי אמת ושקר, ותועפות שכר ועונש בעולם הזה להם - היו צוררנו ובעוכרנו - כי גם במקום המשפט היה הרשע, וכבוא אליהם דבת היהודים רעה, שמחו כשמחה בקציר, ידעו היטב כי עלילת שוא היא, ובכל זאת הרשיעו את הצדיק, ואת הרשע הצדיקו, אַן ביעקב ראו בכל עת; ולא פעם אחת עמל בשוטניו, בטרם דרשם את פי העדים, ובטרם חקרם הכצעקתה הבאה אליהם עשו היהודים; החישו לתת אל המאשימים את הצדקה, ואל הנאשמים בשת הפנים, - את עיני האנשים נקרו, ויכסו את עין הארץ בכזביהם, לעיני השמש הפכו אמת לשקר ושקר לאמת, ולא התבוששו, כי לא על פי ספרי החקים והמשפטים מטעם המלך ויועציו, כי אם כרצון לבבם שפטו, כי בן צו עליהם הנזירים סוללי המסלות, מלוש בצק ועד חמצתו, לא הוחילו, וברגע החלו, ויכלו, והיה אם בן הכות העברי מאה בשבט, ויטרפו זרוע אף קדקד, וכקול כנור ועגב ערבה לאזנם זעקת המוכה, ורגע באפם חרצו על נקי וצדיק משפט מות, "הוקיעו את היהודי הנבזה! תלין נבלתו על העץ לאות לבני מרי! יראו בני שם וייראו ולא יוסיפו חטאת על חטאת!" ויהי כן, ומי יאמר להם מה תעשו? -

לשוא היה עמל שבעה משיבו מעם, נותני אותותם אותות נאמנים; כי מאז היתה יהודה לקדשו לא נגואלו יהיה בחטאת רצח נפש אדם ללוש בדמו ענות מצות, באמרם: בין כל העמים היו יש, ויהיו, גם רוצחי נפש; וכי זקרה פעם אחת ביובל גם בין העברים, תזרח עליו השמש בירק למענהו, למען

עשות לו עושר ולא במשפט עשה הבליעל את התועבה הגדולה הזאת, ולא
 ללוש את המצות בדם הנרצה. — וכי זה האסיר האומלל יעקב בן יצחק,
 נאשם חנם. עניו לא ראו את הילד הנוצרי הנאבד, ואת דמו לא שפך.
 כי מה ממנו לקח! לא מחוט ועד שרוך נעל! והוא לא שונא לו! ומה בצע בדמו? —
 ואם ארבעה עדים יעידוהו וירשיעוהו, שקר המה מעידים בו, ונודע לכל מכיריהם
 ולכל מכיריו, כי אויביו המה מתמול שלשום, על אדות מקנה וקנין. שנים
 מהם לקחו את כספו, וימאנו לשלמו; ושנים האחרים הנם שכני הרעים המקנאים
 בו, בהיות מסחרו מסחרם — ויגודו על נפשו, ואם בן איפא, היא עליה בת
 השנאה ונכד הקנאה? — ושומע לא היה להם מאת השופטים המטים משפט.
 הווי לחנם כרע יעקב בן יצחק האסיר לנחושתיים, ויקוד וישתחוה שבע
 פעמים אפים ארצה לרגלי שופטיו, ויבך ויתחנן להם, „למשופטי אתחננה! נפשי
 „בשאלתי; ונפשות כל בית ישראל, בבקשתי. — הנה חיי ומותי בידכם,
 „בחומר ביד היוצר, ומי יוכל לדון עם שהתקיף ממנו? ואלו שמתם אשם נפשי
 „חנם על דבר רצח איש עשיר למען עשות לי עושר, היתה גם כן חובתי
 „לעמוד על נפשי, להתנפל ולהצטרק לפניכם, כי לא תאספו עם חטאים נפשי
 „חנם — אף כי עתה בהיותי נאשם בעון רצח ילד למען עשות בדמו, אחת
 „ממצות תורת אלהי; נטל עלי שבעתים להרבות לי בורית ונתר, לרחץ
 „בנקיון כפי — כי בקלוני לתורת הקדושה ולכל עמי, קלון; וכאשר
 „תענה בי צדקתי, וענתה גם בם צדקתם, ונצדק קדש. —
 „אדוני! חיי תלואים לי מנגד, ותלואים להסדכם, שת צהרים היא עתה,
 „בכחות היום, ומשפט הרצתם עלי, כי מחר בשעה השמינית בבקר השכם, יהיה
 „לתול לינו (הענקער) שמחה, ויתלו אותי על העץ. — הוי טפחות שעותי,
 „כירק עשרים שעות מידכם הוצצו לי לחיות עוד — רנעי מני לי, רנע ליום
 „וושעה לשנה — הנני הולך למות, כי כן דבר משפטכם, ומה היא שארית תקותי;
 „למות מות ישרים! — יד על כס אמת, כי בכל שלשים שני ימי חיי, לא
 „גשבעתי בפלילים, ולא פעם אחת בעשר שנות מסחרי, למען השביה את סחורתי,
 „שומר פיו ולשונו משבועת אמת; שומר משבועת שקר, נפשו, ואז מס יני
 „צוה עלינו להקדיש שם הנאדר בקדש, ולא לשאת אותו ללא אמת; אל קנא
 „הוא — והאמת חותמו! — ואם בימים אשר ככל בני הנעורים קויתי לחיות
 „עוד ימים רבים, שמתי לפי מחסום ונשמרתי אף משבועת אמת; אף כי אשתמרה
 „משבועת שקר ברנעי האחרונים, ברנעים אשר קול קורא אלי; יעקב בן
 „יצחק העברי! הפזן לקראת אלהיך! — והנני מצטיר ללכת לתת חשבון
 „על כל מעשי תחת השמש לפני הרום כסא מרום מראשון!! — ואשא אל שמים ידי
 „ואעידה בי שני עדים נאמנים, את השמים ואת הארץ; כי מעולם לא היה חוק

„או משפט ואו מנהג ליהודים ללוש דם בתוך ענות המצות! — ונהפוך הוא
 „חוק לישראל היא: לדרוש את שלום ארץ מולדתו (1) ולצאת לישע כל מבקשי ישע
 „ב אין פדות אמונה ואמונה (2) כי אב אחד לכלנו (3) וחלילה לנו לגזול או
 „לגנוב ואו להונות איש יהי מי שיהיה — והשופך דם אדם, יהי נוצרי או
 „ישמעאלי ואו איש אי־אלהי יבקרבו (היידע) רוצח הוא בעיני אלהים
 „וישראל, וכמכה נפש עברי מות יומת (4) כי בצלם אלהים עשה את האדם,
 „ויקר בעיניו המותה לנברא בצלמו ובדמותו (6). ומעולם לא אמר עברי: צר לי
 „המקום שאלין בגן עדן (6) אף כי אויבנו אומרים: צר לנו המקום שנלין
 „בארז פא מפני היהודים! —

„שופטי צדק! שה פזורה ישראל, והשה לעולה! לכל רעה, ולכל תלאת, לכל
 „ננע, ולכל פגע, מי הוא קרבן ראשית? היהודי! דָּבָר כי יהיה בארץ בעונו
 „הוא — רעב כי יהיה, בחטאו הוא — והמים כי הרעלו, אשמתו היא — וילד
 „כיי נאבד, נשבר או נשבה, דם כל היהודים ישפך! — הנני הולך למות, ורק
 „שודר בערכך תשע עשרה שעות חוצצו לי מידכם לחיות עוד, ובנשאי עין על

(1) ודרשו את שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה, והתפללו בעדה אל ה', כי בשלום
 לכם שלום (ימיה כ"ט ב') ולעולם תהא אימת מלכות עליך (זבחים ק"ב א') ותהא תקוה
 הערתי (לעיל נד ב') ובספרי אור חדש (מאמר שני פ' ט"ו).

(2) מפרנסין עניי נכרים עם עניי ישראל, ומבקרין חולי נכרים עם חולי ישראל, וקוברין
 מתי נכרים עם מתי ישראל (גיטין ס"א א') הלכה ומורין כן. (רמב"ם פ"ו מה' מתנת
 עניים ה').

(3) הלל אב אחד לכלנו! אל אחד בראנו! מדוע נגוד איש באחי, לקבל ברית אבותנו?
 (מלאכי ב' י').

(4) „אסור לגזול כל שהיו, דין תורה. אפילו עכו"ם, אסור לגזולו או
 לעושו. ואם גזלו או עסקו, יחזיר" (רמב"ם פ"א מה' גולה ואבדה ה"ב) ומקור מקומו
 טהור (ב"ק ק"ג א' וב'), כלל הגונב ממון משהו פרוטה ולמעלה, עובר על לא תעשה. שנא'
 לא תגנוב, ואחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון נכרים, ואחד הגונב את הגדול
 או את הקטן (רמב"ם פ"ה מה' גנבה ה"א). ועיין דבריו היקרים בפיה"מ (כלים פ' י"ב מ"א)
 לענין אונאת שאינם בני ברית, שאסור, וכל אלה בכלל: כי תועבת
 ה' כל עושה אלה, כל עושה עול (דברים כ"ה י').

(5) חביב אדם שנברא בנלם, שנא' כי בנלם אלהים עשה את האדם (אבות פ"ג י"ח).

(6) חסידי אומות יש להם חלק לעולם הבא (תוספתא סנהדרין פ' י"ג) אדר"ג (פ' ל"ז)
 ילקוט נביאים (רמז רנ"ז) וילקוט תהלים (רמז תרמ"ג).

לולי ה' שהיה לנו

לג

„מצב אחי היהודים המרודים הנפוצים בארצות שונות, מר לי מר שבעתים „ממותי! — גם כי מצאה יהודה מנוח, לא זאת המנוחה ולא זאת המרגעה אשר „ינוחו וירגיעו שכניהם, בממלכה האחת, רצון המלך והשרים כעב מלקוש להמטיר „עלינו גשמי ברכה, והעם יעצרו בם, בממלכה השנית, היא להפך, ובממלכה „השלישית זה וזה גורם גרמא בנוקין, סוף דבר הננו עומדים בין הפרקים: „אלו הן הגולין, ואלו הן הלוקין —

„ובימי האחרון לא אחד תחת לשוננו כי מאות בשנים ישבו אבותי „בארץ הזאת במנוחה שאננה, הגדלנו תורה, והרבינו חכמה, והראינו גם כחנו „הגדול בשירים לוקחי נפשות, ויש עשו גם עושר באושר וביושר, כי „לבות המלכים והיועצים והעמים שכננו היו לנטלנו ולנשאנו. — וגם אתם לא „יתכחידו כי אבותיכם לא מצאו באבותנו עול, ועוד הודו את פעלם בהרימם „את קרן המסחר ירום ונשא וגבה מאד! ובצדק קוינו כי ארצנו תהי לנס עמים, „וכמוה יעשו גם הם לאחינו היושבים בתוכם, ויהיו חפשים כמונו, „אהה! תחת אשר פללנו כי גם במושבותם יהל אור; בא גם שמשנו „בארצנו!! — ואין אתנו יודע מי הפך אזרחים לזרים? תמול נקראנו בנים נאמנים; „והיום משחיתים! שלשום נחלנו כבוד, והיום קלון? במה שחתנו את דרכנו מדרכי „אבותנו בימי אלפונסי העשירי וטנכה השלישי? ובמה נוכל לַפּוֹת „את ארחנו כארחותם בימי אלפונסי העשתי עשר והיינריך השלישי? „חקרתי ודרשתי, ינעתי באנחתי, ולא מצאתי הדתי! ועל מה כבודנו לכלימה? „העל דבר חטאות הדם המתחדשות לבקרים נבאש ריחנו, הטרם תדעון כי „עלילת שוא היא? —

(1) דעת ודת נפגשו; אמת ואמונה נשקו, נקרא לדעת ונשאלה „מה בפיה, ואחר כן נשמע מה גם בפי הדת. — מתי, ואנה, נצטוה ישראל „לאכול מצה בפסח? ימים אחדים לפני צאתו ממצרים, היא שנת 2448 למיום ברוך „ה' אלהים ארץ ושמים, הוא 1312 שנה לפני הַלְדָת את צור תחסו בו... ואיככה „נצטוינו לאכול רק דם נוצרים? האם נולדו הנוצרים בטרם נוצר „הנוצרי מעיר נוצרת? —

(2) והן בשנת 1250 למספרכם, נשמע בפעם הראשון כי אוכלי אדם אנחנו „בפסח, ואם הוק לישראל הוא ממצרים ועד הנה, למה זה לא נשמע קול „יצעקת דמים באחת מערי תבל יותר מן 2500 שנים? ואיככה עשו אבותנו את „הפסח מימים ימימה באין דם? —

(3) וכי תאמרו אלי: רבניכם ההיו בשנות המאה השלש עשר למספר „החדש המציאו את זאת ויעשוה למצוה או לחובה וישימוה לחוק ולא „יעבור. — על זאת אשיב: היש לנו ארץ מיוחדת, וממלכה נפרדת? ואם על

,כסאנו יושב אז או יושב עתה מלך או נסיך ממעי יהודה יצא וסביב כסאו יועצים
 ,עבדים יתהלכון? הוי עונותנו הטו אלה, גוי אחד היינו והננו מפוזרים ומפורדים
 ,בכל קצוי ארץ, והמעט מכל העמים, ואימתם לא תבעתנו כבלע את צאצאיהם? —
 ,הח! אין מספר לרעות עברו על אבותנו, ולתלאות המוצאות עוד היום את אחי
 ,בארצותם למושבותם. — אל תאמינו בשוא נתעה כי הננו גוי עשיר, רוב אחינו
 ,הנם עובדים בזעת אפם לאכול לחם, וכי תשאו את ראש כל בני ישראל, קצין אם
 ,יִרְאָה בארבעים אלף מִיִּשְׂרָאֵל? הזיתם עשיר עברי, ידוע תדעו כי לו שאר־יבשר
 ,עניים מרודים, ממשפחתו, וגם לרבות ממשפחת אשתו, בלי תפונה יש לו אח עני
 ,ובנים ובנות שבעה מספרם, ואחיה מת ויורש לה יתומים ויתומות קטנים וקטנות,
 ,בן דודו נפל למשכב, ובת דודתה המליטה זכר וביתיה אין לחם ושמלה, דודו זקן
 ,ודל, ודודתה הוכתה בסנורים, וכעדת דבורים יסבוהו, זה יבקש משען ומשענה
 ,כי נשבר מטה לחמו; וזה יבכה באזניו לצרת בתו אשר לא היתה לאיש, ובבית
 ,אביה הלינו שערות ראשה מזוקן; וזה ישאל: ערוב נא את בעל אחותך לטוב,
 ,בבית ממכר הממאן לתת לי אמונים, ואם לא אמית כי אחיה לא אאחר לשלמו,
 ,לילה כיום אעבוד ובעתו אחישנו, יחקור ימאן, יפותה, ויטבול קצה עטו ביערות
 ,מיִשְׁיחור — יפתח שקו, לזה יתן באונס ולזה ברצון, ואת חתימתו יפדה ברצון פן
 ,יאלץ לפדותה באונס — וכלם יאמרו כי עוד לא יצא ידו חובתו נגדם, כי
 ,מבתיהם המלאים עוני וריש יצאו, ואל ביתו הנאוה באו, וערכו את הונו ואת
 ,רכושו על אחת שבע, כי רבות תוצאותיו לא ידעו, וכי לא כל דבר הנוצץ
 ,הוא זהב לא יבינו. — מר ממות היות דל; ורע כמות היות עשיר אחד
 ,במשפחת עניים קטנים עם גדולים, גם מחסורי העדה רבים המה בכל עיר ועיר;
 ,לבנות בתי תפלה, לשלם לרבנים, לדוינים, למטיפים, לחזנים, למורי בתי הספר,
 ,לשוחטים, לבודקים, למנקרים, לשומרים, לנאמנים, לשמשים, לשומר הצדקה, לזנות
 ,לעשות מקוה־מים טהורים, לבנות בתי־חולים, לרופאיהם, ולרוקחיהם, כל ימי עני
 ,רעים ובשבת ובמועד תשביעוהו, ובפסח חתן לו לחם עוני, ובחרף עין וגחלים,
 ,מלבד מתן בסתר לדל היום יקרא ואת מול עשיר, צדקה לעניים
 ,הגונים, ואינם הגונים, לסובבים עיר ובידם מטפחת לקבץ לנקבצם להשיא יתומה
 ,באה בימים, מלבד כסף הכפורים, ומתנות לאביונים בפורים, מלבד תרומת הקדש
 ,לאחינו החיים חיי צער, בטרפיק ובקב הרובין, ואת התורה יקיימו מעוני על אדמת
 ,קדשנו, ועוד רבות, אלאה ספורות, כי פי דובר בכס, ואיה ראשי דואג
 ,לעצו! — האמנם גם הבנונים וקורא להם בעלי בתים, לא ימעטו; ובכל זאת, אם
 ,העשיר לא ירבה, תמוט יד הקהל כלו — ויש אנשי־הבינים (דער מיטטעלשטאנד)
 ,ההנותנים כפלים מאשר תשג ידם, ויש ארבעתים, והעשיר שבעתים,
 ,לרובם לבשר, וגם הנחשב לנותן למען על פני כל העדה וכבד, מי יראה ללבב?

„גם לאביוני שאר העמים, פתוחה ידנו בכל עת, ועת יקובץ כסף בעד עיר שרופה, בבאש או קריה באה במים, תרומת היהודים תמיד בראשונה, מנה אחת אפים ובעין ייפה. סוף דבר חדלו לכם מלקנא בנו, ראו נא עמידתנו דלים, והכנסה הוצאה יקראו לה! — האנחנו קטן יעקב ודל, גוי נגש ונענה, הכואב לההוה, הוהדואב ילעתיד, וזוכר כל התלאות המוצאות את אבותיו ואת אחיו בימי מגוריהם, נחדש ידת חדשה לצוד ציד בניכם? — ואם רבננו, מוביחנו ומאשרנו, ייתנו לנו תורה חדשה לפרוש רשת לרגליכם? ולתגר בכס מלחמה להשמידנו? והיוכלו אנשי קדש ההונים תמיד בתורה ובחכמה, לתת רשיום לרצוח? וואם העומדים בבית ה' מאשמורת הבקר ועד חצות הלילה, יאלפנו להרוג, נפש? ומי כמוהם מורה דעה לעשות את הטוב והישר בעיני אלהים ואדם? כי מוסר להיות בלתי לה' לברו, הוא **שבט מוסר**; וללמד דת ודעת, חכמה ומוסר, הוא **מוסר השכל**!! ובצאת בני בליעל ויחרפו ויגדפו אותם, ינבחו ויחר גרונם, יכלמו ויאלמו, **ושפת אמת תכון לעד**!! —

(4) כי תשאז את ראש כל בני ישראל, הנודע לנו מקומם איה, יעלה מספרם ילגלגלותם בערך ששה או שבעה מיליאן (יוסף ה' עליהם. לא יוסף יליסרם, ולא יוספו לדאבה עוד) ועל דעתכם לא אחד בם יוצא ידי חובת מצה בפסח, אם לא נמהל בה דם נוצרים (אף כי באמת היא ללא אמת). אמרו נא יאמורו, אף אם תעלה טפת דם כחרדל לנפש, כמה חביות גדולות יומלאות דם, נחוץ להם לשתי לילות הפסח!! ואם רפאים יקומו, בני יענק כגלית הפלשתי, ועשרים מהם נזבח, ומצא לנו דמם לשנה אחת? וכמה שנים עברו כסדרן, ולא נאבד מכם לא איש ולא אשה, לא ילד ולא ילדה, לא נער ולא נערה, לא זקן ולא זקנה, לא עבד ולא שפחה, ומה עשינו בשנים ההם? יזהירוני נא שנה אחת, אשר כל עדת ישראל חדלה מאכול מצה במועדה! —

(5) והידעתם איפא אחי, רועים? בכל ארבע כנפות הארץ, שה פזורה יישראל מפוזר ומפורד בין העמים, בין הנוצרים ובין הישמעאלים, במקום יהל ערבי, ובמקום בני כושיים ישכנו, בין מאמינים ובין אלה אשר אין אלהי בקרבם, כי ה' יאמר לנו לשכון בערפל. בלכתך קדמה, עברי נצב לפניך; ובלכתך ימה, יהודי תחזינה עיניך. בנגב, תשורנו; ובצפון, תמצאנו, ונשא למשל, אני י, הגבר הרואה עני, נצב לפניכם ידי אסורות, ורגלי לנחושתיים הגשו, אלו עשיתי, המזמתה אשר בגללה תתנו נפשי לממיתים, האנכי לבדי שתיתי את כל דם היקר הנאבד? או חלקתיו ביעקב והפיצותי אותו בישראל? את מי נשלח ומי ילך ילנו ממאדריד להוליך את המנה היפה גם לאחי אשר באפריקא, ואשר יבאזיא? ומי הוא זה המוציא והמביא את הבקבקים ממדינה למדינה

יבא ירופא? ומי יחלק גם שם בעריהם? ומי המוביל מעיר לעיר פה ספרד?
 וואף גם מרחוב לרחוב ומבית לבית פה מאדריד קרית מלך רב? ובלכתו, וגם
 יבא אל מחוז חפצו, מי יאמין בו כי לא דם בהמה או חיה או עוף ואו דגי הים
 יהוא? די באמרו: בפני נשחט ובפני נמצה! או צריך עדים לקיים את
 דבריו? ומי יעיד כי לא כלי חמץ מכרותיו? ובכל זאת אתם אומרים לנו ידי
 כל היהודים דמים מלאו! —

יבושו כל המתהללים בכזב ובשקר! יכלמו ויאלמו כל בודי עלילות
 ישוא על גוי שומר אמונים לאלהים ואדם! — דורנו, קורא לו דור חכם ונבון,
 ומפליא לעשות בחכמה ובמדע על אשר לפנינו; ועושה אדם כדגי הים? והלא
 נשכבה בבשתנו, כי נראה אנשי שם חכמים ונבונים וידועים, תחת לעצור בההמון
 הרב, יוסיפו עצים לאש וגחלים לפחם? — וכלימה תכסה פנינו: בהוציאנו
 גאשמים חנם אל הורג; ומאשימיהם בשקר משתבחים בעיר כי כן
 ישו, ועוד יקוו פעלם מאת אלהי האמת והשלום? — הוזה פרי ההשכלה! זאת
 החכמה, וזה פריה! ואם למסלות השך כאלה נקרא אור; טוב מאד עשו סוגרי
 בתי-דמות-חכמות בארצנו! — ולא לעולם ימשול השקר בנבורתו עולם, ולא לנצח
 יתהי האמת נעדרת, דור הולך ודור בא, והבאים שופטים את ההיו לפניהם
 לשבט ולחסד. וזה פרי ספרי דברי הימים, לבלע פני הלוט הלוט על כל העמים
 והמסכה הנסוכה על כל הממלכות — וגם דורנו יעבור תחת שבט הברקת,
 ולא במקל נועם כי אם במקל חובלים הכה תכה את עפר קברותנו,
 ונהיה להרפות ולדראון עולם. — וזה שמו תקרא לו: דור עקש ופתלתול! דור
 התהפכות! דור ידיו דמים מלאו? דור מצואתו לא רחץ! —

ומי יתן ויצא דבר מלכות מלפני כל מלכי ונסיכי תבל:
 להיות כל היהודים עתידים ליום העשירי בחדש השביעי
 ויום יתד לנו בשנה. יום החלש יאמר גבור אני, ויענה בצום נפשו משרב ועד ערב.
 איש ואשה, נער וזקן, ישתחוה בבית תפלתנו בהדרת קדש, יקרא אלהי ויענהו
 ויחדיו יקהלו בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר אנשים ונשים
 ומן אל תוך בתי תפלתנו, והאנשים ילבשו בגדי מתים (קיטל או
 סארקינוס) ויעטפו בבגד גדילים על ארבע כנפותיו, ולעיני שופטים
 מושבעים מאת הממשלות הרוממות, יוציאו הרבנים והדיינים
 המטיפים והחזנים, את כל ספרי התורה הנמצאים בארזי הקדש,
 וישביעו את הקהל כלו למקטנם ועד גדולם, בשבועת האלה
 הכתובה בספר השלישי והחמשי: אם נודע לאיש או לאשה כי

יש או היה פעם חוק לישראל. או משפט. ואו מנהג. בכל ערינו.
 וואף בעיר אחת או כפר אחד. למהול אף מפת דם כחרדל תוך.
 יענות המצות. ואשר לא יגיד ונשא עונו מאת האלהים הנצב.
 בעדת אל — —

ובזאת אני בוטח, כי יקדימו נעשה לנשמע. בכל מקומות פזורנו. בנערנו.
 בזקננו בנשנו ובטפנו. נלך בית אלהינו ברגש. ופה אחד נענה: אמן! אף על כל
 הדברים אשר ישימו השופטים המושבעים בפינו. — את הכל נעשה בשמחה
 ובששון. למען תוסר עקשות פה מעל תורתנו הקדושה והטהורה. ולזות שפתים
 מעל כל בני עמנו. ויוסר מר המות — —

ואז תדעו בטח כמונו. כי נקינו מפשע רב. וכי חנם נשפך
 דם אבותנו ואחינו בגלל העלילה הרעה הזאת. — ותאמרו
 למלאך המשחית: הרף מטרף! השב את חרבך אל תערך! —
 ובפגשכם עברי תאמרו אליו: יהודי אתה? אחינו אתה! יודוך
 כל העמים! מטרף אדם — עלית! — —

וכשאני לעצמי — הוי מה הייתי? מה הנני היום? ומה אהיה למחר? איש
 אמונים הייתי! אסיר בור הנני! והעץ יחכה לקראת בואי למחר — ועוד שמונה
 עשרה שעות ומהצית השעה. מידכם חוצצו לי לחיות עוד — ובאין
 מליץ יושר מול מנידי פשעי: תגיד האמת לעקב בן יצחק העברי והשמים
 והארץ יענו בי! הרמותי ידי לאל עליון יוצר הרוחות ובורא כל בשר:
 אם עשיתי זאת... תקולע נפשי בכף הקלע. ולנצח לא תצרר בצרור
 החיים — ואם יש עול בכפי... לא אתהלך לפני ה' בארצות
 החיים — ולקץ הימין עת רבים מישני אדמת עפר יקיצו. לא
 יקיצני — אישן ולא אעירה — —

ואני ידעתי כי תשחקו על משפתי לאמר: מי יתן אמונים בשבועת בלעל
 אין אמונים בו? גבר ידיו דמים מלאו. חשיד אישבעתא! מה נקל לפושע מחלל
 את הדבור הששי. לחלל גם את השלישי — ולמען תדעון כי לשוני דוברת
 אמת ביומה האחרון. ופי לא יכזב היום לפני הסגרו... אסוף אסוף
 ישארות כחי. ואתנה לכם אותוח ומופתים נאמנים גם על פי דתנו. פנת יקרת
 כל הדתות אשר צדק תלמדנה. היא תורתנו הכתובה. ועל צבאה
 התלמוד הוא באר התורה באר היטב. כי אחת דבר אלהים שתיים זו
 ישמענו. בעט ובפה. נתנו מרועה אחד רועה אבן ישראל. וצדקו יחדו. — אפס

קצה חכמתה אלמדכם, ובזאת תרעון כי בצדק יהללנה בך עמרים כי היא
 "חכמתנו ובינתנו לעיני כל העמים (7) ושפת אמת בפי בן ישי (8) כי לא תחסר
 ,כל בה: א' משיבת נפש. ב' מחכימת פתי. ג' משמחת לב. ד' מאירת עינים.
 י"ה' עומדת לעד. ו' וכל משפטיה צדקו יחריו. בהיותה בנויה על ששה עמודי
 ,עולם מצוקי ארץ: א' תמימה. ב' נאמנה. ג' ישרה. ד' ברה. ה' מהורה.
 ,ו' ואמת! —

(6) שופטים נכבדי ארץ! מי כמוכם יודע דת ודין, ותעידוני כי ספר-חקים
 ,ומשפטים (קידעקס) הוא אספת צו לצו וקו לקו. אם יתאימו ולא יריבו זה בזה.
 ,יעמיד ארץ; ואלו חוק אחד סותר חוק אחר, ומשפט זה הורס משפט זה.
 ,יהרסנה. ואם תורת ה' תחוק חוק להפוך חוק כמהפכת סדום ועמורה:
 ,דבר צותה לאלף דור לתעב בל דם (9) ותתן צו אחרי צו לאכול דם:

(7) כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, אשר ישמעון את כל הקסים
 האלה, ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה (דברים ד' ו') ומכאן מודעה רבה לאורייתא,
 כי טוב לגבר המלמד את בנו תורה כאשר ילמדוהו חכמה ומדע. ודעת שפתו ברור ימללו גם
 בלשונות העמים, ויקדש את שם ה' ואת תורתנו הקדושה לעיני העמים. ודי לכימיא ברמיזא,
 ולשטיא לא תהני ברמיזא —

(8) תהלים י"ט ח' י'.

(9) נאמרה ונשנית בתורה, ומהם: וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם לעוף
 ולבהמה. כל הנפש אשר תאכל דם, ונכרתה הנפש ההיא מעמיה (ויקרא ז' כ"ז כ"ח).
 ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יאכל דם, והכרתיו אותה מקרב עמיה,
 כי הדם בנפש יכפר. על כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם. והגר
 בתוכם לא יאכל דם וגו' כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא, ואומר לבני ישראל כל
 דם לא תאכלו. כי נפש כל בשר דמו הוא, כל אוכליו יכרת (שם י"ז י"א—י"ד).

ובן חכם ישמח אב. מענין לענין באותו ענין, נוכרתי את דברי בני יקדי הרב מו"ה
 דוד כהן נדק כ"י במ"ע, המגיד זה עשרים שנה. נודע כי רבים מובארים את כונת ר'
 חנניה בן עקשיא, "רנה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות" (משנה סוף
 מצות). לתרץ את השאלה העגומה והעתיקה: למה זה נותה התורה על מצוות אחדות, אשר
 תעשה ואשר לא תעשה, אשר השכל והטבע מחייבים עליה? נשא למשל:
 להזהב וליראה את היוצר כל, להלל ולא לחלל את שם הנאדר הקדש, לכבד הורים ומורים,
 לסמוך נופלים ולקוקף כפופים; לבלי לרנות, לבלי לגזול ולגנוב או להונות. וכאלה רבות. אשר
 כל ישראל הולך, עושה כדבריה יולפי מצוות שכלו וטבעו? והאלהים עשה, כי חפץ
 חסד הוא. ובעשותו גם את אלה על דברת תורת אלהים, ולא על פי תורת

לולי ה' שיהיה לנו

לט

הלא באמרה כי לפתח הטאת הדם, עונש כרת רובין; כרע רבין כאריה וכלביא, מי יקימנו? ומה נשתנה ליל פסח מכל הימים לרבות הלילות? שבכל העתים יחשב, לרוש ולענה; הלילה הוא יהפך לנפת צופים? — וכי תאמרו אלי: נמירי כי לכל כלל וכלל, יש פרט היוצא מן הכלל? — על זאת אשיב: חקי הפסח רבים המה, ואלאה ספורות, וכלם להחמיר ולא אחד בם להקל. ואלה הם קצתם: א) על הלחם יהיה האדם, ומוצא פי דבר ה' יצו עלינו לבלי אכול, שאור או חמין בחג הפסח, אף כי לחמנו הם מראשית השנה ועד אחרית השנה, וכל אוכלם יכרת! (10) — ב) מי לא ידע כי לכל מאכל ולכל משקה, יש טעם וריח המיוחדים לו בטבעו, אם לבדד ישכון, יעמדו בו גם שניהם; ואם ינתערב במין אחר או במינים אחרים, פג טעמו וריחו לפי ערך כח ואומץ

האדם, ישלם שכר טוב לעושהו. וגדול המנוחה ועושה, ממי שאינו מנוחה ועושה (קידושין ל"א א'). והדברים עתיקים. —

ועל פי הדברים האלה אמר בני החכם נ"י (המגיד שנה ששית גליון 28) נבין אמרי קדוש, רק חזק לבלתי אכול הדם, כי הדם הוא הנפש, ולא תאכל הנפש עם הבשר. לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים. לא תאכלנו למען יטב לך ולבניך אחרך כי תעשה ה' שר בעיני ה'! (דברים י"ב כ"ג—כ"ה) ואלה לאלה שואלים: מה היא היתחזקות? ועל השנות, ללא תאכלנו? פעמים? ומה הוא ה' ישר או ה' שר? אמנם לבלתי אכול דם הוא מנוחה טבעית, שנפשו של אדם קנה ממנו" ושקן נשקנו מחמת מ' יאוס, ואזהרה עליו היא לשפת יתר? ויזנו ה' להבדל ממנו על דברת האלהים ולא רק על פי תורת הטבע. וכאשר תקן נפשנו בו מוקלה מחמת איסור, אז גם הנה שטרנו אתנו. וזה פירוש הכתוב: הנה אנכי מנוך היום כי תחזק את לבך לבלתי אכול דם. ואני ידעתי כי טבעך יזנה עליך כי לא תאכלנו ועל הארץ תשפכנו כמים; ואזנה עליך, כי לא מחמת מ' יאוס כי אם מחמת איסור לא תאכלנו; ואז יטב לך, הנה שכרך אתי. ומתי תהי פעולתך לפני? אם תעשה ה' שר בעיני ה', אם פגול יהיה לך מחמת איסור. ודוק.

דרשין סמוכין, ב' מ' ש' נ' ר' ש' ש' ר' ב' ר' ד' ק' ו': מה דם שנפש האדם זרה לו, מקבל שכר; אף כי נדיק מושל ביראת אלהים, אשר לא הלך אחרי כל מחמדי העין והלב (מכות פ"ג משנה ט"ו) ויום מוך אליה רבי יהודה הנשיא, את דברי ר' חנניה בן עקשיא (במשנה שלאחריה) כי על אלה אשר השכל מחייבם, ועל אלה אשר הטבע קצבם, לזה ה' החפץ חסד, לתת שכר לנאמני ארץ. ועיין גם בס' תפארת ישראל, ובספרי אור חדש (בפתיחתי אל המאמר השני) בארתי בדרך אחרת בס' ה.

(10) לא יראה (שמות י"ז ד'). לא ימלא (שמות י"ב י"ט).

לולי ה' שהיה לנו

ההלוחם בו, וכאשר אויבו יגבר עליו מאד מאד, ינוצח, ואחריתו עדי אובד.
 ומצדד לכתף וכור לזהב, וחיך אוכל ומשקה יטעם לו, והנסיון הורה כי
 בהתערב הין אחד יין ישן נושן אמיץ וחזק מאד, בששים הין מימ, יהפך
 גם הוא למים ולא נודע כי בא יין אל פי השותה. — ויש מיני מאכלים אשר את זה
 ללבו נאכל, אך לא יחדו. כאשר ומים לנצח יפרדו, ואם יזדונו אין זווגם
 עולה יפה — נשא למשל בשר וחלב, אם המה מן הבהמה אשר לא אסרה
 תורתנו עלינו, כי נצמא נשתה חלב, וכי נרעב נאכל בשר, אך לא יחדו. באמרה
 כי בהיותם תואמים למטה בארץ, יחדו לא יהיו תמים בשמים ממעל! —
 וכי יקרה, כי נמהל כף אחת מלאה חלב, בסיר מרק-הבשר עד המורה הדעה
 יבא דבר שניהם, יחקור וידרוש היטב, אם נודע כי רק חמשים ותשע כפות
 מרק בסיר, וכף החלב היתה מלאה על כל גדותיה יתן אומר הטרפה לא
 תאכל! את המרק שפוך אל שפך הדשן! — ויש יוסף: מרק פגולים גם
 כליהם! ואם נודע כי ששים כפות מלאות מרק בסיר, תהי רוח אחרת
 אתו ויאמר צק לאנשי ביתך ויאכלו! וכבואך אליו בחג הפסח ותספר
 באזניו: הנה בשלתי בשל מבושל במים, ומצאתי בתוך הפארור חטה אחת, ילמדנו
 רבינו כדת מה לעשות? יענך קשה: פגול הוא לא תאכל! בין אם נבקעה החטה
 או לא אחת דתו לאסור (11). — ג' גם חלב כל אוכליו יכרת (12) ובכל זאת
 יצלה לכל מלאכה, ונסחר בו ונראה ברכה: וחמץ בפסח לא יקצה לעינינו,
 ולא יקצא ברשותנו אף בקצוי ארץ! — עינינו הרואות כי מאד מאד החמירה
 תורתנו בחקי הפסח: ותקל עלינו להאכילנו בו דם תועבה? —

אדוני! מרגע החלותי לדבר בכם היום ולהצטדק לפניכם, לא העלמתי עין.
 מהביט אם יצדקו אמרותי בעיני ראשיהשופטים הוא האדון הגדול טאמאס
 טאקרו ועמאדא, נשיא המקריבים קרבנו תאש סית לוי (גראס אינקוויזיטאר)
 היושב בראשכם, וארא כי שתי מונים קמט את מצחו, וירוזם בעיניו, ואבינה בו
 כי בשני דברים הנני בעיניו כמתעתע. א' על דבר מדת הכפות, האם כף
 אחת תכריע להתיר את הטרפה? ואם רובע הכף יכריע לאסור את המותר? —
 ב' על דבר איסור משהו, אשר במה נחשב הוא, נאסור פארור או יורה מלא
 מרק ובשר? ולמה זה נוהג איסור במשהו רק בפסח לבר? ואענה על הראשונה,
 הנכם שופטים, אמרו נא אמורו אי גוי למד צדק, ואי ממלכה צדק למדה, ואין שם
 מדה ומשורה, הין צדק, ואיפה צדק, פלס ומשקל, מטעם הממשלה? וכי
 ישקל וימדד כרצון איש ואיש; פעם המוכר ידל ופעם הקונה יקנה.

לולי ה שהיה לנו

מא

הנקרא לאבן גדולה, או קטנה, אבן שְׁלֵמָה וצדק? ומאזני כנען אם לא ישאו בדבד עם מאזני הממשלה. לא יחשבו למאזני מרמה? וכי שָׁקַל יִשְׁקַל שָׁקַל. ה כ ס ף, ויחסר ממשקלו כסף במחיר גרה אחת, נחלפהו בעשרים גרה עובר לסוחר! וכי ימצאון חמשה שקלים קלים באמתחת איש, לא תביאוהו במשפט? וכאשר יִנְדַע כי יד עשרה כמעל הזה, לא יענשו כלם כדי רשעתם? הגם אז תשאלו: הנשחית כבוד עשרה אנשים בעבור החמש גרה? וכי יענש איש איש מהם להאסר חמש שנים בסוהר, תשאלו הנשמע עונש חמישים שנה בעד רבע השקל? — וכי ימלא מוכר השֶׁקֶר את הצפתת קצף ... וכישוך חמת הקצף ... יחסר המזג... בקצפכם לא תוכיחוהו? ובשצף קצף, לא יצא עליו הקצף? — כן יש לנו העברים מדות קבועות ומשקלים קבועים, הין צדק ואיפה צדק, לכל דברי המשפטים אשר בין איש לרעהו, וגם להבדיל בין הטהור לטמא, בין כשר לטרפה. למען לא יכשירו המורים את הטרפה, ולא יטרפו את הכשרה, לא יטהרו את הטמא, ולא יטמאו את הטהור. —

וגם על השאלה השנית, יש לאל ידי להשיב תשובה נצחת, ואולם המלאכה לא ליום ולא ליומים, כי רבים המה כלליה ופרטיה, ואני שה פזורה רעיוני — היום הנני בכאן — ומחר הוי על העץ — ואם חיים ברצונכם, ותוצאוני מן הבור לחפשי, ויהיה אלהים עמדי ושמרני בחיים, אקח לי החופש לבוא לפניכם בבגדי חופש וברגלים לא לנחושתיים הוגשו, ואביא לכם בידים לא אסורות. מגלת ספר בשפת ארצנו, הכל באר היטב, — ועתה אישובה לדבר על אדות עלילת הדם.

7. אדוני השופטים! הנכם מתילדים לבני יפת, ולמי אתילד אני, עבדכם האסיר! לבני שם! נכון נא לחקר אבותנו, ונראה כי אב אחד לכלנו, נח, יקרא בצדק אדם השני, שארית אדם הראשון. כמוהו, הוליד שלשה בנים, שנים פרי ישוה לו, והשלישי מִקְמַר ליולדתו, וביום הנחילו את בניו האהובים, ברך אותם, ואת נחלת הבן סורר ומורה, העביר, ויקללהו קללה נמרצת: עבד עבדים יהיה לאחיו! (18). ורבצה בו עד היום הזה, עזרה פניו, ומעשיו, שחורים כעורב, ביערים ילון, שרץ השורץ ורמש הרומש לו למעדנים, וילך ערום ויחף ולא יתבושש. — עם הדומה לחמור, נמשל כבהמות נדמה! — בכח ברכת נח, עשו אבותי כאבותיכם מסחר בבני כושיים. ויקנו, ולא שכרו אותם, לצמיתות, להנחילם, ולמכרם, ויהי המשפט בכל הארץ: בהכות האדון את עבדו הכושי, ומת תחת ידו ונקה המכה, כי איש כושי לקח, כספו

(18) נרמזת (ט' כ"ה—כ"ז).

לולי ה' שהיה לנו

הוא; וזי יאמר לו: מה תעשה בכס פך? ויומתו המקוללים האומללים חללים חללים, במארה אשר הם נארים. — ואלהינו רחמיו על כל מעשיו, ויצונו: בני יקנת עברי עבד מבני חם, ויתפרץ מפני אדונו, ויאליץ להניף עליו שבט אפו; ברוגז רחם יזכור, פן ישחית את עין עבדו, או יפיל את שנו, ויצא לחפשי — ופן יקרהו אסון, ויפול למושכב ויום או יומים לא ישמוד, בעליו יזמת (14), ואם יקרה בעיני ה' המותה לבן חם הארור, ואף גם עינו או שנו; יצונו להמית את בני יפת אחינו, אשר כמונו ברכו אבינו? — ואלו נחויץ לנו דם למצות מצוה; אף אם אלף אדונים קשה ימיתו אלף עבדים, לא אחד בם יזמת בפלילים? הלא ירחצו בנקיון כפיהם, וישאו קדש את ידיהם, ופה אחד יאמרו: ידינו שפכו את הדם לאפות בו ענות מצות, כאשר קדשנו במצותינו וצונו? ומה הועילה התורה בתקנתה, בצותה חוק להפח חוק? הרק דם בני חם מחמיץ; ודם בני יפת אינו מחמיץ! — ונינו לא נתנו לנינו אחיו, לעבור דרך גבולם (16), מני אדום שרשם בעשו, ומשרש נחש יצא צפע, ומי יתן טהור מטמא! ולא נתעב אדומי כי אחינו הוא (17), והלא אח יפת אביכם לשם אבינו, ואם פעם הרעו אבותיכם לאבותנו, לא נזכור לכם עוונות ראשונים; ואיך תאמרו כי נתעב אתכם, את אשר לא נעשה לבני שעיר החורי? —

(10) גם אויבנו יודו כי העברי בכל מקום בואו, הוא רוח החיה באופני המסחר. בבואו למדבר שממה, ויהפכהו לעדן, תמול היו הדרכים אבלות, והיום

(14) שמות (כ"א כ"ב) ומן הטעמים טעבד יולא צטן ועין: ענד עבדים הוא בטטאת חס אבין, ושמים רעות עשה סגן הסורר ויורה לאבין, בעיניו ובשפתיו, וירא חס אבין כנען... ויגד לשני אחיו" (בראשית ט' כ"ב) וכאשר נחת אדונו את עינו או את שנו, שקיל למטרפסיה וילא לחפשי. — הנה זאת תורת בני חם, צעו נא זאת בני יפת!! —

(15) בראשית (כ"א מ"א) אלה לאלה שואלים מה ראה יעקב על כפה לברוך בניו אביו? אמנם כה אמר אחיו הרשע בלבו, קיי אמי ומותה; במזאזים ישאו לי יחד, וכי יקרבו ימיה למות בהמיתי את יעקב בנה האובה, לא יגר לי מזומה — וכבוד אביו האובה אותי, יקר בעיני; וגם זה לא יעגרני מהפיק את זומי, ואני ידעתי גם ידעתי כי בגלל הדבר הזה יקרבו ימי אבל אבי, ומה גם ימי אבל אמי, אשכל את שלשתם יום אחד, ונקמתם יעקב אוניא לפעולת אדם! — ויברח יעקב מדה ארס עוד בעלם היום ההוא, כי חס על קיי הוריו שבעתים מעל חייו.

(16) דברים י"ד כ"א. — (17) חס כ"ג ק'. — (18) חס כ"ג ק'.

לוליה שהיה לנו

מג

דהכי נועם. לעני ולעצל, יורה דרך עשות מסחר ועושה בבית ובשדה ולחוף ימים. לא יארכו הימים, והפך הגלגל העני יהיה קצין, והדל עשיר, והעצלים יקנאו במ ועברו ויסחרו, ויעשו גם הם חיל. — ישמנה ויבעטו, ויקנאו בעשרו אשר עשה לו בפועל כפים ובזעת אפים, ימררוהו, ישטמוהו בעלי חצי הקנאה, ותקצר נפשו ויצא מתוך ההפכה, ואם יתמחמה יבדו על ביתו עלילות שוא תחת מסוה האמונה, את חלונות ביתו ישברו, ואת אשר לון ממנו לא ישיבו, את בכורו יתנו במשמר ויכוהו מכה רבה; ואת משנהו, במקום אמירי המלך אסורים; ואת צעירו יתלו על העץ — הוי על העץ! — ואותו ואת אשתו, כלה גרש יגרשו, ועלה בערום ובחוסר כל מן הארץ אשר בחמתו ובתבונתו עשתה חילו! — הנה זה גורלו, וזה מנת חלקו בחיים, בדרך דור! —

היהודי הראשון אשר הגדיל ישועות ארץ, היה יוסף. בשבע שנות השבע, השיג דיש את בציר ובציר את זרע, ויאכלו המצרים, וישבעו, ויותירו, הגרנות מלאו בר, מחיר פרי האדמה ירד יום יום ואין קונה. — ומי היה הקונה הזה? יהיה יוסף היהודי! מכל מאכל אשר יאכל, קנה: חדש, ישן, וישן נושן — וידם קרן למסחר, יבולי הארץ, ותעלינה גם המלאכה, וחרושת המעשה — ובשבע שנות הרעב, כלכל אותם ולא מתו פְּנִיקוֹן שְׁנַיִם. — ואוצרות כסף ודי זהב, הביא אל גנזי המלך (18) כי מכנף הארץ הביאו אליו את צרורות כספיהם, בשבר אשר הם שוברים, ויהיה את יוסף, וימצא חן בכל הארץ, ויהי איש מצליח, ושמעו הולך בכל המדינות, ויהי שליט נאמן לפרעה, כאשר היה עבד נאמן בבית פוטיפר אדוניו המצרי. — ובמותו, נשו נוישי הטובה, אותו ואת חסדיו הרבים, במת מלב. — ושתיים רעות עשו לבניו ולבני אחיו, א' בצדק, ובמשפט, היה להם לנטל ולנשא אותם לדורותם. — עבדו במ בפרך, ואת בניהם השליכו היאורה (19) ולא נתעב מצרי כי גרים היינו בארצו (20) ואנחנו תושבים עמכם זה מאות בשנים, נתעב אתכם?

(21) משנה למלך היה, וכל טוב אדוניו בידו (21) ויקן את אדמת העם, לפרעה, ולא כברת ארץ מאדמת הכהנים (22) ובקחתו ברצון או ביד חזקה, גם את לחם חקם, מי היה אומר לו מה תעשה? — אות כי מקדם קדמתה חוק לישראל הוא: לשמור את אמונתו בכל לב נפש ומאד, ולהשמר מאד מהשפיל את כבוד הדתות והאמונות אשר לשאר העמים. — כי חרפה גדולה היא לעם, אשר חמיו ומוריו, כהניו וסופריו, מטיפיו ומאשריו

(18) בראשית מ"ז י"ד. — (19) שמות א' י"ב כ"ב. — (20) דברים כ"ג ס'. —

(21) בראשית מ"ב מ' מ"ג. — (22) שם מ"ז כ"ב. —

לולי ה' שהיה לנו

אז כלים בהאגה לחמם — ויאמר: איש איש ילך בדרכי אבותיו, ואם בכסא לא ימרו, וכל חקי ומשפטי האזרה ישמור לעשות, ישכון ארץ וירעה אמונתו אין מכלים דבר. עליון נתנני שליט בארץ, ומה לי ולמשפטי אב שמים? — ואת זאת למד בנעוריו בית אביו. יעקב אמר אל כל ביתו ואל כל אשר עמו: הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם, והטהרו והחליפו שמלותיכם (23) וזכא ברהם צוה אותם לשמור את אמונתם (24) וישבע דק בפתד יצחק אביו (25) ובכל זאת ישב עשרים שנה עם העובד את אלהי גתור (26) ובברחו בלכת לבן לגוז את צאנו לא שבר את התרפים — ובהגלות נגלות לו כי נגנבו מבית המאמין במ, חרה אפו ויקלל את הגונב אותם (27) ורחל לא לקחה אותם לעבדם או למכרם, כי אם להשיב את אביה מעון — עיניכם הרואות כי חלילה לנו ללעוג על דרכי אמונת עם אחר; ואתם נותנים אשם נפשנו כי הנוג מלעיגים באמונתכם ומלעיבים במאשרי דרכיכם! האין זה עול במשפט? ולא זאת עלילת שוא? —

(12) ולחומי רשף הכבוד לא היו אבותנו: אברהם אמר: ואנכי עפר ואפר (28), משה ואהרן אמרו: ונחנו מה (29) ודוד המלך נחשב בעיני תולעת ולא איש (30) ועקב ענוה יראת ה' (31), ויוסף היה צעיר לימים ואב לפרעה, ואדון בכל ביתו, ומושל בכל ארץ מצרים (32) ולא גבה לבו ולא רמו עיניו, וימחול על כבודו, פן יביא חרפה לחרטומי מצרים! — פרעה קרא לו: צפנת פענח (33) יהי חלוק שמו העצמי, או הוספת שם תואר, כבוד גדול לאיש להקרא בחייו ואחרי מותו, בשם אשר קרא לו המלך, ולמה זה רק פעם אחת נמצא השם ההוא בתורה? ופרעה בכבודו ובעצמו אמר אחרי כן, לכו אל יוסף (34) ולא אמר לכו אל צפנת פענח? הלא דבר הוא? — אמנם הקורא ספרים מעתירי אלהי גוי (מעט האלאניע) ידע, כי בארץ יון היה אליל אהד ושמו אפוללא פיענא, והמתהללים באלילים האמינו בשוא נתעה כי לפניו נגלו כל תעלומות, והוא יודע עתידות, — וכמוהו היה אליל אחד בין אלילי מצרים, ושמו צפנת פענח, לאמר: דין גליא רזיא!! ויקדו לו, ויסגרו לו, וישתחוו לפניו אפים ארצה, והחרטומים קוראי וכותבי האותיות לפניו ולאחור (היראגליפיסמען) היו השואלים בו, וכאשר פתרו כן האמין כל חולם חלום, אשר לא

(23) שס ל'ה כ'. — (24) שס י'ח י'ט. — (25) שס ל'א נ'ג. — (26) שס שס ל'ק. —
 (27) שס שס ל'ב. — (28) שס י'ח כ'ט. — (29) שנות י'ד ז'. —
 (30) תהלים כ'ב ז'. — (31) משלי כ'ב ד'. — (32) בראשית מ'ח ק'. —
 (33) שס מ'א מ'ב. — (34) שס שס ל'ה. —

לולי ה' שהיה לנו

מה

געונו לגשת אליהם ובידו אין מנחה: שי למורה — ואלו היו שרי המשקים והאופה. בחולמים על ממותיהם בבתיהם ולא בבית הסוהר היו ממשבימי קום לרוץ אל החרטומים לשאול בצפנת פענח ולפתור להם את שני חלומותיהם — ואולם לאסונם ולאסון החרטומים, סגר שר בית הסוהר את הדלת, בערם ונעל — ונאלצו לספר את חלומותיהם לנער עברי עבד לשר הטבחים, היושב אתם במשמר! (36).

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם — וישלח לקרוא לו את כל חרטומיו וזאת כל חכמיו ואין פותר אותם למלך (36) ותפקחה עיניו וירא בהקיץ כי „אליל צפנת פענח הבל הבלים הוא — וכי חרטומיו מוליכים את העם אחרי ההבל ויהבלו — בלבו צר לו על תבליתם, ובכל זאת לא הטא בשפתיו לכחש בו, ובם לעיני הסובבים את כסאו. — ועת צרה היתה לשר המשקים, הוא ידע כי ישנו „איש אחד בצוען היוודע באמת לפתור חלום. איש קדוש היושב במשמר על דבר „עלילת חנם. הוא האיש אשר הבטחהו להזכיר את שמו לפני המלך „לטוב (37) ויירא ויצר לו, צר לו מאד לעשות טובה עם בן שם; ויפחד פן ימות „המלך, ואחר יקום תחתיו אשר ירחקהו כמו דוה, ופן יבא שר בית הסוהר „האזהב את יוסף (38) ויספר באזני שרי המלך כי בבית הסוהר יושב איש אשר „פתר אל שרי המשקים והאופה שני חלומותיהם, וכאשר פתר כן היה — הלא אז „תהי אחריתו כאחרית שר האופים נכרתה? ויפסח בשעיפים על שתי „הסעיפים, ולא ידע לשית עצות בנפשו — מאהבת נפשו ומשנאתו עברי, „נגש אל המלך ויספר לו: כי בבית הסוהר יושב נער, עברי עבד לשר „הטבחים (39) אשר רוח אלהים בו, ומכל אשר יפתור לו לא יפול צרור ארצה. „וישלח פרעה ויקרא אל יוסף, ויריצוהו מן הבור — הוי מן הבור! ואבוי מן „הסוהר! — וכבואו לפני המלך, יפה עינים וטוב רואי, והכרת פניו ענתה בו כי ישר „ולא עולתה בו, ויקוד שבע פעמים. ויספר לו פרעה את אשר קרהו, ויען ויאמר: „מלכין לעלמין חיי! ידוע תדע כי עיני ה' משוטטות בכל הארץ, ואלו — הם כי לא „להזכיר — אלו יעלים עיניו כמעט רגע, תשוב הארץ אל התהו והשמים ישובו „אל הבהו, ושלשה דברים עומדים ברום עולם, וחיי העולם כלו תלואים בם. „א' רעב, כי יהיה בארץ, איננו מקרה. — ב' שובע, כי יהיה, בדבר ה' נעשה. — „ג' ונגיד ומצוה, ממרום הוא שלוח בעתו, ובהיות שלשתם עמודי עולם.

(35) סס מ' ה' — (36) סס מ' א' ק' — (37) סס מ' י' ג' —

(38) סס ל' ט' כ' א' — כ' ג'.

(39) סס נא' א' עיני ה' טב' — (ב' ר' פ' פ' ט' תנחומא פ' מקץ ס' ג') וגם רש' במקומו.

הננס בירד ה' לבדו. ולא ימסרם לאחד מצבא המרום במרום. והן תחלוכות בני האדם תחליפנה זום יום. ולפיהן יקרא לרעבנאו לשובע. ולהשיב בראשם איש רך, הלבב או אכזרי. על כן יאמר כי האלהים קורא עליהם בחיל. זום יום ותמיד (40) ובהיותך מלך. לא יחשבך הממליך. מלכים ולו המלוכה. לגבר, בודד במועדו. הלא אתה כמספר האנשים אשר בכל מקומות ממשלתך! ויראך בחלום. שני דברים מן שלש אלה. (א' שובע. ב' רעב. למען תאגור. בשני השבע לשני הרעב. ג') ונחזי פרנס טוב. לאגור בימי הטובה לימי הרעה. כי קרא לשובע ולא לרוזן. וגם לרוזן ולא לשובע. ועתה ירא פרעה איש חכם. ונבון וישיתוהו על ארץ מצרים. חלומותיך לא שוא ידברו. כי את אשר האלהים עושה מדוי יום ביומו הראה את פרעה. ואולם אל תתמהמה. כי כבר נכונו. השובע והרעב מאת אלהים וממהר האלהים לעשותו (41). — וכשמוע פרעה. חרשות ונצורות. באמרי בינה. ויאמר: מה לי לבקש פרנס טוב. אם זה עומד. עתה לפני? אחרי הודיע אלהים אותך את זאת. בהיותך יודע מעשי עליון. אין חכם. ונבון כמוך! אתה תהיה על ביתי — ולאת כל ונוכחת הסיר את טבעתו מעל ידו. ויתננה על יד משנהו. ויקרא לו צפנת פענח. לאמר: אתה הוא היודע. רזי עולם. ולא האליל ההבל — ולך נגלו מסתרי אל מסתתרי! גער עברי. ועבד קראו לך. אל הנער הזה התפללתי. עברי ועבד נאמן לאלהיו. ויודע בארץ מעשי היושבי בשמים.

„לכבוד גדול כזה לא פלל יוסף. ובכל זאת הכאיבו שלשה דברים את לבבו. (א') חלילה לעניו ללבוש גאווה. להקרא יודע דעת עליון! — (ב') שמו אשר קראו לו. והוריו הוא שם קדוש: אסף אלהים את חרפתי. ויוסף ה' לי בן אחר (42) ולהבדיל. בין קדש לחול. הוא השם אשר קרא לו פרעה על שם... (ג') ירא מקנאת ומשנאת. ומחרפת החרטומים. כי השם הזה יהיה להם ולאלילם למזכיר עון. ויחל. את פני המלך כי לא ירע בעיניו. אם ימחול על כבוד שמו החדש. פן כל השומע. יצחק להחרטומים ולפסלם — וימלא המלך את רצון משנהו. וכבוא אליו הרעבים. ללחם. ענה אותם דברי. לכו אל יוסף (43). — הדור! הביטו וראו מה בין נכרי. יאברהם אבינו ובין בלעם הרשע! (44) זכור נא מה ענה בן בעור אל

(40) א'ר יוחנן שלשה דברים מכריז עליהם הקב"ה בעניו: רעב, שובע, ופרנס טוב. רעב, דכתיב (מ'ב' ח' א') כי קרא ה' לרעב, שובע דכתיב (יחזקאל ל' כ"ט) וקראתי על הדגן פרנס טוב דכתיב (שמות ל"א ב') ראה קראתי בשם צלאל (ברכות נ"א א').

(41) בראשית מ"א ל"ב. — (42) שם ל' כ"ג כ"ד. — (43) שם מ"א כ"ה.

(44) אבות פ"א כ"ב. —

לוליה שהיה לנו

מו

יבלק מלך מואב: נאם שומע אמרו אל ויודע דעת עליון; מחזה שדי יחזה (45) ורשע יבנובה אפה את נפש בהמתו לא ידע; וישתבח בי הוא יודע דעת עליון (46).
 "לא כאלה חלק בן דא בההם הנער העבד העברי; מה ענה אל שר המשקים וואל שר האופים? הלא לאלהים פתרונים (47) ומה ענה אל פרעה מלך מצרים?
 "בלעדו אלהים יענה את שלום פרעה! (48) את אישר האלהים עושה הגיד
 "לפרעה (49). ויחזק את לבב אחיו; כי למחיה שלחני אלהים לפניכם (50)
 "וינחמם: אלהים חשבה לטובה (51). בבור, ובעמדו לפני פרעה, ובימי ממשלתו
 "לא גבה לבו ולא רמו עיניו. אות כי קטן יעקב ודל איננו דל גאה, ואם עשיר
 "הוא לא יתנאה בהונו וברכושו; ולמה זה תחשבונו לניאונים בנליותנו, ולמתנאים
 "על דתכם ועל אמונתכם ועל מאשריכם? — האין זאת עלילת שוא? —

18. ונכונן לחקר הדור ההוא, ונראה כי קנאת החרטומים באיש: ההוה ינקרא צפנת פענה, הפכה את לבב מצרים לשנוא אותו ואת אחיו, ולעבוד בבניו יובבניהם. ולא על בית יעקב לברם עושה זאת הקנאה הארורה; כי אם גם על המלך פרעה! — מים רבים לא יכלו לכבות את אהבתו אל משנהו; ואחר כן יהיה דמיונה כנר טרם יכבה! אמנם שטף מימי המרידה עד נפש המלך בא, ויאבד את גירו, ונכבה גם נר המשנה למלך! —

"על פירצון לבבו הביא יוסף את משפחתו אליו (52) ורק אחרי יבואם אמר: אעלה ואגידה אל פרעה, ואומרה אליו אחי ובית אבי אשר בארץ כנען באו אלי (53) וזכור נא מה ענהו? אביך ואחייך באו אליך, ארץ מצרים ילפניך הוא במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחייך, ישבו בארץ גשן, ואם יידעת ויש בם אנשי חיל וישמתם שרי מקנה על אשר לי (54) ויתן להם אחוזה יבמיטב הארץ בארץ רעמסס כאשר צוה פרעה (55) וידבר פה אל פה ועם יעקב, דברי חן ואחבה, נאוו למלך ישר באדם הטכבד זקן וגשוא פנים יוצריק יסוד עולם, ויקח גם את ברכתו (56) והכל בגלל יוסף; ובמותו נאלצו היושבים במיטב הארץ לעבוד עבודת פרך בחומר ובלבנים; והאוחזים יאחוזו בארץ לפוף לקושש קש לתבן; העל פי מקרה יצאה דתא מההצפא; לראות יעל האבנים ולהמית כל הבן היולד להם; או כרוזא הקורא בחיל; כל הבן היולד יהיאורה תשליכוהו? (57) גאולים ונעולים יום אחד? ומי הפך אור לחשך?

(45) נמדבר כ'ד ג' ט'ז. — (46) ברכות ז' א'. — (47) בראשית מ' ט'. —
 (48) טס מ'א ט'ז. — (49) טס מ'א כ'ס, כ'ת, ל"ב. — (50) טס מ'ס ה'. —
 (51) טס נ' כ'. — (52) טס מ'ס ט'. — (53) טס מ'ז ל'. — (54) טס מ'ז ס'ו. —
 (55) טס מ'ז י"א. — (56) טס מ'ז ז'. — (57) שמות א' י"ג כ"ב.

לולי ה' שהיה לנו

קנאת ההרטומים בבן שם אשר המלך הפץ ביקרו ויואל לקרוא לו צפנת פענח
 כשם צור חסיו בו — ואם מחל על כבודו זה וגם מלחם חוק הכהנים לא נרע
 ,מאומה; בכל זאת לא שב אפם, וחמתם בערה במ, ותחת מסוה האמונה הציתו
 ,אש במחנה ההמון לאכול את כל נאות יעקב — והדבר יצא מן המלח, אל
 ,הפעולה, לאמר: מְדַבֵּר שפתיים, לפועל ידים —

(58) ,ובעד חרכי ספורי תורתנו הקדושה, אשר דמיונה תפוחי זהב במשכיות
 ,וכסף (58) נראה כי רק בשני השובע והרעב, ישב המשנה על כסא כבודו לבטח.
 ,וכאשר רצתה האדמה את שבתותיה, ותחדש כנשר נעוריה, ויהי זרע וקציר ויהי
 ,לחם לאדם, הציר לבהמה, וזרע לזורע, החל הדומו לרנוז תחת כפות
 ,רגליו — בצר להם, בקשו חסדו; ובסור מר המות, כחשו בו: לא ידענוך! —
 ,נבואה השבון: מתי ירדו יעקב ובניו מצרימה? כתום שנת התשע לימי גדולת בנו
 ,השליט, היא שנת אֲלָפִים ומאתים ושמונה ושלישים, למנות ימינו עלי
 ,ארץ (59) וכמה שנים הי יעקב במצרים? שבע עשרה שנה (60), ומה רבו מהפכות
 ,דור תהפוכות בשנות מספר האלו? כבואו, רצה אותו המלך, והוא ברך אותו
 ,ובמותו אלו לא השביע את בנו המשנה למלך, לא היתה לאל ידו
 ,להוביל את גוו הקדוש לארץ הקדושה! (61), והשליט לא הרהיב בנפשו עוז לנשת
 ,אל המלך ולספר — או לבקש — לו, כי הולך הוא, ויחל את פני אנשי
 ,הבינים (פערמימלער) להיות המליץ בינו ובין נושא הכתר אשר רק הכסא גדול
 ,ממנו! (62) ככתוב: וידבר יוסף אל בית פרעה אם נא מצאתי חן
 ,בעיניכם, דברו נא באזני פרעה לאמר, אבי השביעני זנו ועתה אעלה
 ,נא ואקברה את אבי ואשובה (63), זה שבע עשרה שנה היה כמותו
 ,כפרעה (64) ועתה תחנונים ידבר באזני בית פרעה, כאברהם נר ותושב
 ,באזני בני חם! (65) ולפני מי? לפני אלה אשר זה לא כביר לא הרימו את ידיהם
 ,וזאת רגליהם בלא רשיונו? (66) ומה ענהו המלך על הבטחתו: ואשובה?
 ,עלה וקבור את אביך כאשר השביעך (67) אחת דבר פרעה, ואת מצב המשנה
 ,למלך בעת ההיא זו שמענו — והמשכילים זבינו: אלו לא השביעך אביך,
 ,לא נתתיך ללכת פן... ועתה הא לך רשוני — לך — עלה — קבור — ושובה — כה

(58) משלי כ"ה י"א, ורצה חמרי נועם בהקדמת רבינו לספרו, ,מורה נבוכים" המלא
 דת ודעת, ודעת לנפסך ינעם. — (59) — (60) — (61) עיין סדר הדורות וס' יוספין, — (62) — (63) — (64) — (65) — (66) — (67)

לולי ה' שהיה לנו

ממ

יִדְבַר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עִם מִשְׁנֵהוּ? נֹאוּ לְשֵׁר הַמַּסּ הַדּוֹבֵר רַתֵּן, כְּבֹא אֱלֹהֵי יוֹצֵא נְקִי, מִנְכַּסְיוֹ, או אֲלֹמְנָה עֵינָה לְבַקֵּשׁ חֶסֶד; וְלֹא לְמֶלֶךְ טוֹב וּמְטִיב, אֶל הַמְצִיל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל! הוּא הַגִּבּוֹר הַקּוֹסֵם עָלָי, אֲשֶׁר הֶעֱלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא כְּכָרִי זָהָב אֶל גְּנוֹזֵי הַמֶּלֶךְ; יוֹעֵר בּוֹן עֲזוֹבוֹ בְּמִצְרַיִם, לֹא אֵת חוֹתָמָם וּפְתִילֵיהֶם וּמִטּוֹתָם, כִּי אִם אֵת טַפָּם יוֹצֵאֲנֵם וּבְקֶרֶם! (68). וְאוֹלֵי רַק לְעֵינֵי הַעֲדָה עָלּוּ גַם כָּל עַבְדֵי פְרַעֲה זָקְנֵי בֵיתוֹ וּזְקֵנֵי מִצְרַיִם; כִּי מִה לִּיקְרָא דְשִׁכְבִּי, גַּם רַכֵּב וּפְרָשִׁים מַחֲנֶה כְּבֹד יִמְאֹד! (69) אוֹת כִּי זָהָב יִקְרָא דְחַיֵּי הוּעַם. — חֶסֶד שֶׁל אִמְתָּ לְעַקֵּב! חֶסֶד תַּחַת חֶסֶד לְמִשְׁנֵה לְמֶלֶךְ! — גַּם מְדַבְרֵי יוֹסֵף הָאֲחֵרֹנִים: וְאַלֵּהִים פִּקֵּד, יִפְקֵד אֶתְכֶם, וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ (70). נְבִינָה כִּי יַעֲקֹב וּבְנָיו יִרְדּוּ מִצְרַיִמָּה, וְאֲשֶׁר הֶעֱלָה אוֹתָם פְרַעֲה, וְיִתֵּן לָהֶם אַחֻזָּה בְּמִיטֵב הָאָרֶץ, הוּי זֹו עָלֵי הַיָּרִידָה הִיתָה! וְגַם בְּגַלְל הַדְּבָר הַזֶּה גְדֻלָּה הִקְנֵאתָ, וּכְחֶסֶם הִרְוֵאתָ אֶת הַנּוֹלָד, יִרְאֵה הַמִּשְׁנֵה לְמֶלֶךְ אֵת אֲשֶׁר יִקְרָה אֶת מַחְמְדֵי עֵינָיו, בְּקֶרֶב הַיָּמִים — בַּחַיִּי, לֹא הֵנִיחַ לְאִישׁ לְעַשְׂקֵם, וְאִין שְׁלֹטוֹן בְּיוֹם הַמּוֹת — וּמִי חֲתַר חֲתִירוֹת תַּחַת הַדּוֹמוֹ, וְתַחַת כְּסָאוֹ, אִם לֹא הַחֲרֻטּוּמִים לּוֹבְשֵׁי אֹדֶרֶת הִירָאָה לְמַעַן כַּחֲשֵׁי —

14. איכה יועם זוהר נגה כבוד השליט? ישנא הכתם הקסם הטוב על
 ישפתי מלך, אל משנהו; תשתפכנה עלילות שוא ושקר בראש כל
 החוצות! בני יעקב היקרים, שבטייה המסולאים בפז; איכה נחשבו לנבלי
 חרש! מעשי ידי יוצרי הפרעות ובוראי הרעות! — ומה שמם כי תדעו! החרטומים
 אשר את לחם הקם לא נרע יוסף מהם בעת צרה לכל ארצו, ועל כבודו מחל
 למטען כבודם ולא יחל! המה הסיתו את העם מעל הבמות, לשנוא את השליט
 העברי, ולגרש את אחיו היהודים אשר באו ויאחזו בארץ. — והמלך לא הניח
 להרע להם באהבתו אותם; ויציתו המתקדשים והמטהרים אש במחנה מצרים,
 וותבשר חמת ההמון על בית המלכות ועל בית משנהו, כאש תבער יער
 וויבערו שניהם יחדו ואין מכבה! — וירעם גלגל הצלחת יוסף, לרעש הריסות היכל
 מלכו — את המלך הנושא שבת מישור בידו, הורידו; ותחתיו הקימו
 האכזרי כמוהם, ובידו שבת בתזל אשר לא ידע את יוסף ורב טובו לכל ארץ
 מצרים (71). — והנה אחת דברה תורתנו הקדושה, שלש זו שמענו: א' כי

(68) שס נ' ת' — (69) ראה דבר אמת וחדש בספרי אור ח' ד' (מ'ב פ' י'ג).

(70) בראשית כ' כ"ד. —

(71) רב ושמואל פליגי אי חדש ממש, או שנתחדשו גזרותיו (סוטה י"א א'). והקשה הגאון מהרש"א ז"ל למה לא הביא הש"ס גם העדה השלישית אשר במדרש: שנתחדשה מלכותו? והרא"י במאמרי, „אגדה נדרשת“ (המגיד סגת תרל"ו גליון 28) כי להתלמוד שטיע אפרת מן המדרש, ולשיטתיה א"ל, ע"ס.

לולי ה' שהיה לנו

נ

ההרטומים נושי טובה, והם הסבו כל אלה. — ב' כי הקנאה ביהודים תוגיד
 „את השנאה אליהם, להשימדם ולכלותם מעל פני האדמה. — ג' לדעת בכל
 „הארץ כי תכלית שונאי העברים, היא להרעיש את הכסא, ואם היושב
 „עליו, עיניו בראשו, לא יניח לאיש לשקם. פן באחרית או בקרב הימים תפרוץ
 „מרידה ודמים בדמים יגעו! — ואתם שופטי צדק, זכרו נא מה היתה ספרד
 „לפני בואנו הלום; וראו מה היא עתה; והבינו מה תהי אחר צאתנו מזה —
 „ונגורו לכם מפני אחריתה — —

(16) מה יקרו רעך מלך חכם מכל אדם: דור הולך ודור בא, והארץ לעולם
 „עומדת! (72). זה מאתים שנה, נבנה ארמון לתלפיות; ועתה קול קורא: ערו ערו
 „עד היסוד בו! על מקומו יבנה היכל חדש; וברבות הימים יהרס גם הוא, מבלי שים
 „אבן על אבן, וכחש בו לא ידעתך, כן: ויחי — וימת — ויחי — וימת זה
 „יספר תולדות בני האדם מיום ראשון אדם נולד ועד אחרון על עפר יקום; כי צל
 „ימינו עלי ארץ, האור והצל תואמים, במקום יהל אור ישכון צל, ולא כצל
 „יה כותל, צל העץ השחול; ולא כשניהם צל העוף הפורתה — בבקר בבקר,
 „יבצאת השמש, ילך גם צלו בדרך אתה, לפני הצהרים, ישתרע לפאת מערבה;
 „ולאט לאט יסוב אחורנית, ואחר הצהרים יפנה את עבר פניו מזרחה, אם צל
 „יכותל הוא, הלא אז כל רוחות השמים לא יגיעוהו ממקומו; ואם צל עץ
 „ישתול הוא, ינוע אל כל אשר יניע הרוח את עצו; ואם צל עוף פורת הוא,
 „יישאהו העוף על אברתו על כנפיו רוח, וחינו כצל העוף (73). — חזית מים לים
 „ומכסים, ואניה עוברת בו, הלא בלכתה תדמה כי בקעה את המים מימינה
 „ומשמאלה; וברגע ישוב הים לאיתנו הראשון, ולא נודע כי ספינה עברה בו; זה
 „חיינו, זה אורך ימינו, וזה זכרוננו! מראשותי ערש הילד קול הנה יזקן, ואחר
 „יארנו קול קינה, נומה, נומה, בעודך ילד; וכי תגדל, בדמעתך ערשך תמסה! —
 „תשע וששים שנה ותשע מאות שנה עברו, מיום צאת מתושלח מבטן אמו —
 „ויחי — וימת — ובטן האדמה היא לו הרת עולם עד עת קץ! — — —
 „וככל בני הנעורים אמרתי גם אני הנבר אשר תתלוהו מחר: עוד היום
 „גדול, לא עת האסף אל אבות אבותי — וכמוהם לא ידעתי כי כפשע בין האביב —
 „הקציר — והאסיף — ועתה בחורים ראו וקחו מוסר, שמחו וגילו ברעדה: ימים
 „יחלופו, חגים ינקופו, שנים כנשרים תעופנה, וימי חיי אנשי אנשי כעוף וכעב
 „יעופו — ימי יניקות, הלכו; ימי הילדות, עברו; ימי הנעורים, חלפו; ימי השחרות,
 „יברחו; ימי הבחרות, באו — וינוסו; ימי הזקן, ירצו; וימי השיבה יעופו, ומי יודע

(72) ראש דרושי הראשון בספרי „מוסר השכל“ וכן תבין את אשר לפניך.

(73) ב' פ' נ' ק' פ' (פ'א) ילקוט תורה (רמז קנ"ה). —

ימה יולד יום? ואני אמרתי בְּשִׁלְוֵי: עוד ימים רבים ישכחני בכור מות; ועתה יזכירוני שופטי האינקוויזיציאן כי בן מות אנכי! —

ימה יקרו רעך בְּאֵמוּן: הן גוים כמר מולי וכשחק מאזנים נחשבו. הן, איים כדק יוטל (74). כל היקום חליפות וצבא עמדו וכלבוש יחליף. —
 יא) ריח האביב, מפני חום הקיץ בורה; והחרף יהדוף את שניהם ממקומם; והסתו יגרש גם אותו ויקח את עמדת שלשתם; וגם יומו יבא ונספה, ויארבעתם יצררו בצרור העתים שכבר עברו. — ב) כארבע תקופות בשנה; ארבע מעלות לסלם הטבע, יתר שאת לחי על הדומם, ויתר עז על הצומח, והאדם לו שם בשלשה, ולהעפר שם בארבעתם. דמיונו כמלוה ונושה, כספו במועדו. — האדמה מוציאה מאכל לבהמה; ואשר בו נשמת חיים, אוכל את אשר בו רוח חיים; וגם הוא ישוב אל העפר כשהיה (75). —
 ג) כי עץ השדה הוא (76) גפן פוריה בנעוריה וגפן בוקק לזקוניה, כי התבל, דמיונה ככרם; והוא הגפן; ימי ילדותו בכורי ענביו; יגדל ויעש ענבים; המות, הכורם; ואנזש אנזש בצירו — ישאיר עוללות ופרט הכרם; וגם עליהם יעלה הכורת. —
 כי כמקרה האב והאם; כן מקרה הבן והבת, הנין והנכד, הצופים והצופיעות, חוק, לצבא ולחליפות, חקת עולם. — ד) וכמקרה גבר בודד במועדו, כן, כמקרה כל דורו (77) דורות ראשונים קָלְפוּ; והאחרונים עָלְפוּ — עליהם, נאמר: קָיָו; וכעת יאָמַר גם עלינו: קָיָו — חקת עולם לעצמים בבטן המלאה, ולבטן האדמה — כי היקום כולו, דמיונו כנלגל סובב סובב הולך על ציר, הגצת, ותקופתו על קצות הבריאה והכליון — היש וההפסד — הלילה וההמות — החליפה והתמורה — והחיות ברצוא ושוב עד אין קץ — ח) וכן מקרה ששוני ואסוני הממלכות, הטוב והרע חליפות כיום ולילה, לאום מלאום יאמץ, וימלא החרבה, זה יכה באלפיו, וזה ברבבותיו, זה

(74) יפיעה מ' ט"ו. —

(75) ראה ספרי, „אזכר חכמה“ (ק"א נד 40). וידי המשורר הגדול מו"ה אד"ס סבבן ז"ל שר על ענין זה שיר נפלא, ושמו „הסתמורה“ (פרחי לפון ק"א נד 18) ונדפס שנית (שירי שפת קדש ק"א 223).

(76) דברים ב' י"ט. —

(77) ואתה תחזה מאמרי, „וכרון לראשונים וגם לאחרונים“ (מגד יר' ק"ס ק"ד). ומאמרי, „יקרא דחיי ודשכבי“ ונדפס בראש ספר „מצבת קדש“ וגם במבוא אשר הדפסתי בראש ספר „דברי הימים למלכי נרפת“ כדרכה של תורה יבא זה וילמד על זה, כי נתנו מרועה אחד.

לולי ה' שהיה לנו

צעד אחרנית וזה הולך לפנים ולא לאחור. זה זועק בקול ענות חלושה וזה יריע
 ,בקול ענות נכורה. זה יאבד כלי מלחמתו וזה ירחיב את גבולותיו – ואם נבחרתו
 „עומדת לעד? ונצחונו לנצח? ביום צה ובהיר בשחקים, ישא הרוח ענני אופל על
 ,אברתו, ויכס אור השמש בצהרים – – אות כי לא בחיל ולא בכח תגבר מלחמה;
 „ועל ראש הסולם אשר לאומים עולים ויורדים בו, נצב נגיד ומצוה על ארץ
 ,ירבה, משניא לגוים ויאבדם, ומגביה שפלים למרום, כי ההצלה לא בחרב ולא
 „בחנית, לא בסוס ולא ברכב, נלכדנה. מתת אלהים היא, יתננה – ויקחנה –
 „ה' נתן – וה' לקח – ונשא למשל שתי ערים גדולות בשני חלקי תבל:
 „(א) קארטאגא (קרתא חדתא) עיר גדולה היתה באפריקא, רוכלת הגוים
 „אופני מסחרה יום ולילה לא שבתו, בים וביבשה דרכה, ממרחק הביאה לחמה
 „(אינפורט) ועד אפסי ארץ שלחה עובוניה (עקספורט) ויצא שמה בכל המדינות. איה
 „זיוה? ואיה הדרה? – זורח שמשה – ובא שמשה – וימש חשך – ב' גם טראיא
 „(ואולם איליאס או איליוס שם העיר לראשונה) בכל ממלכות אזיא לא
 „היתה קריה אשר שגבה ממנה. רבתי עם שרתי במדינות, וירכתה על איים רבים,
 „איה הודה? ואיה כבודה? – ולולי צעד המשורר הנשגב האמער, עלי שור
 „חומותיה הנהרסות, ויקונן עליה שיר קינה; נשכח גם שמה כמת מלב (78). –
 „הלא כליסאבאן קארטאגא! ואם לא כמאדריד טראיא?
 „ואם הצלחת ארצנו יקרה בעינינו באמת, נטל עלינו לעזוב מסלות השנאה
 „ולשוב אל דרכי האהבה במקדם וכמאז. נלכה יחדו בדרך אחד, ומה לנו למסלות
 „ישונות? העוד לא בא מועד לנתוץ את מזבחות האינקוויזיציאן? ואם לנצח
 „ישפך דם אדם ביד עלילות שוא? ואם לעד נהרוג נקי וצדיק רק על דבר
 „לכתו בעקבות אבותיו? שם ויפת אחים, אמת ושלום אהבו; וירננו
 „על משכבותם, אם בניהם אחריהם לדורותם, את האמת ואת השלום יאהבו! –

דברי האסיר, מצאו חן בעיני קצה השופטים, ויחמלו עליו בלבותם, ויואילו
 לחוות דעם לטוב לו. כי הם ידעו כי הילד חי, והוא יושב בבית אבי-
 אמו אשר בעיר גראנאדא. כי בית אביו נוכח בית יעקב בן יצחק,
 במאדריד, ומסחר אחד לשניהם, והקונים ינהרו רק אל בית יעקב – ויקנא בו.
 ולפני מועד חג הפסח, מצא לו מועד לבדות על שגוא נפשו, עלילת דם. את
 בנו לקח עמו, ויסעו לעיר גראנאדא, ויניחהו שם בבית חותנו הוא אבי-אם
 הילד, למשמרת. ובשובו מאדרידה כי שם ביתו הוציא קול כי בנו יחידו נאבד,
 אשר הרגו יעקב בן יצחק שכנו הקרוב אליו, ללוש בדמו ענות מצות –

לוליה שהיה לנו

נג

וביר העלילה הזאת נשפט האומלל להתלות על העץ — וכשמעם את דבר חכמתו ואת אותותיו, נחפכו לבותם לתת לנקי וצדיק חופש.

וטאמאס טארקוועמאדא צורר היהודים, היה המבין אל מחשבותם. כי גם הוא ידע כי הילד לא נאבד, ועודנו חי. והכרת פני קצה השופטים ענתה בו, כי יואילו להציל את יעקב ממות, ומה יעשה אם יכריעו את כף מאזני המשפט לרחם על האסיר, ואחרי רבים להטות? ויגר מאד. והוא צר ואויב לכל היהודים, ושונא תכלית שנאה את כל דורש שלומם וטובתם. ואל האסיר הנצב לפניו, נטר איבה מתמול שלשום, ויתנכל עליו להמיתו בשבתו בראש השופטים. כי שלשה נזירים שלח אל יעקב בהיותו בסוהר להטות את לבבו להמיר את דתו בדתם, ובגלל הדבר הזה יוציאוהו לחפשי נקי, מלבד שכרו הצפון לו בשמים — — וימאן, ויענם, „אדוני הנזירים! ראו „אתם אומרים אלי: הננו נותנים לפניך היום את דתנו ואת החיים, ואת „דתך ואת המות, ובהרת בדתנו למען תחיה. — בהמירי את דתי, תחיוני; „ובשמרי אותה, תמיתוני. ואשאלכם: אם כדבריתם כן הוא, וידי שפכו את דם „הילד, הלא במשפט צדק בן מות אנכי: ומאשרי העם יבואו אל רוצח „להסיתו לבוא במסורת דתכם? — ואם כמוני תדעו בטח כי חף אני מפשע, „והנני נספה בלא משפט: העל דבר לכתתי בדרכי אבותי, חייבתי את ראשי „למלך? ובחרתי כאשר בחרו אבותי, כי רק התורה המצוה לא תרצה, „היא הטוב; והדת אשר פקודתה: לא תענה ברעך עד שקר, היא „החיים. בעדה השליכו אבותי את נפשם מנגד, ובעבורה אלכה לקראת המות כהולך לחוג חגי, וכשוב הנזירים אליו ריקם, הבטיחם נאמנה כי בשבתו בראש שופטי משפט יעקב בן יצחק, יעשה את כל אשר בידו לעשות, להוקע אותו לעיני השמש, וכן נועצו גם שאר השופטים, בבקר: מחר יהיה האות הזה! — וישמח במלאת חפצו — אכן שני שופטים הפצירו בו, לתת רשיום מיוחד, להביא לפניהם את האסיר ההוא, וישאלם: „מה הוא הרבר הזה? ויענוהו: „לא נחפוץ בהצדקו; ואולם שמענו מפי נוצרים חכמים ונבונים וידועים, מהללים את חכמתו גם במדעים שונים, ונכסוף לראות אם כן הוא, ואם בכחו לענות בדעת על דבר זה טאת הדם? כי צוררי היהודים היו גם הם, ורבים חללי יהודה הפילו במשפטיהם אשר עותו במרמה כאשר עצומים הרוגיו, וימלא הפצם, בחשבו כי יחפצו לעשות להאסיר; כאשר עשו סרני פלשתים לשמשון אשר קראו לו מבית האסורים לצחק לפניהם ולשחק בו (79) ובראותו כי האסיר לוסה אותם בחן שפתיו, והוא ידע כי גם הם יודעים כי הילד הנאבד, חי — וינחם על הרשיום

לולי ה' שהיה לנו

אשר נתן — ויפחד, "מה אעשה בהכריעם את כף מאזני משקל המשפט לטובתו?
 האתן חיים ליהודי ההוכן למות?" ויצר לו מאד וחמתו בערה בו — ויקשקש בפעמון
 לאות כי בא מועד יסגור האסיר את פיו — ראש השופטים צוה — ויהי —
 ויקם המן השני על רגליו וישא משלו ויאמר: "אהובי בני גילי השופטים!
 אתם ידעתם כי בשנת 1481 נבנה המזבח הראשון להאינקוויזיציאן בעיר
 סעפיללא. ראשיתה היה מצער כי רק מאתים וששים ושמונה
 יהודים, מלבד בערככם אֶלְפִים איש בערי סביבותיה, ומלבד אלה אשר ביד
 פשעם נאסרו בכבלי ברזל למות בסוהר בחבלי מות. ומה המספר הקטן
 הזה לשנה תמימה? עד שקמתי בשנת 1485 אב להאינקוויזיציא, ובניתי
 מזבחות פה מאדריד ובגראנאדא, ובשאר הערים, ויום יום יעלה מספר
 אשמי החטאת: למאות, ולא לפים לשבוע! לכלות את הקוצים ואת
 הדרדרים מקרבנו — והנשאר יאלץ להמיר את דתו, או לעזוב את
 ארצו — היהודי יצחק אברבנאל הקורא תוארו דון, חולם חלום כי
 ככחו לפני שבע שנים, כחו עתה, ולשוא עמלו, שר היה: ואיננו עוד —
 והמשרה ההיתה על שכמו, היא עתה על שכם אחד הנזירים, לחנם ידפוק על דלתי
 חצר בית המלכות, ולא יבוא עוד פנימה. את כל אלה ידי ששתה. לא אבקש תודה
 בארץ, די לי שכרי בשמים! — בשמי נודעתי לאיש צר ואויב לכל היהודים,
 והיא תהלתִי ולא תהלתִי, ואלי דבר יגונב כי עברי לעברי יביע אומר: עד מתי יהיה
 לנו טאמאס טארקוועמאדא למוקש? מתי תהי אחרית המן השני, באחרית
 המן הראשון? בתקותם הבל, כי אחרי מותי יתצו כל מזבחות האינקוויזיציאן —
 והאסיר אשר הפצתם לראות פניו, חושב כי הנהו מרדכי השני — הזכירוהו
 נא כי מחר יתלה כאגני, על העץ אשר הכינתי לו —
 כמחשבותי, חושב עתה גם הוד מלכנו פערדינאנד השני, אף כי
 בנעוריו האיר גם אל העברים את פניו, גם איזבל המלכה אומרת: כל יהודי
 ויהודי הוא איש כבד עון! וגם אחרי המירו את דתו, לא יוכל להפרד ממנה
 כגון מנפשו! — אנוסים שרפנו לאלפים, בהגלות נגלות לנו כי רק את הגאולה
 ולא את התמורה דרשו — ובנרות יחופשו מעשיהם — עד יהיו כמונו או
 כלם ישרפו באש, — שנאתי להעם ההוא מורשה היא לי מאבותי אשר
 בידיהם הסיעו אבנים לבנות את המזבחות! אבי, הבט אל עברי לא יכול,
 ואמי, בפגשה עבריה, העלימה את עיניה מראות פניה, ואנכי אאמים את אזני
 משמוע קול קול יעקב — והאסיר הזה, הוא הראשון, ויהיה גם האחרון אשר
 אשבה בחדר ויהודי עומד לנגדי — ולמענכם רק למענכם, עשיתי זאת
 הפעם, ומי יתן ולא תחשב לי זאת לחטאה, בשמים. — ואולם אם הנכם חושבים,
 כי האסיר יצודני בהרמו בחלקת אמריו, שניתם אחי מאד מאד, את דם הילד

לולי ה' שהיה לנו

נה

ש'פך; זדמו ישפך! זאב טורף הוא! בבקר יצפון להרוג ילדים, ולערב יחלק את דמם — יאכל — ישבע — יותיר — ימחה את פיו — ויאמר לא פעלתי און — ואם ראיתם גנב, ותירו צים רבים עמו. — האסיר מתפאר, כי רק היהודי הוא רוח החיה באופני המסחר. ויוסף היהודי היה הסוחר היחידי במצרים, ויקנאו בו החרטומים. לאמר: העברי יצחק אברבנאל, היה רוח החיה באופני ספרד ופורטוגאל, ונשנב שמו לבדו, וכלנו הננו מקנאים בו ובעמו, ויבעתנו: כי בגללו תרגזנה זרועות המסחר, ובגללם עמודי המלאכה יתפלצון! — ומדוע לא ירד מצרימה לפתור לו את חלומי? מזבחות חדשים נבנה בכל עיר ועיר, ואם חיי היהודים יקר בעיניהם, מי לא יתנם לצאת? ילכו להם, כטרם נגרשם — כי כן דבר המלך והמלכה — —

בעוד רבע שעה, תמלא השעה הרביעית אחר הצהריים, ותוכלו לתת אל האסיר את הרשיום, לעמוד פה ולדבר ככל אשר יואל, עד מלאות השעה החמשית, וברגע תמולא, ובל אל הסוהר, כי שם ביתו עד אור הבקר — הבעבור חיי אומות יהודי, נאחר מועד שלחן הצהריים? — וגם זה רק למענכם, ואני בוטח כי תראוני אות לטובה, לא תחמלו ולא תחס עינכם עליו בהתחננו. — הרשיום ינתן לו להחל לדבר שנית, ורק שעה ורבעית, ולא יעבור רגע — —

דברי המן השני, ירדו חדרו בטן האסיר האומלל, והוא עף ויגע, שלש שעות וחצי השעה, דברה לשונו ותדבק בחכו, ורבע שעה, שמע דברי צורר היהודים, הבוטים כמדקרות הרב, כחום היום, גם הנרות השחרות אשר דלקו על השלחן לאות כי משפט מות ישפט סביבו, הוסיפו אש בכל עצמותיו, ידו הימנית ורגלו השמאלית אסורות בשלשלת ברזל, חצי ככר משקלה באבן המלך, בלילה בדמעתו המסה שקו, ויישן, ולבו ער, הבקר אור, ותשלח השמש הנדיבה את קרניה מבעד לחרכי השבכה, ויקם, וירחץ את פניו ואת ידיו, ויברך את שם המחזיר נשמות לפגרים מתים, ויעטוף שמלת גדילים על ארבע כנפותיה, ויעדה פאר טוטרות, הסדורות על פי דעת רש"י, ויתנפל לפני שומע אנקת אסיר — הוי פלגי מים הורידו עיניו, למצב אחיו השדודים והנדודים; ולאסון בני רחל הבזוזים, וכרחל גזוזים — בדור דודי רחק, ורודי דחק — וכהתמו שלש קדושות לקדוש, הניח גם תפילין הסדורות על פי דעת רבינו יעקב תם, על ידו השמאלית ועל ראשו, וישלש שלש שעותיו: שליש במקרא, שליש במשנה, ושלש בתלמוד (80) וירחץ את ידיו וישאם קדש, ויאכל לחם נקודים, פת חרבה במלח, וישת לצמאו צפחת מים. — אחרי לחמו אנחתו באה, בהעלות את ירושלים על שלחנו בסוהר, ויבך בבכי הלזים עת תלו כנורותיהם על נהרות בבל — וישטוף

את ידיו במים אחרונים, ויאמר: ידי אסחי. ויברך, כימי שבתו עם אשתו ובניו סביב לשלחנו. — ואת הנזיד צפן לו למשמרת עד בין הערבים. אפיקומן לסעודה המפסקת! כי יום השמיני לירח החמשי הוא ירח אב, היה. ויומו האחרון נועד ליום נשרף היכל קדשנו בעיר הקדש ירושלים — ונר אלהים היא נשמתו הקדושה, מרם יכבה, אסף אליו שארית כחו, וישא משלו ויאמר:

„(16) אדוני השופטים! האדון הנכבד ראש נשיא האינקוויזיציאן, הואיל „בהסדו להאריך לי עת לדבר עוד שעה ורבע, לאמר: חמשה ושבעים מינוטען, והנני „נותן לו את תודתי בשמי ובשם כל אחי החפים מפשע דם אדם! על „משמרתי אעמודה, ואחל באשר כליתי, למען דעת כי לא כאשר רבים חושבים „על בני ישראל, כן הוא. אבל אשמים אנחנו, כי בכל דור ודור רעה תחת טובה „הוא נמולנו.

„על דברת תורתנו אשר כתב משה על פי ה', פנת יקרת כל קוראי הדורות „מראש: נולדו ליוסף במצרים שני בנים, אשר שם האחד מנשה, ושם השני „אפרים (81). גם בני שלשים ובני רבעים על ברכיו נולדו (82). דעת לנכון נקל, כי „חנך לנערים על פי דרכם, ולפי ערך מצבם הרם והנשא (83). ומי מלל כי אחרי „מותו, יעבוד גלעד בן מכיה, בן מנשה, עבודת פרך וילבון לבנים למבצר פיתום? „וכי שותלח בן אפרים, יפוץ לקושש קש ותבן, להשלים את מגדל רעמסס? ומי פלל „כי בהולד בן לאיעזר בן גלעד, בן מכיה בן מנשה, בן השליט: יומת על האבנים? „וכי יולד בן לבכר, בן שותלח, בן אפרים, בן המשנה למלך: יבואו צועים „יוצעהו מערש ילדותו, ושליכיהו היאורה?

„הנה זה גורל העברי, נאמן למלכו, דורש טוב לעמו, ועובד „באמת ובאמונה בשנות הישובע והרעב: להרים קרן המסחר, „ולהחיות עם רב העטופים ברטב — ולהרבות הון אוצר הממשלה — „וזה מנת חבל האיש אשר המלך הסיר את טבעתו, ויתנה על יד „ימינו, וילבישהו בגדי שש, וישם רביד הזהב על צוארו, וירכב „אותו במרכבת המשנה אשר לו, ויקראו לפניו: אברך! לאמר: „ככה יעשה למשנה למלך ולשליט בכל ארץ מצרים! לאיש „אשר רק הכסא גדול פרעה ממנו! —

„הצאן יגזזון, הרחלים ירגזון, וחיל ורעדה יאחזון. בעלות הכורת על הארז „בלבנון; אף כי על איזוב בקיר כמוני? אם כן, למה זה אנכי דואג לראשי היום,

(81) בראשית מ"א כ"ב, — (82) שם נ' כ"ב, — (83) שם צ"ח ט', —

לולי ה' שהיה לנו

נו

„את אשר יקרהו מחר? — עברי אנכי לעמל נולדתי, לתלאה נבראתי. גם כי אצדק, את פושעים אמנה. אהי רב או סוחר קונה חכמה או סגורה מוכה חכם או כסיל, יבנו או אויל, סופר או תופר, עשיר או אביון, שר או רש אחת היא — מלאך, המות מה לי הכא? ומה לי התם? כלנו בחולמים — ואם הפותר חלומות למלך, למשקה, ולאופה, לא ידע ולא יכול לפתור את חלום ממשלתו — חלום יאחד הוא —

„(17) אלה לאלה שואלים: מה ראה מרדכי היהודי על ככת. בצותאת הדסה, בת דודו, אשר לא תגיד את עמה ואת מולדתה, עת נלקחה אל ארמון המלך? (84) והלא לכבוד כל היהודים היה, בהגלות נגלות כי אחותם היא, מלכה? — ומרדכי ידע את אשר נעשה לה שליט העברי על דבר הקנאה, יבו — ויגר מאד, פן כמעשי ארץ מצרים אל משפחת המשנה למלך היהודי; יעשו, יושבי פרס ומדי לכל היהודים, על דבר קנאתם באסתר המלכה היהודית, המולכת על מאה ועשרים ושבע מדינה! —

„(18) וכגדולת איש אחד, יולדת קנאה אליו ואל כל היהודים; יכן חטאת עברי אחד, יולדת שנאה אל כל העברים; ננית, כי לא נכונה, נעשה מרדכי אשר לא השתחוה להמן; וימרוד בכבוד היועץ, הלא חטאתו היא, וכמשפט המורד ביועץ יעשה לו, העל דבר חטאתו, ישמדו כל אשר בשם ישראל, ייכנה, ושללם לבו? האיש אחד יחטא, ועל כל העדה יצא הקצף! אלה הצאן, מה חטאו? ומה פשעם? — אמנם גאות היועץ; ויבו בעיניו לשלוח יד במרדכי, ללבדו; פרישה רשת לרגלי רבבות נפשות נקיים, רק על דבר היותם עם מרדכי! (85) „האין זה רצח, לא נשמע כמוהו? ומי שמע כי רבבות אנשים יהיו ערבים בעד מעשי, נבר בודד במועדו? אמנם קשה כשאל קנאה ליהודי מצליח דרכו, ועזה כמות, שנאה לכל היהודים; עד יום געולים יצאו גאולים —

„ואתם ארוני השופטים! אם כמעט רגע תשכחו כי הגני נשפט לרוצח, „אמינול לכם משל: רב תבואות בכח הבהמה והחיה, בעמדה על רגליה מי יהין, ללחום בה! והזובה אותה, יפילנה לארץ, ויעקוד את ארבע רגליה, ואז יזבחנה, ועד ימפח נפשה, תשמיע קול צעקתה — גם העוף יאהב חיים, ויירא מות, ובכל כחו, יעמוד על נפשו, בכנפיו ילחום את מלחמתו, ובצפרניו ישרוט שרטת בידי הזובה, ופעם ימרוט גם את פניו, ועד הרגע האחרון יזעק זעקה גדולה — והנה גם, הדגה רוח חיים באפה, ולמה זה בהתך את בשרה ואת ראשה, תפרפר אנה, ואנה, ואף קול אנחה לא תשמיע? התאמינו כי עת יחתך בשרה לא תכאיב, מאומה! אמנם גרון אין לה, ואברי הצעקה והזעקה יחסרו לה, תכאב —

לולי ה' שהיה לנו

ויתחריש. — כן בקום אויב על גוי או על איש, כי ירים קולו וישוע, עד מהרה יאספו
 „מושיעים רוב, ויזילוחו מרעתו; ומי ימהר להושיע לכל הַיְהוּדִים בצרתם?
 „או מי יהם בודי שקר עלינו? ומי יעמוד לימיננו? לא אחד — ואולם לא לנצח
 „נחיה בדגני הים — עוד גואלנו חי! והוא יפדה את ישראל מכל צרותיו —
 „(19) שלשה דברים חדשים לקחה אזני מפי אדוני ראש השופטים; א' כי
 „היהודים יכנוהו המן השני, ב' כי ליום מותו יקוו כאל מלקוש, — ג' כי
 „אנכי עבדכם האסיר, הנני בעיני מרד כי השני, ואענה; א' בלתי היום, לא
 „שמעתי כי יהיו איש לכנות שופט בארץ ספרד בשם אנגי — ואת זאת בדרו
 „היהודים עלינו כי אוכלי אדם אנחנו! למען יקום גם את נקמת כבודו הרם,
 „ביום עברתו על היהודים הנחשבים כדגני הים! — ב' אמת נכון הדבר כי כל אשר
 „ישם ישראל יכנה, יקוה ליום ינתצו המזבחות אשר נבנו להקריבנו
 „עליהם. והיחשב הדבר הזה לנו לעון? ואם תחשב לי לחטאה, בעמדו לעמוד על
 „נפשי, כי קמו בי עדי שקר? ומה בצע לנו במות ראש השופטים, אם איננו
 „האחד החושב כי הננו עם כבד עון? ונהפוך הוא נפלל כי גם עינו תחזיגה
 „כי נאשמנו בעלילות שוא, ויהפך לבבו לאהבה אותנו כנאוה לשופט צדק. —
 „ג' להקרא מרד כי השני, חלום כזה לא חלמתי על מצע רפידתי על מטתי
 „בביתי; אף כי על שק תבן וקש, בבית הסוהר — אכן חכמת מרד כי
 „הראשון והאחרון תלמדנו, כי בעלות יהודי אחד בסלם הכבוד, תגדל
 „הקנאה בו ובכל עמו, וגם נאות האנגי תאלפנו, כי פעם יצא הקצף על
 „כל עדתנו באשמת האחד ממנו — ויען אדוננו ראש השופטים ישלחני ללכת
 „אסיר יד ורגל, מצרימה לפתור את חלומי, אישובה לראש אמרותי על אדות אחרית
 „השליט הפותר חלומות רבים, ואת חלום ממשלתו לא יכול לפתור. —
 „וישנאת בני חם לבני שם, תתן לכל בני יפת לב לדעת כי לא נאוה להם
 „ללכת בעקבות הארורים, וידבקו בברוך — ואראכם כי תורתנו תאסור
 „עלינו איסר לצער אדם ובהמה, אף כי להרע למטיבנו.

„איבת בני חם לבני שם ויפת, דמיונה כאיבת הנחש אל בני
 „יהאדם, מכנף הארץ באו מצרימה לשבור אוכל, ויערוך השליט שלחן לפני
 „עשרה בני שם, ונחשב להמצרים תועבה לאכול אתם לחם (86) ואלו היו
 „מבני יפת, גם כן מאנו ללחום לחם בלחמם, כי אין ארוך מדבק בברוך (87).
 „ודעת לנבון נקל, כי בפרש השמועה כנפיה מלוא רוחב ארץ מצרים; פרעה בחר
 „בעברי וישימהו למשנהו ולשליטו! חרה אפם עד מות, ונאלצו
 „לסגור את פיהם; א' המרד במשנה יחשב למרד במלך, — ב' שנא נפשם, הרים

לולי ה' שהיה לנו

נט

קרן מסחרם בשני השבע. — ג) ובשני הרעב, נפלה עליהם אימת מות. — ד) ראו
 "כי יגדיל את אוצרות הממלכה. — ה) התנחמו: היעשה עברי אחד רעה לרבבות
 "מצרים? — ו) החרטומים, לא הסיתו אז את ההמון, מפחד השליט פן יקה גם את
 "אדמתם, ויהיו מן הצועקים ואינם נענים. — ובהביאו את אביו ואת כל משפחתו
 "אליו, ומספרם שבעים נפש (88) ותהום כל ארץ מצרים: שבעים עברים
 "באו לשבת בתוכנו? ולהם נתן המלך מיטב הארץ? והרשום לא חוזו בה?
 "חמתם בערה במ ויחרקו שן, ולא נבחו. בידעם כי עוד חמש שנים יהיה הרעב (89).
 "ובשוב ימי הטובה, והאדמה חדשה כנשר נעוריה; ויחלו להראות את שנאתם
 "אשר בערה בקרבם ארבע עשרה שנה! — לגשת אל פרעה ולבקש ממנו כי
 "יגרש גם את שליטו הוא משנהו, לא העיזו מצח, ויגשו אליו ויבקשוהו: לפני חמש
 "שנים נושבו פה שבעים עברים, ויבטיחונו כי לא להשתקע כי אם לגור באו,
 "כי כבד הרעב בארץ כנען (90). והן גם שם היתה הרוחה; ומה להם פה? ומו להם
 "עוד פה? יצא נא דבר מלכות כי יצטידו לדרכם, כלעמת שבאו כן ילכו! —
 "ופרעה היה ישר באדם, והוא ידע את יוסף רב טובו על אדמת חם, ויענם;
 "האנשים האלה שלמים הם אתנו. למי ירעו? ולמי ישחיתו? הליכות מסחר
 "יורונו, ישבו בארץ ויסחרו אותה, ויטב לכלנו. עמי! זכר נא מה היתה ארצנו
 "זה חמש עשרה שנה; ומה היא עתה? הלאיש חסדנו תגמלו זאת? והן הארץ רחבת
 "ידיים לפניכם וגם לפניהם. ואם יהיו אחד מהם להשיג את גבולכם, מי
 "בעל דברים יגש אלי, ואדעה כדת מה לעשות. —

וחמת החרטומים לא שככה, ויסיתו את העם; והנם נפש המלך קשורה
 "בנפש משנהו? בי שארי בשר המה. מאז היינו לנוי, מלכו עלינו מלכים מקרב
 "אחינו, ויהי בימי המלך מענעם, התנפלו עליו הרועים הנקראים
 "הוקסאס, ויורידוהו מכסאו, וישבו תחתיו עד היום הזה. מני הוקסאס שרשם
 "בשם ולא בחם, וישמח במצאו בן שם, ויעשהו למשנהו ולשליטו. —
 "והקול נשמע בית פרעה, ויגר המלך מאד מפחד לחומי רשף הקנאה, מוזי איש השנאה.
 "ותחת אשר מלפנים קרב את משנהו בשתי ידיים; קרבהו בימין מקרבת, וידחהו
 "בשמאל דוחה (91). וכל בית פרעה נשקוהו וינשכוהו, חבקוהו ויחנקוהו. מפחד

⁸⁸ בראשית מ' כ'. שמות א' ה'. — ⁸⁹ בראשית מ' יא. —

⁹⁰ סס מ' ד'. —

⁹¹ למה פרעה זו סתומה מכל הפרשיות של תורה? אלא כיון שנפטר יעקב אבינו, התחילה סעבוד זמרים על ישראל (בר' פ' ז'). וכן כתב רש"י ז"ל במקומו. הסעבוד הגמור התקיל אחרי מות יוסף וכל דורו, בקום המלך החדש (שמות א') ועוד בתייחס ראו כי זרעות

לולי ה' שהיה לנו

„החרטומים. ובמות המשנה, גלה גם כבוד המלך, ויגרשוהו וילך. — ועל כסאו
 „הושיבו מלך אחר מבני חם. — על דברת קוראי הדורות מראש היה שמו
 „אמענפאזיס. והוא ילד את רעמסס הגדול. (והיונים יקראו לו
 „זעזאסטריס) וכל מלכי מצרים נקראו פרעה על שם השמש הנקרא
 „בלשונם רע או פרע. וכן קראו הפלשתים לכל מלכיהם בשם אבי מלך.
 „והדברים עתיקים. — וכאורח כל שבט מושלים, חדש; שלח גם הוא את כל שרי
 „ועבדי המלך ההיה לפניו, להפשיי, ויבחה לו חדשים, כלבבו. ולא ידע את יוסף
 „ההיה משנה המלך הגורש. —

„זה היום שקוו החרטומים, בא בא. ויגשו אל המלך החדש ויאמרו: הנה
 „גם יצא מכנען, ויבא הלום בימי מלוך ההוקסי האחרון, לגור מפני הרעב. והוא
 „יושב זה כשבעים שנה במיטב הארץ, ויאחז בה? בארצנו, פרו. יום יום
 „ישרצו, ועוד ירבו. ומה נעשה כאשר יעצמו במאד מאד? הנה כסו
 „את עין הארץ, ותמלא הארץ אותם (92) והמה אוהבי אויבך — ההוקסי
 „ולמלך אין שוה להניחם בתוכנו — ויאמר אל עמו: החשו גם אני ידעתי כי לא
 „אוהבי הם, ובכל זאת מפחדם לא נפחד עתה. זה כשבעים שנה באו הלום שבעים
 „נפש, ואתם אומרים אלי הנה עם בני ישראל רב? קראו להם משפחות,
 „ולא עם. המעט, ולא רב. היולד גוי פעם אחת? ועצום הוא ממנו?
 „מתיו מספר, ויתנשאו עלינו? ובכל זאת לא טוב לנו לטמון יד בצלחת, הבה
 „נתחכמה לו, לימים יבואו. פן ירבה, ברבות העתים. והיה כי תקראנה
 „מלחמה בקום עלינו בני ההוקסי החולמים כי ישובו לכסאותם, ונוסף גם
 „הוא על שונאנו, ביום ההוא יתאחדו עם צוררנו, ולא לנו יהיו כי אם לצורנו.
 „ואם נתחכמה להם ועלה שבט הרועים מן הארץ, בראותו כי אין לו על מי
 „לכטוח בארצנו פנימה. ואם נגרשם עתה, ילכו ויתחברו עם אויבנו ותהי לנו עתה
 „מלחמה; וטוב לנו לבלי תת אותם לצאת, ובעודם מעטים נעבוד בהם בפרך, ולא
 „ישעו בדברי מרידה, ונעשה עושר בהיות לנו עבדים חנם. ולמען לא ירבה
 „מספרם, נמית את כל הבן היולד להם, על האבנים, או נשליכהו היאורה. והבנות
 „תחיינה ותחיינה לנו לשפחות, וברבות הימים יהיו כמונו (93). וזאת העצה
 „היעוצה.

„ותעל שועת הנגמלים רעה תחת טובה, השמימה (94). ויבחר במשה
 „אשר בטרם נוצר בבטן, לאבי הנביאים נתנהו; ובא הרן אשר בטרם

כסא המלך ההוקסי תרגומו, ויחמד לנבול, ויציגו כי רבים יקומו עליהם, וכי רעה נגד פניהם.
 כמו שהראתי למעלה (נד מ"ח מ"ט).

(92) שמות א' ז'. — (93) שם א' ט' — כ"ב. — (94) שם ז' כ"ב כ"ג. —

„יצא מרחם קדשו לראש הכהנים, וישלחם לדבר תחנונים באזני פרעה (95) „לשלח את העם הנמכר בלא כסף, לחפשי. — רשע בגובה אפו אמר: לי יאורי! „ואני עשיתני! (96) ומי ה' אשר אשמע בקולו? לא ידעתי את ה' (97). ותהי בו יד הז „ביד עבדיו הנביאים, ונפקחו עיני מצרים לראות כי אצבע אלהים הוא (98) ופרעה „נכנע גם הוא: חטאתי הפעם! ה' הצדיק, ואני ועמי הרשעים! (99) חטאתי לה' „אלהיכם ולכם! ועתה שא נא חטאתי אך הפעם, והעתירו לה' אלהיכם, ויסר מעלי „את המות הזה! (100). גם בכל אלהי מצרים נעשו שפטים (101) באליל „עין, עלה רקב, פסל אבן, נשבר, ואלהי מסכה, נמס כדונג מפני האש (102). כעובד „כנעבד יחדו אומללו (103) למה יאמרו מצרים כי יד אליליהם היתה במ על שאר „עונותיהם? וכמספר הבליהם, גלוליהם, וכמספר עריהם, עצביהם (104). ובעל „צפון (סיפאן) נחשב לאליל זועם ומשחית לחבל, ויזבחו לו להשיב אפו, והיכול היה „במדבר ארץ גזרה, אצל הים לפאת צפון, כי מצפון תפתח הרעה, ולמען הונות „את לב פרעה וחילו, לא נשפט הפסל ההוא, וכשמעם כי נכחו חונים בני „ישראל, ויאמרו נבוכים העברים בארץ כי בעל צפון הזועם סגר עליהם „המדבר, (105) נרדפם ונשיגם (106). מאת ה' היתה זאת למען ביאור אשר טבעו „בני שם, יטבעו בני חם. — גם היאור נחשב להם לאליל הנותן לחם. כי

(95) כה אמר ר' ינאי (זבחים ק"ב א') ולטעמיה אמר ר' יוחנן תלמידו (ברכות ט' ז') ושנית (סס נ"א א') ושלישית (זבחים סס) כי חובת העברי: ירא אלהים ויזכר. כאשר בארתי (אור חדש מאמר שני פ' ט"ז ע"ט).

(96) יחזקאל כ"ט ג'. — (97) שמות ה' ז'. — (98) סס ק' ט"ו. —

(99) סס ט' כ"ז. —

(100) סס י' ט"ז י'. וראה אמרי נועם מה שכתב ידידי הרב הסכם המפואר דר. אברהם זולנבאך נ"י בזמכת עתי (אור תורה ק"ב נד 88) אשר הולאתי בעיר תהלה פראנקפורט על נהר מאין, בשנת תרל"ד.

(101) שמות י"ב י"ב. —

(102) מיכילתא (פ' בא פ"ז) וע"ש צפי' מדות סופרים.

(103) כסע שנפרעין מן העובד, כך נפרעין מן העובד (ב"ר פ' ט"ז).

(104) אין מספר לאלילי מזרים. — „מנין שלא היתה אומה באומות שהתעבו מעשים יותר מן המזרים? ת"ל (ויקרא י"ב ג') כמעשה ארץ מזרים לא תעשו' (ספרי פ' קל"א). ואמר ר' ינאי, „אלו נפרט שמה של ע"ז, לא ספקו להם כל עורות שבעולם" (ספרי פ' עקב) ילקוט תורה (רינו תתס"ז). וברוך שהבדילנו מן התועים.

(105) שמות י"ד ז' ג'. — (106) סס ט"ז ט'. —

לולי ה' שהיה לנו

„אדמת מצרים, לא תשתה מים למטר השמים (107). בעתים מזומנים יעבור היאור „גבולותיו, שטוף ועבור את כל גדותיו, וישק שדמות אוכל אשר סביבותיו, ולמצרים „לחם במושבותיו. ולדעת כי לה' הארץ ומלואה, אשר לו העוז: א"י במדבר. „ב"י בארץ נושבת. ג"י ובים (108) הוכה גם היאור פְּעִימִים, ומי הכהו? אהרן! ולא „משה? יען בחמלת ה' עליו נמלט מן היאור, וזה שמו משה לאמר משיי מן „המים (109) ואלו הפכהו לדם, ולשרוף צפרדעים, ונחשב לאיש אלהים לעון משיב „רעה תחת טובה (110). והיצונו אלהינו ביד משה לשלם לכם רעות החת „טובות? האין זאת עלילת שוא? —

„20, רבות צררנו המדינים. ויצו אל נקמות על משה עבדו כי הוא „יקריש עליהם מלחמה, והוא יעשה בם שפטים. וציר הצור שלה ציר „תחתיו, ושמו פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. כי זה משה איש האלהים חי ימים „רבים בארץ מדין (111) ולא נאווה לו להרע לה (112). אף כי לחטאת מרי „יחשב לנו להמית את צאצאי בם! —

107 דברים י"א י'. וע' ספרי (פ' עקב סי' ל"ח) וילקוט תורה (רמז תתנ"ז).
 108 ע' רש"י (ישעיה מ' י"ב) ותוס' (פסחים ג"ד א') דה"מ כל. וע"כ נראו שלשת המלאכים לאזע"ה, אחד בדמות סדקי (מוכר לחם) ואחד נוטי (ספן) והשלישי כערבי (ב"ר פ' מ"ח) לבשרהו כי בהסירו את ערלת בשרו, הוסרו גם ערלת לבנו, פיו, ואזניו (ספ' מ"ו) ונעשה תמיס (נדריס ל"ב ב') ושמה בהגלות נגלות לו כי הוא קנין אחד מן החמשה קטנים (אבות פ' קנין תורה) וע"כ הקורא לאברהם, „אברהם“ עובר בעשה (ברכות י"ג א') כאשר בארתי (אור חדש מ"ב פ"ו) בס"ד.

109 שמות ב' י'. וע' (סוטה י"ב ב') ובדרוש באזני עדתי „דורשי תורה וחכמה“ הוכחתי כי „ותקראי“ קאי על יוכבד אמן, ולא על בתיה בת פרעה. ואכ"מ.
 110 למה לא לקו המים ע"י משה? אל' הקב"ה „המים שש מרוך כשהושלכת ביאור; אינו דין שילקו על ידך. חייך לא ילקו אלא ע"י אהרן (שמ"ר פ"ט) ומובא ברש"י (שמות ז' י"ט). וראה ספרי „מוסר השכל“ (בפתיחה לדרוש הראשון).
 111 ראה ב"ר פ' ק' —

112 וישלח אותם משה (במדבר ל"א ו') אמר הקב"ה למושה: נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים, אתה בעלמך; והוא משלח את אחריים? אלא מפני שנתגדל בארץ מדין, אמר: אינו בדין שאני מייצר למי שעשה לי טובה! המשלח אמר: בור ששתית ממנו מים, לא תזרוק בו אבן (במד"ר פ' ב"ב) תחמוצו (פ' במדבר סי' ג') וילקוט תורה (רמז תשפ"ה) ומקור המשל (ב"ק ל"ב ב') ואנכי חוון רכבתי (אור-חדש מאמר א' פ' י"ד) ע"ס.

לולי ה' שהיה לנו

סג

(21) לאום מלאום יאמין, וכל דאלים גבר! במלחמה כל דיני שלי ושלך בטלים, ומבוטלים, גם עולל ויונק ירוטשו, ויספו בלא משפט. כן היה, וכן הוא עוד עתה, בארצות שונות. לא כאלה חלק יעקב, בקרבנו אל עיר למלחמה נקרא עליה שלשה ימים זה אחר זה לשלום (118) ואם שלום תעננו, ואת שעריה תפתח לפנינו, יתהי לנו רק למס עובד, ולא נלכדנה לצמיתות (114). וחלילה לנו לסוב אותה מכל ארבע רוחותיה, חילנו יסובבנה משלשה עבריה, והרביעי פתוח יהיה לכל בורה מתוך ההפכה (116). ברית שלום נשמור במלחמה; ונשפוך ידמי מלחמה בשלום?

(22) גם ברוגז רחם נזכור. בצאתנו למלחמה שעה, נשתמר מאד לבלי להשחית עין מאכל (116) חלילה לנו להניף עליו גרון לנדות אותו, או לסכור פֶּטֶר אַמַּת המים, אשר ישקוהו (117) כי כאדם הוא נותן פרויו, ואשר ישחיתו יאבד טובה הרבה. ואשאלכם: את העין לא נשחית יען דמיונו כאדם: ואת בני האדם, נכריתה? — האין זה משפט מעקל? —

(23) ומי גוי דורש שלום בהמצאו, כישראל? האם לא כרת אברהם עם אבימלך ברית? (118) ויצחק לא תָּרַשׁ כנשר נעוריה? (119) ויעקב לא עשה חוזה עם לבן? (120) ועם עשו? (121) ויהושע לא זכר אל רחב, חסדה את ישני

(113) כי תזור אל עיר, מגיד שתובע שלום, שנים, שלשה ימים, עד שלא נלחם בה. וכן הוא אומר (ש' א' א') ושב דוד בנקלג ימים שנים (ספרי פ' שופטים כ"ג) וע"ס בפ' מאיר עין.

(114) גדול השלום שאפילו במלחמה של ישראל, נריכים שלום (ספרי סס קנ"ט). וראה ספר החנוך (מנוס ת"ק ג').

(115) כשנרין על עיר לתפסה, אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה; אלא משלש רוחותיה. ומניחין מקום לבורת, ולכל מי שירצה להמלט על נפשו. שנא' (במדבר ל"א ו') וינבאו על מדין כאשר נזהר ה' את משה. מפי השמועה למדו שבכך נזהרו (רמב"ם פ"ו מה' מלכים פ"ו). מרן הב"מ נ"ן מקורו בספרי. ובספרי שם נפל ט"ם ע"ס. וכגסת הרמב"ם (פסיקתא זוטרתיא פ' מטות) וגם (ילקוט תורה רמז תשפ"ו).

(116) דברים כ' י"ט. —

(117) לא תשחית את ענה לנדות עליו גרון, אין לי אלא בר"ל; מינין אף למנוך ממנו אמת המים? ת"ל לא תשחית את ענה, בכל דבר (ספרי פ' שופטים ר"ג) והקונן את העין, לוקה (רמב"ם פ"ו מה' מלכים ה"ח).

(118) בראשית כ"א כ"א. — (119) שם כ"ז כ"א. — (120) שם ל"א מ"ח. —

(121) שם ל"ד. —

לולי ה' שהיה לנו

המרגלים? (122) ודוד לא חנן את חנון בן נחש העמוני, אשר לא יוהן (123) בגלל אהבתו לאביו? (124) ושלמה לא עשה חוזה עם חירם מלך צור? (125) ואם מולכת שבא היתה עבריה (126), אות כי בכל דור ודור הננו דורשי שלום שכננו. —

(24) ואראכם מה בינינו ובין כורתי בריתנו. שהם, במצאם עת מצוא להפיר את בריתם, יפרו אותה; ואנחנו, אם הכורת אתנו ברית איש אמונים הוא, ואין ברוחו רמיה, סמוך לבו בטוח כי ככל היוצא מפינו, נעשה לו. — א' ברית אברהם ויצחק, עם אבימלך. — ב' ברית בני ישראל עם יתרו. — מפני הרעב הלך אברהם גרר (127) ויבא אתו מקנה רב וכסף וזהב לרוב (128) ממלך סדום מאן לקחת מחוט ועד שרוך נעל, אף כי על פי חקי הקרב, היה לו חלק בשבי ומלקוח (129) ועל מעשהו באמונה, העיד המלך אבימלך: אלהים עמך בכל אשר אתה עושה! (130) לאמר: עינינו הוראות כי לא בעושק ולא בגזל עשית לך חיל; ברכת ה' בכל משלח ידך, ויברתו ברית (131), ויחפור לו אברהם באר מים, ויגזלו אותה עבדי אבימלך, ויגש את משפטו אל המלך, וירחץ בנקיון כפיו: לא ידעתי, ולא שמעתי, ויברתו ברית חדשה, ולאות זכרון כי נשבעו שניהם, קראו למקום ההוא באר שבע — ויקן אברהם את הבאר, ויאמר: כי את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי הפרתי את הבאר (132), המלך קים את הבאר לאברהם למקנה, בעד שבע כבשות, וגם נשבע לו, היוכל איש לקוות תוקף גדול, מזה! — ונראה אחרית הדבר: אברהם הלך משם ויחן בחברון, שם מתו הוא ואשתו (133) וכל אשר לו הוריש ליצחק (134) ויצחק נסע ויחן בבאר לחי רואי (135) — מפני הרעב הלך גם יצחק גרר, כי שם ובנחל היו לו בארות אשר ירש מאביו (136) ומקנה צאן ובקר הביא אתו, ויזרע את שדהו, ויברכהו ה', ויקנאו אותו פלשתים, ויסתמו את כל הבארות אשר הפרו עבדי אברהם אביו, וימלאום עפר, ויקרב את משפטו אל אבימלך: אדוני המלך! אבי קנה מידך את הבארות, ושניכם כרתם ברית וגם נשבעתם כי לא תשקרו לנין ולנכד, ועתה יעשקוני זדים! ויענהו: לך מעמנו! כי עצמת ממנו מאד! (137). — אדוני השופטים! שפטו נא אתם אם המשפט

(122) יהסע ו' כ"ב. — (123) דגריס כ"ג ח'. —

(124) ס"ב י"א. — (125) מ"א ה' כ"ו. — (126) מ"א י'. —

(127) בראשית כ' א'. — (128) שס י"ג ב'. — (129) שס י"ד כ'—כ"ד. —

(130) שס כ"א כ"ב. — (131) שס שס. — (132) שס כ"א כ"ו—ל"ב. —

(133) שס כ"ג ב'. — (134) שס כ"ה ה'. — (135) שס כ"ה י"א. —

(136) שס כ"ו י"ז. — (137) שס שס י"ג—ט"ז. —

לולי ה' שהיה לנו

סה

ההוא לא נאווה לשודדים אשר נהפכו בסדום ועמורה!! ממי עשה יצחק בנר,
 ,עושר עצום? הנם ברכת ה' בשדה, עושר ולא במשפט? איה הכבשות אשר
 ,לקח המלך? איה בריתו? ואיה שבועתו? אכן הקנאה במאה שערים אשר עשתה
 ,שרהו הולידה שנהא. — המלך בכבודו ובעצמו צוה: לך — ומי יוכל לדון עם
 ,שהתקיף ממנו? וילך, ויחן בנחל. כי גם שם היו בארות לו למורשה מאביו,
 ,ויסתמו גם אותם. — ויחפרו בנחל וימצאו באר מים חיים, ויאמרו פלשתים: לנו
 ,המים! הוא חפר: ולהם המים? — באר עישק נגולה, ויחפור באר אחרת,
 ,ויריבו גם עליה!! ונס גדול היה שם, כי חפר באר אחרת ולא רבו עליה,
 ,ויקראו לה רחובות!! (138). ורחובות נהפכו לקצרות ולצרות, ויעל
 ,ימשם באר שבע, ויחפור לו שם באר (139), ומי חסב כל אלה? הקנאה בהונו
 ,וברכושו, ויהי למשל: אם יתן אבימלך ליצחק את כל כספו וזהבו בעד דומן
 ,מקנהו, רע רע יאמר המוכר (140), ואזני אבימלך שמעו מרחוק כי ההצלחה מפוזת,
 ,ומכרכת לפני יצחק, ויבוא אליו עם שר צבאו, ויאמרו: ראו ראינו כי היה ה'
 ,עמך! ויכרתו ברית חדשה וישבעו לבלי לחלל גם אותה (141). — אם לאברהם
 ,ויצחק ואם לאבימלך, הצדקה או בושת הפנים, שפטו נא אתם שופטי צדק! —
 (25); יתרו היה כהן מדין (142) לאמר: כומר לאלילים ונלולים (143) ולא היה
 ,פסל או מסכה, אשר לא השתחוה לו ולא כרע לפניו (144) והוא אחד מיועצי פרעה
 ,אשר נועץ עמהם במה כחו גדול להרע אותנו (145) ולרעת אחד קדוש, כמקרות
 ,חרב היתה לו הבשורה כי הציף ה' את מי הים על פרעה וחילו (146) ורק לכבוד
 ,עצמו, שוה הוד והדר על חתנו (147) ובבואו אלינו, הפצרנו בו לשכון כבוד
 ,בתוכנו, והבטחנוהו להטיב עמדו (148) על דבר עצתו אשר נתן לנו (149) ואת
 ,מוצא שפתנו שמרנו, בתתנו לצאצאיו שדמת אוכל על יד עיר יריחו, ויאכלו מפריה,
 ,ארבע מאות וארבעים שנה (150) ומבני בניו היו שופטנו בלשכת הגזית (151), אות

(138) שם שם יז'—כ"ג. — (139) שם שם ל"ג. — (140) ז"ר פ' ס"ד.

(141) בראשית כ"ו כ"ז—ל"א. — (142) שמות י"ח א'. —

(143) שמ"ר פ"א, תנחומא פ' שמות. — (144) קהלת רבה ג' י"א. —

(145) סוטה י"א א'. וע' (הנזכר שנה ששית גליון 6).

(146) סנהדרין נ"ד א'. וע' (אור ח"ד ש מ"ב פ' יז'). — (147) ברכות ס"ג ז'. —

(148) במדבר י' ל"ב. — (149) שמות י"ח יט. —

(150) ספרי (פ' בהעלותך פ"א) ובהניאס מראשית פרי אדמתם, הציאו וקראו

(ירושלמי בכורים פ"ב ה"ד) וע"ש בפני משה.

(151) (סנהדרין ק"ד א') ספרי (בהעלותך ע"ח) מכילתא (פ' יתרו) פסיקתא (פ' זכור)

וראש שם הערה יקרה ליד נעורי הרב החכם הגדול מו"ה שלמה זאב בער נ"י.

„נאמן כי בעשות לנו איש חסד; נשכח את מעשיו מקדם. ואם אבותיכם הרעו
 ,,לאבותנו. אם מן הוא והלאה תדרשו שלומנו. נכרות ברית אהבה. והימים
 ,,הראשונים יפלו! — חזקתם מאד. ומה יחזיקו חזקתם מאד וקצבתם חזקתם
 ,,וכי תאמרו אליו: רבניכם לא חבבו עמים. ואראכם כי דרכי שלום.
 ,,וורונו גם הם. שני כתובים מכתישים זה את זה. נצטוונו לזכור את אשר עשה
 ,,לנו עמלק (152) ולעמת זה דבר צוה: לא תתעב אדומי כי אחיך הוא (153).
 ,,מני עמלק שרשו באדום? (154) באו וראו שלא כדרכי האלהים דרכי האדם. בעשות
 ,,איש לרעהו רעה. יטור לו השנוא איבת עולם; והתורה כל נתיבותיה שלום.
 ,,המצרים הרעו לנו. ולא נתעב מצרי (155) ועמלק רבות רעות עשה לנו (156)
 ,,ולא נתעב אדומי! (157) ומי כמוהם מורה? — מי כמוהם מורה? — מי כמוהם מורה?
 ,,26. שופטי צדק! הראתיכם בעיניכם. כי העברי הוא חובב עמים. קשה
 ,,לכעוס. ונוח לרצות. ומי יתן והיה לבכם אליו כל הימים. כמים הפנים לפנים. ויש
 ,,לאל ידי להוסיף תת לכם אותות ומופתים נאמנים. מכתבי קדשנו. מאז היינו לנו
 ,,ועד נסתם החזון. וגם משני התלמודים והמדרשים וספרי בעלי אסופות. לאין
 ,,מספר. אכן רגעי העת לדבר — מנו לי — ואשובה לתת לפניכם אותות
 ,,ומופתים להכחיש את עליית הדם. אשר עליה אני וכל עמי נשפטים. —
 ,,מצה ודם נפנשו: צדק וְיָשַׁע נשקו! תעבת ה' גם שניהם.
 ,,בשני לילי התקדש חג הפסח. ליהודים לדורותם ובכל מושבותם אורה שמחה
 ,,ויששון ויקר. העשירי יקדיש קרואיו ויערוך לפניהם שלחן. המאכל והשתיה
 ,,נכדת. וכלים מכלים שונים. גם לרעב יקרא. ויאכילהו לשובע. והאיש אשר איננו
 ,,ימצפה לשלחן אחרים. גם בביתו ערוך השלחן צפה הצפית. והוא יושב כמלך
 ,,יב מסבו. ואנשי ביתו סביבו. וארבע כוסות יין. לגלגלת. ויהדו יספרו מעלליה
 ,,ושבשפלונו זכר לנו: נעולים היינו במצרים. ונאולים יצאנו. וכל המרבה
 ,,לספר. הרי זה משובח (158) הידעתם אם שמעתם. מה יספר גם הממעיט? ומה
 ,,יירבה המרבה? המה יתנו צדקת ה' פועל פעל על ארמת חם. ויקח את נקמתנו
 ,,מאת אוכלי חצי בשרנו. ולולי ה' שהיה לנו. נכחד קימנו — והלא בושת תכסה
 ,,פני המרבה והממעט. בתתנו אשם נפש בני חם על המיתם את בנינו:

(152) דברים כ"ה י"ז. — (153) שם כ"ג ח'. — (154) בראשית ל"ז י"ז. —

(155) דברים כ"ג ח'. (156) שמות י"ז ח'. ודברים כ"ה י"ח. — (157) פסיקתא (פ' זכור).

(158) נוסח הגדת פסח עתיק יומין הוא. מלוקט מכתבי הקדש, משנה וגמרא (בבלי

ירושלמי) תוספתא, מכלתא, ספרי ומדרשים שונים. והתוספות קראו לה (ע"ז מ"ה א')
 אגדת פסח. ובסופה, שירי זמרה ומשוררים אשכנזים. על כן יספרו בהגדה
 לחיטוי הספרדים.

לולי ה' שהיה לנו

סו

בשעה שיש מצה בלולה בדם בני יפת, על שלחנו? ופרעה לא גזר כי אם
 „על הבנים; ואנחנו נמית גם את בנותיכם? —

„(27) בשני לילי החג ההוא נהל ל'יה, וכפעם בפעם נוציא מפינו: הודו
 „לה' כי טוב, כי לעולם חסדו (159)) כנאום זמרות ישראל, והכמנו אלה לאלה
 „שואלים (160) מדוע עת נושעו יהושפט ובני ישראל, ענו ואמרו שירה: הודו לה' כי
 „לעולם חסדו (161) ויחסירו את שתי המלים: כי טוב; ויאמרו: יען השיר ההוא
 „הושר ביום נגפו בני עמון ומואב לפנינו, ולא נאווה לאמר אז כי טוב, כי
 „הטוב ומטיב ישמה במעשיו (162) ויקר בעיני המותה לנברא בצלמו. —
 „ואיבכה נכפיל פעמים רבות כי טוב; בעת דם נקי על שלחנו לעינינו? —

„(28) על הכוס הראשון, נקדש את שם כבוד המקדש ישראל והזמנים
 „שהחיינו וקימנו והגיענו ליום יש בו הפץ! התאמינו בשוא נתעה כי נהל-ליה אשר
 „קדשנו לעבור על לא תרצח? וצונו להיות מרצחים? והחיינו והגיענו
 „לצוד נפשות לפורחות? וקימנו לעשות אדם כדגני הים? ואם כדבריכם כן הוא:
 „נעלה דם רצח על זה השלחן אשר לפני ה' האין זה לחם מגואל? —

„(29) כל ראשית יקר היא מאד בעיני האדם: ראשית פרי בטנו, ראשית
 „פרי בהמתו, ראשית גז צאנו, וראשית פרי שדהו וכרמו וגנו, ולמען נעצור ברוח
 „התשוקה הנטועה בלבותנו, נקדישם לה' ולכהנים שומרי משמרת הקדש. — אל
 „הבל ואל מנחתו, שעה ה', ולא אל קין ואל מנחתו? יען זה הביא מבורות צאנו,
 „וזה מן הבא בידו (163), כל בבור אדם וכל בבור בהמה נפדה בכסף (164).
 „ראשית הגז, לכהן (165), כי נטע עץ, לא נאכל פרוי בארבע שנים
 „הראשונות (166), וראשית בכורי אדמתנו, מקדש ה' יובא (167), וראשית
 „עריסתנו נרים חלה (168), וכי יגזול איש לתך חטים, ויטחנהו ברחים עד
 „אשר דק, ויאפהו לחם, וירים ממנו חלה; את דבר ה' קנה ואת מצותו הפר,
 „ויקרא שמו בישראל: מגואל; ולא מברך את שם ה' המבורך (169), ובהגיע
 „תור חג האסיף, נקח לנו בכסף מקנתם: פרי עץ הדר, כפת תמרים, עץ
 „עבות וערבי נחל (170) והיו לאחדים בידנו, ונברך עליהם את שם אלהינו, ואלו

(159) תהליס ק'ח א'. סס כל מוזמור קל'ו. — (160) סנהדרין ל"ט ז'. —
 (161) דהי"ב כ' כ"א. — (162) תהליס ק"ד ל"א. — (163) בראשית ד' ד' ה'. —
 (164) שמות י"ג ז' ט"ז. — (165) דברים י"ח ד'. — (166) ויקרא י"ט כ"ג. —
 (167) שמות כ"ג י"ט. — (168) במדבר ט"ו כ'. —
 (169) ז'ק (ל"ט א') ועל זה נאמר (תהליס י' ג') ונוטע זרך, נאן ה'. —
 (170) ויקרא כ"ג מ'.

האחד בם, גזול הוא יחשבו ארבעתם לעון ועצרה, לא ירצו (171) כי
 יזה אלהים אלהינו ישר ולא עולתה בו, והוא שונא גזול בעולה: ויצונו
 „לאהוב מצה ברצח? —

(30) שם חם ויפת בני נח, קימו וקבלו עליהם ועל זרעם, להוקיר אנוש מפני
 „ומכתם אופיר, ושופך דם האדם, דמו ישפך (172) ורק למען נסותו את אברהם
 „יצוהו לעלות עם בנו יחידו בהר, יעקוד אותו ויפתח למוסריו, לאות על צדקת
 „העוקד והנעקד (173) כי יצחק היה אז בן שבעה ושלשים שנה (174) וגם אחרי נודע
 „לו כי הוא יהיה השה לעולה, לא נפל לבכו, וילכו שניהם יחדו כהולכים
 „לחוג חג (175). ויגדל בסדרם עון מי ששע מלך מואב, אשר לא מבני ישראל
 „הוא, אשר העלה את בנו הירוש עצר על מזבח (176). וגם ליפתח הגלעדי
 „תחשב לחטאת מרי וקסם, אשר העלה ואשר הביא את בתו לעולה (177) ומי בקש
 „זאת מידם? מעשיהם תהו, לנגד ה' (178). ואותנו יצוה לגזול בניו מבתי
 „אבותם להעלותם לו לריח נחוח? —

(31) ומי כמלכנו דוד בן ישי, איש צדיק תמים! הנמצא כזה! מה מאד
 „נכספה גם כלתה נפשו לבנות משכנות לאביר יעקב (179) ויקן מיד ארונה היבوسی
 „חלקת שדה, לבנות שם כמו רמים מקדש לנאדר בקדש (180) גם הכין זהב ככרים
 „ימאה אלף, וכסף אלף אלפים, ולנחשת ולברזל אין משקל כי הרוב היה, גם עצים

(171) ולקחתם לכם (שס כ"ג א') משלכם, וגם יחשב למנוה הבאה
 „בעבירה בכל ימי הסג, גזל דמיונו כמוס (מלאכי א' י"ג) וגם יאוש צעלים, ללא
 „יעיל, כה אמר ה', „אני ה' שונא גזול בעולה (ישעיה ס"א ח') ממני ילמדו
 „בני, ויבריקו את עצמם מן הגזל" (סוכה כ"ט ב' ז' א').

(172) בראשית ט' י', וראה (סנהדרין נ"ו א') שם ע"ד (ב' וכמה מקומות בש"ס.

(173) והאלהים נסה את אברהם (בראשית כ"ב א'). —

(174) פד"א (פ' ל"א) ב"ר (פ' נ"א, נ"ו). — (175) בראשית כ"ב ח'. —

(176) מ"ב ג' כ"ו. — (177) שופטים י"א. — (178) אשר לא נתיית ולא דברתי ולא עלה
 „על לבי (ירמיה י"ח ה') אשר לא נתיית, זה מי ששע מלך מואב, ולא דברתי, זה יפתח.
 „ולא עלה על לבי, זה אברהם (תענית ד' א'). — (179) ש"ב ז' ב'. תהלים קל"ב ב'. —

(180) ראה (ש"ב כ"ד כ"ד) ולעמית זה (דניאל כ"א) ותמונא שני כתובים המכחישים
 „זה את זה (ברייתא דר"י הגלילי מדה ט"ו) גם (ספרי פ' שלח מ"ב). והראיתי (אזנר חכמה ס"ג
 „נד מ"ז) כי אלו דברי אלהים חיים, נדקו יחדיו, על פי חשבון נוסד על דברי קדשם (זכמים ס"א
 „וס"ב) ומשנה (מדות פ"ב מ"ה מ"ו). ויטב בעיני אדמו"ר וש"ב הרב הגאון האמתי מרן
 „יוסף שאול נאטה נזאהן זל"ה האבד"ק לעמבערג עיר מולדתי.

„ואבנים די והותר (181) ויחלק את הלויים למחלקתם בגורל. מנצחים בשיר לבר, וישומרי משמרת הקדש לבר, איש איש על פי כהונתו ועבודתו (182) ובכל אלה לא „הצליח חפצו זה בידו: יען דמים רבים שפך במלחמותיו הרבות! (183) „והן מלך היה בישראל, וככל מלכו תבל, יצא ללחום בעד ארצו ואזרחיו, „ובכל זאת לא בו בחר הבוחר בציון? ובמי בחר השוכן בירושלים לסגלתו: „בשלמה! כי שלום היה בימיו! (184). ויצונו לשפוך דמי מלחמה בשלום? „32. (185) והידעתם מה צונו: להעתיק אליו בעד חיי ושלום כל העמים! „להעלות שבעים פרים בחג הסוכות על מזבחו לכפר על כל האומים (186) „כי שבעים היה מספרם עת נפוצו על פני כל הארץ, אחרי אשר בלל ה' את „שפתם. והן אלה עובדי אלילים וגלולים היו, וישתחוו לעצבים ולאשרות, עבודות „גמאסות אשר כמונו תמאסו ותתעבו; ולמה זה תשטנונו תחת „אהבתנו, לכל בני האדם: —

„33. ככלות שלמה את מלאכת הקדש, פרש כפיו השמימה ויודה אל „היושבי בשמים חסדו ויפלל: וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא, ובא „מארץ רחוקה למען שמך וגו', אתה תשמע השמים מכוון שבתך, ועשית ככל „אשר יקרא אליך הנכרי! (186) עדות בישראל, כי היבלי קדשנו פתוחים לכל עובר, „ותוכנם רצוף אהבה אל כל העמים! ובכל זאת יאמין הארון ראש השופטים „כי העברים אשר בספרד מפללים ליום מותו: הוגד לכם על מה אנחנו „תפלה: כי יהפוך לבות כל העמים, לאהבה אותנו כאשר נאהב אותם. „34. שלש מנות, מורשת קהלת יעקב, א' הבושת, ב' הרחמים, ג' ולגמול „חסד, איש שלש אלה לו יתילד במשפט לאברהם ליצחק וליעקב להתיחש, ואם „אחת מהנה נעדרה; נקרא לו: מול בערלה וערל לב (187). וזה פרי מצות מילה. „הסר ערלות הבר, הלב, הפה, והאוזן (188). פרעה לקח את שרה „ביד חזקה (189) ובן עשה גם אבי מלך (190) ויפלל אברהם בעד מלך גר; ולא „בעד מלך מצרים! (191) כי גבהו שמים מארץ, כן גבהו דרכי אברהם, מדרבי „אברם (192). ויפלל גם בעד סדום ועמורה הרעים וחטאים לאלהים ואדם, וכעץ כן

(181) דה"א כ"ג י"ג. — (182) שס כ"ג—כ"ז. — (183) שס כ"ח ג'.

(184) ראה ירושלמי: (ברכות פ"ו ה"א) ובספרי (מוסר השכל פ"ה—ג"ד).

(185) סוכה (ז' ב') ובמד"ר (פ' כ"א) וילקוט תורה (רמז טשפ"ב) וילקוט תהלים

(רמז תתס"ה). — (186) מ"ב ח' מ"א—מ"ג. — (187) יבמות ע"ט א.

(188) ג"ר (פ' ט"ו). — (189) בראשית י"ב י"ז. — (190) שס כ' ב'.

(191) שס כ' י"ז. — (192) נדרים (ל"ב ב') וראה (אור חדש מ"א פ"א).

„פריו. ועוד בימי קדם, נודע בגוים כי העברי הנון הוא. יחון אף את אשר לא יוחן, וירחם גם את אשר לא ירוחם. הנה בן־בדד מלך מואב, בא עלינו למלחמה במחנה כבד מאד. בדרך אחד באו, ובשבעה דרכים נסו, ויאמרו „אליו עבריו: הנה נא שמענו כי מלכי ישראל מלכי חסד הם. ויהי כבואם „אל אחאב שאל אותם: העוד בן בדד חי? אחי הוא! — ויעלהו על מרכבתו (193). והן בקהל מלכי ישראל הצדיקים, לא תחד כבוד אחאב (194) וירחם על „אויבו: ושארית ישראל שומרי תורה ונוצרי מצוה, יעשו עולה, וירחצו את „פעמיהם. בדם שכניהם? —

35 „ חנון ורחום ה'. ויצונו ללכת בדרכיו, לחון ולרחם ולגמול חסד (195). כי „נראה חמור אחינו או שורו נופלים בדרך, נטל עלינו להושיע להקים אותו (196). וגם בראותנו חמור שונאנו רובץ תחת משאו, עזוב נעזוב עמו (197). ועתה יאמרו נא כל העמים, מה הם חושבים כי הנם נחשבים בעינינו? כאחים „או כשונאים? אם כאחים, ונהרוג את אחינו? ואם כשונאים, על „בהמתם נחמול; ואת צאצאיהם נמית? — האין זה משפט מעקל? —

36 „ תורתנו, כל אסריה אשר אסרה על נפשנו, לטוב לנו. למען נחדל מעושק „ידנו, שור פָּרָא אָדָם וְיָלֵךְ, ויצר לבבו, רע מנעוריו, ובמה יזכה את ארחו? כאשר ישמור ארחות פריץ; ואת הטוב והישר בעיני אלהים ואדם, יעשה. אז יהפך „לבבו האבן, ללב בשר, ויודע צדיק נפש בהמתו: (א) לא נהרוש בשני מיני „בעלי חיים, נשא למשל בשור ובחמור, יחדיו (198). השור אם לכה אמיץ הנה, ורגל „החמור איננה ישרה ברגלו; וכאשר נביא את צוארם בעול מלמד אחד, יצרו צעדיהם, „ויכאבו גם שניהם. — ויש, זה מעלה גרה, וזה לא ממעלי הגרה הוא. ותקין נפש „האחד, מפני המושך עמו בעול. — (ב) לא נחסום פי בהמה בדישה (199) כי „נפשה עליה תאבל, ברמסה ברגליה אוכל ופיה סגור. — (ג) וכי יקרה לפנינו קן „צפור, לא נקח האם על בניה; ורק אחרי שלוחיה, יש לנו החופש לקוח „את אפרוחיה. כי יצר לה בקחתנו לעיניה, את מחמדיה (200). על אשר בו „רוח חיים נחמול; ונהרוג חנם את אשר נשמת חיים באפיו? —

37 „ וכי תאמרו: רבניכם וחכמיכם בעוכריכם, המה הקשיחו לבותיכם

(193) מ"ב כ' ז"ב ז"ג. — (194) סנהדרין (ל"ט ז') ומשנה (סס פ"א מ"א).

(195) שבת קל"ג ז'. סוטה י"ד א'. — (196) דברים כ"ז ד'.

(197) שמות כ"ז כ"ה. וע' (אור חדש מ"ב פ' ט"ו).

(198) דברים כ"ב י'. וע' ספר הסנוך (מנוה תק"ע).

(199) שם כ"ה ד'. וע' ס' סנוך (מנוה תר"א). (200) שם כ"ב ו' (ס' הסנוך מנוה תקל"ז).

לולי ה' שהיה לנו

עא

"ביענים במדבר; אראכם כי נהפוך הוא. על חקי צער בעלי חיים הוסיפו חקים. כי ירעב איש וגם בהמתו רעבה בעדרו? ישביע נפשו בראשונה, או באחרונה? רב אדם יחשוב: חייך קודמין! – והתלמוד יורנו להפך: כי יהיה לאיש יהודי, צאן או בקר ברפתים, הלילה לו להביא אוכל אל פיו, עד יט אל בהמתו אוכיל! (201). ויסודתו בהררי קדש (202) ונתתי בראשונה] עשב בשדך לבהמתך (ואחר כן) ואכלת ושבעת! – את מרת נפש הבהמה, נדע; ולא את נפש אנוש כערבנו? –

38. שלשת אלפי שנה, הננו הולכים, במדבר, בירושלים ובגולה, ילנר מצוה ואור תורה. התורה שבכתב, הוא המאור הגדול לממשלת היום; והתורה שעל פה, הירח והכוכבים להאיר את הלילה. ולאורם הלכנו, הולכים, ונלך. – וכמו בכל העמים, היו ויש גם בתוכנו הורסי גדרי עולם ופורצי פרץ. במאה החמשית לאלף הרביעי למנות ימינו, התפרצו שני אנשים עברים, אשר שם האחד צדוק ושם השני ביתוס, מפני התורה שעל פה (203) ואים? איפוא הם רועים? בעמים התבוללו, זורעם אחריהם, לא ידעו עוד כי ממקור ישראל הנה הנם! – כתות הכותים והשמרונים, גם הם אמרו כי רק על פי תורת משה לברדה ישק בית ישראל. והנה ספוגם תמו מקרב קהלנו – ובראשית המאה הששית לאלף החמישי, עלו כעננים שני ענני חשך ואפלה, אשר שם האחד ענן ושם השני שאול, ויפרקו עול התלמוד מעל צוארם. כלה ענן וילך לעואזל; כן ירד שאול עד עמקי שאול תחתיה, ולא יעלו (204). והקראים ההולכים בעקבותיהם, ראו עמידתם דלים ורקים, זעיר שם זעיר שם, ואחריתם עדי אובד. – ואנחנו, היש מספר לשנות ראינו רעה, ולתלאות המוצאות אותנו עוד היום, על דבר הרבה הרעה אשר הביאו ואשר יביאו עלינו אויבי התלמוד! ואלו לא ידענו בטח כי הוא חיינו ואורך ימינו, לא היינו נותנים את נפשנו לממיתים. הנה אנכי הולך למות, ואם תתנו לי חיים וגם כל אוצרות תבל, ללכת

(201) זכרות מ' ב'. -- (202) דברים י"א ט"ו. —

(203) ראה זר מעשיהם (אדר"כ פ' ה') ופיה"מ להרמב"ם (אבות פ"א ג') ודרך קיים לאף"ז הגאון מהר"ל מפראג ז"ל, וברע"ב ותו"ט שס. ובספרי אור חדש (מ"ג פ"ב). (204) מואן דבעי למידע תהלוכות כל הכתות האלה, מחריבנו ומהרסנו ממונו ינאן, יקרא דברי ימי עמינו להחכמים המבקרים הסופרים המפורסמים דר. יאסע ודר. גרען. ואת כל אשר נגור עליהם מואת כל הפוסקים קדמאי וכתראי, העלה והביא לעמקא דדינא ש"ב הרב הגאון המבקר הגדול מו"ה נבי ה' רש"י וז"ל, וכמעט לא הניח ראיה הלכה למעשה אשר לא הביא בספריו הנכבדים והנאמרים.

אף בדרכי הקראים; כה יתן ה' בלבבכם לחוס על ימי נעורו ואשתי ובני ועל ימי זקן הורי, כי אבחרה מות מחיים! —

התלמוד, הוא שם הכולל לכל התורה שעל פה. את תהלתו ואת תהלתו, תשמענה גם אזני העמים. ויען ספר חתום הוא לפניכם, יכספו לדעת מי הוא הדובר אמת. ויש האומרים: מה לליו הם האמונים על ברכי האמונה בלא בחינה, ויקדשוהו למשמע אזנם; ומחלליו, המה מבקרים פקוחי עין השופטים על פי רוח החקירה והבקרת. וזה שקר וכזב. ונהפוך הוא: אלה מים רבים לא יכבו את אהבתם אלי, יען מנעוריהם הקדישו לו את ימיהם לרבות הלילות, ומפי מורים גדולים חקרי לב לקחו את לקחו, ויבינוהו לאשורו, ותדבק נפשם בו, ויהללוהו למען כבודו הגדול ולא יחל בעיני כל העברים והעמים. ואלה אף אם הנם נמולי בשר, הנם ערלי לב. בשעה שאינה לא יום, ולא לילה הביטו עיניהם בו, עד עמקי תהומו לא ירדו, ולא יבינוהו; ורק על תאות נפשם יהללוהו — כי לפרוק עול תורה ומצות מעל צוארם, מנמתם; ויתנוהו לחרפות. על ה' תלונתם, והתלמוד מה הוא כי ילוננו עליו! —

ואראכם כי על אהבת האדם, עמודי התלמוד הטבעו, כה אמר ה' ביד משה: ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה האדם וחי בהם (205) הלמתיים, צוה לשמור חוק? ואם יורדי בור, מיפט ינצורו? — וזה באר התורה על דברת אנשי קדש התלמוד: וחי בהם, ולא שיטות בהם (206). נודע גם בלאומים: א' כי בעשור לחדש השביעי, נקרא צום מערב ועד ערב. — ב' בחג המצות לא נאכל כל מחמצת. — ג' וכל מלאכה לא נעשה ביום השבת. — שנים הראשונים, הטאים שאנו חייבים עליהם כרת. מות ולא עת, מקמתים יד אל קנא. והשלישי, משפטו היה בידי שופטנו. — ומחוקקנו משה איש האלהים צוה על פי ה', לרנום שני אנשים עברים, באבנים האחד איש בליעל אשר זנתה אמו הובישה הורתו, וישלה פיו ולשונו ויקלל את שם כבוד הנאדר בקדש (207). והשני מצאוהו מקשש עצים ביום השביעי (208). ומיום סר שבט מיהודה, אנחנו חקי הארצות בכל מקומות פזורנו, נשמור. וחלילה לשופט על בני ישראל, לשפוט לעשות שפטים באיש עובר תורה: להכותו בשבט, או להחרים אותו, אף כי להכותו נפש. — ובכל זאת חוק לישראל היא לשמור ולעשות את השבת, כמו בימי שפוט השופטים; והנוגע בקדושתו, כנוגע בבת עינו, יקבוהו לאום, ויועמהו אלהינו, כי אות הוא בינו

(205) ויקרא י"ח ה'. — (206) ע"ז כ"ז ב" וסס נ"ד א'. — (207) ויקרא כ"ד כ"ג.

(208) במדבר ט"ו ל"ו. —

לולי ה' שהיה לנו

עג

..ובינינו. - ובנפול עברי (אף אם משלומי אמוני ישראל הוא) למשכב, והרופא ..(אף אם לא מבני ישראל הוא) אומר כי לדעתו גברה המחלה מאד, או באמור ..החולה כי אש עצורה בעצמותיו וקשה לו כח הסבל; לא נמנע מפיו אוכל ביום ..ענות נפשנו (209) ואם חנ הפסח הוא נאכילהו חמץ, ויום זה בשבת אם יקרה,

(209) רמב"ם (פ"ב מה' שניתת עשור ה"ס ט') טו"ש' (ח"ט ס' תרי"ח א'—ט').

פה עמוד נא אחי הקורא! שאלה אחת קטנה אני שואל מעמך, ונדולה היא אלי. אחלי, כי תמלא חפצי, ולא תגמלני ח'ו רעה תחת חשבי טוב לכלל ישראל. - הנה זה יעקב בן יצחק האסיר, בחומו נדעך ממקומו, ומענין לענין באותו ענין, נאחו בסבך דינים העומדים ברום עולם העשיה. לאמר: הלכה למעשה. חלילה לך לקחת ראייה אחת מכל הדברים היוצאים מפיו, או מן הציונים אשר בשפת היריעה, להקל או להחמיר, לך או לאחרינא. כי לא בא ללמד תורה ומצות כרת משה וישראל, אל צוררי היהודים, טאמאם טארקועמארא (שחיק טמיא) ובני גילו מטי משפט (שם רשעים ירקב) אשר חרצו עליו משפט מות, רק על דבר היותו עברי - כי אם להראות לעיניהם כללים אחדים מכללי התלמוד והפוסקים, לְאֵת ודָגָם. לדעת בכל הארץ כי אהבת האדם והרחמים על הבריות, הנם יסודי תורתנו לשמור ולעשות. ונודעה כי חטאת הדם לא חטאנו, והיא עלילת שוא וכוזב. ויסכר פי הדוברים סרה עלינו ועל תורתנו הקדושה, וכל עולה תקפץ פיה ושלום על ישראל. - ומי לא ידע כי לכלל כלל וכלל, יש פרטים ודקדוקים רבים, בכל ספרי חקי ארצות תבל. ונשא למשל, "והי בהם ולא שימות בהם" אם תשמיע לאונך מה שאתה מוצא מפיך, בין תבין כי הוא רק כלל, וכפטיש יפוצץ סלע הלא כה דברי פרטיו ודקדוקיו, ודיני פקוח נפש, בשבת, ביום הכפורים ובפסח, ודומיהן, כהררים התלואים בשערה הלכותיהם. הבדלים דקים מאד מאד, ומסורים לבית דין. ולא כל הרוצה ליטול את השם, "מורה" או "פוסקי" יבא ויטול (תענית י' ב') ותלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, עליו נאמר, "כי רבים חללים הפילה" (סופה כ"ב ב'). ותל לא אלמן ישראל בכל עיר ועיר, מרבנים ודיינים נאונים ומאורות גדולים, יושבים כסאות למשפט ותורתם אומנתם יומם ולילה. ומי בעל דברים יגש אליהם, ויורו על פי התורה והמצוה. וחלילה לדון אף דין ביעותא בכותחא, על פי ההוגים דעות בדון, אשר ידמו מלתא למלתא, מאשר קראו בספרי קצורי דינים הנעתקים בדורנו גם לשפת פלג (אל תקרא "דייטש" אלא "טייטש"). ואין לך אלא שופט שבימך. (ר"ה כ"ה ב') לאמר: רב או בין מוסטך בהתרת הוראה, יורה יורה! ידן ידון! והוא ירא אלהים וסר מרע, ומורה צדק לעדתו על פי הדת הבנויה על הדעת. -

וכי שם "רופא" אקרא, הבו נודל רק לאיש מנוסה בבתי-דמות-חכמות (אוניוורסיטעט) והוא ארצט, ומוכתר מאת רבותיו אשר בחנוהו וינסוהו גם ראו פעלו, בתאר דאקטאר, לרפא מחלות פנימיות (דע מעדיצין) או חיצוניות

„נבעיר אש ונעשה מלאכה למענהו (210). על דברת: וחי בהם ולא ישימות בהם.

„והא לכם דברי אחד מגדולי המורים הלכה למעשה, ועל פיו ישק בית ישראל, ושמו רבינו משה בן מימון (אלהים עפרו יחונן, ונפשו בצל שדי, תתלונן) ככתבו וכלשונו: מפקחין פקוח נפש בשבת, ואין צריך ליטול, רשות בית דין, והמקדים להציל הנפש, הרי זה משובח. — כיצד ראה תינוק שנפל לים, פורש מצודה ומעלהו, ואף על פי שהוא צד הדגים עמו. —

(כידורין). ולא כאשר יכנו קצה אחינו בארצות הצפון, לעוקר שן רועה, ולמנלח שער הראש וגם את הזקן יספה, בשם הכבוד „רופא“. בארביער הוא רבי לא יתקרי וחכים לא יתקרי, איננו רופא חולים ויתיר לנו איסורים? — ומה גם כותבי קמיעות, והנותנים עליהם הושענא לרפואה בדוקה, וחרצן האתרוג אשר ברכו עליו „לסגולה נפלאה“ כהעוכר ישראל בעל חבורי עצבים, „תולדות הבעש"ט, עמודי חב"ד, ספורי צדיקים, שפתי קדושים, התרגשות הנפש שבחי הרב, עדת צדיקים (שפת אמת דף ו') המלאים ספורי מעשיות, שקרים מראשיתם וכזבים באחריתם, כאשר תספרנה הנשים הזקנות הלוחשות על המכה, ובלהטיהן תגרשנה את השדים ואת הלצים, המרקדים באלים סביב למטת החולה, וקוראות: „הרואים ואינם נראים ישולחו אל ארץ גזרה, המזיק, זה חליפת ותמורת וכפרת החולה, הוא ילך לעזאזל, והחולה (פלוגי בן פלוגי) יכנס וילך לחיים ארוכים ושלום!“ — בנעוריו, כתב קמיעות להשיב את לילית וכת דילה, לבר נטלין ולא עאלין הנך בלבין דחצופין, וימכרם בכסף מלא לבני אדם יושבי חשך, דגני בבית אפל — ולזקוניו נהפך לפוקח עיני עברים עורים, בשנותו את שמו ואת טעמו טעם ריר חלמית, ויעזי מצח להדפיס מספחת „תפלה למושה“ (אל תקרא „תפלה“, זיל קרי „תפלה“) ותוכן ענינה: הטוטפות אשר אנחנו קוראים תפילין, הקדושים לנו מימי משה רבינו איש האלהים (היושב בסתר עליון) וקדושים יהיו בעוה"ז עד דור אחרון, לא נצטוינו עליהם מפי הנבורה — ואחרי אספו את כל דברי המינות והכפירה אשר כתבו אויבנו הקראים, הוסיף: כי הנם (ה') קמיעות אשר כתבו המאמינים בו אחד הוא שלשה, ושלשה הם אחד ואוי לעינים שכך רואות! אוי לאזנים שכך שומעות! ואוי לו לדור שכך עלתה בימיו! בנעוריו היה מיכאל כותב קמיעות, ולזקוניו, ששמי מוחק מצות תפילין, ציצית, מזוזה, ושחיטה, ולבטל מצות בערב תאכלו מצות, לאמר בשפה ברורה: לאכול חמץ בפסח! — לא חכים יתקרי, ולא רבי יתקרי, הבראי שמו כן תהלתו. — כי אם רופא נאמן, יהי עברי או מעם אחר, אם הוא מוחזק לרופא מטעם הממשלה: לכל אשר יצוה, יסכימו כל רבני ודייני עמינו בכל מקומות פזורנו.

(210) יומא (פ"ה א') רמב"ם (פ"ג מה' סבת ה"א) עוש"ע (א"ח ס' סכ"ט).

לולי ה' שהיה לנו

עה

ישמע שטבע תינוק בים, ופרש מצודה להעלותו, והעלה דגים בלבד, פטור מכלום.
 ,נתכוין להעלות דגים, והעלה דגים ותינוק, פטור, אפילו לא שמע שטבע, הואיל
 ,והעלה תינוק עם דגים, פטור. — נפל תינוק לבור, עוקר חוליא ומעלהו.
 ,וואף על פי שהוא מתקן בה בשעת עקירתו. — ננעל דלת בפני תינוק, שובר
 ,הדלת ומוציאו. ואף על פי שהוא מפצל אותה כמין עצים שראוין למלאכה,
 ,ישמא יבעת התינוק וימות. — נפלה דליקה, ויש שם אדם שחוששין
 ,ישמא ישרף, מכבין אותה, להצילו מן האש. ואף על פי שהוא כובש דרך
 ,ומתקנה בשעת כבוי. — וכל הקודם להציל, הרי זה משובת. ואינו צריך ליטול
 ,רשות מבית דין בכל דבר שיש בו סכנה. — מי שנפלה עליו מפולת,
 ,ספק הוא שם, ספק אינו שם, מפקחין עליו. — מצאוהו חי, אף על
 ,פי שנתרוצץ ואי אפשר שיבריא, מפקחין עליו ומוציאין אותו
 ,לחייו אותה שעה. עד כאן לשונו. ושפתים ישק (211).

וודעת לנבון נקל כי הכלל, וחי בהם ולא שימות בהם, הוא רק במקום
 ,סכנה — באמור רופא נאמן, או החולה היודע מרת נפשו, כי למראה
 ,עיניו הסכנה היא גדולה מאד, ובנפשו הוא, ואם לא נתיר לו את האיסור
 ,בהוראת שעה, יגדל הפחד פן נקרב את מותו — פקוח נפש הוא — וחי
 ,בהם ולא שימות בהם — וגדולי רופאי תבל, יעידון יגידון כי רוב החולים ובתוכם
 ,מסוכנים, ירפאו; (212) ואף גם הנוטים למות המכונים בשם גוססים, רובם ולא
 ,כלם נאלצים ללכת בדרך כל הארץ, ואם מיעוטם יהיה אחד מני אלף או
 ,מרבבה, ספק סכנת נפשות הוא, וחיישינן למעוטא. — ואם כפשע בינו ובין המות,
 ,המקרב את מותו ברגע האחרון, רוצח הוא (213). על דברת הרופאים, הגוסס עוד
 ,יבו נשמתו, עוד לא נאבדה כל תקותו, ואין מעצור לה' משלוח על ידם את רפואתו,

(211) רמב"ם (פ"ב מה' שנת ה' ט"ז—י"ח). ומקורו (יומא ס"ד ב'. שם פ"ה א'). מנחות
 פ"ד א'). שאר הסכנות, תמיד יש עת ללכת לשאול כדת מה לעשות ולשוב. ובטובע בנהר, או
 שנפלה מפולת, אם יאחר רגע יוכלו הנטבע והסוכב תחת ערמת העפר, למות. ע"כ התיר
 למיכל לעשות בהוראת שעה כנראה לו למקו. וזה ברור.

(212) רוב חולים לחיים, ורוב גוססין למיתה (קידושין ע"א א') על כן הגוסס אינו נערך
 ואינו נדרר (ערוכין פ"א מ"ג) ורמב"ם (פ"א מה' ערוכין ה"ג). גוסס הוא, והמעלה ליחה
 בגרונו מפני צרות הקוץ, שזה יקרה סמוך למיתה" (ש"ע קו"מ סי' ר"א ס"ב) ושרש המלה
 היא ע' (תפארת ישראל ערוכין סס).

(213) המענים את עיניו עם יציאת הנפש, הרי זה שופך דמים (שנת פ"ב מ"ה)
 רמב"ם (פ"ד מה' אבל ה"ב) טופ"ע (י"ד סי' של"ט) ועיין ר"ף ור"ן (מ"ק פ"ג).

לולי ה' שהיה לנו

עזרתו וישועתו (214). וכבוא משפט חולה מסוכן אל רב או בן, מה משפטו: ינטה אליו אוכיל או משקה בצום העשור? (215) נאכילהו מחמצת בחג הפסח? נבער איש ונעשה מלאכה למענהו ביום השבת? (216). אחת דתו להשיב: בכל אשר יצוה עליכם הרופא תמהרו לעשות ולא תתמהמו רגע! — דן ידין את המסוכן: כטובע במים אדירים — כאיש פרצה איש בחומותיו ודלתו סגורה — וכשוכב תחת ערמת תל עפר ביום השבת — ואם גם מחדרי בטנו אימת ימות: האם לא נשבר את הדלת באבוד המפתח. פן יחרד הילד הסגור בבית, אשר מחדריו אימה? ופן בנפשו הוא? — ואף גם בראזתנו כי המות יאבק עמו ויום יאו יומים לא יעמוד. האם לא נפקח את הגל להוציא איש אשר נתרוצצה גלגלתו, ונמעכו ונשברו אבריו. להחיותו חיי שעה? ויפה שעה אחת בעולם הזה (217) יאולי לא אברו עשתונותיו ויצו על ביתו (218) וחשב לו עם קונהו קונה שמיים יוארץ, ויש קונה עולמו בשעה אחת (219). והמורה לא ישבח לצוות: כי ברגע יתוסר הסכנה. ישובו כל חקי הפסח, וצום הכפורים והשבת, לאיתנם הראשון. —

והדעת אומרת כי הוא זה רצון הדת. לאיש בריא ולחולה איננו נמסוכן, היא נתונה. אשר בכחם להקים את מצותיה ואת אסריה. ולחולה נמסוכן, תתן רשיום בהוראת שעה. לשמור ולעשות ככל אשר יצוהו, רופאו המנוסה, מבלי העמק שאלה. כי ציר הצור הוא. ובמלאכות הבורא ירפואות ימציא רפאות תעלה לכל מחלה ולכל נגע (220) וחי בהם ולא שימות בהם. ואם מאן ימאן החולה לשמוע בקול רופאו, ומת דמו בראשו והרב, והרופא נקיים גם שניהם. — והכל מותרים לה, ולמענהו, בהוראת שעה ובבוא

(214) זרכות י' א'. — (215) טוס'ע (א'ו'ס' ס' תר'ס) וע' לעיל (הערה 209).

(216) טוס'ע (א'ו'ס' ס' טכ'ס) והר'ן (שבת פ"ד) ד'ה ונמנחת, עוסה ארבעה חלוקי דיניס לענין חולה בשבת: א' שיש בו סכנה. ב' שאין בו סכנת נפש, אבל יש סכנת אבר. ג' מחלה בעלמא. ד' מוחסו. — ואנו חובתנו לעשות ככתוב למעלה (הערה 209).

(217) אבות פ'ד משנה כ"ב. —

(218) מתנתו מתנה (ש'ע ח'ו'ס' ס' ר"ב ס'ו) נודר ומערך ומקדיש (רמב"ם פ"א מה' עירובין י' י"ד) וע' מל"מ סס. וזקק ליבוס (עוד בו נשמתו אסורה יבמתו להיות לאיש) ואם הוא הניח בן גוסס, פוטר הבן את אמו מיבוס (אהלות פ"א מ"ו) ולענין גט ע' (רדב"ז ס' ט"ו) ושם הכהן (ס' קי"ח). — (219) ע"ז י"ז א'. —

(220) ע' רמב"ם (פ"ב מה' שביית עשור ה"ח) שו"ת רדב"ז (ס' ס'ו וס' ק"ל) דבר שמואל (ס' רכ"ח) ובית יעקב (ס' נ"ט) ועוד בקדמאי ובתראי.

עזרה, ברגע סור הסכנה המרחפת על פניו, עוד בטרם ישוב לאיתנו הראשון; ישוב ישובו כל התרי"ג מצות לאיתנם הראשון. — על דברת שבועת האלהים ובהיותו עברי, הוא מושבע ועומד מהר סיני לשמור ולעשות ככל דברי התורה, לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל בשאט בנפש — ואם בזדון, יחלל את שבועתו אשר נשבע בשם הנאדר בקדש, עונו ישא (221) וכל מאמינים, ישהו אלהי המשפט, ואמינו כי הוא האוחז ביד מדת משפט. —

(221) כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצות האמורות בתורה בשאט בנפש, להכעיס, הרי זה מחלל את השם, ולפיכך נאמר בשבועת שקר: וחללת את ה' אלהיך. ואם עבר בעשרה מישראל הרי זה חלול השם ברבים (רמב"ם פ"ח מה' יסודי התורה ה"י). ומה היא בשאט בנפש? ולהכעיס? אבל העושה ביד רמה הוא המזיד, שיעיז פניו ויעבור בפרחסיא, שזה אינו לתאבון לבד, ולא לעשות מה שמנעה התורה לעשותו לרוע מדותיו לבד, אבל לחלק על התורה ולעמוד כנגדה, מפני זה אמר את ה' הוא מגדף וכו' ולא יעשה זה אלא מי שעלה בלבו דעת אחרת לחלק בו על התורה (מורה נבוכים ה"ג פ' מ"א). דברי רבינו עניים במקומם ועשירים במקום אחר, ובא זה ולימד על זה.

למדנו כי העובר על אחת המצות בפועל ובמעשה, במזיד, לעיני עשרה שנקראו עדה, או דבר סרה נגדה באזניהם, הרי זה: א' מחלל השם ברבים. — ב' יחשב לנשבע לשקר. — ג' אות כי לבבו פונה מן התורה כולה, והאי בכלה בעי דנכפרי, והאי דלא כפר? אישתמוטי הוא דקא משתמיט. — ד' ויקרא שמו בישראל: מגדף את שם ה' הנאדר בקדש. — ה' ועליו אמרה תורה: והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרה ומן הגר, את ה' הוא מגדף, ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמה. כי את דבר ה' בָּזָה, ואת מִצְוֹתַי הִפְרָה, הכרת תכרת הנפש ההוא עונה בה (במדבר ט"ז ל"א). — ו' כי את דבר ה' בזה, זה המגלה פנים בתורה, הכרת בעוה"ז, תכרת בעוה"ב (סנהדרין צ"ט א'). עונה בה (ע' שבועות י"ג א').

והכותב דבריו בספר, כאלו דרשם לאלפים מבני אדם (פתיחה למורה נבוכים) ואם בימי רבינו זצ"ל, לא היתה עוד מלאכת הדפוס (ונמצאה בערכך שלש מאות שנה אחרי שוב נפשו הקדושה השמימה, ותשובתה הרמתה) נשער כמה העתקות נעתקו בעט סופר כתב יד מתוך כתב יד? דעת לנבון נקל כי אף מן ספר רצוי לרוב אחיו, לא נעתקו כי אם שלשים ולכל היותר חמשים העתקות, ונמכרו אחד בעיר ושנים במדינה, ביוקר גדול, ונחשב מחברו, לדרוש באוני אלפים מבני אדם, ואם נאמר כי מיעוט רבים שנים, ואל תקרא לאלפים אלא לאלפים; על אחת כמה וכמה המדפיס ספרים שונים המלאות הכחשות וכפירה במצות רבות, ומכל אחד ואחד לכל הפחות אלף העתקות (סקסעמפלארע) והוא נוסע ממדינה למדינה ומדלג על הערים, ודופק על פתחי נדיבים, לקבץ לנקבציו, ויאכפם כמו שכפאו' שד לקוח מירו' בעד מחצית השקל עשרים גרה השקל! מי מנה את מספר

לולי ה' שהיה לנו

„עינינו הרואות עד מה יקר בעיני ה' על דברת תורת משה והתלמות המותה
 „לאיש אחד; אף כי (הם כי לא להזכיר) לכל הקהל כלו. ואיככה יצונו
 „לרצוח נפש להביא את כל עם ה' בסכנה אין גדולה ממנה? האין
 „זה שקר הנראה לעינים? —

רבות אפרים ואלפי מנשה אשר הוא מתע- בחייו? וכמה רבבות יתעו
 בדורות אחרי מותו? האין זה מגדף ומסית ומדיח? היש יד רמה יותר
 גדולה מדפוס? ומספר הנמכר במחיר נייר לצור על פי צליחתו! —
 אחי הקובא! ראה עמידתנו ואת מצבנו בכל מקומות פזורנו. ותבכה לשבר
 בת עמנו! — גם צפור מצאה בית, ודרור קן לה; וישראל? הווי! לבך רגלו לא
 ימצא מנוח. כיונת נח — אלף ושמונה מאות שנה מיום גרשנו מארצנו, והיש
 מספר לרעות ולתלאות אשר מצאונו? — וזה כמאה שנים, בסבת התמורות
 במדינות והרחבת גבולות הארצות, הוטב לאט לאט גם מצבנו, ושמש הצלחת
 העמים, החלה לזרוח גם על ראשנו, ותשלח את קרני אורה גם בעד חלונותנו,
 ופללנו לאור שמש הצהרים; אהה פתאום כמו האנטים מימטע,
 כענני חשך את שמשנו, ובמקום ישכון הערפל שם יהנו בני ישראל — היש
 מכאוב כמכאובנו? —

ומה היא סבת שנאתם? קנאתם בעשירנו! — כי בהמצא גביר אחד
 בארבעים אלף מישראל; תגדל הקנאה בכל עמנו, בגללו. — בעברו יתעברו
 בנו, יקנאונו, ישטמונו וירדפונו; ויעלימו עין ממצב שלשים ותשעה אלף ותשע
 מאות ותשעים ותשעה עברים; זה סוחר בעירו, וזה חרף נפשו לחוף ימים, וזה שולח
 במלאכה את ידו, וכלם יאכלו את לחמם בזעת אפם! היש מכאוב כמכאובנו? —
 וכי תשא את ראש כל קציני עמינו הנקראים באמת, גבירים אדירים! בכל
 הארצות אשר נדחנו, ונער יכתבם! — ורובם קצינים בני קצינים, והעושר
 אשר נתן להם המשגיח על ארץ רבה, עשו הם ואבותם חמשה או ששה דור,
 ומעטים המה, אשר פתאום תהום ההצלחה רוממתם; ועשרם עשו באשרם,
 ואלו האחד בהם עשה עושר לא ביושר, נשמע רעש גדול, „הון כל היהודים הוא
 כסף חטאת וכסף אשם“ — האיש אחד יחטא ועל כל אחיו יצא הקצף? — אי
 גוי, ואין בו עושים חיל מנשך ומרבית, בעושק ורמיה? ואי ממלכה ואין בה גנבים,
 שודדים ורוצחים? הגנב, יובא אל בית הסוהר; השודד, יוכה גם בשבט;
 הרוצח, יתלה על העץ; וצדיק, באמונתו יחיה בשובה ונחת. ואנחנו
 הוי! בשמים, וגם בארץ הננו ערבים זה בזה, ונכשל איש באחיו —
 היש מכאוב כמכאובנו? —

בשנות הטובה, הוסיפו אחינו דעת ותבונה במדעים שונים, זה למד חכמת
 הרפואה, וזה דעת דת ודין, ויראו שכר בעמלם, ועל פני כל העדה יכבדו. — גם
 במעלות סלם הכבוד החלונו לעלות מעלה מעלה, זה רצה מלכו את מעשהה
 ויכבדהו חותם-תכנית (ארדען) ולזה נתן אות-תפארה (מעדאיללע) משאת כיד המלך.

לולי ה' שהיה לנו

עט

ה' (89) אדוני השופטים! הנכם יודעי דת ודין, ושופטים הלכה למעשה, ונתעוררני כי כובד האבן ונטל החול וכבר משניהם לאמר באמת: הנה שפתי יתיום משפט בין שני אנשים נצים, כרצון שניהם, מריבים כבואם, ואוהבים בבצאתם, כי את כל הפצם מלאתי — כי יריבון אנשים על דבר משאת מאומה; ועד השופטים יבא דבר שניהם, יגורו אומר ויקם. — זה זועק: שמוני נא אדוני!

זה הורם בכבוד ויכונה בשם התאר: קאנט, סיר, באראן, שאוואליע, ריטטער, עדלער, פאן. חלף פעולתם לטוב הממלכה, ועל דבר הרימם את קרן המסחה, וחלף צדקת פזרונם באין פדות דת ואמונה. ויש עלו במדרגות כבוד הצבאות, ויעלו לשרימאות, אלפים, ורבבות. על דבר אומץ רוחם ורב תבונתם לעשות היל, על שדה המלחמה, ויש לשופטי ארץ וישבו כסאות למשפט, כי להם יד ושם בדת ודין, ובכל דבר חוק ומשפט להם עשר ידות. בבריטאניא היה עברי ראש נשיא השופטים, ואחד שערף; בצרפת, שני עברים יועצים; ובהאללאנד, אחד; ובנב אמעריקא, אחד. — גם עיני העמים שכנינו, נפקחו לראות כי שקר ענו אויבנו בנו, ויקרבנו כאחים נאמנים, ובהגיע תור הבחירה אל אלה לימוד, ויבחרו גם באחיהם העברים, בבריטאניא, בצרפת, בעסטרייך-אונגארן, באשכנז ובהאללאנד, בני ישראל יושבים בבתי המועצות, לעוץ עצה לטוב הממלכה וארץ מולדת, חכמים נבונים וירועים, הוצק חן בשפתותם, וידברו באזני מלכים ושרים ולא יבושו, — ויושבי טבור עיר בירת בריטאניא, בחרו בשני עברים וישמו אותם אלופים לראשם, ואחדים למשגיחים. — ויקנאו בהם האנטיסמיטען, ויציתו אש המדון באשכנז, רוסיא-פולין, ובעסטרייך-אונגארן, — וההמון בקדושו יאמין, וקם שאון בארצות הנזכרות, ויפלו על בתי היהודים היושבים לבטח אתם, כשודר-לילה, ויכום, ויכתום, וירדפו אותם, ומטה זעמם בידם, רבים הומתו, ודמים בדמים ננעו, את כבוד נשים ובתולות, חללו טמאי הנפש — את בתיהם הציתו באש, ושללם בזו. — לרבבות, נסו מתוך ההפכה, וימלטו בעור שניהם; ויבואו בערום ובחוסר כל בחרף ובסתיו, להמלט על נפשותם, ולהחסות בצל חסדי אחיהם בארצות שונות, רבים נשלחו לארצות תבל החדשה; ומעטים לארצנו הקרושה, — זכרנו את הדאגה, אשר דאגה ואת העמל אשר עמלו יומם ולילה, אחינו השרים והראשים לטוב אחיהם הרשים, עשיר ורש נפגשו, וקרא זה אל זה "אחי אתה! אח לצרה נולדתי לך! בצרתך לי צר, ואושיעך יותר ממסת ידו. — וכאשר ייטיב אלהי אבותנו גם לך ולביתך, בשמחתך תהי גם לי שמחה!" — כאשכנז, כספרדי, וכרעפארמאטער, יחדיו התחברו בעת צדק קראם לרגל, להושיע אל כלל ישראל! — קצרתו במלים, ואלה צפנתי בלבי, כמוסים עמדי למחברת השנית מספרי זה, ברצות ה' דרכי — והן רבות שמעו אוניך כאזני, ועניך ראו כעיני, ונודע בכל הארץ; כי ריב הכתות השונות אשר בתוכנו הוא רק ריב משפחות; ולא חזי ריב עמים — גוי אחד היינו, הננו ונהיה, בנוע אל הכלל —

לולי ה' שהיה לנו

„הנה זה שמונה ירחים, בא אלי איש ריבי זה, ויבך ויתחנן לי כי אנטלהו חסד, „פרשת כסף אלף שקל, ולמועד שבעת ימים כסף ישיב לבעליו, ואנכי „איש חסד, אמרתי הטיב איטיב עמו, לתומי, האמנתי כי לא נאחר רגע, „שבעה שבועות ספרתי, שבעה ירחי עמל מנו לי, וידחני יום יום לך ושוב

ובריש כל מרעין בישין, היא עלילת הדם, אשר חדשה כנשר נעוריה בדורנו, רבים חללים הפילה, ועצומים כל הרוגיה, ואחרי עמל אחינו מאות בשנים, נודע בנוים כי עלילת שווא היא, ולא היו דברים מעולם — ומי מלל כי לפתע פתאום יהפך האמת לשקר, והשקר לאמת, בדור חכם ונכון כדורנו? ומי המה ההופכים אור לחשך וחשך לאור? צוררי־בני־שם (אנטי־סימטק) אויבנו בנפש, ויתנכלו לנו להשמידנו — כל שומע מקרה טיס אעס לאר, והשפטים הנוראים הנעשים לשלשה עשר אנשים עברים, על פי עדות נער אחד בן סזרר ומורה; אף אם לא מבני ישראל הוא, אם לבו איננו לב חיה רעה, תצלינה שתי אזנו! — וכל כבודנו וגם חיינו תלואים בפסק דין המשפט ההוא — הוי אחי! עתה נראה נבינה כי בימי הטובה לא ראינו אור שמש; כי אם מראה הקשת בענן לאות ברית „לא מאסתים ולא געלתים“ עת צרה גדולה היא עתה ליעקב, בכל מקום אשר עינינו משוטטות; ומי יתן ממרום תשועת ישראל, זענתה בנו צדקתנו —

ועתה אחי הקורא! לא אנסה אליך דבר, לחקור אי מזה כת אתה, תהיה מאיזה כת שיהיה, עברי אתה כמוני, אחי בן אבי ובן אמי, ולב שנינו ימס כמים ועינינו תרדנה דמעה, אם בעת אשר כל הכתות השונות אשר בתוכנו רואות, כי „לא מצא הקב"ה בלי מחזיק טובה לישראל, אלא השלום“ ותל החלו להתקרב אחת אל אחת, ואם לא יקימו מפריעים חדשים בקרב עמנו, יש תקוה כי לאט לאט יקרב איש אל אחיו, והיה כל בית ישראל אחד; יקום בן האשה הישראלית ויחרף ויגדף את תורתנו, אשר היא לבדה האבנט האזור ישראל בנבורה, והיא העטרה המעטרת את ישראל בתפארה! וכל העם רואים את „הקולות“ ואת לפידי „חמץ מצוה ועלילת הדם“ אשר כל קורא יראה כי המחברת ההיא נדפסה בלתי ספק על תוצאות האנטי־סימטק, לבדות עלינו עלילות דם חדשות, ואין גוער בשטן לבל ישטננו? — והן גם הקראים, המכחישים את „התפילין“ ויתרנמו את המלה „טוטפות“ על פי דרכם הנשחתה, אופים שנה בשנה ענות מצות כמונו ההולכים בדרכי התורה שעל פה; וכי מדוע רס עלינו ולא גם עליהם תלונת הדם? והשמע גם נוצרי או ישמעאלי, כי איש קראי נשפט על דבר מצה בלולה בדם? ובמה נשתנו המצות אשר יאפו מן המצות אשר נאפה? ונהפוך הוא: מצה זו שאנו אוכלים, אין בה־רק קטח ומים; והם הכל מותרים להם, מתירים להם לצקת תוך עריסתם; בצים, שמן, ויין, ושאר המשקים; וכי מדוע יצא רק עלינו הקצף? השאלה הזאת עצומה מאד מאד היא לא קדמני בה איש, ולית נגר ובר נגר דיפרקונה! — והמגדף בן הישראלית,

לולי ה' שהיה לנו

פא

„ומחר אתן, ועיני כלו מיחל, ובעד כס פיי, יקללני קללות נמרצות! הוי פסו אמונים
„מן הארץ, גם איש שלומי אשר בטחתי בו; יגדל עלי עקב, ועתה שפטו נא ביני
„איש חסדו; ובין הלוח רשע ולא ישלם! — והרוב דברים לא יענה? גם זה
„יזעק: איש חסדי הוא? מתי עשה עמדי חסד? ומתי לקחתי מידו אף קשיטה

בראותו כי בעוה הגזרות ההיו בימי־הבינים (מיטטעל אלטער) מתחדשות לבקרים —
ובתוכן גם עלילת הדם. ואם מזרע היהודים הוא היה גם לו לקחת חבל
בצרת עמו. לא אומרה כי יצא לנו לישועה; מה יושיענו זה? עני תרתי משמע.
כפשוטו וכמשמעו: אוכל לחם־עצלות (בעטמלער) בבזוי, ולא בכבוד (שנארער). וגם
איש נכוב. מה, וממי, ומתי, למד תורה או חכמה? ואף גם שפה ברורה? ומי יקוה
עזרות בצרה, מאיש אשר ברוחני ובגשמי יחשב כמת? — הלא כמוהו,
כמה וכמה איכא בשוקא ואין נועין עמהם במה תושע יהודה וישראל — ומה עושה
אנוש כערכו? בראותו כי מאומה לא יוכל להושיע, במסתרים תבכה נפשו, ואלו
בער בקרבו נצוץ של אש דת, או אף שביב אחד מאהבת כלל ישראל,
היה לכל הפחות מתענה שני וחמשי שני, ומרבה סליחות ותחנונים, עד ישיקף ה'
וירא. — ובצרת עמו לו שמחה וששון, שני חבורי עצבים נדפסו עתה
על שמו, שני עגלי מסכה, לסור מאחרי תורת אליהו! כי בדה מלבו לאמר כי
השת־יוערב היה תכשיט בימי קדם, וענק על צואר היהודים עוד לפני
הלדת את משיחם, וברבות הימים נהפך האות ההוא לאות „פילאקטריען“ לאמר
„קמיעות“ והוא שאנו קוראים לו „תפילין“ תרגום מלת „טוטפות“
ולזכרון אות הצלב ירמוז אות השי"ן של ארבעה ראשים. (תפלה למשה 56).
עד מה חבור כזה, טומאתו בוקעת ועולה ובוקעת ויורדת, על בינתך אחי הקורא
אשען. תהיה אי מזה כת אשר בחרת לך, לא תכחש כי חבורים כאלה נאוו רק
למיסיאנארע — — והחבור השני, „מצת מצוה ועלילת הדם“ שמו, הוא מטטר
את האנטיסמיטען הטמאים, ומטמא את ישראל הטהורים —
באמרו: כי (ה') יש לנו העברים „סודות ומסתרים“ מראשית קציר החטים, ועד
אכילת המצה, ואותם נעלימה במרמה, מעיני אשר לא מבני ישראל המה. על פי
פסק דין הרמ"א והבאר היטב (המץ מצוה 2-7). האין זה אנטיסמיט אמתית? —
1) זה כשמונה שנים ברח מבית הסוהר ברוסיא (המלץ שנה ס"ו 28).
ויגר בקענינסבערג, ויוציא שם „תולדות הבעש"ט“, „ותולדות החב"ד“ אשר גם
החסידים מן הקצה האחרון, יודו כי כל דבריו שקר וכזב. מעפתים ונסים
כקריעת ים סוף וכשמש בגבעון דום, אשר עשו ר' אבא קרייבושטער
ר' אברהם פודליסקער, ר' אהרן סלאפקאוויצער, ר' אברהם המלאך, ר' יוחנן
מראכמיסטריווקע, ר' יודיל שטידנעווער, ר' ליב פישטינער, ר' משה קאדימער, ר'
קהת זווערשער, ר' שמעירל זווערהאווקער, ר' ליב סבא המכונה שפאללער זיידע, זכו
וכו' (תולדות הבעש"ט מרף 80 עד סוף המהברה) ומתהלל גם היום, כי „תשעים מחברות
כאלו“ יש אתו בכתובים (תפלה לסמאל מקוץ 90) ולא נדפסו, כי אין הדור הפרוץ

לולי ה' שהיה לנו

פב

„אחת, כי יבקש לו תואנה אלף שקל? והמבקש הוון זרים ולא במשפט. יעזי מצח
 „לכנות איש אמונים כמוני: רשע? היש לו עדים? ואיה החותמת,
 „כתב אשר נחתם בידי? לא דובים! ולא יער! שפטו נא ביני ובין המוציא עלי שם
 „רע! — אמרו נא כרת מה תשפטו למלא את רצון שניהם? אם כה תאמרו:

ראוי לכך. — הוציא על שמו את „הקול“ ויאסוף תולדות היינע ובערנע
 שני חכמים להרע, אשר עוד לפני ששים שנה יצאו מקהלנו! ומשפטי סופריו על
 אדות דעות שפינאצא, העגעל, ושלעגעל, באקעל, ודארווין וכו' וכו'! ולצנות על
 המלאך דיקרנוסא (אספת מלענים 62) וכה עבירה גוררת עבירה, ועון מושך עון,
 להסית את ישראל לעבור על כל התורה כולה מאלף ועד תיו, וישאו אותות
 השתיוערב על לבבם, באמרו: הן גם היום ישאו „העברים מניחי
 תפילין“ אות שין בארבעה ראשים הרומזת על — — — ויזיף דברים
 בשם הפוסקים, לאמר כירק בסבתם ובסבת מעשי החסידים, באונו
 כל הרעות האלו, והאנטיסמיטען נקיים, ושטעקער והענריצי וכל אחוזת מרעיהם
 מה המה כי תלוננו עליהם? ההיה עוכר ישראל כמוהו באחד הדורות?
 והנמצא כזה?

(2) הקדוש והטהור כותב התולדות הנזכרות, ברה זה כשנתים גם
 מקעניגסבערג, ויגר בברלין. ונדפס שם על שמו מכתב עתי „החווה“ ובראש
 גליון וגליון נדפס „החווה יוצא לאור“ (1) במצות חברת מפיצי שפת
 עבר בכל העולם! השמעת מימך כי יש בתוכנו חברה כזאת? השבעתי
 אתכם כל הרעדאקטע אורע, אשר לכל הכתות השונות, כי תעמלו ותחקרו
 היטב היטב איה מקום „חברת מפיצי שפת עבר בכל העולם“ בתוכנו בני ישראל! —
 ואבטח כי פה אחד תענו ותאמרו: „יגענו ולא מצאנו ארץ אומרת לא בי
 היא! אין זאת, כי אם חברת המיסיאן, אשר בלונדון מקורה, וענפיה
 ממזרה שמש ועד מבואו, השולחת ציריה עד אפסי תבל, להלק
 ביעקב: ארבעה ועשרים ספרי קדשנו (תנ"ך) חנם אין כסף! למען
 יוכלו להפיץ בישראל, את האון-גליון הוא הברית החדשה, וקורא
 לה: עוואנגעלישע מיססיאנס ביבעל געזעללשאפט! — ועתה לא
 יפלא מאומה על המדפס „מופתי ר' ליב סבא הנקרא שפאללער זיידע“ כי יעז
 פנים ומצח, ללעוג ולשחוק בלצון, גם על האי סבא קדישא צדיק יסוד
 עולם ומבחר שבאבות, יעקב אבינו עליו השלום! (חמץ מצוה 31-32)
 והאיש העושה עם המיסיאן חוזה, יעשה גם עם המות (האנטיסמיטען)
 חוזה — ומאן דעביד הא עביד הא. — ואעביר על פניך קצה הפוכותיו כמהפכת
 סדום ועמורה, מעשיו הרחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב, את זה לעמת זה
 ותעיד כי הוא „רבי“ הנהפך למיססיאנער זאנטיסמיט. —
 ולדוגמא הא לך לעת עתה, פרח אחד מפרחיו, ותראה כי צין המטה

לוליה שהיה לנו

פג

יעדים אינם. וחותמת איננה שבועת ה' תהיה בין שניהם — את מי
 ימיהם תשביעו בשבועת האלה? ישבע התובע ויטול; הייטב בעיני הזועק כי
 ילא לקח מידו אף קשיטה אחת; ואם כה תאמרו: ישבע הנתבע ויפטור,
 הייטב בעיני הצועק ונושה אלה שקל? וגם אחרי שבועת האחר, עוד יצעק

פרח הזדון, לאות לבני מרי. וזה לשונו אות באות: „וכן נוכל להוכיח
 כי אות הצלב נשאו ההמון עוד בחיי ישוע, כאשר נמצא בכל חלקי ברית
 החדשה שאומרים בשם ישוע: ישא את צלבו ויבא אחרי! (מתיא מרקוס ולוקוס)
 וגם היה קדוש בעיני ההמון, וכבר הערנו בפתיחתנו כי השתי וערב היה
 קדוש בעיני העמים כשש מאות שנה טרם נולד הנוצרי, ויתכן כי נתן לו שם
 צלב אחרי מותו והאחרונים בכתבם את דבריו קראו את השתי וערב בשם
 שנתן לו אחר, ויען כי לא נודע לנו שנשאו העמים ויהודים אותות אחרות זולת
 הפהילאקטריען, נבין כי אות הצלב הרוח אצלם על הקמיע הניל שנשתנה אחר
 לשם תפילין. וד"ל (הפלה לסמאל מקין 55), יאמר נא ישראל, אם אין זה
 אוסר להניח תפילין; ומתיר ביד רמה לשאת — את הנגלות
 העתקתי אות באות; ואת הנסתרות הרמוזות במלת „וד"ל“ נוטרוקן „ודי
 לחכימא ברמיוא“ ועד מה עמקו מחשבותיו, יואל נא ידיר נפשו אוהב דבק מאח
 „החוקר קדמוניות“ לפרש ולבאר באר היטב, מי אנכי? לא חוקר, ולא
 מבקר! ועל מי אם לא על כותב „תולדות אדם“ היודע רזי עולם ומסתרי אל מסתתה,
 ולו נגלו ראיות ברורות כי אביו זקנו של אדם הראשון היה הקוף
 אראנג אוטאנג — וחוה, התילדה למטה הקוף שימפאנזע להתיחש —
 החובה לברר את מחשבות רעהו אחיהו איש, ונפשו קשורה בנפשו; ומי אם לא
 היודע „תולדות אדם ותוה“ יוכל לשפוט על כל ספרי בעל „תולדות הבעש"ט
 והחב"ד" — ובהיותו תל גם ראש גאוני ופוסקי דורנו, הנותן „שני
 המטות“ ביד רבינו יוסף קארו זצ"ל, וביד „אחיסמך למטה דין“ רבינו
 משה איסרלש, רבן של כל בני הגולה, וכל דבר הקשה יבא אליו מרחוק
 ומקרוב „יורה דעה“ לנו ולדורותנו, ובבוא לציון גואל, יתן דוד בן ישי משיח
 צדקנו את הסכמתו על כל פלפוליו וחקירותיו „בהלכות כבוד אב ואם“ —
 וביום ההוא יודע כי הנער מאריך שארף המעיד עדות שקר באביו; „עיני
 ראו בעד חור המנעול כי ידך שפכו את דם הנשרה אסתר סאלמאסי“ והאומר
 בבית המשפט „הראוני נא שופטי צדק את העץ אשר עליו תתלו את אביו“ ואשר
 הודה כי חפץ להמית את אמו; דינו כבן סורר ומורה! — ובהיותו מדקדק
 „בהלכות כבוד אב ואם“ כחוט השערה, הוא יודע כי „כבוד רבו קודם“ ומה
 משפט האיש הבוזה כבוד כל רבני וחכמי ישראל משנים קדמוניות ועד היום
 הזה? — ומי כפוסק, נאמן בכל התורה כולה; בלתי ספק וספק ספיקא: כל
 הבבלי והירושלמי, ספרי ספרא, מכילתא, תוספתא, אלפסי, רמב"ם, רא"ש, הטור,
 ורבע ש"ע, ואלפי ספרי שו"ת, שגורים על פיו, היש פוסק שפע ציעליסט? ואם

„רעהו: איש ריבי דחשיד אממונא. נשבע לשקר! — וכי תגזרו אומר: גזרו
 „את תביעה ואת הכפירה לשנים גזרים, ואתה הנתבע לך והבא חמש מאות שקל
 „זותן לרעך, והאמת והשלום אהבו — והדת והדעת תאמרנה כי למשפט כזה
 „יקרא בצדק: משפט וצדקה — האם ישמחו בצאתם? שניהם פורשים

הוא חריף ובקי, רק בהלכות רבית! או כבוד אב ואם, לבד! וימחול להודיע
 בת בל אם נמצא בספר „מגדל עוז“ על הרמב”ם, „שאומר בפירוש כי יעקב אבינו
 „קיים מצות תפילין בהמקלות אשר פצל ברהטים, מחשוף הלבן היו במקום רצועות
 התפילין“ (המין מצוה 32). ומה נקל למפצל מטות, לחוות דעו: אם יוצא אדם ידי
 חובת רצועות במקלות מפוצלים! וכמדומה לי כי כלנו חייבים בכבוד יעקב אבינו
 ע”ה המובחר שבאבות! ולית מאן דפליג! — ואני הצעיר בעמי, אבותי כי בטחו כי
 אהיה בעל הלכה כמותם, עונותי הטו אלה, ולזקוני הנני בעל אגדה. והוא,
 תל לזקוניו נודע ביהודה ובישראל בכל קצוי ארץ לפוסק הלכה למעשה,
 ולהוגה דעות בדיני הוראה. ומי אם לא לו משפט הזקן ממרא המגדף
 ביד רמה? ומה דין כותב תולדות בעלי שם הרודף את כל בני שם ככל
 האנטיסמיטען? וזל אות באות: „וישראל קדושים הם מחמירים על עצמם שלא
 „ימצא בכל הבית אינו יהודי אף אם אינו עושה שום מלאכה בהמצה
 „הקרושה. לשון הבאה” ט תנ”ג“ (המין מצוה 4). ואני הצעיר בעל האגדה, ראיתי
 כי מהפך אל הפך נדפס בבאר היטב ודברים מזוייפים זייף הזייפן, לתת חרב חדשה
 בידי צורריו בעלי־ברית שטעקער! זל המחבר: „החטים שעושים בהם מצות
 „מצוה, טוב לשמןן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה, ולפחות משעת טחינה.
 „ובשעת הדחק מותר ליקח קמח מן השוק (אר”ה תנ”ג ס”ד). משמע דוקא מצת מצוה
 „צריך שימור כדי לאכול שתי לילות ראשונות. משאי”ב שאר מצות, אין צריך שימור
 „בלל, ושרי ליקח קמח מן השוק אפילו בלא דחק, ואפילו שימור דלישה ואפיה, ג”כ
 „לא בעינן, ומיהו כל זה מדינא, אכן ישראל קדושים הם, ונהגו לעשות
 „שימור בכל המצות ולפחות משעת ליישה (באר היטב שם סק”ה). אין לשין מצת מצוה
 „ולא אופין אותה ע”י אינו ישראל, ולא ע”י חרש שוטה וקטן (שם ח”ס ס”א במחבר). מה
 „שאיין כן בשאר מצות אין צריך שימור, וישראל קדושים הם ונהגו לעשות שימור
 „בכל המצות וכמשל ס”י תנ”ג סק”ה“ (באר היטב שם סק”א). ובר בי רב דחד יומא, יודה
 כי בדבר התלוי בכוננת הלב, חרש שוטה וקטן אף כי מבני ישראל הם,
 פסולים, היש בהם דעת ותבונה לכוון בלבבותם „הננו לשים את הקמח ואת
 המים, ואופים את הבצק טרם יחמין, לזכרון יום צאתנו מארץ מצרים בחפזן, ונצא
 בהמצות הללו ידי חובת בערב תאכלו מצות כאשר קדשנו במצותיו וצוננו” —
 ואם יבטיחו כי כן כווננו, מי ירא וחרד אל דבר ה’ יסמוך על איש השהו אלהי
 חכמה? או על ילד קטן, בדבר שלא המעשה הוא העקר, אלא המחשבה? על
 כן אין מוסרים להם לשחוט, אפילו אם אחרים עומדים על גבם (מוש”ע י”ד ס”י
 א’ ס”ה) לאו בני חליצה נינהו (יבמות פ”ג מ”ח וע’ תוי”ט שם פ”ד מ”ג) חרש אינו

לולי ה' שהיה לנו

פה

„ובוכים! שפה אחת ודברים אחדים יהיו בפיהם: הוי (פלוני בן פלוני) עשקני
החמש מאות שקל! גנב הוא. גולן הוא. שודר הוא. במהרה יחרב ביתו בקרוב.
המקום ימלא את חסרוני; ואת העושק אשר עשק איש חרמי, ישלם לרופאים
„ולחובשי פצעים. ועוד יבא יום, יבא אלי להשתחות לי לאגורת כסף! — כי דרך

מאכיל את התרומה (רמב"ם פ"ח מה' תרומות ה"א) ונשואי חרשית רק מדרבנן
(במות פ"ב מ"ז) עדותם לא נאמנה (הר"מ סי' לה) חרש שקנה או מכר בית או שדה
וכרם, מקנתו ומכירתו אין תוקף בה (רמב"ם פ' כ"ט מה' מכירה ה"א. מוש"ע הר"מ סי'
ר"ח סי'). שיש להם מעשה ואין להם מחשבה" (מכשירין פ"ג מ"ה. ושם פ"ז מ"א) ואין
מוציאין את הרבים ידי חובתם (ר"ה פ"ה מ"ג). אף כי הנם נמולים כמונו! —
וכל מי שיש לו מוח בקדקדו, ואין בלבו נטיה צדדית להטות אחרי אהבה או שנאה,
יבין כי כל מצוה התלויה בטהרת המחשבה ובכונת הלב לפי חקי אחת
האמונות, אף אם היא מאלה אשר תעשינה ביד איש אחר כי אינה תלויה
בגוף, מצוה בו יותר מבשלוחו" (קידושין פ"ב מ"א) ובעשותו שליח עושה רצונו,
חובתו לבחר לו איש מאמונתו המאמין כמוהו בכל מצותיה; ולא יוכל
איש מעם אחר למלא את מקומו. —

3) והאיש שפניעתו רעה: הוא שחבל באחרים, פטור; ואחרים שחבלו בו,
חייבים (ב"ק פ"ח מ"ד) איש אשר שלש אלה לו; א) חרש איננו שומע בקול התורה
והמצוה שבין אדם למקום ובין איש לרעהו. ב) שוטה לא קרא ולא שנה, ולא
שימש ת"ח, והרי זה עם הארץ (ברכות מ"ז א) אדרבה אין כאן לא תורה ולא חכמה.
לא כתב ולא לשון, לא תורה ולא קמה, לא יראת ה' ולא אהבת הבריות, ולא יחשב
אף לרשע ערום (סוטה כ"ב ב') ונקרא תועבה (יומא ע"ב ב'). אבל יש כאן
בעשטנות ומיססיאן, חבדנית ואנטיסימוסמוז. ג) בריה קלה, דמעלנא אית לה
ומפקנא לית לה (שנאדער), היתה בנעוריו מיכאל כותב קמיעות; ולזקונו
סמאל, כשמישי מוחק מצות רבות האמורות בתורה, ועל תפילין יבדה כי
הנמוקמיעות. והוגה יומם ולילה בתורת הברית החדשה והאלקוראן; ותדד
שנתו מעינו במצאו סתירות (מחייב, מרקוס י"ב, ולקוס י') ומפלפל בחריפות
ובקיאות עד מצאו דרך האמת, כי מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי (תפלה
מקין 54 זכר וזכר) והכל „ודוק היטב“, „וד"ל" — כי לעת עתה לא הדפיס את כל
התשעים חלקי ספורי מעשיות ר' שמעירל ווערחהווקער, ור' ליב פישטינער (שם
90) „והודות לאל עורני חיי“ (המין מצוה 22) ונוספו גם הם על הספרים הרבים אשר
הדפיס, וגם את שמותן שכתב כמות מלב (הולדות ח"ד 1) למען ספות מעשיות
על מעשיות, ונסים על נסים, לרעבי מופתים, לצמאי נסים, ולתאבי נפלאות — וגם
נחוצים להלכה למעשה לדעת להניח „פהילאקטעריען“ במקום תפילין — יאמר
נא הבקי הגדול בספרי המיססיאן, אם לא מצא במ אף מצוה אחת ממצותיהם
המעשיות (צערמאניעללע געזעטצע) הצריכה כוונת הלב והמחשבה על פי
דתם שמותר לנוצרי לעשות ישמעאלי שליח להוציא ידי חובתו על פי

„איש ישר בעיניו; וגם בעת אשר נפשו יודעת מאד כי יעשוק את עמיתו. יאמר „כי הוא הצדיק בריוו — ובעמדו במשפט יקוה לצאת נקי וצדיק בהשפטו — וגם בשפוט השופטים על דברת הדת והדעת, אם יהסירו אף גרה אחת מאשר יבקש. גם דרכם לא תתכן בעיניו, ויצעק כי הוציאו משפט מעקל —

מסורות דתו? ולמה יגרע חלק נחלתנו מורשה קהלת יעקב, לשום עלינו עלילת דם בעשותנו אחת המצות אשר תורתנו תצונו לעשותה בידינו או ביד שליח עברי היודע לכוון „לשם אכילת מצת מצוה“. ולא לאיש מעם אחר ולא לחרש שומה וקטן אף כי נמולו כמונו, יען לא יבינו. — מצוה זו היא „לחם עוני“ שעונין עליה דברים למבקשי תואנות, היודעים בטח כי עלילת שוא היא — ואם המלשין המיסויאנער הבעשטני, יאמר כי הוא „לחם סתרים“ (חמץ מצוה 3—6) זה האות כי הוא גם אנטיסימיט חבדני. — כלי למעשה שמעקקערו וסיעתו, שכיר הוא בא בשכרו — כי כבר גרשוהו כל כתות היהודים — בבעשטנים החל, ויכל כמיסויאן, בחבדנים ראשיתו, ובאנטיסימיטען אחריתו. — ואחרית אחריתו, עדי אובד: הכרת בעוה"ל, תכרת לעוה"ב. — —

4) צורך היהודים, כעמלק; וצורך היהדות, כירבעם החוטא ומחטיא את הרבים: — „הנגיפה הראשונה היא מצות תפילין“ (הפלה לקיץ 44) ואין לשער „הנזק והצער והריסות הדת אשר יסבו התפילין לכל היהודים“ (שם 45). „ובמדרש אומר בפירוש (?) ויתרון ארץ בכל, דברים שאתה רואה יתרון למתן תורה כגון ציצית ותפילין וכו'“ (פתיחה לקיץ 8) ועל מה תרזום המלה: זכו? על מזוזת (שם 85). ואיש רבנים גם „התרועות והיבבות“ (שם 68) ואסרו לחטוף נשים: מאן הוא ליומא (חמץ מצוה 14) וכל בית דין המאוחר, יוכל לבטל דברי כל בתי דינים ההיו לפניו עד היום הזה (שם 20) „שהמה היו רבנים כרבנינו, אוכלים ושותים כבני אדם, ואוהבים את עצמם כמלאכים“ (שם 24). „הרמב"ם רצה באמת להשכיח את משה הראשון וכל הנביאים והחכמים שבאו אחריו“ (הפלה מקיץ 82) „הרשב"א הוא הראשון בימיו שכתב וכו' ואנחנו אם נאמין לו, נאמין רק החצי“ (שם 32) „הטור אמנם מביא בשם איזה שאלות שאינם ידועים לנו“ (חמץ 6). הרמ"א היה איש חפשי במחשבותיו ובמעשיו, מקנאת הקונקרנציא „עשה הגהות להשיע“, חפש ומוצא חומרות ומנהגים בתרומת הדשן, במהרי"ל ועוד רבנים כאלה“ ויטריף את הכשר, ויטמא את הטהור רק מקנאת איש מרעהו (שם 7) „ומ"ש השו"ת מקום שמואל וכו' ק"ו כזה לומדים רק הרבנים כמו הו"ו“ (הפלה מקיץ 70) „וכוועם אני עליהם, על רפיון רוחם ועל עקשותם לבלתי שמוע בקול האמת“ (שם 121) „והחתירו לנו להערים למכור את המצנו לנכרי, ר"ל לאכול חמץ שעבר עליו הפסח, אם אך יומכר על ידם“ (חמץ מצוה 14) וצוברים להם כסף ממסחר האתרוגים (הפ"ל 44) „ורוב רבני רוסיא בשיע אורח חיים מעטה ידיעתם“ (שם 42) „והתאפק לא אוכל בכל עת שאראה כי הרבנות ברוסיא ופולין ובמדינה

„אף כי קשתה מאד מאד, להוציא חקים ללאומים יחיו במ, לשמור ולעשות, והעובר חוק ענוש יענש, וייטבו בעיני כל הקהל!! — נשא למשל אחת השאלות, העומדות ברזם עולם העשייה: אם הותרה הרצועה לכל מלוה ברבית, לקוח נשך כאשר ישית על הלוה; או גבול יעשה לו, עד פה תבוא,

אחת בכרכי הים, תאכל בכל פה את ההמון העני והמדוכא וכו' וכו' (שם שם) ואחד היה רב ישר באדם, הרב ר' אהרן הארינער“ שהתיר מין דג הטמא מימות משה רבינו, ולא חז' „בנעט“ האוסר להניח תפילין פסולין (שם 141) „עודני הי הודות לה“ (חמץ מצוה 24), „גם אני שלומי אמוני ישראל הנני, קדוש לי אלהי קדושי ובמצותיו אהפוך מאד, אך לא את אלה אשר ינחילוני מורי שקר ורבנים בעלי כרסין“ (סוף פתיחת החפ"ל), „ובכן אני קורא לעצמי מאחזי: במקום שאין אנשים השתדל להיות איש“ (חמץ מצוה 22), „והנני מוכן לתת מכתב עתי חדשי לבני ישראל בשם התלמוד והשלחן ערוך על פי הפראגראם אשר יבינו קוראינו מכל הדברים האמורים למעלה“ (שם 26), „וסוף סוף תנצח האמת“ (הפלה מקץ 78), „הממשלה תצוה להרבנים כי יתקנו קדושינו על תנאי“ (שם 18), „ותכריח את הרבנים“ לחקים את תורת מכתבו העתי ככל דברי הפראגראם, לשמור ולעשות ביהרג ואל יעבור“ (חמץ מצוה 17), „ובלתי ספק יהיה נדפס, במצות חברת מפיצי שפת עבר בכל העולם“ והיה מדי חדש בחדשו, „תורה חדשה“, „ואלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני „שלחן ערוך על פי הפראגראם“ אלא פעם אחת בחדש דים!! —

6) ומי הוא זה מקה צועה להפתח... ויד אין לו על אֲנִי לַכִּסּוּת אֶת צִאתוֹ? מִי הוּא זֶה הַנּוֹבֵחַ, מִוֶּל הִירֵחַ? הֲנֵה זֶה הַפְּלִמוֹנִי הַבוֹרֵחַ! ומכתבי העתים אשר לממשלת רוסיא ירה רודפים אחריו להשיגו — סודעני וויעסטניק מיום 17 אויגוסט 1875 (N. 117) מאסקאווסקי וויעדאמאסטי משנת 1876 (285, 284, 278 N.) וסט. פעטערבורגסקי וויעדאמאסטי (220, 219, 218 N.) בברחו מפני הגזרה הרעה אשר נגזרה עליו במשפט-המחוזי מיום 19 אויגוסט (326 N.) ומיום 23 אקטאבער (4906 N.) ומיום 31 אקטאבער (11791 N.) ומרורות כתב עליו הדעפארטמענט של השכלת העם ביום 30 נאוועמבער (49758 N.), וכל אלה הצוצרות ממשלת רוסיא ירה למקרא ולמסע המחנות ותרועת מלך במ (אפפיעללע צייטונגן) קול השופרים הגדולים, קול תרועה גנוחי גנה וילולי יליל באזוני; על כן יתפוך לבטל גם את התרועות ואת היבבות בכסה ליום חגנו! — ואם הוא איננו שומע בקול התוקעים, „תפשוהו! תפשוהו!“ ויירא לשוב מפחד המקלות המפוצלים ומאימת הרצועות — ישמע אף הפחות שבפחותים להתפרץ כמורד מפני כל התורה כולה, ומפני רבנינו מאירי עינינו בתורתם, ויש גם בחמתם, לקול התוקע לתוך הבור? תל ישראל קדושים הם, בכל מקום שהם, ודאי טומאה ברשות הרבים, ליכא; ואף גם ברשות היחיד, רק ספק טומאה קרה או יקרה אחד מני אלף ומן הפרט לא נלמד חז על הכללי. איש

„ולא תעברנהו? — וכל יודעי דת ודין, חוקרים ודורשים אדותה, ונוטים לימין, ולשמאל, כי שתיהן טובות, ושתיהן רעות. אֵלֶיהָ וקוֹץ בַּהּ, כִּי בֵּאִפֶּס גְּבוּל, יִסִּינֹו הָאֲמוֹנִים עָלָיו נֶשֶׁךְ (וואכערער) ארחות הצדק וגבולי היושר; ובהצב, גְּבוּל, יִסִּינֹו גְּבוּלוֹת הַמַּסְחָר, הַמְּלֹאכָה, וְהַעֲבוּדָה, וְכֵן הַרְשַׁת הַמַּעֲשָׂה? כִּי מַסְחָר

איש מבני ישראל הוא בחזקת כשרות כל עוד לא איתרע חזקתו. ואיה מקום ודאי דודאי אבי אבות הטומאה? ברשות היחיד בתקעדי דורות, אשר מכר את נפשו בלחם מגואל, לעבוד עבודת צוררי-בני-ישם — לממא בעלילות חדשות אשר בדה מלבו, את כל קהל ישראל הטהורים מחלאת דם נקי; ולטהר אנטיסימיטען טמאים השופכים דם אחינו חנם! — וכל קורא לכל הפחות את דבריו בין משאבים, שואבי „מים שלנו“ יכיר, כי רק האומר לאביו ולאמו לאידעתך, האומר „יקח נא מעט מים“... ידבר כאלה, ומה גם בדפוס. — וחובתנו להודיע כי המחבר ההוא לא לנו הוא — כי אם לצרנו — הוא וכל ספריו ילכו לעזאזל, ומה לנו לעצת הכורה שחת? — ומי שענה לאבותנו בקום עליהם מלשינים ומוסרים בדורותיהם; הוא יענינו. — בעזה לא תאונה לנו רעה ביד שקריו וכזביו. הננו חיים בדור דעה, וכל מלכי ארץ והשרים, יודעים היטב; כי ישראל גוי שומר אמנים לאלהיו, למלכו, לארץ מולדתו, אף חובב כל העמים. ובראותנו עתה בהרות שחורות בשחקים; הלא כאלה תקרינה גם ביום צח ובהיר כעצם השמים לטהר — ואמיץ בטחוננו כי מהרה יגרש הרוח את כל ענני האנטיסימיטען. אל ה' ויאר לנו, ומצהרים יקום חלדנו! — לישועתך קויתי ה'!

„והנני מוכן“ וההד עונה, „ממוכן“ לפורעניות — לעשות את „מכתב עתי שלחן ערוך על פי הפראגראם אשר יבינו קוראנו“, „במצות חברת מפיעי שפת עבר בכל העולם“ ואז יהיה שלום על ישראל. שטעקער יאמר „שישו מעי“ ואישטאצי יענה „אמן“ — ונקדים בעד פני הרעה, נראה מה היה ממוכן יום את מול? מה הוא היום? ונבין מה יהיה מחר — יראו אלה אשר תמכוהו, ואלה אשר יתמכוהו בגוף או בנפש — וישמחו!

(6) הוא המעיד על עצמו כי הניח יום יום ארבע זוגות תפילין: א' הסדרות לדעת רש"י. ב' לדעת רבינו תם. ג' השמוש ארבע רבה. ד' והראב"ד (תפלה לסמאל 90). וניתי ספר, השלחן ערוך, ונחזה כמה זוגות תפילין שאנו חייבים להניח לדעת רבינו יוסף קארו, ורבינו הרמ"א? וז"ל אות באות: „סדר הנחת הפרשיות בתפילין, והמהדרין אשר להם שני זוגות תפילין. לרשי והרמב"ם קדש משמאל וכו' ולר"ת בבית השלישי והיה אם „שמוע וכו' ומנהג העולם כרש"י והרמב"ם, וירא שמים יוצא ידי שניהם, ויעשה שתי זוגות תפילין ויניח שתיהן, ויכוון בהנחתם: „באותם שהם אליבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי וכו' ולא יעשה

לולי ה' שהיה לנו

פמ

..הוא שם כללי, לכל דבר מקנה וקנין; וכל מסחרי תבל למקטנם ועד גדולם.
 ..ששלת אחת גדולה. הרתוקה טבעות קטנות עם גדולות. — לא מקשה אחת, כי
 ..אם אברים מתדבקים ומתפרקים. ובכלל, הוא עומד על שלשה (עמודים: א) על
 ..רכוש הסוחר, (ב) על סחורה בהקפה. מאת המוכר, (ג) ועל תְּלַאֲת כסף מאת

..כן אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות (ש"ע א"ח ל"ד א'—ג'). ודעות
 השמושא רבה והראב"ד, בטלו כרוב דעות קרמאי ובתראי, ואין זכר למו בש"ע. —
 ופסק השלחן ערוך הוא: איש איש מבני ישראל יניח רק של רש"י. וזמי שמוחזק
 ומפורסם בחסידות" יוסיף גם של ר"ת. ועל כן לא נמצא בשום ספר הנדפס או
 בכתב יד, כי אף אחד מנדולי המקובלים: ר' משה די ליאן, האר"י לוריא, ר' חיים
 ויטאל, ר' ישראל סרונג, ר' עזריה מפאנו, השליה, ראשית חכמה, הבעש"ט החב"ד וכו'
 וכו' הניחו תפילין של השמושא רבה או הראב"ד. ואם כל, המוחזקים ומפורסמים
 בחסידות" הסתפקו במיעוט רבים שנים; והוא לא הסתפק בשתים. עד שהן
ארבע! — אשרי יולדתו! —

אות כי זה בעל, התְּפִלָּה" גם במעלליו התנכר, "לחד בדרא" כי
 אחזהו השבץ ואימה חשכה גדולה נפלה עליו. פן הס כי לא להזכיר לא יצא ידי
 חובתו גם לדעת, "השמושא רבה" או לדעת, "הראב"ד" תרגונה זרועות השמים
 והארץ — ולצאת ידי חובת כל הדעות הניח, "ארבע זוגות" כנאוו לצדיק יסוד
 עולם לעשות אלי בא דכולא על מא — ואלו הניח חס ושלוס יום אחד רק
 ..שלש זוגות" נהפכה הארץ לתהו והשמים לבהו — ועליו בשמים ירעם, ומלאכים
 יחפזו, וחיל ורעדה יאחזו, ויאמרו, "הנה יום הדין! כי זה האיש מיכאל הקדוש
 והטהור, כל ימי הניחו ארבע זוגות תפילין, היה גם שלום במרומיו; תחת
 ארבע זוגות לא תרגו ארץ, ותחת שלש זוגות לא תוכל שאת!" וצדיק
 מיכאל מה פעל! ומי מנה את מספר הנשמות שבגוף אשר הוריד ארצה, בעתים אשר
 האפיל בטליתו שכלה תכלת, והניח ארבע זוגות תפילין! —
 ואם כל הרבנים והדיינים אשר לכל הכתות, יגבו עדות נאמנה
 מפני כל סופרי סת"ם, וישביעו אותם, "באם לא יגיד ונשא עונו" אם כתבו פעם,
 זוג תפילין לדעת השמושא רבה! או לדעת הראב"ד! — ויענו פה אחד: גם שב גם
 ישיש בנו, ולא אחד בתוכנו אשר נשאל פעם אחת אם יש לו למכור תפילין
 כאלה, בעינינו לא ראינו אותם, כי כבר נדחו שתי הדעות הנזכרות מהלכה למעשה.
 תלמיד חכם גדול, והוא ירא ה' מרבים, או מוחזק ומפורסם בחסידות, יקנה לו גם
 של רבינו תם; וכל הקהל כלו יניח רק של רש"י! — ואם מיכאל לבדו
 היה גם בנעוריו היחיד והסיוח בל מחנה ישראל, המניח גם של "שמושא
 רבה" ושל "הראב"ד" כי לא היה רק, מן המהדרין" כי אם מן "המהדרין שבמהדרין"
 אין על עפר משלו, "חד בדרא" ומי מלל כי זה האיש מרעיש ארץ ושמים בתפלתו
 כי יעטוף בטליתו, ועל ידו וראשו, "ארבע זוגות" יאמר בימים יבואו כי הבית יוסף
 והרמ"א מחסידים על כל עדת בני ישראל את אשר לא נוכל שאת! הן "השלחן

המלוה. - הקונה ומוכר, ורכושו אין לו, וכל אופני בית מסחרו וממכרו, סובבים הולכים תמיד רק על שני הצירים הקפה והלואה; רמאי הוא, וסופו ללסטם את חבריות - ישען על ביתו, ולא יעמוד - יפול בנופלים, ואשר ישכב לא יוסיף לקום - ואם על פי איזה סבה יצליח דרכו, מקרה הוא, ואין סומכין

ערך, לא יצוה רק להניח, וזוג אחת, ורק להמחרין יתן גם החופש להניח, שתיים" - אם כן איפוא הוא המחמיר, והם המקילים? וצעני! דלית ננר ובר ננר דיפרקוניה!

(ד) זל רב פלטוי נאון (בתשובתו הנדפסה בכל בו ק"ה א') "וששאלתם מפרסמין, ואת החנפים מפני הלול השם (יומא פ"ב) מאי הלול השם אית ביה? כך ראינו, שאדם זה, ידוע שהוא אומר לרע טוב ולטוב רע, רואין בני אדם ואומרין: יש מא יפה הוא אומר; ונמצא שם שמים מת הלל, ואמרו דיל מפרסמין, ואת החנפים מפני הלול השם, ואמרין ארבע כתות אינן מקבלין פני השמינה (סופה מ"ב א') וחד מינייהו כת הנפים. עכ"ל. - ונפרעין ממנו בנלו (אבות פ"ד מ"ה) ונבין ממנו בפעם אחת (קדושין מ' א') "בריא וכו' אבל בדברי שמים, אם לא יחזר בו; מכלימין אותו ברבים, ומפרסמין חטאו, ומחרפין אותו בפניו, ומקללים אותו, עד שיחזור למוטב. שכן עשו כל הנביאים בישראל" (רמב"ם פ"ז מה' דעות ה"ח) ואם במקום שיש הלול השם אין חולקין כבוד לרב (ברכות י"ט א') ק"ו בן בנו של ק"ו להדיוט, שנמצאות בו ארבעים ושמונה מדות רעות ונשחתות, תהפוכות מן הארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם (פ' קטן תורה פ"ז) וחבר לארבע הכתות: לצים, חנפים, דוברי שקר, ומספרי לשון הרע (סופה ט"ט) מהדורי מילי (פלאניאט) וסמרטוטי כלמי (שנארע), עד זה לפני שבע שנה, התקדש כחמורו של ר' פנחס בן יאיר; ופתאום נהפך להכם כאתון בלעם! לפני שנים לא כבירות נזיזה דברדא תבר ויטבול שיי טבילות, ויבט הכלילי עינים בשמים; והיום הוא מזייף דינים בשם גדולי הפוסקים לחלל כל קדש! האין הוכחת כל יודעיו ומכיריו, לפרסם את שמו ואת מעשיו הרעים! ולחזהיר את הגדולים על הקטנים לרחקהו כמו דוח! -

הוא דבר חדש תחת השמש; יש לו שני ראשים! דו פרצופים! ויש כנפים! בשתיים יכסה עיני חכמים מראות צבועות חסידות; בשתיים יכסה עיני החסידים, מראות צבועות כפירותו, ובשתיים יעופף בעולם תהו והבהו אל אשר ישארו רוח הפאנאטיזמוס והענואיזמוס. - והא לך דוגמאות אחדות משתי מחברותיו שהדפים בשנת תרל"ץ (היא השנה אשר, הקול"ג נדפס על שמו) לעמת שתי מספחותיו משנת תרמ"ג, מחזה מול מחזה, ותעיד כי אי אפשר להאמין כי ראש אחד הכינים גם חקרם, בהיותם רחוקים במחשבותיהם ובלשונם, כרחוק מזרח ממערב - ובמנמתם ומטרם, כרחוק נגב מצפון - ידי לא תהי (לעת עתה) בו, ונהפוך הוא את דבריו הסתומים אפרש על דרך האמת, פיה ירשיעהו, לשונו תוכיחהו, מעשהו יכלימהו, רעתו תיסרהו, יד ע"ה יתסקלהו; ויד

ועל הנס. עולם העשית במנהגנו נהג, ולא בכל יומא מתרחיש ניסא. — והמבין
ההליכות אחר המסחרים או אחת המלאכות והעבודות, ורכוש אין לו; אם הוא ישר
הולך ולא סני שומעניה; ומצא לו בנקל חבר, אנא ברגלי ואתה בפרוטת' ויאמרו
"לרבך טוב, וברכת ה' תעשיר גם שניהם. — ואולם לקנות תמיד רק בעד רכוש,

כל העם באחרונה. כאשר יאמרו המושלים, "סדנא בסדני יתיב, גירא בניריה
מקטיל מדויל ידיה משתלים" (פסחים כ"ה א').

והשגיאות והזדונות הנגבות והזיופים, אשר בשתי המחברות האחרונות
שנרפסו על שמו, הנה מקום אתי א"ה במאמר "עלבונה של תורה" לדעת כי האחת
תהו והשנית בהו. "פטפטי דברים מלוקטים, הפורחים באויר ואין להם על מה
שיסמכו, מעשי להטים ואחות עינים, כדרכו בקדש ובחול. — ואף גם הציונים
אשר ציין, הנם ננובים מספרים בשם ספרים שלא ראה מעולם, אשר קנה בשנוי
רשות לבה, ופעם גם בשנוי מעשה, והוא ז' וף —

8) מעשה בשנוי אנשי קדש ריב ומדון נשאו וזל: "אז צעק ר' ברוך הלא אנכי
"לבוש התפילין של זקני... ואיך לא תתביישו ממני? ואמר הרב, שהתפילין
הפסולים הם, זפתחו אותם ויראו כי בנים דברי, ותיכף פתחו את התפילין
ו"ומצאו חסר ואין אחת שלא היה באפשרי לתקנו, ואז זעק הר"ר ברוך כי הרב
החמס אות התפילין בשעה הזאת, ויראג מאד אהרי התפילין של זקני"
(עמורי הפד" 8), וכל חסידי וואלין יאמרו כי הרה"ק ר' ברוך אמר: הרב מרייסען
החמס ממני ואין מתפילין של זקני, ואני אחמוס ירד מבניו" (שם בהערה). לא נטפל
בנבלתו ולא נחקרה: היש לאל יד איש לחמוס אות מתפילין תפילין
בגדין? ולא אטריחך כי נסע יחדו לוואלין ורייסען לנכות עדות, איך נהפך
העשוק ויין לעושק יורד מבני עושקו כח? כי רק להרשביא, אם נאמין, נאמין רק
החצי (הפ"ל מקץ 32) ולר, הננו מושבעים ועומדים מהר סיני להאמין לכל
דבריו, והמהרה אחריו הוא מין ואפיקורס. "זה הוא ידוע לספור אמתי"
(תולדות הבש"ט 69) ומי יעין להבחיט את הידוע? אכן למדנו כי דין עין תחת עין,
שן תחת שן, ויין תחת ואין נוח גם בזמן הזה, ועתה: מה משפט היד המנחת
ארבע זוגות תפילין, וטרודה כל היום בקשורי רצועות שרי ואסר, הכותבת
הנהניפה הראשונה היא מצות תפילין (הפ"ל מקץ 44) אם לא תקצין? ומה
דין: הבוזה מצות ציצית, מזוזה, שחיטה, בערב תאכלו מצות וכו' והמדפים
מתברת אשר כל הואיה יכירוה כי היא אנטוסימיטית? והמזייף דינים
בשם גדולי הפוסקים להכשיל את הרבים, ועושה כל תורתנו פלסטר? ולועג לכל
הבותנו בכל הדורות? והמעז פנים ומצה לנגוע גם בכבוד יעקב אבינו
עיה אשר בשמו נתפאר? האין חובה לנו על פי הדת והדעת למחות
את שמו וזכרו, ממספר בני ישראל, בראותנו כי אין בקרבנו אף קוצו של
יוד? — ונפקא מינה לדינא: א' אם נוכל לצרף אותו לכל דבר שבקדושה? —
ב' בנגעו יין כשהוא יחשב לנס? — ג' וגם אחרי תום פגרו, אם יקבר בקברות
ישראל? וצעני. —

והלמכור בכל עת לאשר צורות כספיהם בידיהם: סוחר אחד אם יראה
בארבעים אלף סוחרים גדולים? ובין הבינונים ומה גם הקטנים, אולי
י אחד מרבבה יוכל לכלכל את ביתו בהיתר ובנחת ובכבוד, מפרי רכושו הקטן.
ועל כן יאמרו המושלים: הרכוש הוא גוף המסחר; והסוחר המבין את דרכו הוא

החיים אלו סוף ואלו תחילתם. מלכותו וזאת היא תחילתו כחל

(9) „ובחול המועד לא הניח תפילין, וכאשר שאל אותו גיסו למה אינו מניח
התפילין? ויענהו כי ראה בספר טו יץ כי אסור להניח תפילין בחוה"מ כמו במועד.
והיכנס גיסו עליו, כי הוא מורה ובא מספרי טו יץ, ומי יודע כמה דינים
יוכל להורות משם?“ (בעש"טא 22). וההדיוט בעל „קול לעם“ בשפת פלג, לא
עברית, לא דייטש, ולא טייטש כי אם טו יץ, יאסור עלינו ועל זרענו להניח
תפילין בכל השנה? וצענא.

(10) „שלשה בני הכבודה די פרומע ריבעלע וכל האחים וכו' והאחד
הה כיר בתפילין אשר ראה על ראש הלובשם אם כשרים הם או פסולים.
וקודם מותו כתב פרשיות של תפילין לאחד מיודעיו, ואמר כי מימות רש"י לא
נכתבו כאלה“ (שם 45). „ובאמת בתפילין הללו הריחו חזל ריח גדול וחזק
מע"א!“ (פתוחה לקיץ 6) ההוא מבני הנשים באהל: שרה רבקה רחל ולאה? וצענא.
(11) וז"ל „פ"א הלם רבינו הלום כי אחד מהמנין נשתמד, וכו' ונזכר הרד
„אלעזר טומאשפאלער כי בלילה קודם שנתו הסתכל בעיון בספר חמדת הימים
אשר על פי עדות רבינו חברו נתן העותי נביא השקר של העובר ישראל
„ישבתי צבי ימ"ש ותחשב להם זאת לחטאה גדולה“ (בעש"טא 32), ואך
במתיא אומר וירחיבו את טוטפתיהם ויגדילו ציצית בגדיהם. ובמרקוס
יולוקוס יאמר וכו' שהכונה אחת היא לפי הארניאל היווני“ (הפ"ל מקיץ 64)
ומי יגלה העפר מעל עיני „רבינו“ ומעיני „הטומאשפאלער“ ויראו בהקיץ כי
כותב „תולדותיהם“ הוא מסתכל בעיון גדול ומפלפל בספרים הנזכרים; ויאמרו
בלי כל ספק ספיקא „נביא שקר הוא ימ"ש ו“ — וזה אמת ויציב.

(12) וז"ל „ותיכף הבין שהרב יענש על זה וכן עלתה לו שתיכף אחר הסעודה
נחלש בחולי מעים וכו' ממילא מובן עד היכן הדברים מגיעים“ (בעש"טא 10)
„היהודים הגוצרים לא עשו תפילין מפסוקי און גליון לבדם, כי אם הוסיפו
„פרשה אחת של יוחנן: בראשית היה הדבר וכו' והדבר היה האלהים!“ (הפ"ל מקיץ
87) התבינו „ממילא“ עד היכן דבריו מגיעים? היוכל ראש אחד לחשוב
שני הפכים כאלה? האיננו מוכה שחין בקרחת ובנבחת? ויבא בקהלנו? וצענא.
(13) וז"ל „ופ"א עמדה כלי עם מים בשעה שהיה מתפלל, וראו שהמים
נעים ונדים, וממש השכינה שורה עליו — ומזה רעדה הארץ כמיש
„מפני אשר ירד עליו ה' ויחרד כל החר מאד, אך לא היה ניכר, ובמים
„ניכר מאד“ (בעש"טא 100). „ואז חלקו את ארבע פרשיות כנגד ד' עולמות
„אצילות בריאה יצירה עשיה, שבע כריכות מהרצועות כנגד שבע מדות חסד וכו'
„ג' ראשון שבשין כנגד ג' ספירות וכו' עד שהתפילין המה אלהות ממש“

לולי ה' שהיה לנו

צג

נפשיה היתה. ולו שתי ידות, ההקפה וההלואה, חליפות תרחצנה האחת את אחת, ואת כל בשרו ויטתה. ואלו האחת שתחתך גידם הוא, ואף אם השמאלית לברכה ננדעה; תחשב גם הימנית לנדועה — והיכול המלוה לעשות חסד בכל עת! מאין יביא גם הוא את לחמו? כספו הוא שדהו ומפרי יאכל —

(פתיחה לקין 13). היובל איש שרגלי אבותיו עמדו בהר סיני לכתוב את זה את זה! ומה גם את שניהם יחריו! האין זה לין מתלוצץ במתן תורה? — (14) „ופ'א הוצרכתי לברך טל או גשם וכו' ובא לבית קטן ללבוש הקיטיל, ואמר ר'... כי מכיר שהיה השראת השכינה וכשראה אותו הכיר בו כי מחשבתו אינה בזה העולם, וכשלבש הקיטיל נקמט על כתפיו ואחז בו „בקיטיל לפושטו מקמיטתו וכשנגע התחיל לרעוד, ואחז בשלחן שהיה שם וגם השלחן התחיל לרעוד עמו“ (בעשמיא 100) „ודברי מתיא לוא לא היה מאוחר בזמן „ממרקום לוקוס ויוחנן הם רק על הפלאקטעריען הקמיע או התכשיט „הכולל שנשאו אז היהודים והיונים“ (תפ'ל מקין 55). הקבצו ושמעו בני יעקב, צדיק מה הוא אומר? ורשע מה הוא אומר? התדעו מי בעולם התהו? ומי בעולם הבהו? ויהי צדיק נמור — ויהי רשע נמור — איש אחד? וצעני. — (15) וזל „וה... בחר בו לשלחו עם... ועם... למקוה להעתיר בעד הרבנית „אשר קשתה ללת, והוא עמד עליהם עד שפעלו בתפלתם, ומנה נראה רוב גדולתם“ (בעשמיא 38) „ויתחילו לעסוק בזה אחרי הסגופים הצומות והטבילות שנצרכו לזה“ (שם 17) „אך לא אלה המצות אשר ינחילוננו מורי „שקר ורבנים בעלי כרסין“ (פתיחה לקין 16) „שחמה היו רבנים כרבננו „אוכלים ושותים כבני אדם, ואוהבים את עצמם כמלאכים (שם 24) יציבא בארעא וניורא בשמי שמיא? — איכא גנבי ברקיע? — (16) „דיינו שאנחנו מלעינים מב'ד של מטה, האם לא חסר לנו רק זאת כי „נלעיב גם מב'ד של מעלה? לא! היו לא תהיה!“ (בעשמיא 36) „ואולם ר' יעקב בעל הטורים יכלי ספק מצא בשכלו החד נמטריאות רבים „מהכתובים על התפילין הללו, מצאנו מקנא להם וכו' ואחריו באו המקובלים „ויעשו לנו פסילים ואלילים לפועלי ישועות וכו'“ (תפ'ל מקין 86). האינגו חייב משום צובע ומשום נטילת גשמה? — „ואינגו דאזא לז מוסבת“ (17) „ורעידת המים וכן רעידת התבואה הניכרים, מובנים לכל מביני מדע“ (בעשמיא 100) ואמרו נא „כל מביני מדע“ איככה ירעיד פחד המתפלל בארבע זוגות תפילין, את התבואות ואת השלחן? את המים ואת הארץ? וצעני. — (18) וחיל ורעדה יאחזון צבועים ותנפים כמוהו, ורעדה אחזה את בןרעדה, ואימה חשכה גדולה נפלה עליו, בעמדו לפני היושבים סביב לשלחן המשפט, ויחרצו עליו: לאכול פת במלח ולשתות מים במשורה, ולישן על שק קש ותבן, כדרכם של יושבי בית הסוחר! — ודבריו עניים במקומם, ואביונים במקום אחר, וז' „ונאמר בפה מלא שאנחנו מ-ה-א-ר-ב-ע-ה-י-ש-צ-ר-י-כ-י-ם-ל-ה-ז-ו-ר-ו-ת“ (פתח הבש'ט 29)

לולי ה' שהיה לנו

והאמונים עלי נשך, רובים נרפים הם נרפים, מאנו ידיהם לעשות. והונם הוא, מורשת אבותם. דעת לכבון נקל כי האוכל ואינו עושה, ומלאכתו נעשית בזעת יאף זרים, גם אם לבבו לב בשר יהפך לאבן. והבאים ללות מידו, הנם בידו כתומר, ביד היוצר, ויעלה עליהם עול נשך ומרבית אשר לא יוכלו שאת אותה, וירבצו

מן הארבעה? מן יודע? מן הארבעה אני יודע, מי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא (ברכות נ"ד ב) "ויצא" חייב להודות "וברח" על אחת כמה וכמה! ד"ש למד תורה וחכמה הרבה, כי "מרבה ישיבה" (בבית הסוהר) מרבה חכמה! — (19) "והנם שלא נעלם מאתנו שבודאי כל המעשים הנמצאים אינם אפילו אחד מני אלף" (בעשטיא 11) "ואחזנו לנו הדרך היותר קרובה אל האמת" (שם 25) "והנם שהמה כטפה מן הים" (שם 13) "והרשב"א הוא הראשון בימיו שכתב וכו' זאנחנו אם נאמין, נאמין לורק החצי" (הפ"ל מקיץ 32) ההיה חצוף כמוהו בכל התקע"ד דורות! וכל העם רואים את המנרף ושומעים את גדופיו, ופליטת סופרנו" איש איש חס על כבודו פן יחל ח"ו; ולא על כבוד קונו? וצעני. (20) "מקנאת הקנקרנציא" הטרף ויאסור ויטמא הרמ"א, את אשר הכשיר והתיר ויטהר הבית יוסף (המין מצוה 7) "ואך מפני הקנקרנציא החמיר" (שם 8) "הקנקרנציא עשה את זאת" (הפ"ל מקיץ 139) ולמי יעשה, מכתב עתי שלחן ערוך על פי הפראגראם קנקרנציא! אל טבחי בשר השחיטה הכשרה! בהתירו קדלי דחזירו! כאשר עשה קנקרנציא אל ספר תפילין ומזוזות, אל הטוים ציצית, ואל האופנים ענות מצות! — ומה יענו אדוניו המיססיאן והאנטיסימיטען, אם ע"י פסקיו יעלה ח"ו מחיר בשר החזיר? וצעני. — (21) על דבר "איסור משהו חמין בפסח" פיו מלא לצנות (המין מצוה 7) ויפשוט את רגלו להראות כי מפרים פרסה הוא, ויצעק חמס על המסיה דעתו מתפילין שבראשו בערך 1/67 בשעה (פתחה לקיץ 2) האין זה היסח הדעת משהו? וזה לנגד "הפראגראם להקל" וצעני. — (22) "לכן עתה כאשר נאלצנו מההשגחה לעבוד שניות עבודת הליטראטור" (בעשטיא 30) בישראל הוא דלא קם כמוהו; אבל באוה"ע קמו ומנוי נכרי! ומעשה "בתוך הדברים האלה דפק נכרי על החלון ואגודה של "חשוקים על צוארו. ושאל אולי נמצאו כלים דליות הביות שנתרפקו נסריהן לתקנם "וכו' אז אל ראה זהתבונן אם לא שלוח שלוח מההשגחה העליונה, הנכרי הזה?" (שם 66) ואם שניהם יוציאו, "מיע שלחן ערוך על פי הפראגראם, בתרי אומי לא שלטה קנקרנציא! — (23) "פ"א לא היה לו מצות על פסח וחבש את סוסו בעגלה וכו' והביא קמה ובשר על פסח וכו' וירדו גשמים ונחמין הקמה וכו' והביא עוד הפעם קמה על י"ט וכו' והוכרח למשוך העגלה בעצמו כי ירא להניח הקמה בלא "שמירה וכו' ובכה בכיה גדולה לפני השי"ת ונרדם ובא אליו אליהו ז"ל וזה "היתה הנילו לופעם ראשון, ואל נרצה דמעתך ונתקבלה תפילתך, הנח

לולי ה' שהיה לנו

צה

יחת משאם — — ובאפס הוקללנשך (אהנע וואכערנענעמין) ישוך הנחש בלא לחש.
 ,,בראשיתו ישוף עקב, ובאהריתו ישוף ראש — — ויאנחו העבדים מפני עבודת
 ,,פדך אשר יעבירו במ' ארזים קשה — והקול נשמע בית המלך והשרים. וזנדע
 ,,כי כצעקתה הבאה אליהם. מתחדשות חדשים לבקרים — ויצא דבר מלכות: חדלו

אני שולח לך נכרי אחד שיקח עגלה שלך עם הקמח שלך לביתך וכו' (בעשמי' 28)
 ולפי דברי פסקיו (חמץ מצוה 5) היה גם הקמח הראשון כשר לפסח? וכי
 מדוע בנה הרב ויורד את אליהו ז"ל חנם? וזכרתי לא היה גם הנכרי הזה
 נכרי פשוט, ונשלח מן... כרעהו הדופק על החלון? וכל הטורח הזה למה? — וכל
 העם רואים מנדה לו ענן לאיש אלהים אליהו הנביא ז"ל, ושוקים? תיקו! —

24) מעשה חג המצות בסטאמבול" (בעשמי' 88) המלא נסים ונפלאות
 כקריעת ים סוף. ואלו נדפסה המספחת "חמץ מצוה" לפני מאה ושלשים שנה. לא
 קרו כל הנסים ההם. כי מדפיסה פוסק "בערב תאכלו מצות" רשות ולא חובה! —

25) "כל הדרשות והרמוזים הנאמרים מי שמכם הן גלוי פנים בתורה שלא
 כהלכה. ורובן נאמרו כי להקטין מעלת התורה ולהקניט את הרבנים
 והלומדים ההוגנים יומם ולילה" (שם 57) "והרבנים עשו סינים נדרים
 הבלים ושטותים וכו' עפי' סברת כריסם" (חמץ מצוה 14). ומה משפטו גם
 על התלמוד? "יש גם בו הבלים רבים וכו' נתוספו בו מתלמידים
 טועים או מתעים" (שם). בית יעקב! מי כמוכם באלמים? עיניכם הרואות צר
 ואויב, בכשיל וזילפות יהלום, ומחלל כל קדש כאו שאנו צוררנו בקרב מועדנו,
 ואתם תחרישון? ואיה "פליטת סופרנו"? שומו שמים על זאת! —

26) "ולדעתי עתידים ליתן את הדין שכל היוצא לרדן בדבר החדש וכו' אינו

יוצא מידי חשד וחשש מינות, או עובר משום כל תוסף" (בעשמי' 56) "ואני
 אומר כי הזיות דברי הרבנים אינם טובים וגרועים מהזיות בעלי הקבלה /

(הפ' מקין 157). ופירושו: את מול היה אסור לדעתי לעבור על ספק ספיקא, בל
 תוסף" והיום אתיר לעבור על ודאי "לא תגרעו" ומה תהי דעתו מהר? ללכת ביד
 רמה להסית ולהרית! — ומה יאמר למחרת? בבעשמי' החלותי ובמיסויאן
 כליתי, מקהל חבדנים יצאתי, ובקהל אנטיסימיטען באתי; וגם הם גרשוני — עתה
 חוזר חלילה: אלבוש לְבָנִים ואלך למקום שאין מכירין אותי, ובין שמות נשיאי

ישמעאל ואלופי עשו אבחר לי שם. ואשנה את שמי השלישי בשם דביעי.
 ואשבה בקליזיל, ואתבול שי טבילות, בשבת אבצע על שתיים עשרה חלות, ובחול

אניח ארבע זונות תפילין, ואור לארבעה עשר אשאב בעצמי "מים שלנו" וערב פסח
 אחר חצות אאפה "מצות שמורה" באמירת הלל, ואכתוב קמיעות לנרש שדין רוחין

ולילין, ואקרא: בואי כלה ואברכך! — רני עקרה! — הכל כבר אשונה. ואוציא
 תולדות ר' יוחנן מראכמיסטריווקע ור' ליב פישטינער" כבתחלה — זאת
 העובר ישראל, "בעל חמץ מצוה והתפלה" אחר ימה ואנדה — ואקבץ

"פדיונות" לרוב! — היפלא ממנו דברו! —

..לכם לאומי מללות איש לרעהו את כספו בנשך. ונבול הושם אל המלוה עד ..חמשה למאה. ועד בכלל יוכל לקחת לשנה תמימה. — עד פה יבא ולא ..יעברנהו — והעובר את הנבול הנה זה משפטו: בעשותו את זאת בפעם הראשון ..ועשנו אותו מן מאה ועד אלף כסף, כאשר יושת עליו בפלילים. ובפעם השני לא ..יעיל הון, ויובא בסוהר. ושורא דדיינא כמה שנים ישב שם. מן שנתים, ועד חמש ..שנים. ובפעם השלישי, אות כי עפלה לא ישרה נפשו בו, וכלה גרש יגורש מכל ..מקומות ממשלתי. — צוה — ויהי —

הפקודה הזאת משמחת וגם מעצבת לבות העם, הלולא וחיננא בהאי ..ניסא: וכל פנים קבצו פארור בהאי ניסא. — זאולם עצב המלוה, כצל עובר: ..ושמחת הלוה כחלום יעוף! — בעלי ההון יאספו לאט לאט את הונם, ברצון ..ובאונם: ויקנו להם בתים ושרות, או שטרי המדינות במרבית חמשה למאה, שנה ..

(27) הכל תלוי במזלא אפילו מסית ומדיח! בעל "נתיבות עולם" נחשב למסית ומדיח: והאין המגדף הזה כמוהו? ואם לא נתיבה אחת לשניהם? — הכל מודים כי אייזעמנענער, פפעשרקארן, נאספערן, טעמקין, לוטאסטאנסקי, דאהלינג וכו' ראשי צוררי היהודים; ומה נשתנו חבריו מחבוריהם? האם לא תורתם תורתו? ולא מלתם על לשונו? וצע"ג. —

(28) והכל תלוי במזלא. אפילו אנטיסימיט! שמעקשר, העניצני, אישטאצני, בארי, אנאדי וכו' נודעים לצוררי בני-שם, והקראתם בעין פקוחה את המספחת "חמץ מצוה"? וראיתם את הכתוב בה? והתבוננתם על המלים אשר בין שורותיה יזהירו? ואם לא שפתם שפתייה? ולא תוסיף לכרות עלילות חדשות? ולא תשרף ביום הכפורים שחל להיות בשבת? וצע"ג. —

(29) ותומכיו בנוף או כנפשי, ימחלו לקרוא את ספוריו, המלאים ענבים ועזות, ונבול פה — נשא למשל: פירושו החדש על "כי יפתה איש בתולה" (בעשמיא 65) "בבן מלך שחשקה נפשו בבתולה מבנות עם הארץ" (שם 76) "באיש שהיה דרכו להחליף את שמלותיו מכתנתו ועד מצנפתו ואת מנעליו" (שם 72) ומעשה "שקרה לאיש שנתעורר משנתו פתאום ע"י עקיצת פרעושים ויקפוץ מטטתו וירץ להפרוזדור" (שם 62) ומעשה "בר' שבתי כורך ספרים, שהיה מרקד עם אשתו בלילי שבתות אחר אכילת המרק והלפת" (שם 106—110) ועוד כאלה וכאלה אשר יבוש עמי לכתבם — ואפונה מאד מאד אם אחד הרקים הזוללים וסובאים בבתי מרוז, יטמא וינבל פיו ולשונו לדבר כאלה! — ויד מי כתבה והדפיסה אלה? היר הנדולה אשר קשרה "ארבע זונות תפילין" והוא קורא לו "הנפיש היפה" (חמץ מצוה 29) "במקום שאין אנשים" (שם 22). ואז יודו כי "זונות אסורות משום סכנה" ובמקום שיש גם איסור, יש מוקצה מחמת איסור ומחמת מיאוס! — לבו זחוח, פיו פתוח, לשונו סרוח, נאד נפוח, מלא רוח! — וסימך ימח שמו וזכרו לפי.

לולי ה' שהיה לנו

צז

„בשנה, ואם תקטן הכנסתם, תקטן גם דאגתם, מלפנים נגזלה שנתם, ועתה יישנו לבטח. — שמיטת-כספים (באנקראט) נוהגת, שמטה למסחר למלאכה ולעבודה, תמול רצו המוכר והקונה בה ק פ ה; והיום יאבה רק הקונה לבדו — ותעל שועת הסוחרים שנית אל בית המלכות: הלא טוב לנו עבוד את המלוה, ממותנו בנקינן ישנים — וטובים הללי נשך מחללי ר ע ב! — ויועצו: הנה זעקת העם רבה, כי מאז הוחק חוק וגבול לנשך, בא כמהלך רישם; והלא טוב כי יתפרנסו זה מזה. — ויצא דבר מלכות שנית, ונחתם בטבעת המלך: משפט הכתוב על אדות חוקי הנשך, יבטל כעפרא דארעא, ואם כסף תלוו לאומי איש אל רעהו, יש לאל יד המלוה לקוח מרבית כפי אשר יאזת הלוח ללת לו! — מי ישמח באמת? המלוה! וימי יאלין ללת שמחה בלבו! הלוח! כי איש איש מבקש חקים בארצו, לטוב לו: אף אם ירעו לרעהו. — ומלך במשפט יעמיד ארץ, בתתו חוק הרצוי לרוב אורחיו, ורעת המעטים, תבטל ברוב. —

„וכתהלוכות הממשלות בארץ; כן תהלוכות ההשגחה (222) נשם יורת ומלקוש וחקות זרע וקציר קר וחם, ירעו לזה ויטיבו לזה, הנה שני אנשים זרעו בארץ, זה זרע פשתה וישעורה; וזה חטה וכסמת, זה קצר שלשום את קצירו, ויבולו, שטוח על פני השדה לחום היום, ובעוד ימים שבעה יאלם את אלומותיו, ויפלל: ירעצר את השמים ולא יהיה מטר! — וזה אל שדהו לא בא עוד מועד הקציר, והחום נורא מאד, ולפני אלהיו ישפוך שיחו: ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה „ומלקוש! אל מי ישעה שומע תפלה? ובעד מי יסך בענן לו מעבור תפלה? והעולם נדון אחר רובו! (223). — והנה שני אנשים סוחרים ומוכרים, זה סוחר סחורה „לקיץ, ויעטוף בתפלתו: מי יתן ויעטוף החרף לבוא! וזה מוכר סחורה „לחרף, ויפלל כי ימחר לבוא! רצון מי ישעה? העולם נדון אחר רובו! — „המעושהו יטחר נבר, ובכחו למלא רצון כל בני האדם הסרים למשמעתו: „על כן כלל גדול בתלמוד: אין נזרין גזרה על הצבור, אלא אם כן רוב הצבור „יכולים לעמוד בה (224), ויצונו להרונ נפשות ולאכול את דמם, דבר אשר גם „המעט מכל הקהל לא יוכל עשוהו: האין זאת עלילת שוא? —

„(40) התלמוד, דבתורעה היא בשקר, הוא מתימתים במאמרו; „ואויביו הקראים הנם מרצים. בתורה שבכתב כתוב לאמר: לא תבערו „אש בכל מושבותיכם ביום השבת (225) והחווה יצונו במלאכות ה'; וקראת לשבת

(222) מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיט (ברכות נ"א א').

(223) בבלי (קדושין מ' ז') ובירושמי (מגיגה פ"ג ס"ד) ואין ה' צבור נדון אלא אחר רובו.

(224) בכמה דוכתי בט"ס, ומיהס (צ"ב ס' ז', סוריות ג' א'). — (225) שמות ל"א ג'.

לולי ה' שהיה לנו

..ענג (226) ואם ענג הוא לְשָׁקֶת ב כל לילי שבתות השנה. ב חשך וואם
 ..ית ענג האיש אשר בכל שבתות החרף והסתו, יאכלהו קרח ויואל משה
 ..באר את התורה: א' בליל וביום השבת, לא תבערו בידכם אש, ולא תצוו על
 ..איש אשר לא מבני ישראל הוא, להבעיר, כי שליחו של אדם כמותו (227). —
 ..ב' ואם צויתם על עושה רצונכם איש נכרי, בששת ימי העבודה, כי בשבת יבעיר
 ..אש בתנור אין עול. כי הכל חולים אצל צנה (228). — ג' וביום הששי בין
 ..הערבים, נשים באות מאירות נר מצוה (229) כי במקום יהל אור, שם
 ..אהבה ושלום, שמחה וענג (230). — ותורה צוה לנו משה: למול את בנינו ביום
 ..השמיני ללדתם (231) ומה נעשה לבן היולד, אם ח' חפץ דכאו הַהֲלִי לפני הכרת
 ..את בשר ערלתו? הואיל משה באר את התורה: כי באמור הרופא או
 ..מוהל מומחה כי יש ספק סכנת נפש, נאחר מועד עד שוב הילד לאיתנו (232)
 ..וואשה כי תזרע וילדה שני בנים, ומתו אחרי המול את בשרם, מחלת משפחה היא;
 ..ובלרתה את הבן השלישי, לא נמול אותו עד יגדל ויהיה אמיץ וחזק (233). — וכן
 ..צונו: בסכות תשבו שבעת ימים (234) תשבו כעין תדור, אף לישן בסוכה (235).
 ..והיובל כל העם לישן בסכות ולא יחלה האחד מהם מקרה בלילה? או ברדת הגשם
 ..בעד הסכך הסוכך, אל תוך הקערה, ונשב לאכול ממנה? אז נחשב למצטערים
 ..וואיש לא הלו ישראל, ונשב ונאכל בבית עד יכלא הגשם (236) ומה גם חולה.
 ..האין זאת דת הבנויה על יסודי הדעת? ועל עמוד אהבת האדם? — והפירושים
 ..ההם היו נהוגים בעמינו מימי משה רבינו, והכמינו כתבו אותם על ספר, בהביאם
 ..עדים מן התורה, כי כן באר משה. —

..והקראים, בני אדם וושבי השך, בלילי שבתות יאכלו לאור הירח.
 ..ובסוף החדש, ילכו חשכים ואין ננה להם, ואת באורי התלמוד יבזו
 ..וימאסו; מי מנה מספר הדוגי אולתם? האחר, צתה בטנו מקרה וכפור
 ..בכל שבתות החרף והסתו, וימת. — השני, היה חולה מסוכן, ונאלץ

(226) ישעיה נ"ח י"ג. — (227) קדושין מ"א ב'. — (228) טו"ע או"ח סי' רע"ז ס"ה. —

(229) שבת פ"ז מ"ו. — (230) שם (כ"ה ב') דכתיב (איכה ג' י') ותונח מסלום נפשי.

(231) ויקרא י"ב ג'. —

(232) שבת (קל"ד א') רמב"ם (פ"א מה' מילה ה"ז) טו"ע (י"ד רס"ג ס"א).

(233) ירושלמי (יבמות פ"ו ה"ו) בבלי (שם ס"ד ב') רמב"ם וטו"ע (שם).

(234) ויקרא כ"ג מ"ב. — (235) סוכה ב' א'. —

(236) משנה (סוכה פ"ב ט') ירושלמי (שם פ"ב ה"ה) בבלי (שם כ"ז א') רמב"ם (פ"ו מה'

סוכה ה"ב) וע"ש נהגה"מ, טו"ע (או"ח סי' תר"מ). —

לולי ה' שהיה לנו

צט

..לאכול ביום השבת מאכל הערוך מתמול וימת. — השלישי ירד עליו הנשם
 ..יבעד חרבי הסוכה, ונפל למשכב, ומן המטה אשר עלה עליה לא ירד, וימת. —
 ..ההרביעי עוד בו נשמתו המתאמצת לצאת, ויענה בצום הכפורים נפשו וימת. —
 ..החמישי, עמד על שפת הבור, והרופא הכין לו סמי מחמצת לרפאותו, וימאן
 ..לשמוע בקול התלמוד, וימת. — השישי נפלה עליו מפולת ביום השביעי, ואין
 ..מציל, וימת. — השביעי, כנפל שב קבר, כי נמול בחליו, וימת. — השמיני,
 ..מתו אחיו מחמת מילה, ובכל זאת נמול ביום השמיני, וימת. — הראתיכם
 ..בשניכם כי התלמוד, עמו מקור חיים, ויקר בעיניו המותה לאיש, ואיככה
 ..ויצונו להרוג את בניכם ואת בנותיכם להביא את כל קהלנו בסכנת נפשות? —

..(41) ודעו אמנה כי אל כל מצותנו יש מספר, רמיה אשר תעשינה, ושמה אשר
 ..(לא תעשינה (237). ורבותנו חכמנו, הוסיפו עליהן עוד שבע, וקורא למו: שבע
 ..מצות דרבנן: א' לקרוא את ההלל בעתים מזומנים (238) בכתוב (239) השיר
 ..יהיה לכם כליל התקדש חג. — ב' לקרוא את מגלת אסתר במועדה (240). —
 ..ג' להדליק נר חנוכה שמונה לילות מליל החמשה ועשרים לירח התשיעי
 ..והאלאה (241). — ד' להעלות נר לשבת וחגים (242). — ה' לרחץ ולטהר
 ..את ידינו לפני אכלנו לחם (243). — ו' לברך מאה ברכות מדי יום
 ..ביומו (244). — ז' לצום ארבעה פעמים בשנה (245) מלבד בעשור לחדש
 ..השביעי בכתוב (246) צום הרביעי, וצום החמישי, וצום השביעי, וצום העשירי. —
 ..וספרים מוני המצות, רבים בתוכנו מאת גדולי הדורות, ויחפשו נא במ אויבנו אם
 ..ימצאו באחד מהם: כי מנו לנו שמונה מצות דרבנן? ולדבריכם, מְצוֹת אכילת
 ..דמכם בחג המצות, היא השמינית? —

..(42) קרמוניות התבוננו, וראיחם כי כל דרכי תורתנו, דרכי נועם, והיא

(237) מכות כ"ד א'.

(238) תענית (כ"א ב') ערכין (י' ב') טוש"ע (א"ח סמני תכ"ב, תפ"ח ת"ג, תרמ"ד, תרפ"ג)

(239) שבת ל' ב'.

(240) היא תקנת הנביאים (רמב"ם פ"א מה' מגלה ה"ה) וע' רש"י (מגילה י"ד א') ד"ה סוּן.

(241) שבת (כ"א) רמב"ם (שס פ"ג ה"ג) וטוש"ע (א"ח ס' תרע"א).

(242) שבת (כ"ה ב') רמב"ם (פ"ה מה' שבת ה"א) טוש"ע (א"ח ס' רס"ג ס"ב).

(243) חולין (ק"ו ב') רמב"ם (פ"ו מה' ברכות ה"א) טוש"ע (א"ח ס' קנ"ח).

(244) מנחות (מ"ג ב'). ובתוכן ברכת המזון שהיא דאורייתא (דברים ח' י').

(245) ר"ה (י"ח ב') רמב"ם (פ"ה מה' תעניות ה"ב) טוש"ע (א"ח תקמ"ט ותק"ן).

(246) זכריה (ס' י"ט). על אדות מנין המצות, דאורייתא ודרבנן, ראה במבוא לספר זה.

לולי ה' שהיה לנו

ק

הבכירה בין הדתות הנותנות לאנוש בינה לבלי לצער בעלי חיים. —
 והשחיטה אשר בחרה להמית בה את הבהמה החיה והעוף היא הקלה
 בין כל המיתות למיניהן. — כי מי כיוצר כל יודע את נפש יצוריו
 ימים יבואו וכל רופאי תבל אשר בידם מחקרי טבעייה יצורים (פיזיק) ותועפת
 חכמת הנפש (פסיכאלוגיה) להם ישירו כי השחיטה היא הקלה. אלהים
 הבין דרכה; ונותן לאנוש בינה להבחין במסה. — עשרה דור חלפו מאדם ועד נח,
 ומותר האדם מן הבהמה לא נראה בארץ. כמוה אכלו רק תוצאות
 האדמה — ונח מצא חן בעיני ה' ויחן לו ולדורותיו עד דור אחרון. יתרון
 לאדם, המלוכה ומושל לרדות בכל היקום (247) את הארי ואת הדוב, יביא
 בסוגר; ועל שכם השנהב הגבוה, ירכב. והחופש לאכול בשר כירק עשב (248)
 אחרי צאת הנפש מן הבשר. וחלילה להם לחתוך נתח בשר מבשרם, או
 צלע מצלעותיהם בעורם חיים (249) חקת עולם היא לכל העמים צדק למדו, עד
 היום הזה. — ובתתו לנו תורה, צוה עלינו עוד חקים על חקי צער בעלי חיים.
 וזאת תורת הזבח: א' גם ממיני הבהמה החיה והעוף אשר נאכל, פגול הם לנו אם
 לא נשחט את צוארם (250) ואם מתו ממתיים הטבע, או טרופ נטרפו מחיה
 רעה, נבלה וטרפה יקראו (251) תועבה הם לנו. — ב' דם החיה והעוף השחוט
 יכוסה בעפר (252), לא מפני צערם, הן כבר יצאה נפשם; כי אם למען
 כבודם ולא יחל. כי על דברת התורה הקרבנו קרבנות שונות על מזבח ה'; ולא
 אחד בהן מן החיה, ואף גם דם העוף לא זורק על קרנות המזבח, ולמען
 לא יראה לעינינו הדם אשר לא בחר בו ה' על מזבחו, צונו לכסות אותו מעין
 רואה (253). — ג' אותו ואת בנו, לא נשחוט ביום אחד (254) אם היום בבקר או
 בליל אמש שחטנו פרה, אף בין הערבים חלילה לנו לשחוט את העגל פרי

(247) תהליס ח'. — (248) בראשית ט' ז' ג'.

(249) סס. ונס'ס (סנהדרין נ"ז ב') ועברי בתתו חכר מן החי, לאיש אשר לא זנני ישראל
 הוא, עובר על (ויקרא י"ט י"ד) ולפני עור לא תתן מכשול (ע"ז ג' ז') וראה דברים יקרים בנוגע
 לשבע מזות בני נח, בספר „תורת נביאים“ לש"ב הרב הגאון המבקר המפורסם מו"ה ז"י
 הירש חיות ז"ל ולידי הרב החכם המפורסם ר' ז' ל' כ"ע בספרו „ורזנבל“ וכמעט
 עליהם אין להוסיף צענין זה.

(250) דברים י"ב כ"א. — (251) ויקרא י"ז ט"ו. סס כ"ב ח'.

(252) סס י"ז י"ג. וראה מה שכתב בזה, ידידי הרב הגדול החכם הנודע מו"ה מרדכי
 פלונגי אין כ"י (אזכר חכמה ח"א 78).

(253) זה הוא טעמו של שר התורה הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה. — (254) ויקרא כ"ב כ"א.

לולי ה' שהיה לנו

קא

בטנה, עד אחר צאת הירח והכוכבים. כי למנות ימינו, היום הולך אחרי הלילה אשר לפניו (255). ואם זבחנו את העגל בלילה או בבקר, לא נשחט את אמו עד הלילה הבא. ואם נודע מי הוא אביהו, כמשפט אמו כן משפט אביו (256) ונחשב לא כזרים אם נבער משפחה אחת ממשפחות החיים, ביום אחד. ואם חביב אדם שנברא בצלם אלהים (257) ואב אחד לכלנו, ואל אחד בראנו (258) נקשוה את לבותנו כיענים במדבר, לשפוך את דמו חנם! — (43) שופטי צדק! ממוצא כל הדברים האלה, עיניכם הרואות כי צער בעלי חיים הוא ליהודים עון פלילי (259) וכאשר צוה אלהים את משה על השחיטה, הורה תורת הזבח, חקים טובים להקל את מכאובי הנשחט (260). ושמענו נא דברי פי חכם חן, אחד מנקובי ראשית הפוסקים הלכה למעשה, הוא רבינו משה בן מימון (בצל שדי יתלונן) ואקוה כי ימצאו חן בעיניכם, כחן אשר מצאו אמרותיו על אדות וחי בהם ולא שימות בהם (261). כי רבי יתקרי וחכים יתקרי. ויהי רופא נאמן בבית השולטאן Melik el nasar Salaheddin במצרים (262). נולד בשנת 4895 למנות ימינו, ויחי שבעים שנה, וימת בשנת 1205 למנות ימיכם. ובערכך ארבעים שנה אחרי שוב נפשו הקדושה השמימה, יצא בפעם הראשון הקול: היהודים לשים דם אדם תוך עגות המצות! וראיתם כי עלילת שוא היא. — וזה לשוננו בספרו אשר חבר בהיותו בן חמשים שנה (263) אשר בשמו כן הוא מורה נבוכים (264).

(255) בראשית א' ה'. — (256) טוס"ע (יו"ד סי' ט"ז א' ב').

(257) אבות פ"ג מ"ח. — (258) מלאכי ג' י' —

(259) רבא סובר: זער בעלי חיים דאורייתא (ב"מ ל"ב ב'). והראתי (אור חדש מ"א פ' ט"ו) דאודא רבא לטעמיה (שם ל"א א') הקס תקיס (דברים כ"ב ד') מכל מקום. וראה (ספרי דברים פסקא רכ"ה), העמידה ונפלה, העמידה ונפלה, חייב להקימה. שגא' הקס תקיס" ועל כן חקר, מנא הא מילתא דאמרי אינשי אי לית דורא, דלינא; ואי לא, לא דלינא? (ב"ק ל"ג א') ע"ס.

(260) וזבחת כאשר זוית יך (דברים י"ב) מלמד שננטוה משה על הוסט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה (חולין כ"ח א') ופירש"י ז"ל, למד שנתפרשה מנות שמיטה על פה, דהיכן נהוה זבחת ב? "עכ"ל. וע' בפירושו לתורה במקומו. (261) צמזפת 88 לעיל דף ע"ד.

(262) ראה המאמר היקר, רבינו משה בן מימון אמת ותורתו אמת" (ישרון מחלקה העברית שנה ד') מאת ידיד נעורי הרב החכם הגדול מו"ה שלמה זלמן סייס הא לב ערש טאס נ"י. המכונה שזח"ה.

(263) כן כתוב בספר יחסין. — (264) מורה נבוכים חלק שלישי פ' מ"ח. —

לולי ה' שהיה לנו

וּאִמְנַם מִצוֹת שְׁחִיטָה בְּהֵמָה הִיא הַבְּרֵחִית. מִפְּנֵי שְׁמוֹזן הַטְּבַעִי
 לְבִנֵי אָדָם. הוּא מִן הַזֵּרִים וְהַצְּמִחִים בָּאָרֶץ, וּמִבְּשֵׁר בְּעֵלֵי חַיִּים. וְהַטּוֹב שֶׁבְּבִשְׂרָה
 הוּא שֶׁהוֹתֵר לָנוּ לֹאכְלוֹ. וְזֶה מֵה שְׁלֹא יִסְפֵּק בּוֹ רֹפֵא! וְכֹאשֶׁר הֵבִיא הַכֹּרֵחַ
 טוֹב הַמִּזוֹן לְהַרְיֹגֵת בְּעֵלֵי חַיִּים, כִּי הַתּוֹרָה לְקַלֵּה שְׁבִמִיתוֹת. וְאִסְרָה שִׁיעֲנָה
 אוֹתָם בִּשְׁחִיטָה רַעָה: וְלֹא בְּנִחְרָה. וְלֹא יִחְתַּוֵּךְ מֵהֶם אֲבָרָה. וְכֵן אִסְרָה לְשַׁחוּט אוֹתוֹ
 וְאֵת בְּנוֹ בַּיּוֹם אַחֵר, לְהִשְׁמַר לְשַׁחוּט מִשְׁנֵיהֶם, הַבֵּן לְעֵינֵי הָאֵם. כִּי צֶעַר בְּעֵלֵי
 חַיִּים בּוֹזֵה, גְּדוֹל מְאֹד. כִּי אֶהְבֵּת הָאֵם וְרַחֲמֶיהָ עַל הַבֵּן, אֵינּוּ נִמְשָׁךְ אַחֵר הַשֶּׁכֶל
 רַק אַחֵר פֶּעַל כַּח הַמְדַמָּה. הַנִּמְצָא לְרֹב בְּעֵלֵי חַיִּים, כִּמוֹ שְׁנִמְצָא בְּאָדָם, וְהִיא
 זֶה הַדִּין מִיּוֹחֵד בְּשׁוֹר וְשֶׁה? מִפְּנֵי שֶׁהֵם מוֹתֵר לָנוּ אֲכִילָתָם מִן הַבְּהֵמוֹת. הַנְּהוּג
 לֹאכְלֵם. וְהֵם אֲשֶׁר תְּכִיר הָאֵם אֶת הוֹלְדָהּ. וְזֶה הַטַּעַם בְּשִׁלּוֹת הַקֵּן: כִּי הַבָּצִים אֲשֶׁר
 שִׁכְבָה עֲלֵיהֶם וְהַאֲפֹרֹחִים הַצְּרִיכִים לְאִמָּם, עַל פִּי הַרֹב אֵינֶם רְאוּיִם לֹאכִילָה.
 וְכִשִּׁישְׁלָה הָאֵם וְתִלַּךְ לָהּ, לֹא תִצְטַעַר כִּרְאוּתָהּ לְקִיחַת הַבָּנִים. וְעַל הַרֹב יִהְיֶה
 סָבָה לְהַנִּיחַ הַכֵּל. כִּי מֵה שִׁיחֶיהָ לֹקָח, בְּרֹב הַפַּעֲמִים אֵינּוּ רְאוּיִם לֹאכִילָה.
 וְאֵם אֵלּוֹ הַצְּעִירִים הַנִּפְשִׁיִּים, חֲסֵה הַתּוֹרָה עֲלֵיהֶם בְּבִהְמָה וּבַעֲוֹפוֹת:
 כִּל שֶׁכֵּן בְּבִנֵי הָאָדָם! —

44. בְּיוֹמֵי הָאֲחֵרֹן... הַרְמוֹתַי יָדִי לֹא אֱלֹהֵי הַרוּחוֹת אֲשֶׁר בִּירוֹ אֶפְקִיד
 רֹחִי... כִּי מִצָּה זֶה שְׁאֵנוּ אוֹכְלִים בְּחַג הַמִּצּוֹת, הִיא עֲנָה בְּלוּלָה רַק מִקְמַח וּמַיִם,
 וְאִין בָּהּ אֶף גִּרְגַר מֶלֶח (265) עַל כֵּן אֲנַחְנוּ סוֹרְאִים לָהּ: לְחֵמָא עֲנִיא! — וְדַבֵּר
 סֵתֵר אִין לָנוּ בְּמִלְאֲכוֹתֶיהָ הַשְּׁנוֹנוֹת, מֵהַחֵל חֲרַמְשׁ בְּקַמָּה וְעַד אֲכַלְנוּ אוֹתָהּ. הַקּוֹצֵר,
 מֵאֵלֶם הָאֱלוֹמוֹת, הַטּוֹחֵן, הַלֵּשׁ וְהָאֹפֶה, יִהְיֶה נּוֹצֵרִי אוֹ יִשְׁמַעְאֵלִי וְאוֹ יִשְׂרָאֵלִי, אַחַת
 הִיא לָנוּ, אִם נִדְעַ בְּטַח כִּי חֵישׁ מֵהַר נַעֲשֵׂתָהּ וְלֹא נַחֲמָצָה, נֹאכְלָנָה, וְאִם
 עוֹשִׂיָהּ הַתְּמַהְמָהּ מִלוּשׁ בְּצֵק וְעַד חֲמִצּוֹתוֹ, וְלֹא שְׁמֵרוֹהּ כְּכֹל מִשְׁפָּטֶיהָ וְחֻקֶּיהָ; אֶף
 אִם כֹּלֶם עֲבָרִים חֲכָמִים, כֹּלֶם נְבוֹנִים, וְכֹלֶם יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִחֲמַצַּת הִיא,
 שְׁאֵנוּ חִיבִים עַל אֲכִילָתָהּ בְּפֶסַח, כִּרְתִי — עַל כֵּן נִמְצָא בְּכֹל בְּתֵי הָאוֹפִים, עֲבָרִים
 מִשְׁנֵי חַיִּים עַל הַפּוֹעֵלִים: כִּי לֹא יַעֲצִלוּ וְיִמְהַרְרוּ וְיַחֲשׂוּ אֶת מַעֲשֵׂיהֶם טֵרֵם
 יַחֲמִץ, (266) וְכַפְעֵם בְּפַעַם יִנְקוּ אֶת יָדֵיהֶם, וְאֵת הַשְּׁלָחַן וְאֵת כֹּל הַכֵּלִים אֲשֶׁר
 יִעֲשֶׂה בָהֶם, וְלֹא יִשְׁאִירוּ בְּצֵק מַעֲסָה לְעִסָּה, כִּי אִיסוֹר חֲמִץ בְּמִשְׁהוֹ (267),
 שְׁלָחוּ אֶל כֹּל בְּתֵי הָאוֹפִים, וְרֵאִיתֶם כִּי הַפּוֹעֵלִים הַעוֹשִׂים בְּמִלְאֲכַת הַמִּצּוֹת לְפֶסַח,
 הֵנֶם נּוֹצֵרִים דְּלִים, וְעֲבָרִים עֲנִיִּים, וְהַמְשִׁנִּיחַ יִשְׁנִיחַ עַל הַעֲבָרִים כַּעַל הַנּוֹצֵרִים.

(265) טוֹשׁ"ע (או"ח סי' תנ"ה ס"ד). — (266) טס (סי' תנ"ט).

(267) דְּהוּא דְבַר שֵׁם לוֹ מִתְרִין אַחַר הַפֶּסַח (רמב"ם פט"ו מה' מִאֲכֹלֹת אִסוּרוֹת ה"ט)

וְהִרְא"ש (סוף ג' ע"ו) טעם אַחַר ע"ס. וְכֵן הִלְכְתָא (טוֹשׁ"ע או"ח סי' תמ"ו ס"א).

לולי ה' שהיה לנו

קג

והלא תדעו כי בהגיע תור חג הסוכות, נצא מבתינו ונשב בסוכות שבעת ימים. הקצין, יושב בבית גדול וחצר גדולה סביבו, ויבנה לו סוכת אבנים ולבנים, למען תעמוד ימים רבים, וכל העם, רובם שוכרים להם בתים, ואשר לו בית, ביתו קטן וחצרו קטנה, ונעשה לנו סכת קרשים במועדה, ואחר כן נהרסנה, מי יקימנה? ומי יהרסנה? נוצרי וישמעאלי, כישראלי, ומיר מי יקנה גם הקצין את עלי הסכך, הסוכך? מאת האכרים הנוצרים החוטבים עצי היער? — וממי נקח פרי עץ הדר וכפת תמרים? עץ עבות וערבי נחל? מירי נוצרים וישמעאליים, אשר להם ננות ופרדסים ויבלי מים! ומה נשתנה המצוה מסוכה ואתרוג? רק בשמירתה "כי לא תחמץ! ואם נשמרה והיא לא נחמצה, יהי עושה מי שהיה! — (45)

זולתי שש מצות לפי תעשינה ותאפינה רק בידי עברי בעל דעת, המכבד מלך הכבוד בפיו ובשפתיו ובלבו: הנה אנכי יוצק מים, אל תוך הקמח הזה, ואופה את הבצק הבלול רק מהמה ומים, ושמור מכל מחמצת, ואני וביתי נצא בששת העגות האלו ידי, חובת בערב תאכלו מצות, וזכרון למועד הוצאתנו מארץ מצרים! —

שמורות תהיינה לשנו לילי התקדש חג, ועליהן נודה ונהלל לאלהי אבותנו אשר נאלם ונאלנו מיד בני חם משליכי בני שם היאורה! — ונשתנו אלו מאלו, כי הראשונות רשות, והאחרונות חובה, הננו אוכלים גם בכל ימי ולילי הפסח מצוה, יען תורתנו אסרה עלינו לאכול בכל ימי החג להם חמץ; ואולם לאכול מצוה, לא צותה עלינו רק בלילות אשר נספר ביציאת מצרים (268), הסוכה, ישיבתה היא המצוה; וארבעה המינים, נטילתם עושה מצוה, וששת המצות האלו, גם עשיתן ואפיתן, בכלל המצוה. — על כן לא תעשינה ולא תאפינה בידי נער עברי, אשר לא נמלאו לו שלש עשרה שנה ויום אחד, ולא חרש איננו שומע ואיננו מדבר, ולא איש משוגע וחסר דעה (269) אף כי שלשתם נמולו כמונו, כאשר לא נסמוך על שחיטתם, עדותם, ותקיעתם ביום הזכרון (270) ודעת לנבון נקל כי כל מצוה ומצוה מעבודות אמונה אחת, אשר המחשבה ולא המעשה היא העיקר, אף אם איננה חובת הגוף, לא יוכל להיות השליח מעם אחר — כי נבנה לנו בית הכנסת יוכלו הבונים להיות, מכל העמים; ולא לכתוב לנו ספר תורה, או מגילה, להיות דורש, או שיין המתפלל, ואו תוקע בשופר! (271), והתתנו אתם הנוצרים

(268) שמות י"ב י"ח. —

(269) ההבדלים ביניהם, ראש מוש' ה'ב"ח, הט"ו, מנ"א, ומק יעקב, (א"ס ס' ת"ס).

(270) הוינוס השייכים לכאן, ניינתי (לעיל דף פ"ד וע"פ בהערה) — (271) ר"ס כ"ב נ'.

לאיש אשר לא מאמונתכם ודתכם הוא לשאת בערכם רנה ותפלה! ואולם כל כלי בתי תפלתכם, תקנו מידי חכמי הרשים מכל העמים! כי עשיית הכלים, איננה צריכה פְּנֵה; והתפלה היא מצוה התלויה בלב ובמחשבה ובאמונת אומן המתפלל למי שיתפלל אליו — — ובכל זאת כל מעשינו גם במצות מצוה, לעיני כל העושים במלאכת המצות הפשוטות, יהיו אי מזה עם שיהיו. לחמנו קדש, והם כי לא להזכיר לחם סתרים! — כי אין לנו דבר סתרי! —

(46) אדוני שופטי צדק! היום גלותי את חרפת עלי לית הדם מעל כל היהודים המרודים בכל מקומות נדחי ישראל נפוצים, ואת תורתִי שבכתב ועל פה, הצדקתי, ונצדק קדש. הראתיכם בעיניכם כי מקדם ומאז שנאת שונאינו, אלינו היא בת הקנאה בעשרנו אשר עשינו באשרנו וביושרנו — ובוזה גלותי את החרפה ההיא גם מעלי הנספה ביד לשון רמיה. — ועתה חיי ברצונכם, ומותי בידכם, אם תחיוני, תחיו גם שלש עשר נפש אשר חייהם תלואים בחיי, ואם תמותוני, תמותו ארבע עשר נפשות ביום אחד! — יענו בי באמת: מתי ראיתי את הילד אשר דמו הנה נדרש ממני? ההיה פעם בצל קורתִי? ואם הייתי פעם בבית הוריו? את נבל אביו, אכיר; ומי יתן ולא הכרתי אותו. — זה שנתיים בא אלי, ויפרוש רשת לרגלי בחלקת אמריו, ויצודני כצפור בפח, ונתתי לו סחורה במחיר אלף שקל, בלא כסף, ואעש עמדו חוזה, למועד שלשה ירחים, וזה הוא כתב ידו ונחתם בחותמו, ואחרי אשר חלפו ששה ירחים, ורגלי בצקה מלכת אליו יום יום, הוצאתי מידו הסגורה שלש מאות שקל, ושבע מאות אני נושה בו עד היום הזה, ואני בבואי לבקש את כספי, באתי תמיד רק אל חנותו, אף כי בקש ממני לבקרהו בצל קורתו בבית מעוזו — כי יגורתי פן כמקרה אפרים בן יהודה העשוק, יקרני גם אני, גם מידו לקח סחורה בלא כסף, במחיר שש מאות שקל, וכבוא יום השלום אין כסף לאדון זה, וישקוד יום יום על דלת החנות אשר לנבל, וירא כי שכניו רואים איש יהודי בא אליו מדי יום ביומו, ויגר מאד פן יִנְדַע בשער כי יש לו נושים רבים, ויגער בו: יהודי נבזה עד מתי תהיה עלי למשא? וידבר גם אפרים רתת, כי הלוח הרשע הכעסהו תמרורים, ברנע נהפך לאיש אחר, וידבר אתו רכות: אפרים מעוז ראשי, בוא נא בערב אל בית מעוני, ובמיטב כספי אשלם לך עד קשיטה האחרונה וחלילה לי לעשקך מאומה, ובלבו אמר, צרור עון אפרים, וליל נקם בלבי, ויצא, ויאמר בלבו אך עשרתי, והוא לא ידע כי רעה נגד פניו. — היום רה, הלילה השליך הם, צור מסחר, חתום בתי מקנה וקנין, וילך אפרים כיונה פותה, בתוחלתו כי יושב כספו אל אמתחתו, ובבואו החדרה, קם נבל בחרי אף ויכהו באגרוף רשע, ובכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה, ויסח את מטהו ויכהו ורוע אף קדקד, ויועק

לולי ה' שהיה לנו

קה

המזוכה זעקה גדולה ומרה, ואין מושיע לו, וימלט על נפשו, שבע שבתות תמימות, בקרוהו הרופאים יום יום, ובלכתו בחוץ על משענתו, הביא את מכהו במשפט, ויצטדק: סבבני בכחש אפרים! ובערב בא אל ביתי לחשבית את מנוחת משפחתי, וואנער בו, וינס, ויפול, ואנכי מה? ויצא נקי בהשפטו. — על כן הוקרתי את רגלי, מדרוך על מפתן בית מעונו — וידחני מיום אל יום ומחדש לחדש, עד נלאתי, לכתת את רגלי אף אל חנותו — וזה כחצי שנה העיז את פניו, וישכור לו חנות, ינכח חנותי — וכראותו כי שבע ביום אבקרהו בחנותו, כי קרוב הוא עתה אלי; ויזכרה לי שוחה עמוקה, להמיתני, ויבדה עלי, כי אנכי הרגתי את בנו! — אם היה לו בן, אם חי, ואם מת, ואם נאבד, לא אדעה, השומר בנו אנכי? המעט, ממנו קחתו את כספי בגזל, ויקח גם את חיי ברצח? — וארבעה עדי, ישקר הקים עלי, במחיר כספי אשר לקח ולא ישלם — וארבעתם אויבי מתמול, שלשום, בשנים מהם הנני נושה כסף, ולאות אמת הא לכס את החימת ידם, כי כמוהם כמוהו רשעים לא ישלמו. — ושנים האחרים המה שכני על ימיני, ועל שמאלי לשטני, כמסחרי מסחרם, ויקנאו בי, ויתנכלו עלי להמיתני חנם. — הוי, על שכני הרעים! האם הסגתי את גבולם? מה עשיתי להם בעבור הרעים? ואם הרעותי את אחד מהם, מיום דעתי אותם? דלתות בתי ממכרנו, פתוחות לכל, ועובר, ומי האיש החפץ לסנות, לו החופש לבחור בטוב בעיניו, כי כספו הוא, ואם יירביון לי הקונים, לא באשמתי כי אם בצדקתי, את מי עשקתי? ואת מי רצותי, בעשר שנות מסחרי? אם כסף ילוה לי איש, לא אאחר לשלמו, ובקחתי מסורה בלא כסף, בעתה אחישנה, להון לא ארעב, ולעושר לא אצמא, וכי אראה ישכר קטן בעמלי, אומרה ברוך ה' ואעשיר, לחם לפי הטף שאלתי, ולכלכל את הורי, הזקנים, ואת דודתי האלמנה וארבעה צאצאיה, בקשתי; ולא צבום וזכרונות, לא אוזיל את המחיר להאחד, ולא אוקיר להשני, על סחורתי לא אבד כלה, וישן מפני חרש אוציא, מן המחיר הקצוב לא אמעיט, יען לא ארבה, ואם רע יאמר הקונה, לא אכבירה עליו מלים לפתותו, ויש, הלכו ויסובבו עיר, וישובו, אות כי התנחמו, ועל לכתם, תין צדק ואיפה צדק, ומאזני צדק באבן המלך — ואלו הלכו וילכו שכני, יבדר כי הלא אז נהרו הקונים גם אליהם — — ואם לא דרכי דרכיהם, אשמתם יבם — ואנכי מה? —

חוסו נא על אבי ואמי, הישישים ותשושי כח, וכל מהסורם עלי, רך ויחיד אני לפניהם, וכל בי חיי רוחם, עשרה בנים ובנות נולדו להם, תשע יהידות לקח אותם אלהים... ונותרתי אני לבדי לשית את ידי על עיניהם! ואם תמיתוני, יקחו עצם מעצמי למשמרת, ובבואם לנחם איש על מתו יראוהו את העצם, ויאמרו: דין גרמא דעשיראה ביר! — והורדתם את שיבתם בינון, שאולה! — עיני יצחק אבי, כהו מבכי ולא מזוקן — אל תראוהו שראשו הר

„שלג... שהלבינוהו דאגותיו וצרותיו — ור בקה אמו זה כשנה מיום נפלה למשכב.
 „וכפשע בינה ובין המות !! — מסיים את ימיה הנאצו. מצי מצי סיאצוזה וחזקה.
 „חוסו נא על דבורה דודתי האלמנה, וארבעה פרי בטנה. אחות אמי היא
 „ובמות בעלה הקצין, ירד הונו ורכושו אחריו קבר, ויכלכלם בנה הגדול ושמו
 „ברכה הו. הוא ברכיהו ההיה ראש המורים בבית הספר הגדול פה עיר מלוכת.
 „הזה השנה השלישית בית מדרשו סגור — וחכמת היהודי בזויה — ידיו
 „הרב לו במדעים, ולשונות שונות על לשונה ולא יוכל מצוא משמרת כהונה, רק על
 „דבר היותו עברי! כל מחסורם עלי — ואף גם את המס לגלגלותם אשלמה.
 „ויהי היום והלכתי למסעי, ויבואו צועים אל ביתם, ויפגנו את הבית — וכבוא
 „האלמנה אל שר המסים להתחנן לו כי יואל להשיב לה את הכרים זאת הכסתות,
 „בהיות מחיר שאר עבוטיה עולה ארבעתים על כסף המס; ויגער בה: הנך עבריה?
 „היהודית? ישראלית? בת שם? מבנות עבר? ויצו להרפה החוצה — ולמחרתו נמכרו
 „כל עבוטיה, במחיר כסף המס! ונלחצתי לקנות להם כלי בית, וכרים וכסתות! —
 „רחמו נא את אשר ירוחם, וחיתה נפשי בגלל רחמך אשתי בת עמינדב
 „הגנדיב. חנוני נא בגלל שלשת בני ושתי בנותי! הנה הצאן עלות, הברכה בן עשר,
 „והצעירה בת שנה! מי יהיה להם לאב? ומי למורה? —
 „בני יפת! חוסו נא על בני ובנות שם, שארי בשרכם! והלא
 „בהמיתכם אותי, תמיתו ארבע עשר נפשות נקיים! — נפשי
 „בשאלתי; ונפשות: אבי ואמי, דודתי ושני בניה ושתי בנותיה,
 „אשתי ושלשה בני ושתי בנותי — בבקשתי — זכרו נא תורת
 „הדת והדעת: לא תרצו!! — — —
 „ברגע ההוא, נמלאה השעה החמשית, וידום האסיר, ויקם טאמאס
 „טארקוועמאדא, ויחרוק שן, ואש מפיו יצאה: „לשוא התחנן הרוצח! כלנו
 „יודעים כי ידו שפכה את דם הילד! והנה דמו נדרש! בן מות הוא
 „היהודי! — אָתִיו שוטרם! קרבו הלום, שמטו את הרוצח, וסתבוהו אל
 „מקלטו, ויכלא שם עד מחר — ובשעה השמינית בבקר, יתלה על העץ! —
 „ואתם בני גילי! קומו ונלכה, כי כבר עבר מועד לחם הצהרים“ — — —
 „והוא ושני שופטים, ידעו כי הילד חי, ואיה החביאהו נבל אביו,
 „ויחרצו על נקי משפט מות, יען לא שמע בקול המסיתים והמדריחים, אשר
 „השיאוהו בבית הסוהר: להמיר את דתו, ולהחליף את אמונתו — — —
 „(1) נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים! הפח נשבר ואנחנו
 „נמלטנו! בת עמי! דמיונך כיונה, אליה נמשלת — לא כיונה לימין אהובה,
 „ואפרוחיהם סביבם תוך ארובתם בשובה ונחת, ואכלם ינתן להם בעתם — אף לא

לולי ה' שהיה לנו

קו

כיונה דואה מבר אל בה ומענף אל ענף, מבקשת ומוצאת אוכל – כי אם כיונת
 נח בימי המבול! *) כי כמוה תשבעי נדודים, ולא תמצאי מנוח לכף רגלך, מפני
 מומי מריבת צורריך – ומי יודע מתי יסכרו כל מעינות תהום הקנאה וארובות
 השגאה? ומי ינבא מתי יקלו המים הזדונים? ומתי ישוכו? – והיום ההוא
 אם ירחק חק... בוא יבא! אראנו, אשורנו, ואם יתמהמה חכי לו, ואשרי המחכה –
 יונתי! בכל ימי נודך ונדודך, לא עברה עליך שעה בלא רעה ותלאה, ולא רגע
 בלא פגע – אסון אל אסון, כגל אל גל קרא וקורא; ולא לנצח פיר אל פיר
 כשעיר אל רעהו יקרא – ועוד תשיירי תחת קִנְתָּהּ, כי שוב תשיבי שלום אל קִנְתָּךְ –
 יונתי תמתי! צורריך יקנאו בכנפיך נחפו בכסף, וחנם ירפוך להשיגך
 ולשסעך – אל תיראי ולא תפחדי, והאלהים יבקש את נרדף –
 עיף ויגע ובלב סר וזועף, כואב ודואב, הוישב יעקב בן יצחק אל בית
 הסוהר, כצפור אל כלובה, ללון שם לילו האחרון – הוי מה אמולה לִבְתוֹ
 בהעלותו על רוחו כי כעת מחר יחשב במתים! – במתים! קומתים יד הממית
 ומחיה! לא! במוקעים! בידי רוצחי נפשו חנם! – ואלו לפי צרותיו
 ודאגותיו, וריבון דמעותיו, פלגי מים תרדנה עיניו, כי על מי ימרר בבכי, בראשונה?
 ועל מי באחרונה? על ימי נעוריו? או על ימי אביו ואמו הזקנים? לאשתו וחמשה
 צאצאיו! או לדודתו וארבעה צאצאיה? – ויבך לשבר בת עמו, כי גדול כים!
 בדור השקר מושל בנבורתו עולם, ויהודים מרודים מוקעים ונשרפים רק על דבר
 שמרם את תורת אלהיהם ואת אמונת אבותיהם! – אוי מי יחיה, בשומו על לבו כי
 זה העם ההולך אלפי שנים לאור עמים, הוא לפיר בוז לעשתות שאנן? הגוי אשר
 בו בחר יה לסגולתו, לחרפה ולקלסה, לקלון ולמיסיה? מה חטאו ומה פשעו, כי
 ברור דור ידלקו אחריו? אין זאת כי אם משנאה בת הקנאה! – ומיום פשו
 ורבו סוללי המסלות החדשות, תחת מסוה האמונה, בריאה בראו
 הנזירים, „עלילת הדם“ על כל קהל עדת בני ישראל, להבאישי את ריחם
 ביושב בארץ! ומי מנה מספר הרוגיהם, חנם! והנשאר בחיים, חייו תלואים לו מנגד
 מפחד פתאום, ופתנם שרי המסים, „העבט יעבטו היהודים את גלגלותם, ויביאו
 מס לגלגלותם“ – ויפקדו עון גם על נוצרי: כי שלשה עברים מלאו את
 מספר משרתיו, כי טאמאס טארקוועמאדא צורר היהודים דורש „אחרית נותן לחם
 ליהודי או כל דם האדם, נכרתה!“ ושר צבא נוצרי, לא יוכל לעלות במעלות
 שלם הכבוד, על דבר אהבתו ליהודים! – ויהודי הנושה כסף בנוצרי, יצא הלוח
 הרשע, צדיק בהשפטו! ובהכותו את המלוה היהודי, מכות אכזריות, אין עול! –
 כי גם פערדינאנד המלך, ואיזבל המלכה, התמכרו אל הנזירים בוני

*) נרכות נ'ג ב' שנת מ'ט ח', וראש מה שכתבתי (זוגר חכמה ס'א 74) נס'ד.

מזבחות האינוקוויזיאן — — — ובהעלותו את כל זאת על לבבו נמס ויהי למים — —
 ויתחזק בתקות כי עוד גואלנו חי. והוא יפדה את ישראל מכל צרותיו — —
 וירחיץ את פניו ויפלל תפלת מנחה. ועיניו מקור דמעה בהתפללו, ראה
 נא בענינו וריבה את ריבנו! — — ולמלשונים אל תהי תקוה! — — וישלוף את נעליה
 וירחיץ את ידיו וישב לארץ. ויאכל פת במלח ואת הנזיד אשר צפן לו. אפיקו מן
 לס עוד ה' המפסקת — — וישטוף את ידיו במים אחרונים, ויברך בלב נשבר
 „רחם נא ה' אלהינו על ישראל עמך“ — — „ובנה ירושלים עיר הקדש“ — — „הרחמן הוא
 ישבור עלנו מעל צוארנו“ — — ויפלל תפלת מעריב, ויקונן „איכה ישבה בדד“ — —
 „שרים בידם נתלו“ — — בחדרו חשך ולא אור, על פי זמרונו. — — ליל שמורים היה
 לו הלילה ההוא. ויתודה על חטאיו, ויצטיר לקראת אל אלהי הרחוקה. — — הבקר אור,
 והשמש הנדיבה שלחה את קרניה גם מבעד חרכי השבכה. ויפלל תפלת הבקר.
 ומה מאד דאבה נפשו כי לא יוכל ללבוש שמלת ארבעה גדילים, ולחבוש פאר
 טוטפות לפי דעות רשיו, ורבינו תם, ביומו האחרון — — וישב לארץ, ויקונן:
 „איך יערב לי וכו' כי יסחבו הכלבים את כפיריך“ — — „בעוד אראה בפי עורבים
 פגרי בשריך“ — — „ועל דמם אשר שופך כמו מימי יאוריה“ — —
 פתאם שמעה אזנו קול צעדי אנשים, כקול מים רבים ישאון, ויאמר „עתה
 באים השוטרים, להוציאני אל הורג“ — — ויפתח שר בית הסוהר את הדלת — — ומת
 מאד נבהל בראותו את מורו ורבו הרב החכם הגדול דון יהודה אברבנאל
 הנקרא הרופא ליאון, בלוי הארון אחי טוב אחי אבינדב שר הרבבה,
 ואת יצחק אביו, ורוחמה אשתו, וברכיהו בן דודתו, ופקידים רבים — —
 ויבשרוהו כי הילד נמצא חי בבית אבי אמו בגראנאדא, אשר
 החביאהו שם נבל אביו — — אין אומר ואין דברים, להודיע לבני האדם
 גדל שמחתו ושמחתם — — ויענו ויאמרו פה אחד „נפשנו כצפור נמלטה
 מפח יוקשים! הפח נשבר ואנחנו נמלטנו!“ — —
 ויתר דברי יעקב בן יצחק, בכל ימי שבתו במאסר, והצוואה אשר כתב,
 ואיככה נמצא הילד החי, ומה אחרית נבל והעדים אשר העידו שקה, הלא
 הם כתובים על החלק השני מספרי זה. ברצות ה' לדעת בכל הארץ, כי
 בכל עת צרה ליעקב, עזרנו בשם ה' עשה שמים וארץ! — —

נשלם החלק הראשון.

עדים זוממים

עד זומם, למפרע הוא נפסל. מההוא שעתא דאסהיד, הוה ליה רשע, והתורה אמרה (שמות כ"ג א') אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס.

(ב"ק ע"ד ב')

א' לפתח איש ואיש חטאת רובק, ומי יאמר זכיתי לבי, טהרתי את ספרי מכל משגה! השלמות האמיתית, בלתי לה' לבדו, ולא יראנה האדם וחי — והגדול מי שחטאיו ספורים" (כחרי מ"א ס" ז'). ואלמלא מוראה של הבקרת (קריטיק) תמלא הארץ ספרי הבל ורעות רוח, בכל העמים ובכל הלשונות, ואימתה תבעת את המושכים בשבט סופר, וישקלו מוצא פי עטם במאזנים, בטרם יוציאוהו החוצה, כי דרך איש ישר בעיניו, ולא כל העולה על רוחו, יבטא בשפתיו; ולא כל מבטא פיהו, יכתב על לוח; ולא לכל הכתוב, נאווה להיות נדפס; ולא כל הנדפס, שוה בנזק הכסף והעת! — והמבקר האמיתי, ישפוט ספר בלא משא פנים לשבט ולחסד, והנף לפניו לא יבוא, פעם יביא עדים נאמנים להוכיח כי כן שפתי המחבר דוברות; ופעם עדי הכחשה נגדו, יצרפו הסינים, והנשאר יחשב למזוקק, ולא יביא ע"י הַזְמָה, אטו בשופטני עסקינן המזייף דברים, אשר יאלץ המבקר להביא עדים להזימם? אחרי שגיאותיו, ולא אחרי זדונותיו יבקר. — וכאשר נערתיו למשאלות רבים וכן שלמים, להוציא את משפטי על שתי המחברות, "חמין מצוה, ותפיל" ידעתי גם ידעתי כי אמצא במו שגיאות, בהיות מחברן ההדיוט, נודע, "לסופר במסירת הקולמוס" (המליץ שנה מ"ז 28) כחיגר על נבי סומא — וידעתי כי אמצא במו חרופים וגינדופים על גדולי ישראל, כדרכו "בהקול". — כי "גדולה שנאה ששונאים עמי הארץ לתלמידי חכמים, יותר משנאה ששונאים עכו"ם את ישראל" (פסחים מ"ט ב'), ובכל זאת לא פללתי כי אמצא בם זדונותיו לאמר זיופי דברי מינות וכפירה ולצנות בשם נאוני ישראל! והנה (לעיל בהערה 221) הבאתי לעת עתה שלשים ואחד עדים נאמנים נגדו, מהם תשעה ועשרים עדי הכחשה, מחבורי חטאות נעוריו, מכחישי חברי עצבי וזונויו, ועדותם נאמנה, בן חזינו צדיק שאינו נמור נהפך כחומר חותם; ולא צדיק נמור, לרשע נמור! — ושני ע"י הַזְמָה לאמר שני זיופים (שם דף מ"ד) האחד בשם הספר, "מגדל עוז" על הרמב"ם ז"ל, והשני בספר, "באר היטב", ואי"ה במאמר, "עלבונה של תורה" יבואו עדים מכחישים וזוממים רבים, ויעידו בזקן ממרא המגדף כי גם בדברי "הסמו"ג" יסוד מספחת, "תפלה" זיוף זיופים — ובהתמי את החלק הראשון מספרי זה, ונשאר נייר חלק, אביאה לפני משפט דעת הקהל עוד עדים אחרים, יראו הקוראים מכל הכתות השונות אשר בתוכנו, וישפוטו. —

ב' וזל, ובמדרש אמר ב פירוש, ויתרון ארץ בכל, דברים שאתה רואה יתרון למתן תורה כגון ציצית תפילין וכו' (פתיחה לתפ"ל 3) ומלת וכו' רומזת למצות מזוזה (שם 85). מה שם המדרש ההוא? באיזה סדרה? פרשה? או פרק? לא ציין, כדרכו במקומות שז"י. תהיה אי מזה כת שתהיה, תתן תורה כי אלו נמצאו דברים מרים וזרים כאלה, ואף רק ברמז רמזיה, נגד שלש מצות שהן מן התורה, באיזה ספר קדמון שיהיה, היו עושים בו משפט (ניסין מ"ה ב' רמב"ם פ"ו מה' יסודי התורה ה"ה ופ"א מה' תפילין ה"ג. מוש"ע י"ד סי' רפ"א ס"א. וש"ת רדב"ז ח"ב סי' השע"ד. וש"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ק"י). והא לך לשון המדרש ככתבו וכלשונו, ותראה כי במרמה ז"י ב' דברים מה פך לה פך. וזל, ר' נחמיה אומר ויתרון ארץ בכל הוא (קהלת ה' ט') דברים שתראה הן מיותרין בתורה כגון תוספת של בית, רבי ותוספת של ר' נתן, הלכות גרים ועבדים, אף הם נתנו למשה, ומסיני. ובגון הלכות ציצית תפילין ומזוזה בכלל התורה הם, כדכתיב (דברים י"ט') ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים, ועליהם ככל הדברים. וכתיב (שם ח"א) יכל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם וגו'. כל ככל. דברים, הדברים. מצוה. י"ה מצוה: מקרא משנה, הלכות, ואגדה, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד, לומר לפני רבו כולן נתנו למשה מסיני (קה"פ ה' ט') ושנוי (ויק"ר פ' ב"ב) ואשר מצא ידיו ורגליו בבית המדרש ועינו כיונים על אפיקו שני התלמודים והמדרשים, יראה כי דברי המדרש תואמים מלמטה ויחדו תמים למעלה, עם דברי חז"ל במקומות רבים. ומהם (ירושלמי, פאה פ"ב ח"ב. מגילה פ"ה ח"א. והגינה פ"א ח"ה ובבלי ברכות ה' א'. ומגילה י"ט ב') להוציא מלב הצדוקים מכחישי התורה שעל פה. כי משה קבל תורה עם פירושה מסיני, ככתוב: הואיל משה באר את התורה הזאת (דברים א' ה') ואת שתיהן מסר יחדו ליהושע. ונמסרו מדור דור לידנו (אבות פ"א מ"א) על פי סדר למודו (ערובין נ"ד ב'). ובדרך הזה הלכו מפרשי התורה: בחיי, ספורנו, מנחה בלולה, והתורה והמצוה (דברים א' ה') ובנתיבותיהם הלכו מפרשי המדרש: הי"ת, עין יוסף, נבחר מפנינים, אמרי יושר, אשר הנחלים, מהרו"ז (ויק"ר פ' כ"ב) וע' חדושי מהרד"ל, וענף יוסף (שם) בשם שו"ת רב האי גאון, ובשם הגרא"ז, ואבוהון דכולהו, חז"ל (ספרי שם) "אמר להם [מקרא] כבר אני סמוך למיתה, מי ששמע פסוק אחד ושכחו, יבא וישננו, מי ששמע פרשה אחת ושכחה, יבא וישננה, פרק אחד ושכחו, יבא וישננו, הלכה אחת ושכחה, יבא וישמענה, לכך נאמר באר היטב, עכ"ל, ושנוי בילקוט (שם רמז תה"א) וראה הקדמת רבינו הרמב"ם ז"ל לפיהמיש, והאין כל רבותנו האלה עדים נאמנים להזים את זיוף הזיוף הפוסע על ראשי עם קדש—

ג' והנה פתיחתו, באה לידי על פי מקרה, עוד בטרם קבץ על פתחי נדיבים כסף להדפסת גוף התפ"ל, ובראותי את זיופו הנזכר, דרשתי פה בארבעה בתי כנסיות, להזהיר את העם מהביא את המארה ההיא הביתה, כאשר יודיע בעצמו (חמץ מצוה 81, ובהקדמתו לתפ"ל) ולכסות את מערומיו, חש להדפיס: ועל סמך מאמרם שעקרם מן התורה אומר ר"ג ויתרון ארץ בכל, אפילו דברים שאתה רואה יתרון למתן תורה כגון הלכות ציצית תפילין ומזוזה אף הן בכלל מ"ת (תפ"ל 18),

עדים זוממים

קיא

ומאי אהני ליה לרמאי ברמאותיה? איה המדרש האומר בפירוש כי מצות ציצית תפילין ומוזהה הן יתרון לתורה? —

ד' הזויפן שופך מררתו על השלחן ערוך שכתב „מי הם החייבים בתפילין והפטורים“ (א"ה ס' ל"ה) ויאמר כי מלות חיוב ופטור לגבי תפילין בדה בעל הסמ"ג, והשיע הלך אחריו, וזה שקר נמור. א"ז ל רב אחאי נאון „שאלתא דמחייבין בני ישראל לאחותי תפילין“ וכו' (שאלתות פ' בא שאלה מ"ה). וההדיוט ההוא מעזו פניו להדפיס „הטור מביא בשם איזה שאלתות שאינם נודעים לנו“ (המקן מצוה 6) אם לפניו לא נודעו, מה הידוש הוא? והנסתרות לו ננלות לאבותנו ולנו. בעל הערוך מביאו (ערכי בת, בסס, סדן, סח) ורשי ז"ל (שכת ק"ה ב' ביצה כ"ג ב', יבמות מ"ה א' ס"ח א' כתובות י"ז ב' ב"מ נ"א א' בכורות כ"ז א') והתוס' (בבב"ב ל"ה א' שבת ק"י ב' קמ"א א' ערובין פ' א' ב"מ נ"א ב' ע"ז נ"ד א' גרה ס"ח א') ועוד בכמה דוכתי, ואטו כי רוכלא לחשוב ולזולל, והסמ"ג בעצמו מביאו (בהלכות מיאון) כי חי בשנת 4607 והסמ"ג דרש בשנת 4995. — ב' במדרש והזהיר (פ' בא) „ואם יש קטן בר מצוה ובר דעת מחייב“ עכ"ל. ואם זמנו של מחברו מר חפ"ז אלוף לא נודע בבירור, ידוע נדע כי חי בדורות רבות לפני בעל הסמ"ג, כי מובא בשבולי הלקט (ס' נ"א) בס' הפרדס לרשי (ס' רצ"ט) ובתוס' (חולין ס"ז ב' מנחות ק"ט א') — ג' במכילתא (פ' בא) מכאן אמרו הכל חייבין בתפילין חוץ מנשים ועבדים עכ"ל. והגירסא היא עקרית, עיין כל מפרשיהו; זה ינחמנו, מדות סופרים, מאיר עין, והתורה והמצוה. — ד' „כל שישנו בשמירה ישנו בעשיה“ יצאו קטנים שאינם בני שמירה, ואם יש קטן בר מצוה ובר דעת, מחייבין“ (תנחומא פ' בא). — ה' וכן מפורש בש"ס „הכל חייבין בתפילין“ (ערוכין ב' ב') האין כל אלה עדים זוממים להזימו? —

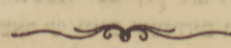
ה' „ואת התולה תפילו קללו קללה נמרצת יתלו חיו“ (פתיחה לקין 2) כסיל לא יבין, כי חז"ל נקטו לשון נופל על לשון, כמו „כל האומר הקב"ה ותרן, יותרו חיו“ (ב"ק ג' א') וכאן תפסו לישנא דקרא „והיו חייך תלואים לך מנגד“ (דברים כ"ח ס"ו).

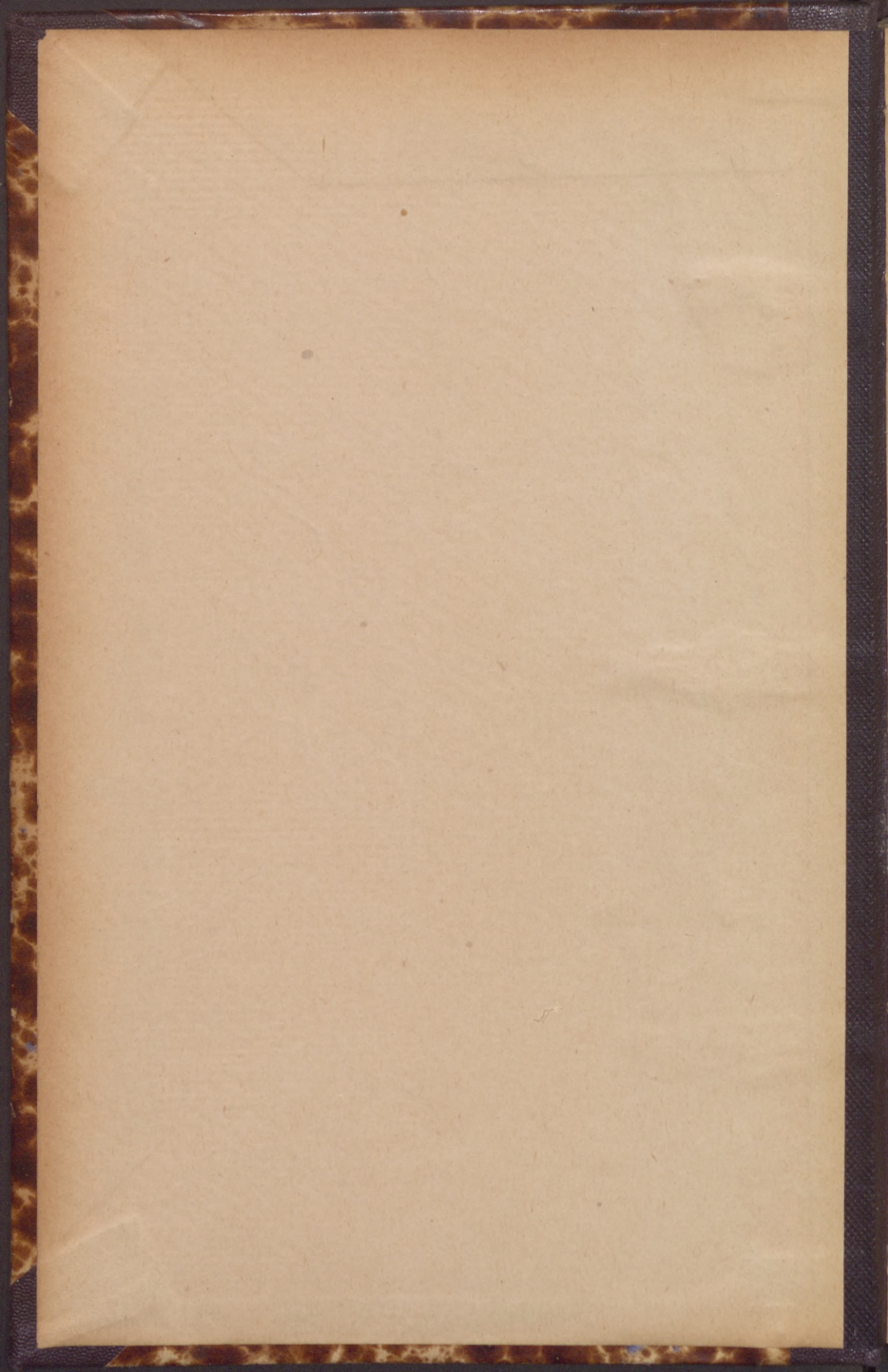
ו' הוא לועג, למה יש שיין של ד' ראשין, וכותב דברים שאסור להעלותם על הכתב, כדרכו. וז"ל בעל מטה משה (ה' תפילין), „ומיש נבעל ארחות חיים“ דכתיב „וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ודרשו אלו תפילין שבראש. רמז לדבר כי „שם י' נקרא ר"ת שיין, שאין נראה מבחוץ אלא השינין, והיו כאלו אמר וראו כל „עמי הארץ כי שיין נקרא עליך. והטעם שעושיין שיין יותר משאר אותיות? כתב „בא"ה, כדי לרמוז הימים שאדם מניחם בשנה הם ש'. ונ"כ רבינו בחיי (פ' הבא) „ונ"ל שזהו טעם מספיק לבני אשכנז שמ"חין תפילין בחו"מ. אז כשתסיר נ"ב, שבתות וי"ג ימים טובים, נשאר ש' ימים שמניחים וכו'. ועדיין צריכין אנו למודעי „מהו הטעם של ה' שינין האחד של ג' ראשים, ואחד של ד' ראשים? ונמצא כתוב „ב"ה ג' בס"מ ג', שהוא כנגד שתי כתיבות שיש לנו. כתב הלוחות, וכתב הס"ת. „כתב הלוחות היה כתיבה שוקעת, הרי שכל האותיות היו מן האויר, נמצא שיש „לשיין ד' דפנות לנ' אוירים. וכתב ס"ת שכתבו משה, היה כתב בולט, לפיכך

שיין של ד' ראשים כנגד שיין של קדש. היא ראשונה לבתים, כמו שכתב הלוחות, היה קודם לכתב ס'ת. ועוד שהוא כתב הבורא. צריך להיות ראשון. עכ"ל. ובשליה (פס' חולין) ובעמ"ז (א"ח סי' כ"ה ס"ק ב') כתבו, שהוא רמוז לתרי"ג מצות. שני שינין עולין ת"ה, ושתייהן מלה אחת "ש"ש" הרי תרי"ג, ושבע ראשון הרי תרי"ג. עכ"ל. וכן כתב בס' כד הקמח (ערך תפילין). ומנהג ישראל תורה הוא! —

ז"ה הקושיא למה איי מברכין לקשור תפילין? נגובה היא בידו. וכבר הקשה הא"ה, ומביאה הג"מ עקיבא איגר ז"ל (א"ח סי' כ"ה ס"ה) וציין לעיין בשורת מהרי"ט (א"ח סי' ז'). ואיננו אל תחת ידי. ואברר זה אי"ה במאמר "עלבונה של תורה". ח"ו ומטבע שטבעו חכמים, להניח תפילין, היא כעצם בנרוננו. וז"ל הירושלמי "איזהו כבוד המקום? כגון סוכה שאיני עושה. לולב שאיני נוטל. תפילין שאיני נותן" (גדים פ"ה ה"א) והלשון הזה תמוה מאד? ולא אחר בין מבררין הנאונים העיר עליו. וכבר צוחו קדמאי ובתראי על גורסי גירסאות מסברא דנפשיהו. והיכא דאי אפשר שאיני. ע' תוס' (גיר נ"ג א') ד"ה בתר, וע' למרן מהר"י קארן ז"ל (הליכות אלי ק"ב א') ובלתי ספק צ"ל "שאיני מניח". או "מניחן" — ושמתתי במצאי כי לפני רבינו הרמב"ן ז"ל (דברים כ"ב ו') היתה הגירסא "שאיני מניח" ע"ש. וברוך אל אמת. שכונתי אל האמת.

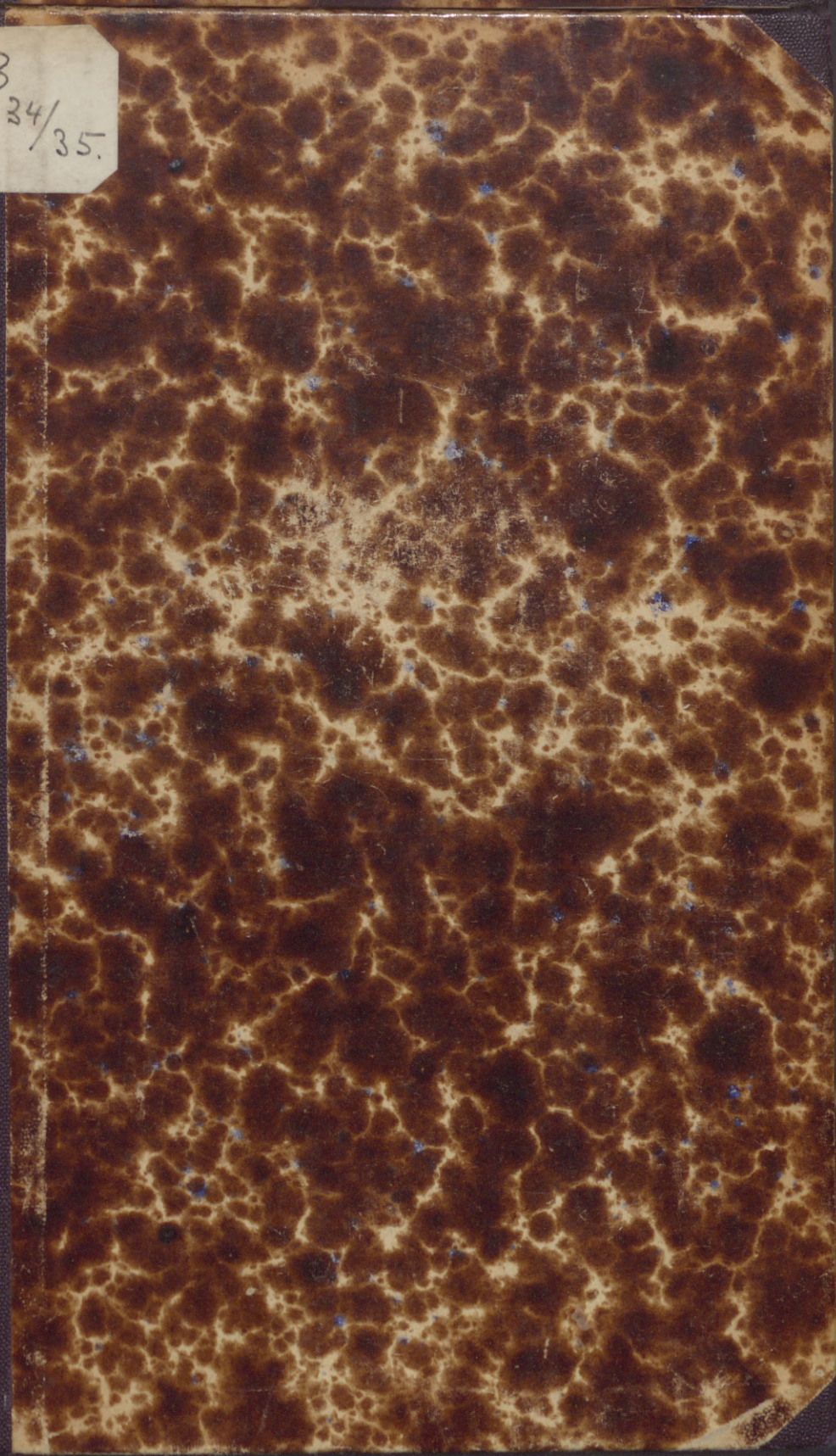
ט"ה מ"ז י"ף מצא תואנה לעקור מצות תפילין. יען לא מצא "זה אלי ואנוהו" גם נבי תפילין? ויבנה על יסוד העלילה הזאת מגדל הפורה באוויר. כדרכו. ואביא עדים זוממים: א') במכילתא (בשלה פ"ה) א"ר ישמעאל, וכי אפשר לאדם להננות קונו? אלא אתנאה לפניו במצות: אעשה לולב נאה. סוכה נאה. ציצית נאה. תפלה נאה. עכ"ל. והנה בעל זה ינחמנו גורס, "תפילין נאים". קמו בעלי התורה והמצוה ומדות סופרים, ויאשרוהו. ובעל מאיר ע"ן. שואל. איך הולל נאים? ואי משום הא לא איריא. שתפילין נקראין גם בלשון יחיד. "סח בין תפלה לתפלה" (סוטה מ"ד ב'. מנחות ל"ז א') וע"ש ברש"י. בהיותן שתי מצות (ס' המצות להרמב"ם מ"ע י"ב י"ג. ס' התנך ת"כ ותכ"א. מצות השם תכ"א ותכ"ב) וע"כ צריכות שתי ברכות (א"ח סי' כ"ה) ואם אין לו אלא אחת, מניח אותה שיש לו ומברך עליה. שכל אחת מצוה בפני עצמה (שם סי' כ"ז). — ב' בלשון "במצות" נכללו כל המצות. וכן מפורש (סוכה י"א ב'). ונפקא מינה, להידור מצוה עד שליש (ב"ק ס' ב'). — ג') ישמעאל בעצמו אומר, "לולב נאה. שופר נאה. ציצית נאה. תפילין נאים" (ירושלמי פאה פ"א ה"א). בואו וראו ה"מ ז"י: השתמש בירושלמי מדף שאחריו (חמץ מצוה 9) ולא קרא ולא שנה מה שכתוב ברף שלפניו? באותו פרק? ובאותה הלכה? האין זה הדין ז"י? — וברוך שהבדילנו מן התועים ומן המתעים! —

B

34/35.

Kohn-Zedek

יהודה לוי

שעם
